GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE
POSTA

PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ANKARA
2007

YAYINLAYAN

PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Şehit Teğmen Kalmaz Cad. No: 2
06101 Ulus / ANKARA
Telefon: +90 312 560 50 00
Belgegeçer : +90 312 309 51 44 - 45
E-posta: info@ptt.gov.tr
Web Adresi : www.ptt.gov.tr

ISBN

978-975-493-003-0

5.000 ADET BASILMIŞTIR

RENK AYRIMI

Filmsan Reprodüksiyon Ltd. Şti.
Şehit Adem Yavuz Sokak 7/7 Kızılay - Ankara
(0 312) 425 17 27

BASIM YERİ

Cem Web Ofset Sanayi
Alınteri Bulvarı No: 29 Ostim - Ankara
(0 312) 385 37 27

KOMİSYON BAŞKANI

Osman TURAL
Yönetim Kurulu Başkanı
Genel Müdür

KOMİSYON KOORDİNATÖRÜ

Yusuf TOPRAK
Yönetim Kurulu Üyesi
Genel Müdür Yardımcısı

KOMİSYON ÜYELERİ

Yaşar TÜREDİ
Yusuf KOÇ
Cem NADİRLER
Osman Şevki ÇETİN

SAYFA TASARIMI

Murat AYDINER

DİZGİ

Sibel BOSTANOĞLU

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK

Bütün Telgrafçılarımızın, teşebbüsleri ve milli mücadelemiz için yaptıkları fedakarca hizmetlerinin milli tarihimizde önemli bir yeri vardır. Kendilerine bugün açıkça teşekkür etmeyi bir borç sayarım.

"ATATÜRK Mustafa Kemal, "NUTUK", Yayına Haz: KORKMAZ Zeynep, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu , Atatürk Araştırma Merkezi, Yıl:2006, s. 134"

Abdullah GÜL
Cumhurbaşkanı

Türkiye Cumhuriyeti'nin köklü kurumlarından PTT, her zaman haberleşme alanındaki yeniliklerin uygulayıcısı olmuştur. Şüphesiz bu başarının temelinde, halkımıza ülkenin her köşesinde en kaliteli hizmeti sunma anlayışı ve 167 yıllık tarihi geçmişin verdiği gurur ve güven yatmaktadır.

PTT Genel Müdürlüğü, kurumsal tarihine sahip çıkmak amacıyla gerçekleştirdiği "Geçmişten Günümüze Posta" adlı çalışmayla, başarılı ve seçkin bir örnek oluşturmaktadır. Unutulmamalıdır ki tarih, milletler gibi kurumları da ayakta tutan en önemli hayat kaynağıdır.

PTT'nin, posta teşkilatının tarihine olduğu kadar, haberleşme tarihine de ışık tutan bu çalışmayla, kültür hayatımıza değerli bir kaynak eser kazandırdığına inanıyor, "Geçmişten Günümüze Posta" adlı kitabın hazırlanmasında emeği geçenleri tebrik ediyorum.

Abdullah GÜL
Cumhurbaşkanı

R.Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

İnsanlık tarihi kadar eski olan haberleşme faaliyetleri, çağlar boyunca değişik aşamalardan geçerek ve sürekli gelişerek bugünkü yapısına kavuşmuştur.

Posta insanlığın göçebe yaşayıştan yerleşik topluma geçmesinde olduğu kadar medeniyetlerin gelişmesinde de önemli bir rol oynamıştır.

Aynı zamanda milletlerin var olmalarını, iç ve dış tehditlere karşı savunma mekanizmalarını zamanında oluşturmalarını sağlayan en önemli hizmet alanlarından biridir.

Ancak, bugüne kadar toplumların hayatında önemli bir yeri olan postanın tarihi incelenirken, posta teşkilatlarının gelişme süreci tarihten bugüne bir bütün halinde ve ayrıntılı olarak ele alınmamıştır.

Bazı yerli ve yabancı araştırmacılar konuyla ilgili çalışmalar yapmışlarsa da bunlar sınırlı bir alanda kalmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, tarih yazımının önemini çok veciz bir şekilde ortaya koymuştur: "Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan, yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat, insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır"

Onun için posta tarihiyle ilgili bu eserin hazırlanarak kültür ve tarih dünyasına kazandırılmasını son derece önemli buluyorum.

Biz Hükümet olarak, bütün alanlarda olduğu gibi posta hizmetlerinde de büyük bir değişim gerçekleştirdik.

Posta teşkilatımızı hizmet biçiminden kurum kimliğine kadar tamamen yeniledik ve şube sayılarını artırdık.

Her alanda vatandaşlarımızın hayatını kolaylaştırmak bizim görev ve sorumluluğumuzdur.

İşte bu anlayışla şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da posta alanında milletimize en iyi hizmeti sunmak için çalışmaya devam edeceğiz.

Bu azim ve istekle, Türkiye'nin geleceğini en sağlam temeller üzerinde inşa ediyor, her alandaki reformlarla Cumhuriyetimizin 100.yılına hazırlanıyoruz.

İnanıyorum ki, posta tarihiyle ilgili bilinmeyen ve gizli kalmış birçok hususu açığa çıkartacak ve büyük bir boşluğu dolduracak olan bu eser araştırmacılara da önemli bir kaynak olacaktır.

Posta teşkilatımızın son dönemdeki büyük değişim öyküsünün de yer aldığı bu güzel eserin, bundan sonraki çalışmalar için yol gösterici olmasını diliyor, hazırlanmasında katkısı bulunan herkesi kutluyorum.

R.Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

Binali YILDIRIM
Ulaştırma Bakanı

21. Yüzyılın rekabetçi ortamının en belirgin özelliği arasında verimli, kaliteli mal ve hizmet üretimi yer almaktadır. Bu rekabetçi ortam içinde iletişim hizmetini başarıyla sürdürmek ve çağımızın gelişmelerinden günü gününe yararlanarak bunları hizmetlerine yansıtmak amacıyla PTT'de 2003 yılından itibaren belirgin ve etkin bazı düzenlemelere gidilmiştir.

167 yıllık köklü bir tarihi olan PTT Genel Müdürlüğü, geçmiş tecrübelerini teknoloji ile birleştirerek büyük bir gelişim, değişim ve dönüşüm hamlesi başlatmış, Türk Milleti'nin gönlünde ayrı bir yer kazanmıştır.

Kendi bünyesindeki telefon hizmetlerinin Telekom olarak ayrılmasıyla güç kaybeden ve zarar ederek devlete yük olmaya başlayan PTT, "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın." felsefesinden hareketle, başta yönetici ve çalışanlarının büyük fedakarlıkları sayesinde ayağa kalkarak ekonomimize güç katar duruma gelmiş bulunmaktadır.

Türkiyemizin en uzak köşelerinde faaliyet gösteren ve sizlere hizmet götüren PTT'nin yenilenme, değişim, dönüşüm hamleleri; her hizmet alanında olduğu gibi kültürel alanda da hızla devam etmektedir.

Bugüne kadar posta tarihini derinlemesine inceleyen bir araştırmanın yapılmadığını büyük bir üzüntü ile belirtmek istiyorum. PTT Genel Müdürlüğü her konuda olduğu gibi bu konuda da ilk olanı yapmış, posta tarihi ile ilgili önemli bir eseri bizlere kazandırmayı başarmıştır.

Bu vesileyle, böylesine önemli bir konuda ayrıntılı ve titiz çalışmaları ile büyük bir boşluğu dolduracağına inandığım bu eseri, Kurumumuza ve Türk Milletine kazandıran PTT Genel Müdürlüğüne teşekkür ediyorum.

Binali YILDIRIM
Ulaştırma Bakanı

Osman TURAL
Yönetim Kurulu Başkanı
Genel Müdür

20. Yüzyılın sonlarına doğru esmeye başlayan gelişim rüzgârı, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki ilerlemelere bağlı olarak tüm dünyayı etkilemiş; sürekli yenileşme, 21. Yüzyılın en önemli başarı kriteri olmuştur.

PTT Genel Müdürlüğü olarak, dünyadaki bu değişim ve dönüşüme mevcut değer ve kültürümüzün temel prensiplerinden ayrılmadan, bilim ve teknolojiden yararlanmak suretiyle sürekli gelişme fikrini benimseyerek bizim de ayak uydurmamız kaçınılmaz olmuştur.

167 yıllık köklü geçmişiyle, İstiklal Savaşı'mızın kazanılmasında önemli bir role sahip olan ve başarılarıyla kurumsal güvenilirliğini ispatlamış, Posta ve Telgraf Teşkilatımız halkımızın sürekli yükselen beklentilerine cevap verebilmek amacıyla, klasik posta hizmetlerinin yanı sıra 2004 yılından itibaren bankacılık sektöründe de söz sahibi olmuş, teknolojik gelişmelerin paralelinde çağdaş PTT Merkezlerinin oluşmasını sağlamıştır.

PTT, bugüne kadar hep ilkleri insanımızın hizmetine sunmuş, onlara her türlü kolaylığı sağlamayı amaç edinmiş, çağın getirdiği tüm yenilik ve hizmetleri en hızlı ve güvenilir şekilde vatandaşlarımızın ayağına kadar götürmeyi önemli bir görev saymıştır.

Postada olduğu kadar kültürel çalışmalarıyla da ön planda olan Kurumumuz, bu eserle yeni bir hizmeti daha halkımıza sunmaktadır. Kitap, Genel Müdürlüğümüzde oluşturulan komisyonun akademik verilere dayalı çok titiz bir çalışmasının eseridir. Bu değerli kaynak, geçmişten geleceğe köprü olacağı düşüncesiyle PTT Genel Müdürlüğü yayınları arasında yerini almıştır.

Posta tarihiyle ilgili derinlemesine bir araştırmayı içeren "Geçmişten Günümüze Posta" eserini hazırlayan komisyon üyelerimize teşekkür ediyorum.

Osman TURAL
Yönetim Kurulu Başkanı
Genel Müdür

GİRİŞ

Posta ve haberleşme tarihi, insanoğlunun dağınık yaşayıştan, yerleşik düzene geçişinden, günümüze kadar uzanan oldukça geniş bir zaman diliminde kendini göstermiştir.

Öyle ki, mesafe ve coğrafik şartlara bağlı olarak, ateşle, dumanla, aynayı güneşe tutup yansıtarak, davul ve tamtam çalarak, haberleşmeye çalışan insanlar, daha sonra güvercinle, yaya ve atlı postacılarla haberleşme yoluna gitmiş, bunu izleyen zamanlarda da farklı posta ve haberleşme yöntemlerini keşfederek ve bunları geliştirme yoluna gitmiştir.

Sümerlerde kil üzerine çivi ile yazılmış tablet mektuplar ile başlayan posta ve haberleşme sistemi, Babil İmparatorluğu Döneminde Kral Hammurabi'nin yabancı devletlerin yöneticilerine gönderdiği mektuplarla siyasi ve askeri anlamda büyük bir değer kazanmıştır.

Sonraki yıllarda, tarih sahnesine çıkan Asurlular zamanında da posta ve haberleşme sisteminde ticari mektuplar sıkça kullanılmış, eski Helen zamanında, savaş zamanlarında kölelerin kafalarının kazıtılıp üzerine haber yazılarak ordu komutanlarına haberin gönderilmesi yoluna gidilmiştir.

Gerçek anlamda düzenli bir posta ve haberleşme teşkilatının kuruluşu ise İran'da kurulan Pers İmparatorluğu zamanında olmuştur. Bu dönemde ülke içinde pek çok yeni yollar yapılarak, geniş bir yol sistemi kurulmuş, bu yol sistemi üzerinde belirli mesafe aralıklarla "Çaparhane" adı verilen konaklama tesisleri imar edilerek, her bir konaklama tesisinden diğerine haber ulaştırmak için de atlı ve yaya postacılardan faydalanılmıştır.

Bu düzenli haberleşme ve posta teşkilatı Yunanlılarca da benimsenerek, Büyük İskender ve Roma İmparatorluğu Dönemi'ne kadar devam etmiştir.

İslam Tarihinde ise "posta ve haberleşme" sistemi olarak karşımıza "Berid" teşkilatı çıkmaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde varolduğu bilinen Berid Teşkilatı resmi olarak ilk defa Halife Hz. Ömer zamanında kurulmuş, Emeviler ve Abbasiler, döneminde bu teşkilat güçlenmiş ve büyümüştür.

Hz Muhammed (s.a.v.)'in yabancı devlet adamlarını İslam'a davet ve tebliğ amacıyla göndermiş olduğu mektuplar da bu dönem içerisinde büyük önem taşıyan resmi yazılı belgelerdir.

Türk Tarihi incelendiğinde posta ve haberleşme alanında farklı şeylerden yararlanıldığını görmekteyiz. Mesela, Büyük Hun İmparatorluğundan Osmanlı İmparatorluğuna kadar bütün Türk Devletlerinde gündüzleri bayrakla, geceleri davullarla ve borularla askeri haberleşme sağlanmış, "karguy" adı verilen ateş kuleleri kullanılmıştır. Türk Ulakları dörtnala hızlı giden atlarıyla Kağanlarının mektuplarını komşu devlet hükümdarlarına götürürken kurultay davetlerinide Türk Beylerine iletmişlerdir. Memlük ve Eyyubiler zamanında askeri amaçların dışında ticari amaçla da güvercinle haberleşmeden faydalanılmış, daha sonra kurulan Selçuklularda ise güvercinlerin yanı sıra ulak, çapar ve peyk adı verilen resmi posta görevlileri ile berid teşkilatı geliştirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'ne geldiğimizde gelişmiş bir posta ve haberleşme örgütü görülür. Özellikle ulak ve menzilhane temeline dayanan bu hizmet, Tanzimat Dönemi'ne kadar yalnızca devletin işlerinin yürütülmesinde kullanılmış, halkın bu hizmetden hiçbir şekilde faydalanmasına izin verilmemiştir. Daha sonra 1840 yılında padişah Abdülmecid zamanında Posta Nezareti'nin kurulmasıyla beraber haberleşme örgütü sadece devlet ihtiyacını karşılar durumdayken, halkın da ihtiyaçlarına cevap verecek duruma gelmiştir.

Posta Teşkilatı'nın İstiklal Savaşının kazanılmasında büyük hizmetleri olmuştur. Özellikle Milli Mücadele Dönemi'nden Cumhuriyet'e kadar olan dönemde şifreli telgraflarla savaşların seyri değiştirilmiş, bu sayede Türk Ordusu imkansızı başararak İstiklal Harbini kazanmıştır. Aynı şekilde Gazi Mustafa Kemal şifreli telgraflarla Lozan Barış Konferansını yönlendirerek Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini atmıştır.

Cumhuriyetle birlikte PTT hizmetleri millileştirilerek, yabancı postaneler kapatılmış, tüm haberleşme ağı devlet denetimine girmiş, posta hizmetleri geliştirilmiş, gerek yurtiçi gerekse yurtdışında mektup taşımacılığı çoğaldığından yatırımlar daha da artmıştır. Bu dönemde uygulanan haberleşme, postanelerde gelişen hizmet ile birlikte, yaygın telefon ağı da gündeme gelmiştir. Bu amaçla hem posta ve hem de telefon hizmetlerinde belli standartları belirleyen mevzuat oluşturularak, haberleşme uyduları, otomasyon ve diğer hizmetlerdeki gelişim sürekli devam etmiştir.

Sonuç olarak insanoğlunun bir sonraki adımı dün dumanın halkalarıyla, bugün de en son teknoloji vasıtalarıyla ulaştırdığı haberi, yarın hedefine nasıl ileteceği olacaktır. Her adım haberleşme yelpazesine yeni bir kanat takarak iletişim dünyasını yeni boyutlara taşıyacaktır.

Haberleşmenin ülkemizdeki en önemli ayağı olan PTT Genel Müdürlüğü, en hızlı ve kaliteli iletişimin öncülüğünü yaparak, her yeni bilimsel ve teknolojik bulguyu hemen bünyesine katmaktadır.

Çağımızın en büyük gücü olan bilgi ve bu bilgiye ulaşma yollarını aramak Kuruluşumuzun hassasiyetle üzerinde durduğu temel amaçlarındandır.

Bugün değişen teknolojiyle birlikte kendini günden güne geliştiren PTT Genel Müdürlüğü, sunduğu hizmet kalitesine ve ileriyi gören geniş vizyonuna bir yenilik daha ekleyerek geçmişten günümüze posta ve haberleşmenin tarihini içeren bu eseri hazırlatmıştır.

İleri de yapılacak çalışmalara kaynak teşkil edecek bu eser, oldukça kısa bir süre içerisinde çok sayıda tarih kitaplarının ve belgelerin incelenmesi, yorumlanması ve derlenmesi sonucunda ortaya çıkmış, tarihi belgelerle destekli güncel bir çalışmadır.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ I

İÇİNDEKİLER V

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÇAĞDA POSTA VE HABERLEŞME

1.1. İLKÇAĞDA HABERLEŞME 5

1.2. SÜMERLER 6

1.3. BABİL İMPARATORLUĞU 8

1.4. ASURLULAR 9

1.5. KANİŞ (KÜLTEPE) KRALLIĞI 13

1.6. KARKEMİŞ KRALLIĞI 14

1.7. MISIR MEDENİYETİ 15

1.8. PERS İMPARATORLUĞU 17

1.9. HİTİTLER 19

1.10. YUNAN ŞEHİR DEVLETLERİ 21

1.11. BÜYÜK İSKENDER DEVLETİ 24

1.12. ÇİN İMPARATORLUĞU 25

1.13. ROMA İMPARATORLUĞU 28

1.14. BİZANS İMPARATORLUĞU 31

1.15. SASANİLER 32

1.16. İNKA UYGARLIĞI 33

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK TARİHİNDE POSTA VE HABERLEŞME

2.1.	BÜYÜK HUN İMPARATORLUĞU	39
2.2.	GÖKTÜRKLER	40
2.3.	UYGURLAR	41
2.4.	XI. YÜZYIL'DA DİVANÜ LÜGAT-İT-TÜRK'E GÖRE TÜRK DÜNYASINDA POSTA	42
2.5.	KARAHANLILAR	43
2.6.	GAZNELİLER	44
2.6.1.	Divan-ı Risalet	44
2.6.2.	Divan-ı Berid	44
2.7.	CENGİZ HAN İMPARATORLUĞU	45
2.8.	İLHANLILAR	47
2.9.	EYYUBİLER	48
2.10.	MEMLÜK İMPARATORLUĞU	49
2.11.	SELÇUKLU İMPARATORLUĞU	50
2.12.	MUSUL ATABEYLİĞİ	53
2.13.	AKKOYUNLULAR	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM TARİHİ

3.1.	İSLAM TARİHİNDE BERİD KÖKENİ VE MEKTUP	59
3.2.	HZ. MUHAMMED (S.A.V.) DÖNEMİ	62
3.3.	DÖRT HALİFE DÖNEMİ	64
3.4.	EMEVİLER	66
3.5.	ABBASİLER	68
3.5.1.	Berid Yolları	70

3.5.2. Başlıca Berid Yolları 71
3.5.3. Berid Divanının Kuruluşu ve Görevi 72
3.5.4. Berid Divanının Görevlileri 73
3.5.5. Berid Divanının Harcamaları 78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA VE AMERİKA POSTA TARİHİ

4.1. BELÇİKA POSTASI 83
4.2. AVUSTURYA POSTASI 85
4.3. DANİMARKA POSTASI 88
4.4. FRANSA POSTASI 91
4.5. ALMANYA POSTASI 93
4.6. İNGİLİZ POSTASI 93
4.7. AMERİKAN POSTASI 96
4.8. RUSYA POSTASI 97

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE ULAŞIM VE HABERLEŞME

5.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE YOL SİSTEMİ 105
5.2. DERBEND TEŞKİLATI 106
5.2.1. Derbendlerin Kuruluşu 110
5.2.2. Derbend Şekilleri 111
5.2.2.1. Derbend Mahiyetinde Kaleler 112
5.2.2.2. Büyük Vakıf Şeklindeki Derbend Tesisleri 113
5.2.2.3 Han ve Kervansarayların Derbend Olarak Kullanılması 113
5.2.2.4. Köprü Yerlerinde Bulunan Derbendler 113
5.2.3. Derbendlerin Sınırları 113

5.2.4. Derbend Teşkilatına Dahil Olan Sınıflar 114
5.2.4.1. Beldarlar 114
5.2.4.2. Martoloslar 114
5.2.4.3. Pandorlar 115
5.2.4.4. Geçit Bekçileri 115

5.3. MENZİLHANELER 117
5.3.1. Bir Yerin Menzil Olma Şartları 117
5.3.2. Menzillerin İşlevleri 118
5.3.2.1. Askeri Amaç İçin Kullanılması 118
5.3.2.2. Ulaşım ve Menziller 118
5.3.2.3. Haberleşmede Menziller 119
5.3.2.4. Elçilerin ve Devlet İleri Gelenlerinin Yerlerine Ulaştırılmasında Kullanılması 120
5.3.3. Menzilhanelerdeki Görevliler 121
5.3.4. Menzilhanelerin Gelirleri 123
5.3.5. Geçmişten Günümüze Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Menzilhanesi 124

5.4. ULAKLAR 132

5.5. PEYKLER 137

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN KURULMASI

6.1. MODERN POSTA ÖRGÜTÜNÜN TEMELLERİNİN ATILMASI 143

6.2. POSTA ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU 146
6.2.1. Kuruluş Çalışmaları 146
6.2.2. İlk Postaneler 147
6.2.3. Merkez Örgütü ve İlk Posta Görevlileri 150
6.2.4. Taşra Örgütü 155
6.2.5. Posta Tekeli 158
6.2.5.1. Posta Nezareti ‘nin İltizama Verilmesi 158

6.2.5.2. Mektup Taşımacılığının Yalnızca Posta İdaresine Verilmesi 158

6.3. POSTA HİZMETLERİ 159
6.3.1. Postanelerin Taşıdıkları Maddeler 159
6.3.2. Postanelerin Çalışma Zamanları 161
6.3.3. Postaların Hareket Günleri 163
6.3.3.1. Şehir Postaları 164
6.3.4. Postaların Taşınması Problemi 165
6.3.5. Postaların Ücret Tarifeleri 166
6.3.6. Postalarda Pul Kullanımı 168

6.4. TATARAN OCAĞI VE BU OCAĞIN POSTA NEZARETİNE BAĞLANMASI 171

6.5. YABANCI POSTALAR 173
6.5.1. İlk Posta Örgütleri 175
6.5.2. Muhalif Yayını Engelleme 177
6.5.3. Yabancı Postanelerin Kapatılması 179

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE TELGRAF ÖRGÜTÜ

7.1. CLAUDE CHAPPE VE HAVAİ (OPTİK) TELGRAF 185

7.2. TELGRAF VE TÜRKİYE'DE İLK DENEMELER 186
7.2.1. Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması 191
7.2.2. Osmanlı Telgraf Hatları 192
7.2.3. Telgraf Malzemelerinin Yapımı ve Telgraf Fabrikası 194
7.2.4. Telgraf da Ücret Tarifeleri 196
7.2.5. Osmanlı Telgrafında Dil 197

7.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE POSTA VE TELGRAF MEKTEPLERİ 197

7.4. POSTA VE TELGRAF İDARELERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ 200

SEKİZİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE POSTA, TELGRAF VE TELEFONUN GELİŞİMİ

8.1.	İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ VE POSTA TELGRAF TEŞKİLATI	205
8.1.1.	Talat Paşa	206
8.1.2.	Kara (Zülüflü) Kemal	209
8.1.3.	Faik Kaltakkıran	210
8.1.4.	Anadolu'da İttihatçıların Posta ve Telgraf Teşkilatı'nda Örgütlenmeleri	210
8.1.5.	Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti Üyelerinin Sultan II. Abdülhamid'e Karşı Mücadeleleri Sırasında Posta ve Telgrafçılar	211
8.1.6.	Arnavut Şemsi Paşa'nın Öldürülmesi Sırasında Posta ve Telgrafçıların Rolü	212
8.2.	MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE POSTA VE HABERLEŞME	214
8.3.	CUMHURİYET DÖNEMİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN GELİŞİMİ	222
8.3.1.	Posta ve Telgraf Merkez Şubeleri	226
8.3.2.	Personel Durumu	227
8.3.3.	Posta Hizmetleri	229
8.3.4.	Posta Taşımacılığı	234
8.3.5.	Köy Postaları	239
8.3.6.	PTT Meslek Okulu	246
8.4.	CUMHURİYET DÖNEMİ TELGRAF HİZMETLERİ	246
8.5.	CUMHURİYET DÖNEMİ VE ÖNCESİ TELEFON HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ	250
8.6.	PTT YÖNETİMİNDE RADYO YAYINCILIĞI	257

DOKUZUNCU BÖLÜM

GÜNÜMÜZ PTT'Sİ VE PTT İŞYERLERİNDE VERİLEN HİZMETLER

9.1.	HUKUKİ STATÜ	265
9.2.	AMAÇ VE GÖREVLERİ	265
9.3.	KURULUŞUMUZUN ORGANİZASYON ŞEMASI	267
9.4.	PTT BANK VE VERİLEN HİZMETLER	270
9.4.1.	PTT Bank Tahsilat İşlemlerinden Elde Edilen Komisyon Gelirleri	270
9.4.1.1.	Türk Telekom ve Gsm Şirketleri İle Yapılan Tahsilat Anlaşmaları	271
9.4.1.2.	Emekli Maaşı Ödemeleri	273
9.4.1.3.	Bankalarla İşbirliği	274
9.4.1.4.	Belediyelerle İşbirliği	277
9.4.1.5.	Telekom Şirketleriyle İşbirliği	278
9.4.1.6.	Sigorta Şirketleriyle İşbirliği	279
9.4.1.7.	Tedaş İle İşbirliği	280
9.4.1.8.	Katma Değerli Servisler	281
9.5.	GİŞE OTOMASYON HİZMETİ	282
9.6.	EFEKTİF İŞLEMLER	283
9.7.	KİŞİSEL PUL HİZMETİ	284
9.8.	FİLATELİ HİZMETLERİ	284
9.9.	POSTA ÇEKİ İŞLEMLERİNİN MODERNİZASYONU	285
9.10.	MEKTUP POSTASI GÖNDERİLERİ	287
9.11.	KAYITLI POSTA HİZMETLERİNİN OTOMASYONU	288
9.12.	KAPIDAN KAPIYA TESLİM HİZMETİ	288
9.13.	E - TELGRAF HİZMETİ	288
9.14.	KÜTÜPHANE HİZMETİ	290
9.15.	IPS PROGRAMI (ULUSLARARASI POSTA SİSTEMLERİ)	290

9.16. AVRUPA POSTA BANKALARI VE ÇEK MERKEZLERİ BİLGİSAYAR ŞEBEKESİ (EUROGIRO) 294
9.17. WESTERN UNION 295
9.18. KARGO BİNALARI 296
9.19. AKILLI KART 297
9.20. ÇAĞRI MERKEZİ (CALL CENTER) 297
9.21. YÜRÜTÜLEN PROJELER 297
9.21.1. Gişematik 297
9.21.2. Kredi Kartlarının Taşınması 298
9.21.3. Pazar Araştırması ve Analizi Hizmet Alımı 299
9.21.4. Hybrid Mail Projesi 301
9.21.5. Tele Money Order (TMO) Yarı Acil Havale Projesi 301
9.22. EĞİTİM FAALİYETLERİ 302
9.23. YENİDEN YAPILANMA ÇALIŞMALARI 303
9.23.1. Muhasebe Finansman Yönetim Sistemi (MFYS) 303
9.23.2. Doküman Yönetim Sistemi (DYS); 304
9.23.3. Personel İşlemleri Yönetim Sistemi (PİYS) 304
9.23.4. Posta Hatları Optimizasyonu 305
9.23.5. Posta İşleme Merkezlerinin Modernizasyonu 306
9.23.6. PTT Merkezlerinin Modernizasyonu 307
9.23.7. TS EN IS0 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi Belgesi 308
9.24. PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ÜYESİ OLDUĞU ULUSLARARASI KURULUŞLAR 309
9.24.1. Dünya Posta Birliği (UPU) 309
9.24.2. Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT) 314
9.24.3. Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP) 316
9.24.4. Avrupa Kamu Posta İşletmecileri Birliği (POSTEUROP) 318
9.24.5. Yurtdışı Paralı Posta Hizmetleri Komisyonu (ICPSFP) 320
9.24.6. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) 322
9.24.7. Avrasya Posta Birliği (EURASIA) 325
9.25. YATIRIM PROGRAMI VE MALİ DURUM 327

ONUNCU BÖLÜM

TARİHTEN MEKTUPLAR

10.1	ASURCA MEKTUPLAR	331
10.1.1.	Asurlu Tüccar Uşur-ša-İštar'ın Kardeşi Hunnia'ya Gönderdiği Mektup	331
10.1.2.	Asurlu Tüccar Atata'nın, Aššur- Massu-i'ye Gönderdiği Mektup	331
10.2.	HİTİT MEKTUPLARI	332
10.2.1.	19. Mısır Firavunu II. Ramses'in, Hitit Kralı III. Hattusili'ye Gönderdiği Uluslararası Mısır-Hitit Antlaşması İle İlgili Mektup	332
10.2.2.	Mısır'ın Anne Kraliçesi Tuya'nın, Hattusili'ye Mektubu:	334
10.3.	HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN İSLAM'A DAVET VE TEBLİĞ MEKTUPLARI	335
10.3.1.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Doğu Roma İmparatoru Herakliyus'a Gönderdiği Mektup	335
10.3.2.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) İran Kisrası Perviz İbn-i Hürmüz'e Gönderdiği Mektup	336
10.3.3.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Habeş Meliki Necaşi Eshame'ye Gönderdiği Mektup	337
10.3.4.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Gassan Hükümdarı Haris b.Ebi Şimr'i İslam'a Davet Mektubu	338
10.3.5.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Müseylimetü'l Kezzab'a Gönderdiği Mektup	339
10.3.6.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Mısır Hükümdarı Mukavkıs'a Gönderdiği Mektup	340
10.3.7.	Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) El Ahsa Valisi El Münzir b. Sava'ya Gönderdiği Mektup	341
10.3.8.	Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Umman'da İki Kardeş Hükümdara Gönderdiği Mektuplar	341
10.3.9.	Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ezbezilere Gönderdiği Mektup	342
10.3.10.	Nil Nehrinin İniş ve Yükselişi İle İlgili İslamiyetin İlk Komutanlarından Amr İbnülas'ın Halife Hz. Ömer'e Yazdığı Mektup	343
10.4.	OSMANLI MEKTUPLARI	344
10.4.1.	Şehzâde Cem'in Sultan II.Bâyezid'e Mısır'dan Gönderdiği Mektup	344

10.4.2. Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e Gönderdiği Mektup 345
10.4.3. Kanuni'nin, Birikmiş Borçlarını Ödemesi İçin Beç (Avusturya) Kralı Ferdinand'a Gönderdiği Mektup 346
10.4.4. Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı Françesko'ya Gönderdiği Mektup 346

10.5. ÇANAKKALE CEPHESİNDEN MEKTUPLAR 347
10.5.1. Çanakkale Şehidi Üsteğmen Zahit'in, Eşi Hanife Hanım'a Son Mektubu 347
10.5.2. Çanakkale Cephesi Komutanlarından Selahattin Adil Paşa'nın Karısı Siret Hanım'a yazdığı Mektup 349
10.5.3. Şehid Kolağası (Ön Yüzbaşı) Mehmed Tevfik'in, Çanakkale Arıburnu'ndan Anne ve Babasına Yazdığı Son Mektubu 350

10.6. İTTİHAT VE TERAKKİ PARTİSİ'NİN MEŞHUR PAŞALARINDAN CEMAL PAŞA'NIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA GÖNDERDİĞİ MEKTUP 352

10.7. İSMET (İNÖNÜ) PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN KAZIM KARABEKİR PAŞA'YA YAZDIĞI MEKTUP 353

10.8. ATATÜRK'ÜN MEKTUPLARI 354
10.8.1. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya Yazdığı Mektup (1918) 354
10.8.2. Kurtdereli'ye Yazdığı Mektup 356
10.8.3. Miralay Fahreddin (Altay) Bey'e Yazdığı Mektup 356
10.8.4. Afet İnan'a Yazdığı Mektup 359
10.8.5. Sabiha Gökçen'e Yazdığı Mektup 360

10.9. ATATÜRK'ÜN TELGRAFLARI 361
10.9.1. Batı Cephesindeki Başarılar Üzerine Kumandanlığa Gönderilen Kutlama Telgrafı 361
10.9.2. Dumlupınar Zaferi Üzerine Çekilen Telgraf 361
10.9.3. T.B.M.M'nin Açıldığı Günün Milli Bayram Olarak Kabulü Dolayısıyla Çekilen Telgraf 362
10.9.4. Montrö Antlaşması Üzerine Çekilen Telgraf 362

ONBİRİNCİ BÖLÜM

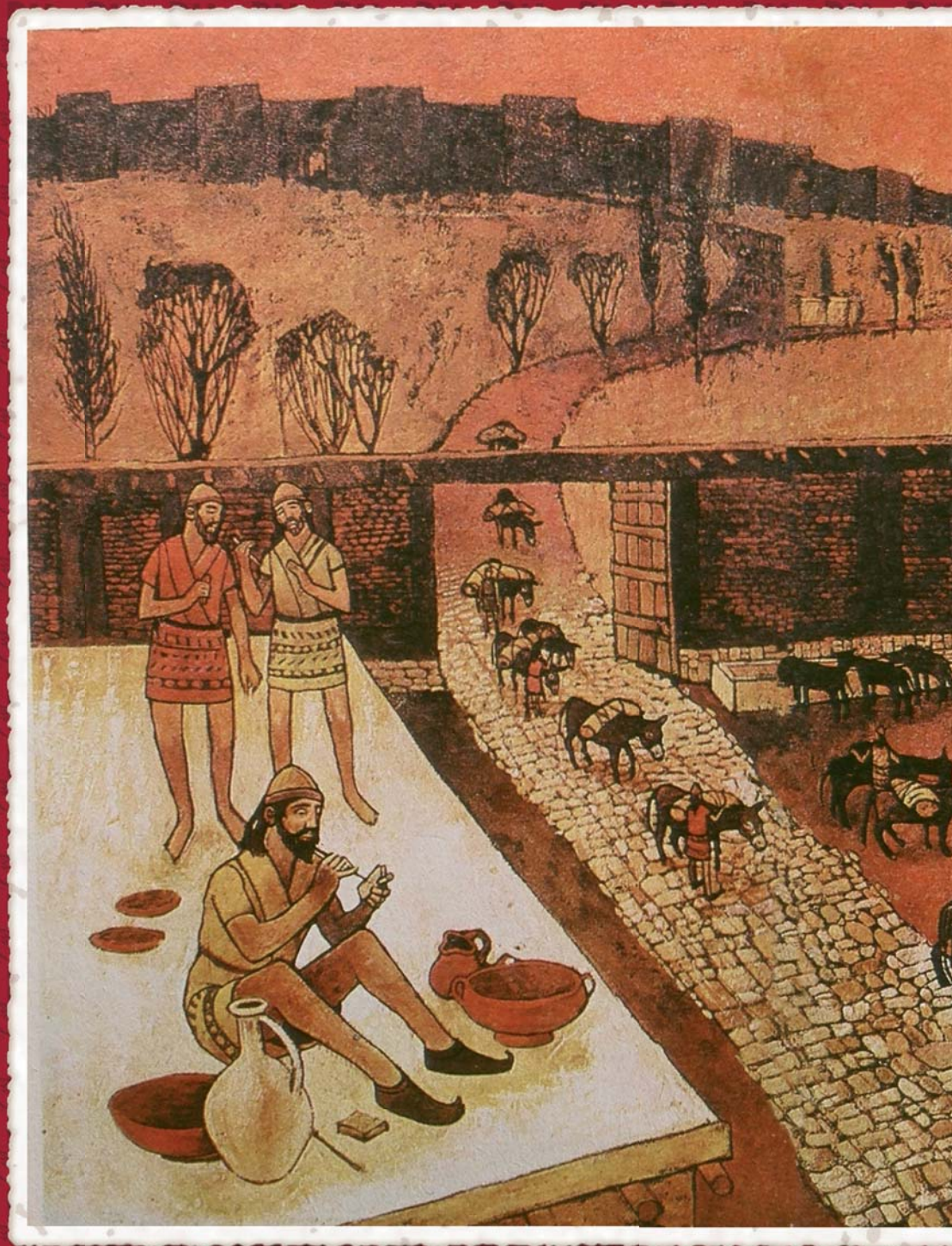
ALBÜM 363
DİZİN 413
KAYNAKÇA 423

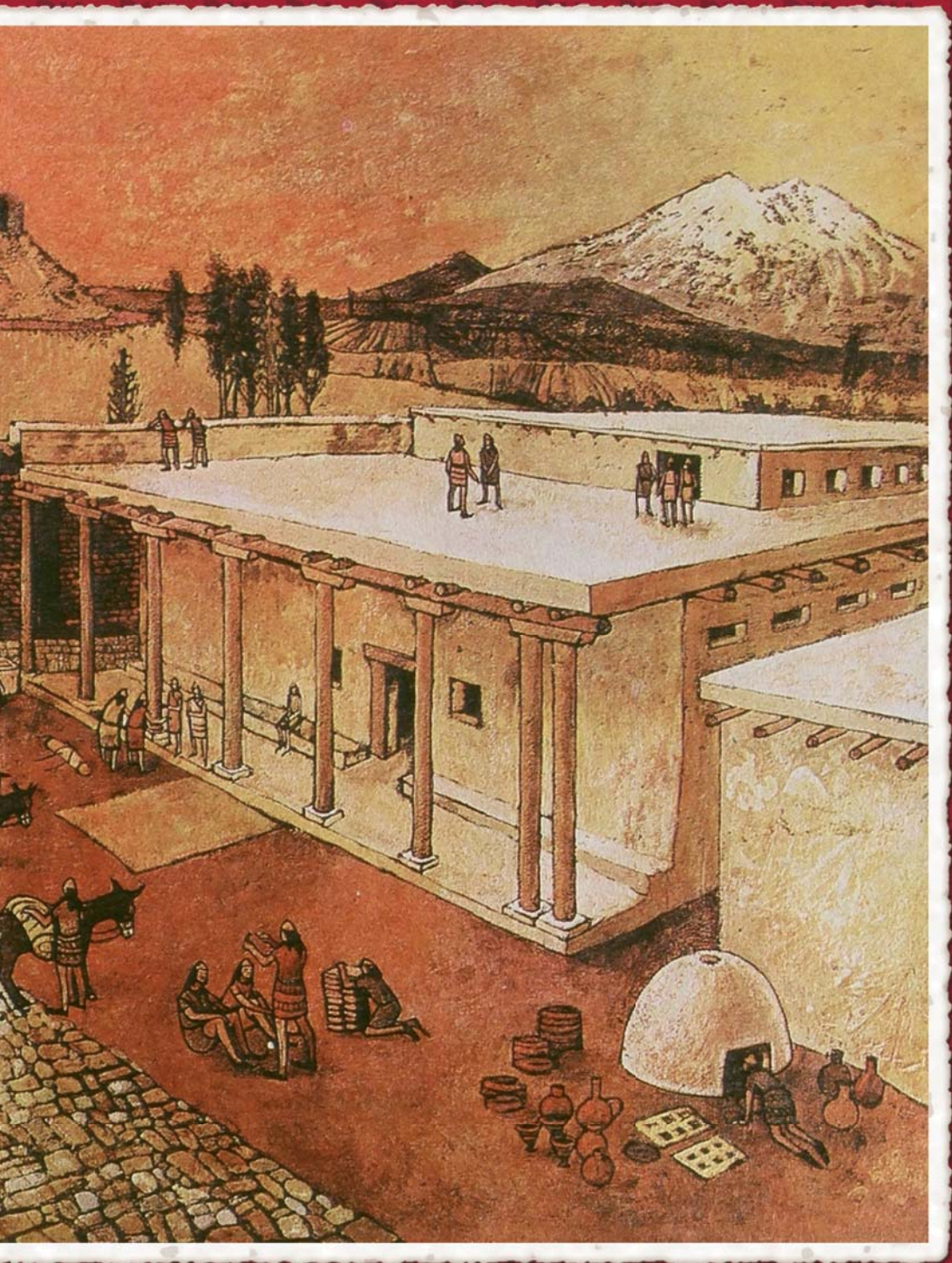

M.Ö. 18. Yüzyıla Ait Asur Dönemi Taş Tablet Mektup

BİRİNCİ BÖLÜM

İLKÇAĞDA POSTA VE HABERLEŞME

WABARTUM (*Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi*)

Dumanla Haberleşme - Halil SAY (PTT Genel Müdürlüğü İstanbul Sirkeci Müzesi)

1.1. İLKÇAĞDA HABERLEŞME

Konuşarak duygu ve düşüncelerini karşısındakine aktaran insanoğlu, tarih boyunca haberleşme ihtiyacını gidermek için çeşitli yollar aramıştır. Görsel işaretlerden ateş, duman, ışık, ayna, akustik işaretlerden; davul, boru ve ıslık çalma buna örnek olarak gösterilebilir.[1]

Mesela, insanların kilometrelerce ötesini görebildiği Kuzey Amerika bozkırlarında Kızılderililer dumanla haberleşmekteydi.[2] İşareti veren kızılderili ateşin üzerinde bir örtü sallayarak yükselen dumana çeşitli biçimler verir ve uzakta işareti bekleyen gözcü dumanın aldığı biçimlere göre haberi yorumlardı.[3]

Diğer taraftan Afrikalı zenciler ise bazı olayları davul çalarak haber verirlerdi. Her davul vuruşunun ayrı bir anlamı vardı. Haber birbirinden çeşitli uzaklıklarda bulunan; davulcudan davulcuya iletilir, böylece kısa sürede haber kilometrelerce öteye ulaşırdı. (savaş tamtamı gibi)[4]

Fakat bütün bu haberleşme yöntemlerindeki ortak özellik şuydu ki, haberci için alan ve zaman sınırlıydı. Haber, işaret verildikten hemen sonra kayboluyor ve tekrar edilmedikçe haberin bir daha alınma imkanı olmuyordu. Bu sebeple alanla ya da zamanla sınırlanmamış bir haberleşme ihtiyacı insanları başka haberleşme yöntemlerine götürdü.

Bu yöntemlerden bazıları

- **Nesne Yazısı:** Çeşitli nesnelerin belirli bir sıraya göre dizilmesinden oluşan yazı çeşidi.
- **Sayma Çubukları:** Genellikle hayvancılıkta kullanılan ve malın adedini belirtmeye yarayan çubuklar.

1 Uçankuş Tahsin Hasan, Arkeoloji, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.676
2 Öztürk Emre, Kızılderili Tarihi, Nokta Kitap, İstanbul, 2007, s.89
3 Bilgilik, Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi, Cilt:14, İstanbul, 2000, s.65
4 Jeanneney Jean-Noel, Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi, Çeviren: Esra Atuk, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.20

KİLİT MÜHÜR
Lagaş, Sümerce
(III. Ur Dönemi'nden)
Pişmiş Toprak
İstanbul Arkeoloji Müzesi

- **Quipi Düğüm Yazısı:** Belirli aralıklarla düğümlenmiş iplerden oluşan ve her rengin farklı bir anlam taşıdığı ip yazısı.[5]
- **Piktrogram:** Bir haber vermek üzere kaya üzerine yazılan veya çizilen resimler.
- **Hesap Taşları:** Gönderilen malları simgeleyen işaretlerin, killi toprağa sarılarak, kilin üzerine malların sayısı kadar çizgi çizilmesiyle oluşan hesap sistemi.[6]

Bunların sonucunda insanoğlu M.Ö. 3200'lü yıllarda yazıyı icad ederek, yazılı haberleşmeye geçti.[7]

Zamanla yeniden yapılacak arkeolojik kazı ve araştırmalar, insanlık tarihi kadar, posta ve haberleşme tarihinin de aydınlanmasını sağlayacaktır.

1.2. SÜMERLER

Tarihte ilk defa meclislerin kurularak demokrasinin yaşandığı Sümer Devleti, bugün Irak'ta Fırat ve Dicle ırmaklarının arasında, Mezopotamya olarak adlandırılan topraklarda kurulmuştur. Yazıyı bulduktan sonra altmışsekiz edebi türde, eser bırakan Sümerlerde[8] haberleşme ile ilgili ipuçları veren belgeler de mevcuttur. Bunların başında "Enmerkar ve Aratta Beyi" adlı Sümer Destanı gelir.Yaklaşık 4000 yıl önce yaşamış bir katip tarafından kil tablet üzerine çivi yazısı ile Sümerce yazılmış olan destanda, yazılışından yaklaşık 1000 yıl önce yaşanmış politik bir olay hikaye edilmektedir. Eserde Uruk şehrinde hüküm süren Enmerkar isimli Sümer kahramanı ile Aratta Beyi arasında geçen hükümranlık,

5 Uçankuş, Arkeoloji…, a.g.e, s. 676
6 Georges Jean, Yazı İnsanlığın Belleği, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss.12-18
7 Memiş Ekrem, Eskiçağda Mezopotamya, Ekin Kitabevi, Bursa, 2007, s.173
8 Memiş, Eskiçağda…, a.g.e, s.173

vergi alma ve baş kaldırma gibi konular işlenirken, Aratta Beyi ile Enmerkar arasında haber getirip götüren habercilerden de bahsedilmekte olup habercilerle ilgili şu ifade dikkat çekmektedir: "Enmerkar'ın habercisi İsumud, kırlarda av arayan Ejder gibi yolculuğa atıldı."[9]

Sonuç itibariyle bu eser bize yaklaşık 5000 yıl önce Sümer şehir kralları arasında haberleşmenin her şehir kralının kendi seçtiği habercilerle sağlandığını anlatması bakımından önem arz etmektedir. Bu haberleşmeler bazen habercinin sözlü mesaj taşımasıyla bazen kılıçla savaş mesajı verip söze gerek kalmadan nesneyle iletişim şeklinde ve bazen de yazılı tabletle olmuştur. Bu yazılı tablet mektuptur. Mektup kelimesinden Sümer yazıtlarında sıkça bahsedilmekte olup, hatta mizahi olarak Maymun Larissa'nın annesine yazdığı mektup metni bile yazıtlarda yer almaktadır.[10]

Bir başka eserde ise Sümerli şair, haberin hızlı iletimine verilen önemi gösteren şu dizeleri günümüze aktarmaktadır: "Bir haberci, haberi yetiştirmek için oğlağı kovalayan kurt gibi acele ediyor." [11]

Sümerler ile ilgili olarak ele geçen bu belgeler onların yazıyı bulmadan önce de haberleşme işlemini gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Ancak bugüne kadar yapılan kazılarda bulunan az sayıda kil tablet mektuplar, Guti Krallığı'nın Mezopotamya'yı istilası döneminden kalmıştır. Bu mektuplardan birinde: "Sen tarlanı sürmene bak, Gutiler gelip malını almaya kalkarlarsa, ben seni korurum" denilmektedir. Bir başka mektupta ise: "Onbin Guti adamının Navaratim isimli bir kadının komutasında Larsa Şehrinden kuzeye doğru çıktıkları" bildirilmektedir.

Yaklaşık M.Ö. 2200'lü yıllarda Gutiler'in Mezopotamya istilası döneminden kalmış olan bir Sümerli şaire ait şiirde ise Guti İstilası anlatılırken, Sümerlerde postanın günlük hayatın bir parçası olduğu da farkında olmadan günümüze şu şekilde aktarılıyordu: "Gutiler bütün memleketi çekirgeler gibi kaplamışlardı. Kimse onlara karşı koyamıyordu. Bütün Sümer'de kara ve deniz nakliyatı durmuştu. Postacı yola çıkmıyor, gemici yelkenini açmıyor, balıkçı avlanamıyordu, bir kuzu, yarım kile arpaya değiştiriliyordu." [12]

Posta Teşkilatının varolduğunu bildiğimiz Sümerlerde, atlı haberciler Şehir Beyleri arasındaki haberleşmeyi sağlıyorken, şehiriçi haberleşmeyide yaya haberciler sağlıyordu.[13]

9 Kramer Samuel Noah, Tarih Sümer'de Başlar, Çeviren: Muazzez İlmiye Çığ, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss. 14-24
10 Kramer, Tarih…, a.g.e, s. 112
11 Kramer, Tarih…, a.g.e, s. 233
12 Memiş, Eskiçağda…, a.g.e, s. 75
13 Christel Rüster-Erich Neu, Hethitisches Zeichenlexıkon, Otto Harras Soz Witz, Wiesbaden, 1989, ss.305-369

1.3. BABİL İMPARATORLUĞU

M.Ö. 1850'lerde Mezopotamya'da kurulmuş olan Babil Devleti, 1550'lerde Hititler tarafından yıkılıncaya kadar yaklaşık 300 yıl tarih sahnesinde kalmayı başarmıştı. Babil Krallığı tarihçiler tarafından; Eski Babil, II. Babil, III. Babil (kaslar) ve Yeni Babil olmak üzere dört ayrı dönem olarak ele alınmaktadır.

Başlangıçta etrafı güçlü devletlerle çevrelenmiş küçük bir şehir krallığı olan Babil, 6. Kral Hammurabi (M.Ö.1728-1686) Döneminde tüm Mezopotamya'ya hakim bir idare merkezi haline gelmişti. Hammurabi Sümer'in izlerini tamamen silip yerine mensubu olduğu Sami Amurruluğu'nu koyarak, devletine milli bir damga vurmuştur. Bu dönemde Babil adeta dünyanın nabzının attığı şehir haline gelmiş ve Babil Medeniyeti'nden söz edilmeye başlanmıştır.

Hammurabi'nin valilerine gönderdiği mektuplar, O'nun icraatlarını anlatması ve dönemini aydınlatması bakımından son derece önemlidir. Bu mektupların bir kısmına Mari Arşivinde (Bugünkü Suriye sınırları içerisinde arkeolojik bir şehir) bir kısmına ise Tel-el- Amarna (Mısır) arşivlerinde rastlamak mümkündür.

Dönemin önemli ticaret merkezi olup yönetimi Mari Kralı Zimri-Lim'in elindeyken Hammurabi tarafından fethedilen (M.Ö. 1763) Mari şehrinde bulunan mektuplar, Hammurabi'nin Mari, Asur ve Larsa krallarıyla karşılıklı mektuplaştığını göstermektedir.[14] Ayrıca; Mısır firavunları ile Babil, Asur ve ufak Suriye beylikleri arasında alıp verilen ve Mısır'da Tel-el-Amarna arşivinde bulundukları için bugün Tel-el-Amarna mektupları diye tanınan Akkadca mektuplar, M.Ö.14. yüzyılda Ön Asya'da uluslararası mektuplaşma ve uluslararası dil kullanma anlayışını da günümüze yansıtmaktadır.[15]

Hammurabi'nin Tel-el-Amarna'da bulunan mektupları bugün İngiltere'de British Museum'da sergilenmektedir.[16]

Babil'de mektupları genel olarak devlet mektupları ve özel mektuplar olarak vasıflandırabiliriz. Babil mektuplarının başlıca vasfı ağızdan söyleniyormuş gibi olmalarıdır.

14 Memiş, Eskiçağda..., a.g.e, ss. 117-119
15 İnönü Ansiklopedisi, Cilt: 4, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1950, s.8
16 Günaltay M. Şemsettin, Yakın Şark, Elam ve Mezopotamya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1937, ss.509-521

Sosyal seviyesi yüksek olmayan halkın birbirlerine yolladıkları mektuplar yalnız Eski Babil soyu zamanında görülür. Bu hal, bu devirde genel bir öğrenim seviyesinin varlığını göstermektedir.

Babil İmparatorluğu Hammurabi Kanunları'yla da ünlüdür. 112. maddede şöyle denilmektedir: "Eğer bir adam, yolda (seyahatte) bulunuyorsa ve elindeki gümüş, altın, kıymetli taş veya malı bir başka adama verip, bu (eşyayı) başka bir yere nakil için yollarsa, o adam yollanacak ne varsa yollanan yere vermeyip (kendi üzerine) alırsa, nakledilecek malın sahibi o adamın, vermediği ve nakliyesini yapmadığı ne varsa ispat edecek, bu kimse kendisine verilenin beş katını nakledilecek malın sahibine verecektir." [17] Günümüzde kargo olarak sınıflandırdığımız hizmetin hukuki düzenlemesini andıran bu madde, Babil'de posta işlerinin ne kadar ileri düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak sistemin işleyişini ayrıntılı olarak anlatan bir belge henüz bulunamamıştır. Hammurabi Kanunları halen Paris'te Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.[18]

1.4. ASURLULAR

M.Ö. 2000 ile 612 yılları arasında hüküm süren Asurlular'ın Tarihi; Eski Asur, Orta Asur, Yeni Asur ve İmparatorluk Dönemi olmak üzere dört ana bölümde incelenmektedir.

M.Ö. 2. binyıl başlarında Asur'da Puzzur-Aşşur Dönemi'nde Asur ile Anadolu arasında canlı bir ticaret söz konusudur. Yüzlerce kilometre yolu kervanlarla geçerek Anadolu'ya gelen Asurlular burada ticaret yapmışlardır. Anadolu'da güçlü krallıkların olmadığı bu dönemde küçük şehir krallıkları vardır. Asurlular işte bu şehir beylerinden izin alarak şehir yakınlarında kurmuş oldukları "Karum" ve "Wabartum" denilen konaklama yerlerinde kalır ve ilgili şehir devletine vergi öderlerdi.

Anadolu'daki bu merkezlerin en büyüğü Kaniş şehriydi. Bugün Kayseri yakınlarında "Kültepe" adıyla anılan yerde Türk Tarih Kurumu'nun yapmış olduğu kazılarda 20.000 civarında kil tablet (mektup) gün yüzüne çıkartılmıştır.[19]

17 Tosun Mebrure - Kadriye Yalvaç, Sümer, Babil Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Kanunları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1975, s.195
18 Memiş, Eskiçağda…, a.g.e, s.118
19 Memiş, Eskiçağda…, a.g.e, ss.179-181

Asurlular Döneminden Kalma Kırık Zarf İçerisindeki Tablet Mektup (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Asurlular Dönemi'nden Kalma Silindir Mühür (Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Kayseri Kültepe kazılarında "Kültepe Tabletleri" denilen vesikalar, çoğu 3-5 cm. eninde, 5-10 cm. boyunda küçük, bazıları daha büyük, kilden tabletlerdir. Kil yaş iken üzerleri madeni bir uçla yazılıyor, bazen de yine kilden zarflara konuluyor sonra üzerlerine iş sahiplerinin ve şahitlerin mührü basılıyordu.

Kültepe tabletleri Asurlu tüccarlara ait vesikalar olduğundan eski asur lehçesi ve çivi yazısı ile yazılmıştır. Bu vesikalar Asurlu tüccarların, gerek ana şehir Asur'daki, gerekse Anadolu'nun diğer şehirlerindeki Asurlu tüccarlarla alıp verdikleri iş mektupları ve borç senetleridir.[20]

Anadolu'da yönetim bakımından Anaşehir Asur'a bağlı olan yirmi kadar Karum ve bir o kadar da Wabartum bulunmaktaydı. Bunlar, Asur'u temsil eden ve Anadolu'da Baş Karum olan Kaniş'te oturan bir vali tarafından yönetilirdi.[21]

Anadolu ile Asur arasındaki ticari ulaşımda eşek ve katır kullanılıyordu. Çivi yazılı mektuplarda bu eşek kervanlarından çokça söz edilmektedir. Bu dönemde mektuplar bu kervanlarla taşınmıştır. Bu zamanda Kaniş'ten Asur'a giden iki yol vardır. Kuzey ve Güney Yolu denilen bu iki kervanyolu da Fırat üzerinden dolaşıyor, Darende, Gürün

20 Kınal Firuzan, Eski Anadolu Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1962, ss. 60-61

21 Uçankuş, Arkeoloji…, a.g.e, s. 342

yolu ile Kayseri (Kültepe)'ye ulaşıyordu. Güney yolu da Kayseri Develi üzerinden Torosları aşıyor, Çukurova'ya iniyordu.[22]

Mari Arşivi'nde de Asur mektuplarına rastlanmış olup; Asur Kralı Şamsi-Adad, Mari Şehir Krallığı'nı ele geçirdikten sonra küçük oğlu Yaşmah-Adad'ı bu şehrin krallığına getirmişti. Şamsi-Adad küçük oğluna yazdığı mektuplarda askeri ve günlük emirlerin yanı sıra O'nu sık sık azarlamaktadır.Yaşmah-Adad da babasına gönderdiği mektuplardan birinde O'na: "Daha ne zamana kadar; sakalın yok, evini ve kölelerini idare edemiyorsun, kardeşin sarayı idare ediyor laflarını duyacağım. Şimdi köleler beni babamın kalbinden çıkartmaya çalışıyorlar" diye dert yanmaktadır.

Şamsi-Adad'ın ölümünden sonra, büyük oğlu İşme-Dagan tahta çıkmıştır ve kardeşi Yaşmah-Adad'a yazdığı mektupta: "Hiçbir şeyden korkma tahtın senindir. Ben Şamaş ve Adad'ın elinden tutuyorum. Elamlı adamlarla Eşnunnalı adamı ise ağılımda tutuyorum. Hiç bir şeyden korkma sen ve ben yaşadığımız sürece sen tahtında oturacaksın. Sen ve ben buluştuğumuz zaman kardeşlik yemini yaparız; kendini ferah tut, yüreğin tasalanmasın" demektedir.[23]

Gene başka bir vesikadan öğrendiğimize göre de 3 erkek ve 3 kız kardeşten teşekkül aile fertleri arasında çok sık mektuplaşma olduğu anlaşılmakta ve kız kardeşin erkek kardeşe yazdığı mektupta: "Tanrının hissesi olarak sizler kardeşlerimseniz, Tanrının parasını toplayınız ve babamızın mallarını gelişinizde Limum'a ödeyelim" demektedir, Aynı kız kardeş diğer erkek kardeşine de şöyle mektup yazmıştır: "Senin bana gönderdiğin hububat yetersizdir. Mevcut olan hububat da iyi değildir. Bira mayası için gönderdiğin arpa da iyi değildir. Kullanmayacağım; senenin iyi olmasında kullanacağım." söylemektedir. Aynı kız kardeş üçüncü erkek kardeşinden aldığı mektupta ise: "Niçin bana hoş olmayan mektuplar gönderiyorsun?" demektedir.

Bu kadar sık mektuplaşma görülmesine rağmen Asurlular'da posta sistemi hakkında net bir bilgi yoktur, fakat bu mektupların içerikleri incelendiğinde bu konuda da bazı

22 Uçankuş, Arkeoloji..., a.g.e, s. 340
23 Memiş, Eskiçağda...a.g.e, ss.183-185

ipuçları ele geçmektedir. Örneğin bir mektupta: "On gün içinde buraya dönecek ve altını satın alıp sana postacı ile göndereceğim" [24] denilmektedir.

Başka bir Asur mektubunda da şu ifadeler geçmektedir: "Karum'un talimatına göre, Asur şehrinin mührüyle ben etekleri mühürledim. Onların habercisi Hamadasu'ya teslim ettim." [25] denilmektedir.

1.5. KANİŞ (KÜLTEPE) KRALLIĞI

Kaniş, M.Ö. II. binyıl Anadolu'sunda, Kayseri'nin kuzeydoğusunda, bugünkü Kültepe köyünün yerinde, bir şehir devletinin ve işlek bir ticaret merkeziydi. Fakat Kaniş'in adı daha Abd Krallığı'ndan Naram-Sin (M.Ö. 2180)'e ait bir metinde geçmektedir. Kaniş'in Eski Babil (M.Ö. 1850-1550) zamanında da önemini muhafaza ettiği anlaşılmıştır. Fırat kervan yolu üzerindeki transit merkezlerinden biri olan Mari Arşivi belgelerinde de Kaniş'ten bahsedilmektedir.

Kaniş Krallığında da haberleşme, tablet mektuplar ve elçiler vasıtasıyla olmuştur. Mezopotamya'daki III. Ur Sülalesi zamanında (M.Ö. 2060-1960), bu sülalenin son kralı İbi-Sin'in mührü basılı tabletler Kaniş Karumu kazılarında bulunmuştur. Tablet mektuplar Asurlularda olduğu gibi ticaret kervanlarıyla taşınmıştır. Bu döneme ait ilginç bir mektup Mama Kralı Anum Hirbi tarafından Kaniş Kralı Warşama'ya gönderilmiştir. Mektupta: "Senin kölen (köpeğin) Taişama'lı adam, öteki krallara karşı bağımsızmış gibi davranıyor" diyerek Taişama beyini kralına şikayet etmektedir.

Başka bir mektup ise Puşukenu'ya gönderilendir. Bu mektupta, Asur Kralı Sargon'un mührü basılıdır, mektubun içinde, Puşukenu'nun, Sargon'un babası İkunum ile yaptığı görüşmeden söz edilmektedir.[26]

---

24 Çeçen Salih, Ankara Müzesi'ndeki Yeni Kültepe Metinlerinden Elde Edilen Orijinal Neticeler, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1990, ss.150-151

25 Karaduman Fatma Ayşe, 1956'da Bulunan Çeşitli Kültepe Vesikalarından Anadolu'nun Tarihi İçtimai ve İktisadi Meseleleri Hakkında Çıkan Neticeler, Ankara Üniversitesi, S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1994, s.82

26 Türk Ansiklopedisi, Cilt: 21, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1974, ss.206-207

1956 senesinde höyük üzerinde yapılan kazılarda büyük bir binanın içinde bulunan iki tablet, Kaniş Krallığı hakkında ilgi çekici bilgiler vermiştir. Kemal Balkan tarafından neşredilen bu tabletlerden biri, Mama şehri kralı Anum-Hirbi tarafından Kaniş kralı Warşama'ya gönderilmiş bir mektuptur. Mektupta Kaniş kralının babası İnar ile olan dostluktan bahsedilmekte ve İnar'ın Harşamna şehrini muhasara ettiği dokuz yıl esnasında Mama Memleketi'nin Kaniş'e hücum etmediği hatırlatıldıktan sonra, Kaniş Kralı Warşama'nın Mama Kralı'na gönderdiği mektupta: "Yolu benim için niye serbest bırakmıyorsun, Yemin edelim" demesine karşılık, Mama Kralı da "Önceki yemin kafi değil mi?" demektedir.[27]

1.6. KARKEMİŞ KRALLIĞI

Karkemiş, Bağdad Demiryolu'nun Fırat'ı kestiği yerde kurulmuş eski bir şehir krallığıdır. Karkemiş kazıları burada ilk yerleşmenin Yenitaş (Neolitik) devrinde olduğunu göstermiştir. Fakat Karkemiş'in tarihi ancak M.Ö. 2. binyılına kadar izlenebilmektedir. Mari ve Ugarit şehir arşivlerinde Karkemiş krallarının mektupları ele geçmiştir. Tarihin tanıdığı ilk Karkemiş kralı Ablahanda'nın Mari krallarına gönderdiği mektuplarda saygılı bir ifade kullanması, bu devirde Karkemiş'in Mari'ye tabi olduğunu muhtemel kılmaktadır; Ablahanda'nın mektupları Mari'yi zapteden Asur kralı I. Şamşi-Adad'ın oğlu Yaşmah- Adad'a da gönderilmiştir. Fakat bu şehrin eski Lim sülalesinden Zimri - Lim, Şehrine yeniden hakim olunca, Ablahand O'nunla da mektuplaşmıştır.

Ayrıca Talmi-Teşub'un Ugarit kralına gönderdiği iki de mektubu vardır. Bunlardan biri kırık, diğeri tamdır. Bu mektuplardan birinin konusu şöyledir; Majestelerinin kızı Ehli - Nikkalu, Ugarit kralının oğlu Tanhuvataşşa ile evlenmiş, fakat nedense Hitit prensesi baba evine geri gönderilmiştir. Kırık olan diğer mektupta ise, prensesin "bit dunnatı" denilen köşkün mülkiyetinin Ugarit Kralı Ammurapi tarafından satın alındığına dair Karkemiş Kralı'nın emrini ihtiva etmektedir. [28]

27 Balkan Kemal, Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1957, ss.56- 64

28 Türk Ansiklopedisi, Cilt: 21, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1974, ss.340-341

Asur ve Kaniş krallıklarında olduğu gibi Karkemiş Krallığında da haberleşme tablet mektuplar ve elçiler vasıtasıyla sağlanmış, tablet mektuplar ticaret kervanlarıyla taşınmıştır. Kral mektupları da özel haberciler veya elçilerle gönderilmiştir.

1.7. MISIR MEDENİYETİ

Piramit ve Firavunları ile ünlü Mısır Uygarlığı'nın başlangıcını; tarihçi Eduard Meyer, M.Ö. 3200'lü yıllara kadar çıkartmaktadır. Alman Scharff ve İngiliz Hall ile öteki mimarlara göre de Mısır tarihi M.Ö. 3000 yılında başlar.[29] Mısır'da firavun sülaleleri yönetime gelmeden önceki tarihe "Eski Mısır Dönemi" adı verilir.

Eski Mısır'da kabile hayatının devam ettiği zamanlarda resim yapma şeklindeki yazı, bir büyük olayı hatırlatmak veya çeşitli kabileler arasında ara sıra baş gösteren önemli olaylarda haberleşme amacıyla kullanılmıştır.

Bu sebeple, Mısır'da devlet teşkilatının oluşmasıyla kralların emir ve iradelerinin halk arasında doğru anlaşılması için iletişim aracı olan yazıya ihtiyaç duyulmuş ve hiyeroğlif yazısı icad edilmiştir.

Bu yazıların esası eski resmetme usulüdür. Bir fikir, bir maksat resmedileceği zaman o resimlere birer harf veya birer hece vazifesi verilmiştir; tam bir şekil resmedilecek yerde yavaş yavaş resmin teferruat ve ayrıntısı atılarak, ana çizgiler bırakılmış ve buna da zamanla biçim verilerek hiyeroğliften hiyeratik şekle; ve resimden çivi yazısına geçilmiştir. [30]

Resim yazısı, bilhassa resmi metinlerde büyük binaların ve heykellerin, direklerin süslenmesinde kullanılmıştır. Yavaş yavaş işaretler ve resimler katiplerin kalemleri altında kısaltılmış, ayrıntılar atılmış, resimlerin yalnız çerçevesi kalmıştır. Hiyeroğlifin bu kısaltılmış şekli hiyeratik yazıya dönüşmüştür. Memfis İmparatorluğu'nun başlangıcından beri Mektuplar, taş levhalar, deriler, tahtalar bilhassa siyah veya kırmızı mürekkeple ve bir kamış kalemle papirüs yaprakları üzerine, bu yazı ile yazılmıştır.

29 Lissner Ivar, Uygarlık Tarihi, Çeviren: Adli Moran, Nokta Kitap, İstanbul, 2006, s.27
30 Özer Yusuf Ziya, Mısır Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1939, ss.26-27

Tep İmparatorluğu'nun sonlarına doğru yazının kullanımı gitgide yayılmış ve genişlemiş olduğundan; özel haberleşmeler, hiyeratik şeklin daha da kısaltılmış başka bir şeklinde yazılmaya başlamıştır.

Resim yazısı ne Mısır'da, ne de Sümerler'de icat edilmişti. Bu insanlar, bu topraklara gelmeden önce, ortak hayat yaşadıkları Orta Asya'nın derinliklerinde, fikirlerini birbirlerine yazı ile anlatmak lüzumunu hissedecek kadar medeniyet yolunda ilerlemiş ve resim yazısı ile haberleşmeye başlamışlardı. Bunlar Mısır ve Mezopotamya'ya yerleştikten sonra da bu yazıyı kullanarak tarih sahnesine girmişlerdir.[31]

Yazının yaygınlaşması, ticaret ve ulaşımın gelişmesiyle haberleşme ve posta da gelişmiştir. Mısır'ın ünlü firavunlarından III. Amenofis siyasi basiret ve ince diplomasi itibariyle asrın en yüksek şahsiyetlerinden biridir. Bunun zamanında Mısır sarayı diplomasinin merkezi olmuş ve Tel-El-Amarna'da firavunlarla çeşitli, Asya hükümdarları arasındaki ilişkilere dair çok kıymetli bir mektup arşivi oluşmuştur.

1888' de tesadüfi olarak keşfedilen bu mektup arşivinde, 1200 kadar mevcut tuğla levhalar vardı. Bu tuğla mektuplar çivi yazısı ve Akad lisanı ile yazılmıştır. Firavun saraylarında Asya lisanlarını bilen katipler, bu mektupları Akad lisanı ile yazmışlar ve gelen mektupların çevirilerini yapmışlardır.

Tuğla levhalar III. Amenofis (1370-1405) Devri'nde ve IV. Amenofis'in ilk devre saltanatında (1352-1370) Firavunlarla; Mitanni Kralları, Asur, Babil, Kıbrıs, Kilikya, Hitit Kralları arasında ve diğer taraftan Suriye Prensleri ile Kanani prensleri ve buralara idare için Firavunlar tarafından atanan valiler arasında cereyan etmiş olan mektuplardan ibarettir.

Tel-El-Amarna'daki bazı mektuplardan Mısırlıların Babil Kralı ile de ittifak etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Babil Kralı Burnaburyaş tarafından bir kervan tertip edilmiş ve bununla Firavuna hediyeler gönderilmiştir. Kervan Akka civarında eşkıya taarruzuna uğrayarak yağma edilmiş ve adamları katledilmiştir. Bundan şikayet eden Burnaburyaş "Kanan senin memleketindir ve kralları senin adamlarındır. Malları iade ettir ve adamlarımı öldürenleri öldür. Kanın intikamını al. Eğer öldürmezsen bundan sonra da

31 Özer, Mısır…, a.g.e, ss.30-32

benim adamlarımı ve senin devlet temsilcilerini öldürmeye başlayacaklar ve aramızda haberleşme ve ulaşım kesilecektir. Hükmettiğin yerler de itaatten çıkacaklardır" diye yazmıştır.

Tel-El-Amarna Arşivindeki mektuplardan o dönemin tarihi aydınlanmakta Ortadoğu ve Mısır'daki eski uygarlıklarda haberleşme ve ulaşıma verilen önem ortaya çıkmaktadır. Mısır'da Firavunlar fethettiği ülkelerde o yerin halkından "angariye" adlı vergi almaktadır. Bu vergiyle halk, Mısır'da dahil olmak üzere fethedilen ülkelerde askeri ve idari görevlilerin, yanısıra Firavunun postacılarının da masraflarını karşılamaktadır.[32]

Buradan da Mısır'da güçlü bir posta teşkilatının varlığı ortaya çıkmaktadır.Fakat bu teşkilatın çalışma sistemi ve yapısı hakkındaki bilgiler, yapılacak arkeolojik kazılarla aydınlanacaktır.

Mısır'a hayat veren Nil Nehri'nin kabarması ve inişi ise "münadiler (çığırtkanlar)" aracılığıyla hergün halka ilan edilirdi. Nil Nehri'nin kabarma ve inişi ise Nil Nehri'ne bağlı kuyular içine çeşitli şekillerde yapılmış ve suyun yüksekliğini ölçen dereceli çubuklar ile tespit edilirdi. Bu çubuklara "nilometre" denmekteydi. Nil suyu bu en üst çizgiye erişirse, bereket senesi idi.[33]

Mısır'da Nil Nehri ve Süveyş Kanalı üzerinde ulaşım; sandallar, kayıklar, yelkenliler ve büyük gemilerle sağlanmakta olup, [34] Nil Nehri ve Süveyş Kanalı aynı zamanda firavun postacılarınca da kullanılmaktaydı .[35]

1.8. PERS İMPARATORLUĞU

Tarihte ilk posta teşkilatının Persler tarafından kurulduğu bir çok araştırmacı tarafından ortaya konulmaktadır. Bilindiği gibi, Pers idari sistemi, bir tür eyalet sistemi olan satrahlıklar (eyaletler) şeklindeydi. Devlet yirmi satrahlığa ayrılmıştı. Her eyaletin başındaki satrah o yörenin halkından seçilirdi. Satrahın icraatlarını merkezi hükümete haberdar etmek üzere görevli şahıslara da "çeşm-i şah" denilirdi.[36]

32 Özer, Mısır…, a.g.e, ss. 203 – 210
33 Özer, Mısır…, a.g.e, ss.11-12
34 Baines John-Malek Jaromir, Eski Mısır, Çeviren: Zeynep Aruoba- Oruç Aruoba, Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi, Cilt: 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.64
35 Özer, Mısır…, a.g.e, ss.308-309
36 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:5, İstanbul, 1992, ss.499-500

Pers imparatorlarından II. Kuros, posta hizmetlerini ve hatlarını oluşturmaya özel önem verdi. Kurduğu imparatorluğun genişlemesi sonucu, koşucuların hızı, çabuk haber iletmeye yetmeyince, atlı servisler düzenledi. Yunan tarihçisi Ksenofon'un verdiği bilgiye göre Kuros, bir atın hiç beslenmeden bir gün boyunca ne kadar yol alacağını hesaplatmış ve bu mesafelere göre posta istasyonları oluşturarak, bu istasyonlarda dinlenmiş at ve haberciler bulundurmuştu. Haberler istasyondan istasyona süratle ulaşırdı. Pers posta hattı, Sus, Erbatan ve Babil'e haber iletmek üzere çeşitli yönlere dağılan bir biçimde düzenlenmişti.[37]

Persler, krallığa tabi tüm ülkeleri baştan başa kat eden bir yol şebekesi ve bu yollar üzerinde düzenli bir posta teşkilatı meydana getirmişlerdir. Bu yollar arasında 111 posta istasyonunu kapsayan "kral yolu" büyük önem taşır.[38]

Herodot'un "kral yolu" dediği bu önemli yol Akdeniz kıyılarından İran içlerine kadar giden büyük anayoldu. Bu yol, Batı Anadolu'daki Efes'den başlayarak Sardes'e buradan da Frigya'ya uzanarak, Kızılırmağı geçtikten sonra da Kapadokya'ya varıyordu. Yol Kapadokya'dan güneye dönerek Külek Boğazından Kilikya'ya iniyordu. Kilikya kapılarında bu yolun muhafazası için iki kale yapılmıştı. Yol, Kilikya'dan üç günde Fırat boylarına dayanıyor, buradan da Sus'a ulaşıyordu.

Kervanlar bu uzun yolu 111 günde, süratle giden çaparlar (postacılar) ise 90 günde alıyorlardı. Yollarda Herodot'un "Stathmos" dediği konak yerleri vardı. Yolda yer yer kurulmuş olan "Aggaruilerde" (Çaparhane) harekete hazır atlar ve çaparlar bulunurdu. Bir önceki çaparhaneden kalkan çaparlar, götürdükleri mektupları ve emirleri ilk gelen çaparhanede atlarıyla harekete hazır diğer çaparlara veriyor, kendileri de hayvanlarıyla orada kalarak dinlenerek, nöbet bekliyorlardı. Bu suretle gece gündüz hareket edebilen çaparlar, kral emirlerini süratle imparatorluğun dört bir yanına götürüyorlardı.[39]

İkinci büyük yol, İmparatorluk merkezi olan Sus'tan Mısır'a uzanan yoldu. Bu yol I. Darius'dan önce; Dicle ve Fırat'tan geçer sonra Suriye'ye inerek, burada biri denizden,

37 Madran Emre, "Posta Hizmetlerinin Doğuşu", Yeni Koleksiyon Dergisi, Ankara, 1980, s.18
38 Mansel Arif Müfid, Ege ve Yunan Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, ss. 257- 262
39 Herodotos, Tarih, Çeviren: Müntekim Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, ss.405

diğeri karadan olmak üzere ikiye ayrılırdı. Denizden giden yol Fenike'nin Tir veya Sidon limanlarında sona ererdi. Bu limanlarda kervan yükleri, askerler ve yolcular, harekete hazır gemilere nakledilir, denizden Mısır'a sevk olunurlardı. Kara yolu ise Filistin'e iner, buradan çöl yoluyla Süveyş Kanalı'nda son bulurdu. Daha önceleri Suriye ve Filistin üzerine ordu sevk eden Firavunların da yaptırdığı gibi, çöl yolunda, susuzluğu önlemek üzere, belirli yerlerde su vahaları ve kılavuzlar bulundurulurdu.

I. Darius, Nil'in bir kolu ile Akdenizi Kızıldeniz'e bağladıktan sonra Sus-Mısır yolu tamamıyla, denize intikal etmişti. Bu yol, Akdeniz'den Kızıldeniz'e iniyor, Bab-ül Mendeb'ten sonra Umman Denizi'yle Basra Körfezi'ne gidiyor, imparatorluk payitahtı Sus'ta son buluyordu. Bu suretle Pers İmparatorluğu hanedanı Ahamanişlerin ağırlık merkezi olan Huzistan ve Pers bölgelerini Mısır'a ve Akdeniz'e bağlıyordu.

Bu büyük yollardan başka imparatorluğun muhtelif bölgelerini doğrudan doğruya merkeze veya birbirlerine bağlayan ikinci derecede yollar vardı. Bunlar Sardes'den Karadeniz kenarındaki Sinop'a, Ninova'dan Sardes'e, Babil'den; Suriye'ye, Ninova'ya, Sus'a giden yollardı. Ahamanişler bu yolları tamir ettirmişlerdi. Öyleki posta teşkilatı bu yolları kullanarak haber iletimini hızlı sağlamıştır.

Herodot, devlet çaparlarına "aggarui" adını vermektedir. Ksenofon (Xenophanes) aggaruilerin tesisini, Kuraş'a dayandırarak bu kelimenin Mada'lardan geçtiği şeklinde belirtmektedir.[40]

1.9. HİTİTLER

Hitit Kralları mektuplarını özel habercilerle veya elçilerle gönderirlerdi. Bunun yanında duyurulması istenilen haberler çığırtkanlar vasıtasıyla halka duyurulurdu.

Devlet krallarından Telipinu'nun büyük saray memurlarından bahsetmesi, bu devirlerde geniş bir saray memurları teşkilatının mevcudiyetini gösterir. Tamamen sarayın emrinde bulunan bu saray memurları içinde katipler, elçiler, münadiler (herkes duysun diye bir şeyi bağırarak söyleyen kimse, çığırtkanlar) vardı.

40 Günaltay Şemsettin, İran Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1948, ss.283-285

Bunlardan devletin en mühim mevkilerinden biri olan başkatip ile onun maiyetinde çalışan bir çok katip devletin bütün resmi evrakını düzenleme ve takiple mükelleftiler. Hitit sarayında o devrin konuşulan muhtelif dillerine aşina katipler vardı.

Bu katipler kralın fermanlarını, mektuplarını, devlet antlaşmalarını ve kanunları kaleme alırlardı. Devlet arşivini bunlar tanzim eder, kırılan veya bozulan tabletleri yeniden kopya ederlerdi. Katiplik çok defa babadan oğula intikal ediyordu .

Elçiler gittikleri memleketlerde daimi olarak oturmazlar, bilakis krala ait mesajları, hediyeleri götürüp getirirlerdi.[41]

Hattuşaş arşivinde bulunan vesikaların ve mektupların büyük bir kısmının dili, bizim "Hititçe" dediğimiz, fakat kendilerinin belki Neşa şehrine izafeten "naşşili" dedikleri dilde yazılmıştır. Fakat bu arada daha başka dillerde yazılmış vesikalar da bulunmuştur. Bilhassa siyasi mektuplar devrin diplomasi lisanı olan Akkadça ile yazılmıştır. [42]

Ünlü Hitit Kraliçesi Puda-Hepa ise Hitit Tarihi'nin en mümtaz kadın şahsiyetiydi. Mısır ile akdedilen antlaşmada, berat vesikalarında, abideler ve mühürler üzerinde O'nun ismi daima kralla beraber yazılmakta idi. Hattuşaş Arşivi'nde ona ait birçok mektup ve vesika vardır. Kraliçe Puda - Hepa'nın bu istisnai mevki, o dönemde babasının meşhur bir başrahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple bu nüfuzunu "Tavanana" olarak, oğlu zamanında da muhafaza edebilmişti.[43]

Bu dönemde yazılan diğer iki mektupta büyük önem taşımaktadır. Bunlardan Hitit Kralı Arnuvanda'nın, Ahhiyava kralı Antarauva'ya gönderdiği mektupta "Biraderim" sözü geçmekte,[44] bir diğerinde de, (III. Hattusilis'in Kassit Kralı Kadaşman Enlil'e gönderdiği bir mektupda da) "Tüccarlarımı Amurro memleketinde ve Ugarit (Ras-Şamra) memleketinde öldürmek adet olmuştur" denilmektedir.[45]

41 Kınal, Eski Anadolu…, a.g.e, ss.139-140
42 Kınal, Eski Anadolu…, a.g.e, s.173
43 Kınal, Eski Anadolu…, a.g.e, s.119
44 Kınal, Eski Anadolu…, a.g.e, s.125
45 Kınal, Eski Anadolu…, a.g.e, s.167

1.10. YUNAN ŞEHİR DEVLETLERİ

Son zamanlarda yapılan arkeolojik araştırmalar Yunanistan'daki yüksek uygarlığın Yunanlılarla başlamadığı, Yunan Uygarlığı'nın Girit'e dayandığını, Girit Uygarlığının ise Anadolu Uygarlıkları'na dayandığını ortaya çıkarmıştır.[46]

M.Ö. 2000'li yıllara doğru Yunanistan'da Akalar zamanında Anadolu'daki gibi şehir devletleri vardı. Bu şehir devletlerinde Yunan kralları, kendi aralarındaki haberleşmeyi birbirlerine elçiler yada heyetler göndererek sağlamakta, halkı bilgilendirmek içinde çığırtkanlardan faydalanmaktaydı.[47]

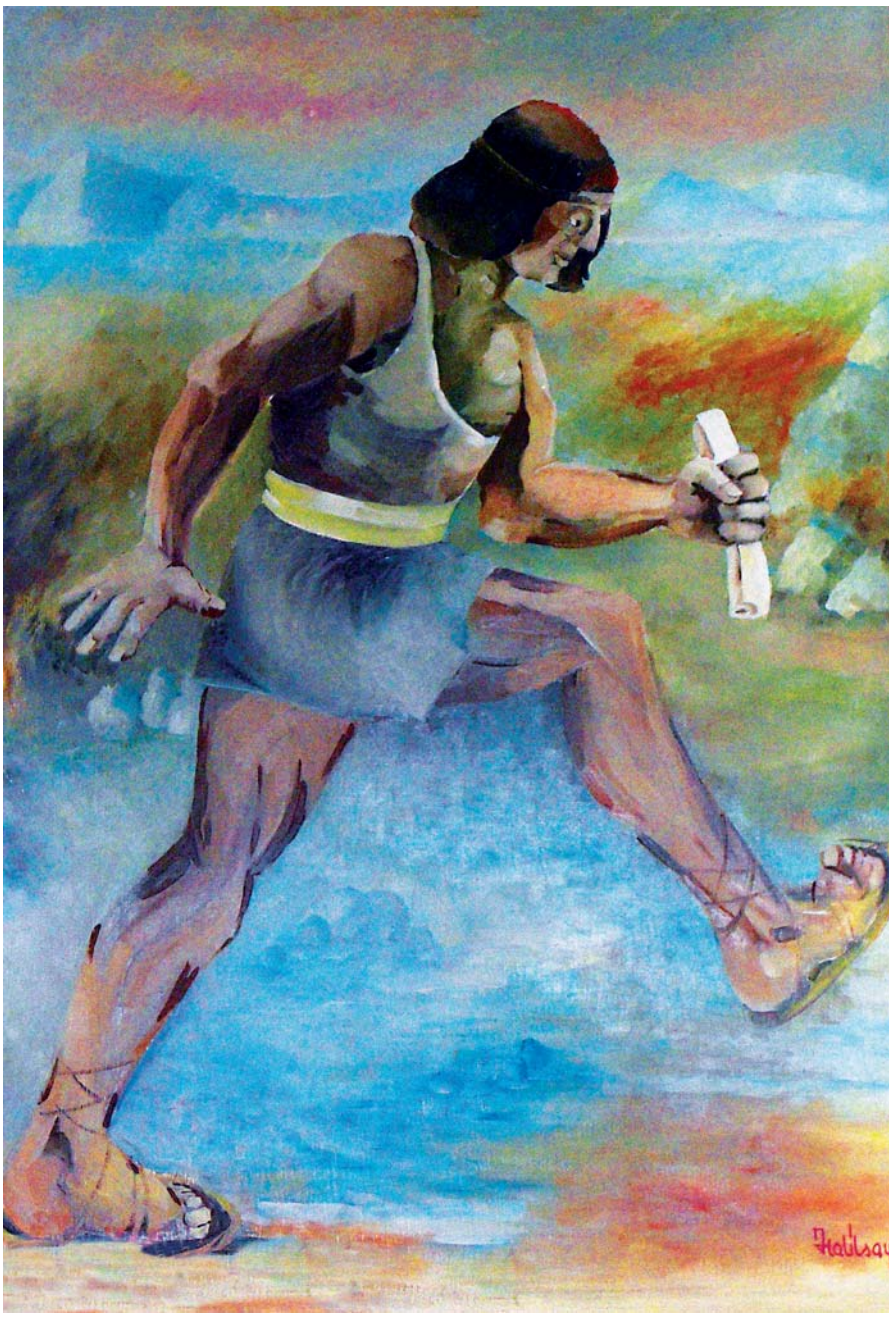
M.Ö. 8. yüzyıldan başlayarak kara ve deniz ulaşımının artmasıyla Yunanlılar, Ege kıyılarına, Kıbrıs'a ve Doğu Akdeniz'e ulaşmışlar, Fenikelilerden yazıyı öğrenerek, mektupla haberleşmeye başlamışlardır.[48]

M.Ö. 514 yılında Hippias'ın Perslerle mektuplaşması ve bunların takdirini kazanmaya yeltenmesi Herodot tarihinde yazar.[49]

Eski Yunan'da en güçlü ve hızlı genç koşucular haberci olarak seçilirdi. Bu koşucular inanılmaz mesafeleri yine inanılmayacak kadar kısa zamanlarda koşarak haber iletirlerdi.[50] M.Ö. 490 yılında en tanınmış habercilerden biri olan Marathon'lu Yunan haberci, Pheidippides[51], Atina'ya kadar olan 42 kilometrelik[52] yolu o kadar kısa zamanda koşmuştur ki, yorgunluktan ölmeden önce, sadece "Zafer bizim" diyebilmiştir[53]

Bu koşucular Eski Yunan'da "Hemerodrome" olarak isimlendirilmişti. Kral Darius yönetimindeki Pers ordusu Yunanistan'ı işgal ettiğinde, Atinalılar, Hemerodrome

46 Mansel, Ege…, a.g.e, ss.7-19
47 Mansel, Ege…, a.g.e, ss. 63-78
48 Mansel, Ege…, a.g.e, ss.124-127
49 Mansel, Ege…, a.g.e, s.199
50 Madran, Posta…a.g.m, s.15
51 Eyüboğlu Selim, "Haberleşme, Optimizm ve Distopya", Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.9
52 Jeanneney, Başlangıcından…, a.g.e, s. 21
53 Madran, Posta…, a.g.m, s.15

Elden Ele Haberleşme (Yaya Haberci)
Halil SAY (PTT Genel Müdürlüğü, İstanbul Sirkeci Müzesi)

Phidippos'u yardım istemek üzere Sparta'ya göndermişler ve Phidippos, 1 gün, 1 gece süresinde 220 kilometre yol almıştı.[54]

Daha sonra, haberin gizli tutulması, düşman eline geçmemesi, geçse bile içeriğinin anlaşılamayacak biçimde hazırlanması gibi sorunlar ortaya çıktığından Eski Yunan'da, haberci kölelerin saçları traş edilir ve kafa derileri üzerine mesaj yazılırdı. Kölenin saçı uzadıkça mesaj gözükmez olurdu. Mesajın okunması için habercinin gittiği yerde saçın traş edilmesi yeterliydi. Bu yöntemin bir yararı da kölenin kendi kafasında yazan haberi okuyamamasıydı .[55]

"Sparta ve İthaka gibi çeşitli Grek devletlerinde gizli haberleşmenin başka bir biçimi "skytale" yi kullanılırdı.Bu haberleşme biçimi MÖ 7. yüzyılda Yunanistan'da da yaygın kullanılmaktaydı. Skytale iki adet tamamen eşdeğer dairesel kesitli çubuktan oluşur; çubuklardan biri telgraflaşacak memura verilir, diğeri ise arşivde muhafaza edilirdi. Telgraf kendisi sarmal şeklinde çubuğa sarılı bir deri şeridin üzerine yazılırdı. Şerit açıldığında yöntemi bilmeyen için anlamsız bir yazı elde edilir. Uzaktaki memur ise deri şeridi kendi skytalesine takdığında yazı tekrar okunabilir hale gelirdi.

Burada söz konusu olan 17 cm çapında eşdeğer iki adet dairesel kesitli çubuktur. 10 cm genişliğindeki beyaz deri şerit az yatırılarak şerit kenarları birbirlerine değecek şekilde çubuğun üzerine sarılır, bu şekilde metin, sarılı çubuğun üzerine mürekkeple, antik harfler kullanılarak, çubuk eksenine paralel bir şekilde yazılırdı. Metnin okunaklı olduğuna karar verildikten sonra şerit çözülür, deri şerit ikiz çubuğa sarıldığında sarmallar yan yana gelince anlam özgün çubukta olduğu gibi açık bir şekilde tekrar ortaya çıkardı. Ancak şeridin üzerinde harflerden oluşan metni en kabiliyetli filolog bile okuyamazdı, İşte skytale'in sırrı buydu.

54 Eyüboğlu, Haberleşme…, a.g.m, s.9
55 Herodotos, Tarih…, a.g.e, ss.405-406

Telgraf metni (kelime aralıkları ve noktalamasız 6 satır halinde)

t e l g r a f ı n k e n d i s i s a r m a l
ş e k l i n d e ç u b u ğ a s a r ı l a b i
r d e r i ş e r i d i n ü z e r i n e y a z
ı l ı r ş e r i t a ç ı l d ı ğ ı n d a y ö
n t e m i b i l m e y e n i ç i n a n l a m
s ı z b i r y a z ı e l d e e d i l i r

deri şerit üzerindeki şifrelenmiş metin (şerit burada 11 sütun halinde verilmiştir)

t r n e d t l e e l g r
m r i i a ş b f e i ı r
l n i m k d e e i y n
n e d ü n i z i s e ç
i r i s i n a n a r e n
m y l a a a l z m ş ı
s e l ı k ı z l r b i ş i
n e r d r y e i a ç t z
u a ı b ç e u ı l ğ l d
a d e s ı e a ğ d r ı i ı
n l l d i ı a r b y i ö ” [56]

Diğer taraftan Homeros’ta İlyada adlı eserinde Hermes ve İris’in tanrıların habercisi olduğunu yazar.[57]

Yunan Şehir Devletleri, Persleri yendikten sonra Perslerin posta sistemini benimseyerek düzenli posta ve haberleşmeye geçmişlerdir. Yunanlıların Perslerden aldığı posta sistemi ileriki yıllarda Büyük İskender Devleti ve Roma İmparatorluğuncada benimsenmiştir.

1.11. BÜYÜK İSKENDER DEVLETİ

İskender fethedeceği ülkeler hakkında önceden bilgi toplattırarak sefere çıkarıp, fethettiği ülkelerde birtakım şehirler kurmak suretiyle orduları için askeri üsler (Aleksandreia) kurmuştu. Aynı zamanda geniş ülkesi için ticaret ve ulaşıma önem vermiş, Persler’den kalan yol şebekesini onararak genişletmişti. Bunun yanında ordusunun geçtiği yolları mühendislere ölçtürmek ve konakları tesbit ettirmek suretiyle de sonraki dönemde İskenderiye’li bilgin Eratostenes’e coğrafya araştırmaları için bir zemin hazırlamıştır.[58]

56 Bir Atilla, Mustafa Kaçar, “Antik Haberleşme” Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006 ss, 20-21’den aktarılmıştır.
57 Homeros, İlyada, Çeviren: Fulya Koçak, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2004, ss.536-537
58 Mansel, Ege…, a.g.e, s.457

Bütün bu çalışmaların sonucunda da düzenli bir posta teşkilatını kurarak imparatorluğun içinde olan her olaydan anında haberdar olma imkanını sağlamıştır. [59]

Bu dönemde haberleşmede hızlı koşuculardan da yararlanılırdı. Mesela, Büyük İskender'in hizmetinde olan Girit'li, Philonides'in 480 stadia'yı (68 kilometre) 9 saatte koştuğu söylenir. Tarihçilere göre Büyük İskender'in hizmetinde olan "Ladas" isimli bir habercinin koşarken kumda bıraktığı izleri güçlükle seçilebilirdi.[60]

1.12. ÇİN İMPARATORLUĞU

Arkeolojik bulgulara göre, Dünyada organize bir iletişim sistemine sahip olan ilk ülkelerden birisi olan Çin'de haberleşme aracı olarak önceleri düğüm mektuplar kullanılmıştı. Düğüm mektup, ikincil kumaş şeritlerin sarktığı bir kumaş şeridinden ibaretti. Sarkan ikincil şeritlerde, çeşitli boyut ve biçimlerde düğümler vardı ve her ikincil, bir kodu temsil ederdi. Ayrıntılar ise şeridin rengi, sarımı ve düğümlerle anlatılırdı. [61]

Ateş kuleleri de bir başka haberleşme aracı idi. Moğolistan'ın içinde Yinshan Dağı'nın ortalarında ortaya çıkartılan Qing Hanedanlığı Dönemi'ne ait 200 km uzunluğundaki büyük duvar üzerinde; 1 km aralıklarla küçük, 5 km. aralıklarla da büyük ateş kuleleri ve istasyonlar inşa edilmiş olduğu görülmüştü.

Bundan başka Çin'de farklı haberleşme şekillerinden de faydalanılmıştır: davul ve fener ateşiyle yapılan akustik-optik iletişim ile esas olarak taşımayla yapılan posta dağıtımı gibi.

Bildiğimiz anlamda ilk Çin Postası, Yin-Shang Hanedanlığı Dönemi'nde başlamış ve Zhou Hanedanlığı'nda gelişerek ileriki yılların posta anlayışına temel model oluşturmuştu. Konfüçyüs, "Zhou Hanedanlığı'nda iletişim, sosyal ve ekonomik reformlarla aynı zamanda kendi niteliklerini oluşturmak üzere gelişme kaydetmiştir." diyerek o dönemde posta hizmetlerinin ne kadar gelişmiş olduğunu açıklamıştı.

Han Hanedanlığı (M.Ö. 206-M.S.220) Döneminde posta sistemi başkent merkez olacak şekilde, diğer illere de yayılmıştı. Tüm bölgeler, ana iletişim ve taşıma hatları olan yollar ve dağıtım sistemleriyle birbirine bağlanıyordu. "İpek Yolu" nun açılması, batı ve doğu bölgeleri arasındaki ekonomi ve kültür alışverişini olduğu kadar postayı da ge-

59 Mansel, Ege…, a.g.e, s.455.
60 Madran, Posta…, a.g.m, ss.15-16
61 Madran, Posta…, a.g.m, ss.15-16

Türklerin Çin'e Akınlarında Çinlilerin Ateş Kuleleriyle Haberleşmesi

liştirmişti. Yol boyunca memur ve kuryelerin dinlenip ihtiyaçlarını gördüğü çok sayıda konaklama yerleri yapılmıştı.

Dağıtılan postaların önem derecesine göre, varış yerine ulaştırılmasının güvenli, programlı ve hızlı olması önem arzediyordu. Yürüme ve araba ile dağıtım için günlük olarak 100 km.'lik hızlı iletim öngörülürken, atlı dağıtım için bu sınır 200 km idi.

Han Hanedanlığı'nda mühür çok önemliydi ve göndericinin kendisince yapılması gerekmekteydi. Gönderi, önce iplerle ve alıcının adının olduğu tahtadan bir kağıtla bağlanıyordu. Daha sonra açılmayı engelleyecek şekilde mühürleniyordu. Gönderiler, taşıyıcının teslim alma ve gönderme zamanının not edileceği şekilde ayarlanıp, mühürleniyor ve teftiş için kaydediliyordu.

Eski Çin'de, kağıt icat edilmeden önce mektuplar bambu ve ahşap tahtalara yazılmıştır. Yapılan kazılarda, bu tür yazı malzemeleri ile üzerine yazılmış mektuplar da bulunmuştur. Gahsu İlinde ortaya çıkarılan bambu kağıtları buna güzel bir örnektir. Bunların arasında, yürüyerek dağıtılan sıradan mektuplar ile "ekspres" olarak işaretlenmiş olan ve atlı kuryelerce dağıtılması gereken acil mektuplar bulunmaktaydı.

Doğu Han Hanedanlığında dokümanların ve mektupların niteliği değişmiş, bambu ve ahşap levhalardan kağıda geçilmişti. "Mektup" terimi de bu dönemde kullanılmaya başlanmıştı.

Bu gibi değişiklikler taşıma açısından kolaylık sağlamış, ağırlık büyük oranda azalarak ve dağıtım hızlanmıştı. Bu durum dağıtım için yük arabası kullanımını da ortadan kaldırmış, atlı dağıtım benimsenmişti.

Daha sonraları, Wei Döneminde (M.S. 220-265) "Fa Cao" ünvanlı ve Başbakan'a bağlı çalışan posta yöneticilerinin emri altında organize olan posta sistemi çok ilerlemişti. Diğer iki krallık olan Shu ve Wu'ya karşı savunma gereklilikleri sebebiyle, stratejik postalar oluşturuldu. Büyük bir kısmı postayla dağıtılan çok fazla askeri doküman vardı. Taşıma işleri; yaya, atlı, iki tekerlekli arabalar ve gemilerle yapılmaktaydı.

Çin tarihinde "posta kanunları" adıyla ilk özel düzenleme ise Jin Dönemi'nde yapılmıştı. Sui ve Tang dönemlerinde düzenlenmesi daha da gelişti. Tang Dönemi'nde posta düzenlemeleri ayrıntılı olarak kaydedilmişti. Düzenlemelerin içeriği esas olarak cezaya nasıl karar verileceği hakkındaydı. "Kanun" ceza kanunuydu. Tang yasalarında posta hakkında 9 madde vardı. Bunlar evrak teslimini hızlandırma, evrak birikmesini engelleme ve evrak güvenliğini sağlama ile ilgiliydi. Ayrıca posta personeline bazı öncelikler tanınmaktaydı.

Tang Dönemi'nde (581-618) deniz ve karayoluyla posta iletişimi oldukça ilerlemişti. Başkentten diğer bölgelere 16 ana hat vardı ve bu hatlar yollar boyunca tüm ülkeyi kapsamaktaydı.

Song Hanedanlığı Dönemi'nde, asker postacı denilen kişiler, sivillerin yerine getirildi. Artık posta, askerler tarafından yönetiliyordu, kuryeler askerdi ve tüm harcamalar askeri harcamaydı. At tedariği çetele tanzimi ve doküman dağıtımının denetlenmesi askerler tarafından yapılıyordu.

Song Hanedanlığı'ndan önce yalnızca resmi dokümanlar postayla dağıtılıyordu. Hiç bir özel mektup, kendilerinin bile olsa, postayla teslim edilmiyordu. Wei-Jin Dönemi'nde, taziye ve tebrik mahiyetli özel mektupların teslim edilebileceği şekilde düzenleme yapıldı. M.S. 618 yılında İmparator Gaozu, resmi görevliler arasındaki özel mektup dağıtımını yasaklayan talimatın kaldırılması için özel bir ferman yayınladı. Böylelikle memurların özel mektuplarının dağıtımı hakkında düzenlemeler yapıldı. Özel mektuplar yalnızca yürüyerek dağıtılıyordu, bu tür mektupların acil olarak dağıtılmaları yasaktı. Tüm bunlar memurlar içindi, siviller postayı kullanamıyordu.[62]

1.13. ROMA İMPARATORLUĞU

Romalılar, İran (Pers) İmparatorluğu'nun resmi posta teşkilatını taklit ederek, aynı tarzda yeni bir posta teşkilatı kurmuşlardır. Bu yeni devlet postası (Cursus Publucus), büyük menzil teşkilatına, posta hayvanlarına, yolcuların ihtiyacını temin edecek vasıtalara sahipti.[63]

İlk zamanlarda cursus publucus sadece imparator tarafından ya da "diplomata" denilen özel izinle başka kişiler tarafından kullanılırdı. "Diplomata" giderek birçok kişiye verilir ve bu kişiler, bedava seyahat ile yetinmeyerek, istasyonlarda ücretsiz yer, içer ve kalırlardı. Roma ileri gelenlerinin özellikle rağbet ettikleri bu sistemin tüm giderleri, istasyonlar çevresinde yaşayan talihsiz halk tarafından karşılanırdı. Bu durumu gören bazı İmparatorlar, Cursus Publucus'un yozlaşmaması için çeşitli önlemler almak istemişler, ancak başarılı olamamışlardır. Sonuçta İmparator Nevra, bu istasyon giderlerinin devlet tarafından karşılanmasını sağlama yoluna gitmiştir.[64]

Roma İmparatorluğu'nda bütün kentler yollarla birbirine bağlanmıştı. Antoninus duvarından Kudüs'e kadar büyük ulaşım zinciri dörtyüz seksen Roma mili uzunluğunda kuzey doğudan, güney doğuya uzanıyordu. Bütün yollar, askeri işaret taşlarıyla bölümlere

62 China Post, A Brief History of China Post, 2006, ss.22-45
63 Barthold W. – Köprülü Fuad, İslam Medeniyeti Tarihi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004, ss.274-275
64 Madran, Posta…, a.g.m, s.18

ayrılmıştı. Bunu yaparken mülkiyet hakları ve doğal engeller düşünülüyordu. Dağlar deliniyor, ustaca kurulan kemerli köprüler en hızlı akan, en geniş ırmakların azgınlığına meydan okuyordu. Yollar yapılırken öncelikle kum, çakıl ve yontulmamış kayalardan faydalanılıyor, üzerleri geniş taşlarla kaplanıyordu. Bazen bunun yerine mermer de kullanılıyordu. Bu sayede sağlam yollar inşaa edilirken, en uzak eyaletlerdeki halk ve yöneticilerle de haberleşme sağlanıyordu.

Roma'da düzenli postalar, her eyalette kurulmuştu. Bunlar aracılığıyla geniş ülkelerinde ne olup bittiği konusunda kısa zamanda haber alınabiliyor imparator buyrukları her yana çok çabuk ulaştırabiliyordu. Yalnızca ikişer fersah (Bir fersah: adi yürüyüşle 1 saatte kat olunan mesafe olup, üç mil yahut 5685 metreye denktir.) ara ile menziller kurulmuştu. Bütün yollarda, yaklaşık olarak günde otuz fersah yapılabilirdi. Bu türlü yolculuk yapabilmek için imparatordan müsaade almak gerekirdi. Her ne kadar postalar kamu hizmetlerinin görülmesi için konulmuşlarsa da, kimi zaman vatandaşların da özel işleri için ondan yararlanmalarına izin veriliyordu.

Ulaşım deniz yoluyla serbest değildi. Akdeniz, İmparatorluk eyaletleriyle çevriliydi. İtalya, bu büyük gölün ortasına doğru bir büyük yarımada biçiminde uzanıyordu. Genellikle İtalya kıyıları gemiler için güvenli barınma olanağı vermiyordu. Ama insan eli, doğadaki bu kusuru gidererek İmparator Clauduis'un buyruğuyla Tiberis Irmağı'nın denize döküldüğü yerde yapay bir liman meydana getirmiş, bu da Roma'nın en yararlı yapıtlarından biri olmuştur. Bu limanın başkente uzaklığı beş fersah kadardı. Elverişli bir rüzgarla yedi günde herkül sütunlarına varmak ve dokuz yada on günde Mısır'daki İskenderiye kentine ulaşmak mümkündü. Deniz ulaşımının gelişmesiyle posta taşımacılığı bu yolla da yapılmaktaydı.[65]

"Askeri yollar üzerindeki istasyonlar (positiones) üç gruba ayrılmıştı: Civitates, Mutationes ve Mansiones.

Civitates, habercilerin kalabilecekleri, hayvanlarına yem verebilecekleri yerlerdi; buralarda haber iletimi için 40 at bulunurdu. Mutationes değişim merkezleriydi. Önemli haberleşme yolları üzerinde 20 atın bekletildiği ve büyük olasılıkla konaklama ola-

65 Gibbon Edward, Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi, Çeviren: Asım Baltacıgil, Cilt:1 B/F/S Yayınları, İstanbul, 1988, ss.67-68

naklarından yoksun merkezlerdi. Mansiones ise bir binalar bütünüydü, habercilere ve askerlere konaklama olanağı tanıyordu. Buralarda araba tamircileri, demirciler gibi ulaşım için gerekli yardımcı hizmet grubunu bulmak mümkündü.

Roma, haberleşme sistemini en iyi şekilde örgütlemişti. Öyle ki, haberciler hem yolların bakımıyla, hem de yolların işleyişiyle görevlendirilmiştir.

Roma'da geliştirilen bu sistem, haberlerin yanı sıra, yöneticileri, askerleri ve beraberlerindeki eşyaları taşımaya da yarıyordu. Roma'nın siyasal çekişmeleri bu sistemin işlerliğini bir bakıma canlı tuttu. Galya seferine çıkan Sezar'ın İtalya'da olan bitenleri izlemesine iyi işleyen bu sistem yardım etti.

İmparator Augustus'un giriştiği ve imparatorluğa 200 yıla yakın bir dönem için şekil veren düzenlemeler döneminde, Cursus Publucus yeni bir düzene kavuşturuldu. Sistem iki farklı kısımdan oluştu: Angarice ve Parangarice. Birincisi imparatorluk haberlerinin ve postadan yararlanma izni alan kişilerin taşınmasıydı. Parangarice ise, sistem için gerekli araba, at, yiyecek, yem ve malzemenin sağlanmasının yanı sıra, yol kenarında oturan herkese yol için gerekli çalışmaların yapımına katılımı gerektiriyordu.

Bu düzenlemenin iki yararı oldu. Birincisi, devlet kontrolünün artmasını sağladı, ikincisi de zorunlu katılma sayesinde yol yapımı ve bakımı sağlandı.

Augustus'un giriştiği yeni düzenlemeler çerçevesinde haberleşme sisteminin örgütlenmesi en küçük ayrıntıya kadar hesaplandı. Sorumluları için genellikle sıkıntılar getiren bu yöntem, Septumus Severus döneminde (193-211) kaldırıldı. Bu kararda devlet haberleşme sisteminin izinsiz olarak başka kişilerce kullanılmasını önleme kaygısı da vardı. Septumus Severus bu konuda kesin yasaklar koyarken, tüm giderleri de hazineye yükledi."[66]

Roma İmparatorluğunda haber iletiminin yanı sıra pasif dönebilecek, duyuru biçiminde başka bir haber verme yönteminden de söz etmek mümkündür. Bu yöntem bugünkü gazetelere benzetilebilecek görünümdedir. Eski Yunan ve Roma'da günün haberleri agorada, pazar yerinde çığırtkanlarca ilan edilirdi. Örneğin, Acta publica, acta diurna adı verilen bugünkü resmi gazete niteliğindeki haber materyalleri, duvarlara asılarak,

66 Alemdar Korkmaz, Türkiye'de Çağdaş Haberleşmenin Tarihsel Kökenleri, A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu, Ankara, 1981, ss. 23-26'den aktarılmıştır.

Romalı vatandaşlara okunmak üzere sunulurdu. [67]

Roma İmparatorluğu, çağının en ileri haberleşme sistemlerinden birini kurup geliştirmiştir. Bunun yanında ateş kuleleri de haberleşmede kullanılmıştır.

1.14. BİZANS İMPARATORLUĞU

"Bizans İmparatorluğu'nun haberleşme sistemi Roma Cursus Publucus'unun devamıdır. İmparator emirleri, önemli haberler, kamu yöneticileri, memurlar, yerli ve yabancı diplomatlar ile piskoposlara ait resmi yazılar ve vergi evrakları bu sistemle taşınırdı. Esas olarak posta devlet tekelindeydi. Özel kişilerin yararlanabilmesi ancak imparatorun yada temsilcilerinin iznine (Evectio) bağlıydı.

Sistemin doğuda ve batıda en iyi işlediği dönem 4. yüzyıldır. Yollar, konaklama yerleri, hayvanlar ve arabalar bu dönemde bakımlıydı. Piskoposlar, memurlar yolculuklarında bu örgütlenmeden yararlanırlardı. Ayrıca askeri ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli para ve malzeme de bu örgütlenme sayesinde taşınırdı.Yollar boyunca Roma sistemine benzer Mansionesler ve Mutationesler yapılmıştı. Birinciler konaklama olanaklarına sahip kervansaraylardı. Genellikle bir günlük aralıklarda yapılmışlardı. Mutationes, iki mansiones arasına yapılmış durak yerleriydi. Bu yollar üzerinde araba ve atlar gidip gelirdi. Atlar özellikle habercilere ayrılmıştı.

Bizans haberleşme sisteminin giderleri, bakımı yolların geçtiği yöre halkınca karşılanırdı. Bu altıncı yüzyılda Justinien Dönemi'nde de böyle devam etti. Ancak kaynaklar bu sistemin onun zamanından başlayarak önemini yitirdiğini göstermektedir. Curcus Publucus altıncı yüzyıldan itibaren Anadolu'da sadece İran sınırına ulaşan yol üzerinde korundu. Anadolu ve Suriye yollarında atların yerine eşekler kullanıldı. Bunların hızı azaltması bakımından posta sisteminin etkinliğini azalttığı düşünülebilir. Nitekim varlığı daha uzun süre devam etmesine karşın Bizans postası altıncı yüzyıl başındaki iyi durumunu bir daha bulamadı. Bizans son dönemlerinde haber iletimi artık sadece özel ulak sistemiyle yürütülebilir oldu. 1424 yılında Macaristan'da bulunan VIII. Jean'ın babası II. Manuel'e gönderdiği ve İstanbul'a dönüş haberini bildiren mektubu getiren haberci sadece bir yabancı dil bildiğinden Bizans başkentinde kime ne getirdiğini güçlükle anlatabilmişti.

67 Jeanneney, Başlangıcından…, a.g.e, ss.20-23

Bizans devlet haberleşme sisteminin bozulması özel postaların gelişmesine yol açtı. Büyük toprak sahipleri haberlerini kendi özel habercileriyle iletmeye başladılar.

Bizans, güney doğu sınırlarını sürekli tehdit altında tutan Arapların akınlarına karşı ateş kulelerini kullandı. Bu sistem, Tarsus'tan başlayarak İstanbul'a kadar birbirini gören yüksek tepe ya da kuleler üzerinde işaret iletimi esasına dayanıyordu. Bu görsel telgraf sayesinde güney sınırına yapılan bir saldırı bir saat içinde İstanbul'a iletilebiliyordu. Bu sistem dokuzuncu yüzyılda, III. Michel (842 - 867) zamanında bilinmeyen nedenlerle kullanılmaz oldu."[68]

1.15. SASANİLER

İran'da Sasanilerin kurduğu devletin M.S. (237 - 627) haberleşme sistemi, Pers sistemiyle hemen hemen aynıdır. Devlet haberleşmesi merkezi yönetimin eyaletlerle olan bağlantısını sağlamak için kurulmuştur. Özel kişilerin sistemin olanaklarından yararlanması söz konusu değildir. Sasani haberleşme sistemi; bakımlı, önemine göre hayvan ve personele sahip istasyonların bulunduğu yollarda haberleri ve yöneticileri taşımakla görevliydi. Haber iletimiyle görevli personel, atlı ya da yaya habercilerden oluşuyordu. Bu yaya haberciler istasyonların Suriye'dekilere oranla birbirine daha yakın olduğu İran'da kullanılıyordu. Atlılar iletilecek haberin önemine göre beraberlerinde bir, iki ya da üç at götürürler, durmaksızın yol alırlardı. Doğal koşulların farklı olduğu Suriye'de at yerine posta develeri kullanılıyordu.

Doğudaki haberleşmenin kesintisiz sürmesi rastlantılar sonucu değildir. Doğuda merkezi devlet geleneği aralıksız sürmüştür. Çin ve Hindistan'la ticaretin yapıldığı geleneksel İpek Yolu'nu kontrol altında tutan Sasani Devleti, haberleşme olanaklarını devlet yönetimi için arttırırken, gelişen yol ve artan güvenlikten fayda sağlamıştır. Bu dönemde tüccarların devlet haberleşmesinin olanaklarından yararlanması hâlâ söz konusu değildir, ama gerçekleştirilen iyileştirmelerden yararlandıkları da açıktır. Sasaniler önemli ölçüde gelir sağladıkları transit ticaretini çeşitli yollarla ele geçirmek isteyen Bizans İmparatorluğu ve Göktürk'lerle sürekli çekişme halindeydiler. Bu, onların bir bakıma iyi haber kaynaklarına ne kadar gereksinim duyduklarını da açıklamaktadır.[69]

68 Alemdar, Türkiye'de…, a.g.e, ss.27-28'den aktarılmıştır.
69 Alemdar, Türkiye'de…, a.g.e, ss. 37-39

Sasaniler Dönemi'nde posta teşkilatına düzenli gelir sağlanmıştı. Bu sebeple İmparatorluk merkezi Ctesiphon'un (Medain) da bulunduğu Mezopotamya'da, bu teşkilatın giderlerini karşılamak amacıyla, geniş araziler kamulaştırılmıştı.[70]

Sasaniler de posta teşkilatına "berid teşkilatı" denilmekteydi.[71]

1.16. İNKA UYGARLIĞI

İnka Uygarlığı Güney Amerika'nın 5760 metre yüksekliğindeki yüksek And yaylalarında gelişmişti.

İnkalar Güney Amerika Kızılderili Uygarlığının son dönem temsilcileriydi. İnkalar'ın "Amauta" adını taşıyan, tarihçi yetiştiren okulları da vardı. Amautalar kral sülalesinin tarihini ve ölmüş kralların başardıkları işleri ezberlemişlerdi. İnkalar'la ilgili tek tarihsel kaynak XVI. yüzyılda zamanının olaylarını yazmakla görevli İspanyol tarihçilerinin, İnka bilgilerinin geleneklerine dayanarak yazdıkları tarihlerdir. İspanyollar, İnkaların boyalı tarihlerini ve istatistik arşivlerini de öğrendiler. Bunlar "Quipi" diye adlandırılan, çeşitli renklerde boyanmış düğümlü iplerdi.

Yaşayan ansiklopediler olan amautaların varlığı, insanlığın yaratılışıyla başlar ve Francisco Pizarro'nun tutsağı Atahualpa ile sona erer. 1200 yılından sonra Kuzko tahtından on üç kral birbirini izlemiştir. 1200 yılı, İnka egemenliğinin başlangıcı sayılır. Aslında bu krallar az çok efsanelerle ilgili kişilerdir. Gerçek İnka tarihi Yamki Paçakutek'in tahta çıktığı tarih olan 1438'de başlar. İnka sülalesinin tarihi birbirini izleyen uzun bir savaş ve fetih sürecidir. Krallar yerlileri köle durumuna sokarlar, kendilerine boyun eğen toplulukları haraca bağlarlar, baş kaldırmaları ezerler. İnkalar aynı zamanda son derece etkili bir yönetime dayanan parlak emperyalisttirler.

İnkalar sanat alanından çok örgütlenme alanında gelişmiştir. Sağlam bir biçimde yapılan ve bakımı da çok iyi sağlanan karayolları şebekesi, kentleri birbirine bağlıyordu. İnka yolları, Kuzko'dan imparatorluğun her noktasına buyrukların ve haberlerin ulaştırılmasını sağlıyordu.

---

70 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Beridler, Cilt: 5, İstanbul, 1992, ss. 499-500

71 Söylemez M.Mahfuz, "Berid Teşkilatının Menşeine Dair Bazı Yeni Bulgular", İslamiyat, Cilt: 4, Sayı: 2, Ankara, 2001, s.142

İmparatorluğun tümünde koşucu konakları vardı. Haberleri konaktan konağa ileten bu koşucular sekiz gün içinde bir mektubu, Kuzko'nun iki bin kilometre ötesine kadar ulaştırırdı. Kaldırım taşlı geniş yolları vardı. Lama kervanlarıyla ordular, resmi kuryeler ve kralın buyruğu altındakiler bu yolları kullanırlardı.[72]

Büyük Okyanus kıyılarınca uzanan bin iki yüz kilometre uzunluğunda ve sekiz metre genişliğinde olan İnka yolu, hemen hemen hiç yağmur yüzü görmeyen çöllerden geçerdi. Yol kenarlarında, bir metre yüksekliğinde Çin Seddi'nin gösterişsiz haline benzeyen taş duvarlar vardı. İnkalar yollarına çıkan bataklıklar üzerine setler yapmışlar, gölleri aşmak içinde teknelerden köprü kurmuşlardır. Dağları aşmak için uçurumların kıyılarını sarmaşıklarla birbirine bağlayarak köprüler inşaa etmişler, tünel açmışlar ve kayalıklara geniş merdivenler yaparak ulaşımlarını sağlamışlardır.

Altı ya da on sekiz kilometrede bir, ulaşım yollarında konaklar vardı. Özel olarak bu iş için yetiştirilen İnka koşucuları buyrukları ve haberleri bir yerden başka bir yere ulaştırırken bu konaklarda kalırlar ve ihtiyaçlarını giderirlerdi. Bir gün boyunca haberciler iki yüz kilometrelik yol katederlerdi.

İnka İmparatorluğu'nun büyüklüğünü sağlayan yollar aynı zamanda İspanyolların ağır arabalarının ve atlarının nalları altında yok olup gitti.

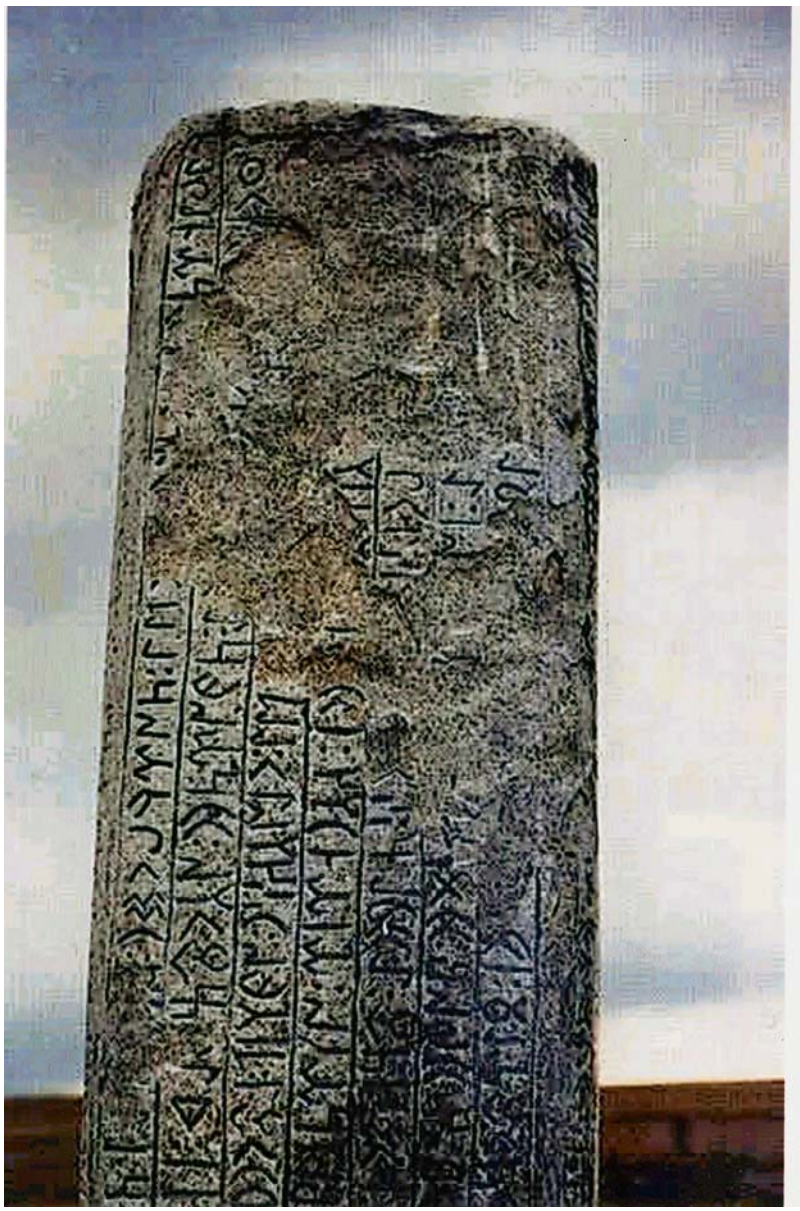
72 Lissner, Uygarlık…, a.g.e, ss.243-245

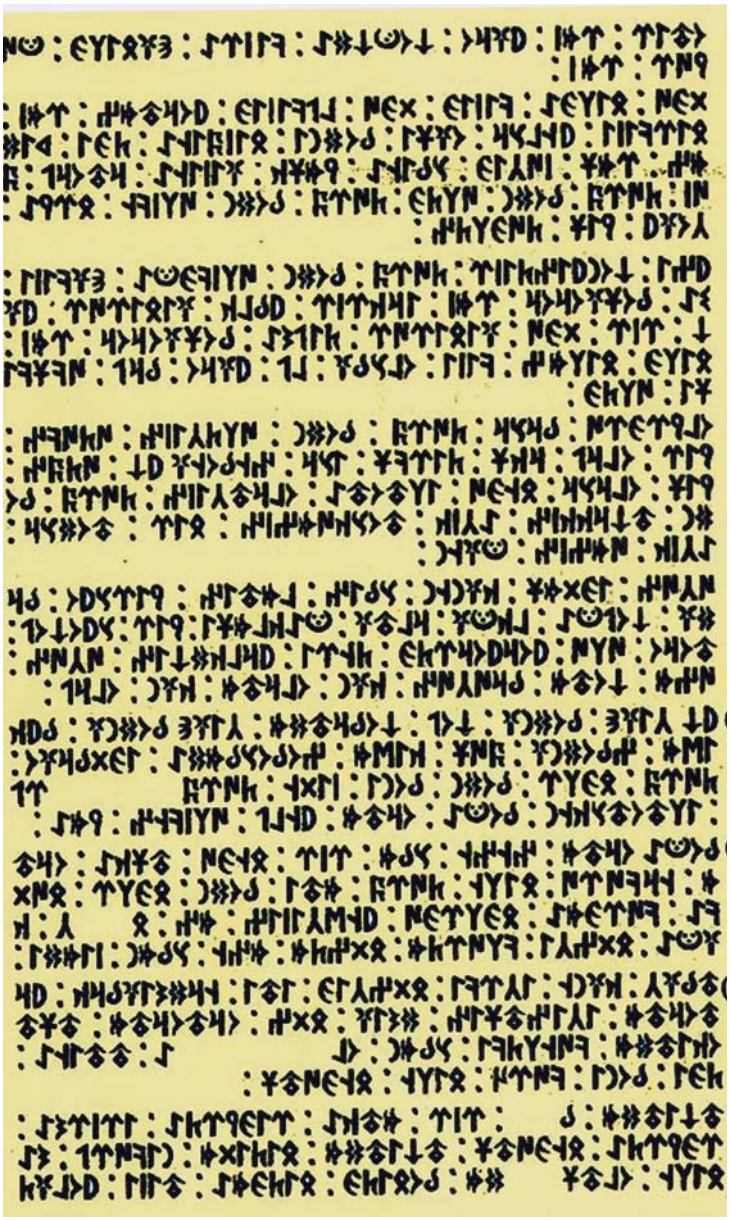
Atlı Türk Ulağı

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK TARİHİNDE POSTA VE HABERLEŞME

Göktürklerde Sabçı (Haberci) ve Karguylardan (Ateş Kuleleri) Bahseden Orhun Abidelerinden Tonyukuk Yazıtı

Göktürk Alfabesiyle Yazılmış Tonyukuk Yazıtından Bölümler

Bilindiği gibi tarih, belgeler esas alınarak yazılmaktadır. İlkçağ tarihi ile ilgili en önemli belgeler ise arkeolojik kazı ve araştırmalar neticesinde elde edilen bulgularla, o dönemden kalan devlet arşivleridir.

Orta Asya Türk Tarihiyle ilgili arkeolojik kazı ve araştırmalar çeşitli nedenlerle bugüne kadar yeterince yapılamamıştır.

Herşeyden önce eski Sovyetler Birliği ve Çin'in sınırları içerisinde kalan bu bölgelerde yakın zamana kadar araştırma yapılmasına izin vermemeleri sebebiyle, Orta Asya Türk Tarihi maalesef çoğu Çin arşivlerindeki belgelere göre yazılmış kitaplardan hazırlanmıştır.

Ayrıca Türk Tarihi'nin, tarihi gerçekler ve belgelere göre yeniden yazılabilmesi için de bu bölgede araştırma yapılması Türk Tarih Kurumu, Türk Tarihçileri ve Türk Arkeologlarının üzerine düşen bir görevdir.

Üniversitelerimizde kurulacak Türk Arkeolojisi Anabilim Dalı ise Büyük Türk Medeniyeti'nin ortaya çıkmasında büyük hizmetler verecektir.

2.1. BÜYÜK HUN İMPARATORLUĞU

Hun İmparatorluğunda haberleşme görevini yürüten atlı ulak ve elçiler, Kağan'a ait güvenilirlik nişanesi taşırlardı. Bu nişaneleri göstererek yollarının üzerindeki bütün kabilelerden ücretsiz koruma ve yiyecek temin ederlerdi, böylece mektupların ve haberlerin hızla yerine ulaşması sağlanırdı. Gidecekleri mesafenin uzaklığı ile orantılı olarak alınan yardımlar, ücreti ödenmek şartıyla Çin elçilerine de sağlanırdı.[73] Ülke sınırları içerisinde atlı ulaklar, İmparatorun mektuplarını alıcısına en kısa zamanda ulaştırırlarken, ülke sınırları dışında komşu imparatorlara yazılan mektuplar da elçiler vasıtasıyla gönderilirdi.

Büyük Hun İmparatoru Mete (Oğuz Kağan) nin Çin İmparatoriçesi Lu'ya gönderdiği mektuplar başta olmak üzere, diğer Hun İmparatorlarının Çin İmparatorlarına yazmış oldukları birçok mektuplar bugün hala Çin arşivlerinde bulunmaktadır. Özellikle Çin elçileri mektup taşımanın yanı sıra casusluk da yaparlardı. Bundan dolayı Çin elçileri sürekli gözetim altında tutulurlardı.[74] Hun yasalarına göre hiçbir Çin elçisi itimat belgesiyle Çin İmparatoruna ait mektupları otağın dışındaki görevlilere teslim etmeden huzura kabul edilmezlerdi.[75]

Hun İmparatorluğu'nda haberleşme aracı olarak elçi ve ulakların dışında askeri haberleşmede sembol ve işaretler de kullanılmıştı. Bunlar; bayrak, davul, boru, ve oktur. Özellikle orduda, gece davul ve boru, gündüz bayraklar kullanılmıştı.Gündüzleri Savaş karargahından kalkan bayrağa göre o bayrağa sahip birlik saldırıya geçmekteydi.[76] Bayrağın sallanış yönü birliğin hareket yönünü,[77] bayrağın rengi ise o bayrağa sahip birliğin hareket edeceğini göstermekteydi. Aynı zamanda her yön kutsal bir rengin sembolik anlamını taşımaktaydı. Birliklere ise bulundukları konuma uygun bayrak verilmekteydi. Kuzeydeki birliklere kara, güneydekilere kızıl, doğudakilere mavi ve batıdaki birliklere beyaz bayrak verilmekteydi. Aynı şekilde birliklerin atları da bayraklarda olduğu

73 Koca Salim, "Büyük Hun Devleti" "Türkler Ansiklopedisi", Cilt: 1, Semih Ofset, Ankara, 2002, ss.716-717.

74 Koca, Büyük…, a.g.e, ss. 697-701

75 Ögel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:7, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.10

76 Ögel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:6, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s.83

77 Gabain AnnemarieVon. Acta Orientalia Hung, Çev. Tezcan Semih, Renklerin Sembolik Anlamları Cilt:3, Sayı:1, Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1968, ss. 108-113

gibi renklerine göre dört bölüme ayrılmıştı. Savaşlarda ordu, düşmanı dört taraftan kuşatarak kare içine almakta karenin her bir yönünde aynı renkte atlar bulunmaktaydı. Bu kuşatmada kuzeydeki birliğin atları kara (yağız) doğudaki birliğin atları demir kırı (göğümsü) güneydeki birliğin atları al (doru) ve batıdaki birliğin atları da ak (beyaz) dı.[78] Karargah bayrak ve atların rengine göre savaşın gidişatı hakkında fikir vermekte ve duruma göre bayraklarla emir verilmekteydi.

Geceleri ise davulların üç defa çalmasıyla ordu harekete geçiyor ve boruların çalmasıyla ordu duruyordu.[79] Savaşlarda davul, bayrak ve borularla haberleşme sistemi tarih boyunca Hunlar'dan Göktürkler'e onlardan Osmanlı İmparatorluğu'na kadar tüm Türk devletlerinde görülmüştür.[80]

Okla toylara çağırma geleneği eski Türk Tarihinde yapılacak şölenlere davet etme ve çağırma geleneğidir. Hunlar'da da görülen bu "Okuyucu" yani davet için giden hizmetli, Türklerde hem düğünlerde hem de devlet kurultayları ile toylarda görülür. Okuma Ön-Türk tarihinde olduğu gibi Hunlar'da ve diğer Türk Devletleri'nde de görülen yaygın bir habercilik sistemidir.[81]

2.2. GÖKTÜRKLER

Göktürklerde de Hunlarda olduğu gibi iç ve dış haberleşmeyi sağlayan iki ayrı sistem kurulmuştu. Ülke sınırları içinde haberleşme "sabçı" [82] adı verilen haberciler tarafından sağlanırken, dış haberleşme görevi elçiler tarafından yerine getirilmekteydi. Göktürk Hakanlarının Çin İmparatorlarına gönderdiği mektupların tamamı bugün Çin arşivlerinde bulunmaktadır.

Ayrıca, Akhunların ortadan kalkmasıyla Göktürk Devleti, siyasi olarak çağının büyük devletlerinden olan Sasaniler'le komşu olmuş ve I. Sasani Hükümdarı Anuşirvan'ın, Maveraünnehir ticaret yolunu tamamen eline geçirmek istemesi üzerine, Göktürk Hakanı Bizans İmparatoruna ittifak için bir elçilik heyeti göndermişti. İstemi Kağan'ın gönderdiği bu mektup Türkçe (İskitçe) yazılmış olup, İstanbul'da Bizans İmparatoru II. Justinos'a okunmuştu.[83]

78 Koca Büyük…, a.g.e, ss. 698-700
79 Ögel Türk…, a.g.e. ss. 79-83
80 Ögel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:6, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.83
81 Öğel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt :7, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.231
82 Pehlivanlı Hamit "Eski Türkler ve Selçuklularda İstihbaratçılar", Cilt:5, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.280
83 Taşağıl Ahmet, Göktürkler, Cilt: 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, ss.32-33

Göktürklerde haberleşme ile ilgili bilgilere Orhun Yazıtları'nda da rastlanılmaktadır. Tonyukuk yazıtının güney tarafının 9. satırında Dokuz Oğuzların Göktürkler'e gönderdiği habercilerden (sabçılar) bahsedilirken, kuzey tarafının 53. satırında ise Tonyukuk karguyları (ateş kuleleri) çoğalttığından bahsetmektedir.[84]

Göktürkler sabçı ve elçiler dışında askeri amaçlı haberleşme için "Karguy" deyimi ile ifade edilen ateş kuleleri de kullanmışlardır. Kaşgarlı Mahmud'un büyük eseri Divanü Lugat-İt-Türk'de, "Karguy" deyimi, "dağ tepelerine minare biçiminde yapılan yapı olup, düşman geldiği zaman herkesin hazır bulunması için üzerinde ateş yakılır" diye tanımlanmaktadır.[85]

Bu yüksek kalelerden yakılan işaret ateşlerini gören kaleler ard arda bu meşalelerini yakarak yüksek bir hızla imparatorluk merkezine düşman hakkında bilgi vermekteydi.[86] Düşman uzaktan geliyorsa iki işaret ateşi, sayıları çoksa üç işaret ateşi, eğer büyük bir kuşatma varsa dört işaret ateşi yakılırdı.

Tüm bunların dışında, Hunlar bahsinde ayrıntılarıyla anlatılmış olan davul, boru, bayrak gibi işaret ve semboller de askeri haberleşmede kullanılmıştı.

2.3. UYGURLAR

Matbaa, kitap basımı, tercüme eserler, moda, kağıtçılık, minyatür sanatı, diplomatlık, idarecilik, tıp, musiki gibi, konularda bir hayli ilerlemiş ve çevresine örnek olmuş Uygur İmparatorluğu, yüksek binalar minareler, bahçeler, gölgeli istirahat yerleri ile süslediği şehirlerinde, fakir ve genç ölümlerin olmadığı; yaşlılarına devletin baktığı gayet gelişmiş bir sosyal yapı da kurmuştu.

Böylesine gelişmiş bir medeniyetin İmparatorluk teşkilatına da bakıldığında bir posta sisteminden yoksun olduğu düşünülemez. Köprülü'nün de vurguladığı gibi;[87] "Ulağ" adı verilen devlet postasına sahip Karahanlılar, Uygurlar'ın birçok idare geleneklerini devam ettirmiştir. Muhtemeldir ki posta hizmetleri aynı şekilde Uygurlarda da mevcut idi ve oradan alınmıştı. Zaten Çin elçilerinin ifadeleri de bu yöndeydi. Bunlardan biri olan Vanyadi'nin[88] bildirdiğine göre, Uygurlar zarf yaparlardı. Bir başka Çin elçi-

84 Orkun Namık Hüseyin, Eski Türk Yazıtları, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, ss.103-124
85 Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugat-İt-Türk, Çeviren: Besim Atalay, Cilt:1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, s.426
86 Taşağıl, Göktürkler…, a.g.e, ss.54-161
87 Barthold, İslam…, a.g.e, s. 284
88 Su Kamil, Uygurlar ve Uygur Medeniyeti, Balıkesir Halkevleri Yayınları, Balıkesir, 1938, ss.36-39

si Wang Yen-te ise, "Uygur İmparatorluğu'nda mektupların saklandığı bir kule var" demektedir.[89]

Uygur alfabesiyle yazılmış olan eserlerde de yukarıda belirtilen hususta bahsedilmektedir. Burada "haberci" manasında "arkış" sözüne sıkça rastlanmaktadır. Yine bunlardan öğrendiğimiz bir "haberci yemini" vardır ki Uygurlar buna "sav tutuzması" demekteydiler.[90]

Uygur İmparatorluğu'nun posta sistemine sahip olduğu kesin olmakla beraber, diğer Türk Devletleri'nde olduğu gibi Uygur posta sistemi ile ilgili bilgiler için de hala geniş arkeolojik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

2.4. XI. YÜZYIL'DA DİVANÜ LÜGAT-İT-TÜRK'E GÖRE TÜRK DÜNYASINDA POSTA

Türkler XI. yüzyılda posta ve ulaşım işlerine oldukça önem vermişlerdir. Ulaşımı temin eden en önemli vasıta şüphesiz yol idi. Türkler çok kullanılan işlek yola "ertik" diyorlardı. Bu yollar üzerine gidiş istikametini göstermek için "ula" denilen işaret taşları dikiyor, icap eden yerlere köprüler yapıyorlardı.

"Tüş" denilen genellikle işlek yollar üzerinde yolcuların ve kervanların konup dinlenecekleri yerler de yapılmaktaydı. Bu dinlenme yerlerinden başka, yine yollar üzerinde ve belli mesafelerde, süratle giden postacıların at değiştirebileceği özel yerlerin de bulunduğuna dair Divan'da bazı işaretler mevcuttur. Kaşgarlı "ulağ" kelimesini "bey'in emri ile koşa koşa giden postacının, başka bir at buluncaya kadar bindiği at" şeklinde izah ettiği gibi, "çufga" kelimesini de buna yakın bir şekilde ve "çabuk gitmek isteyen bir postacının, başkasını buluncaya kadar binip gittiği at" olarak izah etmektedir. Süratle gelen bir postacının, gelişi güzel yerlerde at bulacağı ve yorulan atı ile değiştirebileceği düşünülemeyeceğine göre, öyle anlaşılıyor ki postacılar belli menzillere eriştiklerinde, orada atlarını değiştirme imkânına sahip bulunuyorlardı. Postacının "yoldan alıp binerek gittiği at" ifadesi de bu kanaatimizi doğrular mahiyettedir.

Türkler uzak yolculuğa "eşkin" dedikleri gibi, çok seri bir şekilde giden atlı postacılara da "eşkinci", mektuba da "bitik" diyorlardı. Bu bitik kelimesinden türetilerek, birinin

89 İzgi Özkan, Kutluk Bilge Kültiğin Kağan ve Uygurlar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.70
90 Ögel Bahaeddin, Türk Kültür Tarihine Giriş, Cilt:4, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, ss. 341-343

evine veya bir başkasına mektup göndermeğe "bitik ötgürmek" ; karşılıklı olarak iki kişinin mektuplaşması işine ise "bitik ötrüşmek" tabirini kullanıyorlardı.

Haberleşmede, kervanlar ile özel olarak gönderilen habercileri de görmekteyiz. Türkler bunlara "arkış" diyorlardı. Kaşgarlı'nın kaydettiği "yırak yer savin arkış keldürür, yani uzak yerin sözünü kervan getirir" cümlesi, kervanın haber getirme vazifesini de gördüğünü açıkça göstermektedir. Hatta bu usül o kadar yaygın olmalıdır ki, bu cümle Kaşgarlı'nın yaşadığı dönemde artık bir atasözü halinde söylenmektedir. Yine arkış sözünden türetilerek, yurdundan uzak kalmış olan birisine gönderilen haberciye de "arkış" denildiğine ve yine aynı kelimenin mektup karşılığı olarak bile kullanıldığına bakılırsa, kervanın haberleşmede yaygın bir vasıta olduğu hakkındaki tahminimiz kuvvet kazanmış olur. Öyle ki birisi için "anınğ arkışı keldi" demek, onun habercisi geldi demek oluyordu.

Posta ve haberleşme konusunda, kervan ile ilgili olarak ele alınması gereken bir diğer husus da şudur. Genellikle Çin'den çıkıp gelmek üzere olan ticaret kervanlarından önce, kervanın haberini ve mektuplarını getirmek için bir postacı gönderiliyordu. Bu postacılar eşkin ve arkıştan daha başka olup bunlara "yügürgen" deniliyordu.[91]

2.5. KARAHANLILAR

Yüksek bir medeniyet seviyesini yakalamış olan Uygurların bir çok idare geleneklerini sürdüren Karahanlılar, posta ve haberleşme işlerine de gayet önem vermiş ilk Müslüman Türk Devletidir.[92] Gerçekten, bu devletin, Maveraünnehir istilasından önce bile "ulağ" diye isimlendirilen eski Türk Devlet Postası teşkilatına sahip olduğu bilinmektedir.[93] Aynı zamanda Karahanlılar, ani düşman baskınlarından çabucak haberdar olup, karşı tedbir alabilmelerini sağlamak amacıyla dağların doruklarına "kargu" adlı ateş kulelerini de inşa etmişlerdir.[94]

Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lügat-it-Türk adlı eserinde bahsettiği posta ile ilgili bilgiler Karahanlılar dönemini de içine almaktadır.

---

91 Genç Reşat, Kaşgarlı Mahmud'a göre XI.Yüzyılda Türk Dünyası, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, ss. 277-281

92 Kayaoğlu İsmet, İslam Kurumları Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1985, ss.71-72

93 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.283-284

94 Genç Reşat, Karahanlı Devlet Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002, s.216

2.6. GAZNELİLER

Gaznelilerde haberleşme ve posta işlerini yürüten Divan-ı Berid, Divan-ı Risalete bağlı olarak görev yapmaktaydı.

2.6.1. Divan-ı Risalet

Gazneli devrinin büyük ve müstakil divanları arasında adı geçen ve "mahzen-i esrar" olarak da nitelenen "divan-ı risalet", devletin harici ve dahili bütün yazılı haberleşmesinin idaresi ve vesikaların hazırlanmasıyla görevli olup, divanın amiri de sahib-i divan-ı risalet olarak adlandırılırdı.

Sahib-i divan-ı risalet, adı geçen divandan yetişmiş İran asıllı kalem ehli arasından bizzat sultan tarafından atanırdı. Tayinde en önemli unsur adayın tecrübesi ve belli bir yaş seviyesine ulaşmasıydı.

Sahib-i divan-ı risalet dergaha gelen elçilerle yapılan müzakerelere vezirle iştirak eder ve görüşmelerin neticelenmesinde önemli rol oynardı.[95]

2.6.2. Divan-ı Berid

Berid teşkilatının görevi, devlete ait haberleri aleni veya gizli bir şekilde Divan-ı Risalete ulaştırmak ve böylece sultanı devletle ilgili işlerden haberdar etmekti.

Gazne Sahib-i Beridi, sultanın şehre dönüşünde belli bir menzilde sultanı karşılamak görevini de üstlenmişti. İstisnai bir durum olmakla beraber sahib-i beridler görev yaptıkları bölgenin müdafaası gibi askeri görevler de yapmışlardır. Sahib-i beridler sefere çıkan ordunun beridliğine (sahib-i beridi-yi leşker)'de atanabilirlerdi.

Sahib-i Divan-ı Risalet'in maiyetindeki en önemli görevliler sayısı oldukça fazla olan "debir" lerdi. Debirlerin bir kısmı yazışmalarla görevli iken bir kısmı da casusluk ve

95 Nuhoğlu Güller, "Gazneli Devlet Teşkilatı", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:4, Ankara, 2002, s. 295

beridlik işlerini üstlenmişlerdi. Merkez teşkilatının yanında Taşra teşkilatında Divan-ı Berid kurumu haberleşme hizmetleri vermekteydi.[96]

Ayrıca, her valinin yanına tayin edilen ve vali yardımcısı yerindeki kethüdadan başka sahib-i berid ve naib–i berid diye isimlendirilen bir memur bulunurdu ki, merkezin en güvendiği kişiler arasından seçilen bu memurun görevi, ülke içinde olup biten her şeyi hükümdara bildirmekten ibaretti. Hatta bu istihbarat konusu o kadar önemliydi ki Mesud'un sarayında babası Sultan Mahmud'un, Mahmud'un sarayında da oğlu Mesud'un casusları bulunmaktaydı.

Resmi postayla gelen mektup ve raporlar bazen valilerin tehdidi altında yazılmış olabilir düşüncesiyle, sahib-i berid gerçek durumu, derviş veya satıcı kılığındaki bir sai ile merkeze bildirirdi. Bu şekilde gönderilen mektupların ele geçmemesi için mum içerisine gizlendiğini veya ortası boşaltılmış bir asa içerisine saklandığını Beyhaki eserinde kaydetmektedir.[97] Resmi posta ise deriden yapılmış, özel torbalar içine konarak sahib-i beridin mührü ile mühürlenir ve üzerine nereden geldiğini anlatmak için bir işaret konurdu.[98]

2.7. CENGİZ HAN İMPARATORLUĞU

Cengiz Han zamanında Devlet işlerini yürütmek ve aynı zamanda şehir ve vilayetin durumunu anlamak için memleket dahilinde "elçi" ismi verilen haberciler görevlendirilmişti. Zaten Cengiz Han kendisinden sonra hükümdar olacakların posta işlerini devam ettirmelerini ve memleketin her tarafından süratle haber almalarını temin için yasaya bir madde koymuş ve bununla haleflerini bu işe özen göstermeye mecbur etmişti.[99]

96 Nuhoğlu, Gazneli…, a.g.e, ss. 296-298
97 Yazıcı Nesimi, "Türk Posta Tarihinden", Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss.44-45
98 Kazıcı Ziya, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 409-410
99 Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.264

Marco Polo 1275'de Cengiz Han'ın sarayına vardığında yönetimde Kubilay Han bulunuyordu. Venedikli tüccar o dönemin haberleşme sistemi hakkında bilgi verir. Yamhane sistemi Cengiz Han döneminden beri gelişen bir haberleşme örgütüdür.

Cengiz Han önemli ulaşım yolları üzerine birer günlük aralıklı posta istasyonları kurdurttu. Bu posta istasyonlarına yam (ya da yamhane) adı verildi. Posta örgütü devlet haberleşmesini yürütmek üzere kullanıldı.

Marco Polo Cengiz Han İmparatorluğu sistemi konusunda daha ayrıntılı bilgi verir. Buna göre, yamlar yollar üzerinde her 25 yada 30 milde bir kurulmuştur. İhtiyaca göre, 400 ata kadar hayvan bulundurulurdu. Bu atların iki yüz adedi ay boyunca otlaktayken diğer iki yüzü görevde tutulur ve aybaşında değiştirilirlerdi. Marka Polo tüm yam sayısını onbin, yamlarda bulunan at sayısını da 300 bin olarak bildirmekte olup, atlı habercilerin yanı sıra yaya habercilerin varlığından da sözetmektedir. Bunlar arasında her üç milde kurulan 40 kadar evin bulunabileceği küçük yerleşme yerlerinde otururlar, haberleri bu uzaklıklar arasında elden ele geçirerek hızla iletirlerdi. Marco Polo, bu sayede 12 günde ulaştırılabilecek haberlerin iki gün ve iki gecede iletilebildiğini aktarmaktadır. Ulaklar vergi vermez ve büyük kağandan maaş alırlardı. Ayrıca durakları ayda bir denetleyen denetçiler de görev yapmaktaydı.[100]

Bu haber iletim sistemi, hükümdarın eşyalarını ya da onun için uzak ülkelerden getirilen yiyecekleri taşımakla da görevliydi.

Moğolların geliştirdiği sistem hız bakımından o döneme kadar bilinenlerin en başarılısıdır. Haber 24 saatte 375 kilometrelik yol alabiliyordu. Haberciler dörtnala gitmekte, her yamda at ve haberci değişmekteydi. Bu kadar iyi işleyebilen sistemin tüm giderleri imparatora ait değildi. Ana yollar üzerindeki yamların atları çevre halk tarafından sağlanır, bu yollar dışındaki yamlar için gereken atlarda hükümdarlar tarafından temin edilirdi.[101]

100 Polo Marco, Marco Polo'nun Geziler Kitabı, Çeviren: Ömer Güngören, Yol Yayınları, İstanbul, 1985, ss.105-107

101 Alemdar, Türkiye'de…, a.g.e, ss.42-43

2.8. İLHANLILAR

Barthold'un[102] da bahsettiği gibi, Cengiz Han İmparatorluğu'nun etkisinde kalan İlhanlılarda "yam" ve "ulak" adı altında, güçlü bir devlet postası kurmuştu. Her yamhanede habercilerin yorgun atlarını değiştirmeleri amacıyla pek çok posta atı bulundurulmaktaydı. Hülagü Han zamanında, yamhanelerin bulunduğu yerlerdeki halk, oradan gelip geçen devlet memurlarını ve habercilerini (ulak) ağırlamaları şartıyla vergilerden muaf tutulmuştu. Böylece İlhanlılar'da postanın işlemesi devlete bir yük getirmiş oluyordu.[103]

Ancak, pek çok suistimal ve şikayetlere yol açan bu uygulama o dereceye varmıştı ki bazı eşkiyalar haberci kıyafetinde yolcuların hayvanlarını alıp gider olmuşlardı.[104] İşte bu durum, bazı terbirler alınmasına rağmen, sistemi yeniden düzenleyerek geniş bir teşkilat kuran Gazan Han zamanına kadar devam etti.[105]

Gazan Han, Büyük Divan habercileri için büyük cadde ve yollarda her üç fersahta[106] bir yamhane inşa ettirip her yamhanede on beş besili at hazır bulundurulmasını kanun yaptı. Buna göre sapa yerlerde bulunup ihtiyacı daha az olan menzillerde daha az at bulunduracaktı. Elinde altın damga ile damgalanmış nişanı olan her haberciye bu yamhaneden sayısı dördü geçmeyecek kadar at verilecekti.

Yamhane işlerine nezaret etmek üzere her yamhaneyi büyük emirlerden birisinin emrine verdi. Ayrıca bu menzillerin idareleri için de muayyen yerlerden tahsisat ayırdı ve lüzumu halinde bunu arttırdı.

Bunun dışında sınır bölgelerinden ve diğer mühim yerlerden devlet merkezine gelecek haberciler için serhat emirlerine bol miktarda altın damgalı beyaz kağıt verdi; bunlar ihtiyaç duyduklarında gönderecekleri habercilere ulak nişanı olarak bunu yazıp verecekler ve onlar da menzillerde bu damgayı gösterip at alabileceklerdi.

---

102 Barthold, İslam…, a.g.e, s.287
103 Kayaoğlu İsmet, İslam…, a.g.e, ss.74-75
104 Uzunçarşılı, Osmanlı…, a.g.e, ss.264-268
105 Barthold, İslam…, a.g.e, s.289
106 Bir fersah: Adi yürüyüşle 1 saatte kat olunan mesafe olup, üç mil yahut 5685 metreye denktir. Bkz. Uzunçarşılı, Osmanlı…, a.g.e, s.265

Her yamhanede yamçıdan başka iki de "peyk" denilen yaya postacı vardı. Peykin taşıdığı damgalı mektubunun üstüne filan mevzide falana gidecektir diye yazılıydı. Peykler gece ve gündüz otuz fersah koşarlar ve bu suretle her yamhaneden, başka bir peyk çıkmak suretiyle, her ne haber olursa olsun az zamanda onu yerine yetiştirirlerdi. Peyklerin vazifeleri iki yamhane arasında gidip gelmekti. İşte Gazan Han'ın bu yeni teşkilatıyla posta işleri yoluna girdi; ilgililerden başkasının haberci çıkarmaları yasaklandı.

Devlet merkezinden çıkan habercilerin gidip gelme masrafları için hazineden maaş tayin olundu; bu suretle onlar yollarda kimseyi rencide etmeyeceklerdi. Habercilerin gittikleri yerlerde şunun bunun evlerine inmemeleri için de her şehirde bir konaklama yeri hazırlandı.[107]

2.9. EYYUBİLER

Selahaddin Eyyubi, posta ve istihbarat teşkilatına büyük önem vermiş, bu teşkilatı dahili işlerde kullandığı gibi haçlılara karşı da kullanmıştır. Selahaddin, yeğeni Ferruhşah'ı haçlıların üzerine yolladığında haçlılara yaklaştığı zaman kendisini posta güvercini ile haberdar etmesini istemiştir.

Eyyubiler zamanında haberleşmede uzun mesafelere koşabilecek atlar, çöl develeri ve güvercinler kullanılmıştı. Selahaddin Eyyubi, Kus ve Ayzab hududuna kadar güvercinler için burçlar yaptırtmıştı. Develeri kullanan ulaklar için de "neccabün" tabiri geçmekteydi.

Selahaddin zamanında haçlılar ile ilgili bir istihbarat haberi de Akka'dan gelmiştir. III. Haçlı seferi sırasında Akka savunulurken, posta güvercini ile Selahaddin'den yardım istenmiştir.[108]

Gerçekten de haçlılar ile devamlı mücadelelerde bulunan Eyyübiler posta, haberleşme ve istihbarat işlerinde büyük gayretler göstererek bu teşkilatı mümkün olduğu kadar geliştirdiler. Ancak Selçuklularda olduğu gibi Eyyubilerde de merkezi idaredeki divanlar arasında divan-ı beridin mevcut olmadığını ve bu teşkilatın başka divanlara bağlı bulunduğunu görmekteyiz .[109]

107 Uzunçarşılı, Osmanlı…, a.g.e, ss.264-265
108 Alptekin Coşkun, "XI-XII. Yüzyıllarda Selçuklular ile Atabeyliklerde Posta ve İstihbarat", Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu, Ankara, 1999, ss.187-194
109 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.283-284

2.10. MEMLÜK İMPARATORLUĞU

Resmi posta teşkilatı Mısır-Suriye Memlük İmparatorluğu'nda da büyük bir gelişme göstermişti. haçlılar ile yapılan savaşlar esnasında, bilhassa Suriye'de, hemen hemen tümüyle bozulmuş olan berid teşkilatı, Sultan Baybars tarafından mükemmel bir şekilde yeniden organize edilmişti. Böylece hem merkezi idarenin hakimiyetini her tarafta yaymış hem de dışardan gelecek tehlikeleri başarıyla önlemişti. Devlet hazinesi için ağır bir yük olmakla beraber, Baybars'ın askeri ve siyasi başarılarında bu teşkilatın büyük bir yardımı olmuştur. İlgili memurlar tarafından verilen raporlar, haftanın belli iki gününde Kahire'ye geliyor ve bu sayede iç ve dış tehlikelere karşı günü gününe tedbir almak mümkün oluyordu. Yollarda her türlü emniyet tertipleri alınmış, muntazam menziller kurulmuş, lazım gelen binalar yapılmış, su ve yiyecek meseleleri düzene sokulmuştu. Her menzilde süratli hayvanlar, hizmetçiler, sürücüler ve koşucular vardı. Kahire'den Şam'a, ortalama dört günde ve Haleb'e de beş günde posta ulaşıyordu. Sıkışık durumlarda, Şam'a üç günde varıldığı da oluyordu. Tayin edildikleri yerlere bu teşkilat vasıtasıyla giden memurların gönderilmesi hizmetinde bulunmak üzere, "savvakin" adı verilen bir sınıf müstahdemler de mevcuttu. Yalnız orduların sevkinde değil, ticari mübadeleler hususunda da bu emniyetli ve muntazam yolların büyük hizmeti oluyordu; lakin berid teşkilatı, daha evvelki devirlerde de olduğu gibi, yalnız devlete ait işlerde kullanılmakta idi.[110] Bu sebeple posta yoluna "Sultanın yolu", gönderilere de "yüce kişinin önemli işi" anlamına gelen "El mühümmat-üs Şerife" denirdi.[111]

Posta ve haberleşme işlerine büyük bir önem verdiği anlaşılan Sultan Baybars bu sistem için de merkez olarak "Kal'atu'l –cebel" i seçmişti. Buradan biri Kos, biri Kızıldeniz kenarında önemli bir liman olan Ayzab, biri İskenderiye, diğeri de Dimyat'a oradan da Gazze, Suriye ve Güney Anadolu'ya gitmek üzere dört posta yolu vardı. Bu yollardan ayrılan tali derecede yollar da mevcuttu.[112]

Ancak Memlüklerin merkez teşkilatında da bir berid divanı yoktu ve Berid işleri Divan-ı İnşa'ya bağlı olarak yürütülmekteydi.[113] Bu görevi katib-i sır, devadar ve emir candar birlikte yürütmekteydi. Katib-i sır Divan-ı İnşa'nın reisliğini de yapardı. Bu sebepten kendisine emirü'l-berid adı da verilirdi.[114]

110 Barthold, İslam…a.g.e, ss.285-286
111 Dirim Özgen, "Memlük İmparatorluğunda Posta Hizmetleri", Yeni Koleksiyon Dergisi, Sayı:34, İstanbul, 1985, ss.5-7
112 Kazıcı, İslam…, a.g.e, ss. 414-415
113 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.285-286
114 Kayaoğlu, İslam…, .a.g.e, ss.73-74

Yola çıkan postacıların boynuna, sarı ipekten bir kordela ile, bu vazife ile yüklü olduklarını bildiren üstü yazılı bakır veya gümüş bir levha takılırdı. Postacı, vazifesini bitirince, bu levhayı almış olduğu yerin divanına verir ve bunlar, memur edilen postacılara verilmek üzere, katib-i sır'ın nezareti altında saklanırdı. Bu levhaların üstünde sultanın ismi ve lakapları ile, ait olduğu naibliklerin ismi yazılı bulunurdu.[115] Postacılar "carab" denilen deriden bir çanta taşırlardı.[116]

Ayrıca Memlüklülerde güvercin postacılığı da çok gelişmişti ve belli güzergahlar üzerinde düzenli güvercin haberleşmesi yapılmaktaydı.[117]

2.11. SELÇUKLU İMPARATORLUĞU

Eski dönemlerde, habercilik ve istihbarat faaliyetleri beraber yürütülmüş, hizmetler aynı kurumlar bünyesinde görevini sürdürmüşlerdir. O tarihlerdeki tüm büyük devletlerde olduğu gibi, Selçuklu İmparatorluğu'nda da, teşkilatlanma ve işleyiş bakımından bazı farklılıklar göstermekle birlikte, posta ve istihbarat işleri beraber düşünülmüş ve aynı kurum çatısı altında hizmete sunulmuştur.

Ancak, Büyük Selçuklu Sultanı Alp Arslan Döneminde, kendisinin istihbarat işine olumsuz bakması sebebiyle, divan-ı berid kurulamamıştır. Nitekim ünlü Başvezir Nizamü'l-Mülk'ün "Siyaset-Name" adlı eserinde bahsettiğine göre; Ebu'l-Fazl Sigizi, Sultan Alp Arslan'a "Niçin sahib-i haberlerin yoktur" diye sorduğunda Alparslan, "bir sahib-i haberi nasıl göreyim? Beni seven, dostluğuna itimadım tam olan (kimse), sahib-i habere önem vermez ve ona rüşvet vermez; Muhalif ve düşman olan ise, onunla dostluk kurar ve ona para bahşeder. Böyle olunca, sahib-i haber, mecburen bizim dostlarımız hakkında kulağımıza daima kötü sözler; düşmanlar hakkında da iyi sözler ulaştırır. İyi ve kötü söz ok gibidir. Biri hedefini bulur. Bu sebepten, her gün gönlümüz dostlara (karşı) daha fazla kırılır, onları (kendimizden) daha fazla uzaklaştırırız. Düşmanları ise kendimize daha yakınlaştırırız. Baktığın zaman kısa zamanda bütün dostlar düşman olurlar. Düşmanlar ise onların yerini alır. O zaman padişahlıkta telafi edilemeyecek bozukluklar doğar" demişti.[118] Nizamü'l-Mülk Siyasetname'de de posta ve haberleşmeyle ilgili kendi fikirlerini de şöyle açıklamaktadır:

115 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.285-286
116 Dirim, Memlük…, a.g.m, ss.5-7
117 Kayaoğlu, İslam…, a.g.e, ss.73-74
118 Köymen Mehmet Altay, Nizamü-l Mülk Siyaset – Name, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.51

"**İstihbarat Sahiplerine, Gizli Habercilere, Berîdlere ve Memleket İşleri İçin Alınacak Tedbirlere Dair**: Uzak yakın ordu ve raiyyet ahvalini arayıp sormak, az ve çok olup biteni bilmek pâdişâhların vazifesidir. Zira, (O) böyle yapmazsa, ayıp olur, gaflet, tembellik ve zulüme hamlederler ve memlekette olup biten fesadı ve zulmü (ya) biliyor veya bilmiyor. Eğer biliyor da meselenin çaresine bakmıyorsa, tıpkı onlar gibi zalimdir ve zulme rıza göstermiştir ve eğer bilmiyorsa, gaflete düşürülmüştür; tembel ve cahildir. Bu her iki husus da iyi değildir. Mutlaka haberci (sahib-i haber) ye ihtiyaç vardır.

İslamiyet öncesi ve sonrasında padişahların büyük şehirlerde iyi veya kötü olup-bitenden haberdar olan (Sahib-i Berid)i olmuştur. Öyle ki, eğer bir kimse, haksız yere bir tavuğu veya bir torba samanı almışsa, 500 fersahlık mesafedeki padişahın bundan haberi olmuş ve bu kimseyi cezalandırmıştır; Her yere haberciler (Kâr-âgâhân) bırakmışlar, böylece (onlar) zalimlerin faaliyetini kontrol altına almışlardır. (Devlet teşkilatındaki) adamlar raiyyeti namuslu eylemişler, cihanın imarı ile meşgul olmuşlardır. Bu iş, çok nazik ve çok üstün bir iştir. Bu iş, haklarında (kötü) şüphe bulunmayan ve gayesi ile meşgul olmayan kimselerin eline, diline ve kalemine bırakılmalıdır. Zira, memleketin salaha kavuşması ve fesad (uğraşması) onlara bağlıdır. Onlar başka bir kimse tarafından değil, (doğrudan doğruya) padişah tarafından tayin edilmelidir. Gönül rahatlığı ile hadiseleri bildirmeleri için ücret (müzd) ve aylık (müşahere)ları hazineden emre amade kılınmalıdır. Onların ne bildirdiklerini padişahdan başka bir kimse bilmemelidir. Öyle ki, vuku bulan her hadiseyi (sadece) padişah bilsin ve ne icab ediyorsa onu emretsin. Sonra böyle olunca da, (devlet teşkilatındaki) adamlar (merduman) daima itaat üzere (bulunmakta) hevesli olurlar. Padişahın te'dibinden korkarlar. Padişaha karşı isyan etmeye hiç kimse cüret edemez. Zira, sahib-i haber ve münhî tayin etmek, (padişahın) adalet, uyanıklık ve basiretindendir. Padişahın (bu) tedbiri ile vilayet mamur olur.[119]

İşlerin Yoluna Girmesi İçin Ulaklar (Peykân) Ve Postacılar (Perendegân) Gönderilmesine Dair : Belli başlı birkaç yola ulaklar (peykân) koymaları, aylık (müşahere)ları ve tahsisat (mersûm)larını tayin etmeleri lazımdır. Çünkü, böyle olunca, 50 fersahlık yerden olan her haber gece gündüz yetişir.

119 Köymen, Nizamü-l Mülk…, a.g.e, ss.45-46

Ulakların, işlerinden kalmamaları için geçmişteki âdet gereğince onlara yardım (timâr) eden naîbleri vardır. Padişahlar bu cihetten endişe etmezler; bütün ömürleri (boyunca) padişahlık iş(ler)i düzgün olur.[120]

Nizamü'l-Mülk'ün Siyasetname'de vermiş olduğu bu notları, döneme ait en doğru bilgiler olarak kabul ederek bunların ışığı altında konuyu değerlendirdiğimizde görülen odur ki: Selçuklular sadece Alp Arslan'ın zamanında ve sadece istihbarat işlerine önem vermemişlerdir. Yoksa böylesine büyük ve organize kurumları olan bir devletin posta ve haberleşme teşkilatından yoksun olduğunu söylemek doğru olmaz. Nitekim Uzunçarşılı[121] Tuğra ve İnşa divanını anlatırken "Sultanın devletler ve eyaletlerle olan haberleşmelerini yapar" demektedir.

Tüm bu bilgilerden çıkan sonuç: Selçuklular'da merkezde müstakil bir berid divanının bulunmadığı ve Alparslan tarafından kapatılmış olduğudur.[122] Ancak posta ve haberleşme işleri divan-ı inşa'ya bağlı olarak çalışıyordu. Bu görev "sahib-i haber" denilen ve güvenilir kişiler arasından seçilerek bizzat sultan tarafından atanan kişiler tarafından yürütülüyordu.[123]

Konuyla ilgili olarak, Merçil'de Kirman Selçukluları adlı eserinde, büyük divana bağlı olmayan divan-ı berid'in "sahib-i berid" olarak adlandırılan reisleri ve onlara bağlı olarak vilayetlerde görev yapan sahib-i haber denilen memurları bulunduğunu ve görevlerinin merkezle vilayetler arası haberleşmeyi sağlamak olduğunu bildirmektedir.[124]

Özellikle Melikşah döneminde İmparatorluk sınırları içindeki tüm yolların ve ribadların ayrıntıları ile tespit edilerek disiplin ve emniyetinin sağlanması ve yeni yollar, köprüler, ribadlar yapılması[125] berid işine verilen önemin de göstergesidir. Ayrıca Melikşah'ın ve Nizam-ül Mülk'ün posta ve istihbarat işlerinden çok iyi faydalandıkları bilinmektedir. Ayrıca Büyük Selçuklu Devletinden itibaren "berid" in Türkçe karşılığı olan "ulak" veya "ulağ" ın kullanılmaya başlandığını görüyoruz.[126]

120 Köymen, Nizamü-l Mülk…, a.g.e, s.63
121 Uzunçarşılı, Osmanlı…, a.g.e, s.43
122 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.280-282
123 Alptekin Coşkun, XI-XII. Yüzyıllarda…, a.g.e, s.189
124 Merçil Erdoğan, Kirman Selçukluları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989, s.172
125 Barthold İslam…, a.g.e, s.283
126 Kayaoğlu, İslam…, a.g.e, s.72

Divan-ı inşa'ya bağlı olarak görev yapan berid teşkilatı, asli olarak haberleşme ve istihbarat görevini yapmanın yanında devlete ve hükümdara ait eşyanın bir yerden bir yere nakli ve tayin edilmiş devlet görevlilerine refakat etmek gibi vazifelerini de üstlenirdi.[127]

Selçuklular haberleşmede güvercinlerden de faydalanmışlardır. Devletin demirbaşlarına kayıtlı güvercinler, yine devlette maaşlı çalışan ve "berrac" olarak adlandırılan kişilerce yetiştirilirdi, 5gr (1, 5 dirhem) ağırlığındaki kısa mesajlar güvercinlerle gönderilirdi. Büyük kalelerde, uzun mesafelerde kuşların dinlenmesi için yapılmış "burc" adı verilen güvercinlikler yapılmıştı.[128]

2.12. MUSUL ATABEYLİĞİ

Musul Atabeyliği'ndeki Berid sistemi de yapı olarak Büyük Selçuklular'a benzemekteydi. Onlarda da müstakil bir Berid Divanı yoktu. İmadettin Zengi Döneminde Divan-ı Resail'e bağlı olarak görev yapan iyi bir berid sisteminin varlığını biliyoruz: Alptekin'in[129] anonim bir Süryani kaynağına dayanarak verdiği bilgiye göre; "Ferruh Şah Musul'da isyan çıkardığında gece karanlık olmasına rağmen deve üzerinde hızla yol alan haberci, Naib Çakır'ın öldürülerek isyan başlatıldığı haberini bildirmişti."

Berid teşkilatının bağlantı noktalarını ribadlar oluştururdu. Buralarda kuyruğu kesik, boynunda çanlar bulunan posta atları ile çöl develeri ve posta güvercinleri ile ulakların dinlenebileceği yerler bulunurdu.

İmadettin Zengi'den sonra Halep'e hakim olan oğlu Nureddin Mahmut berid sistemine çok önem vermiş ve güvercin postasıyla da bizzat ilgilenmiştir. Güvercinlerin getirtilmesini, eğittirilmesi ve teşkilata dahil edilmesini yakından takip eden Nureddin Mahmud, özellikle haçlı saldırılarının yoğun olduğu dönemlerde en uç bölgelere kadar burçlar ve güvercinlikler yaptırtmakla kalmamış, bu sistemi tüm ülkede yaygınlaştırmak için idarecilere emirler vermişti. Bu şekilde haçlıların hareketlerini yakından izleyebilen Nureddin Mahmud Döneminde Divan-ı İnşa kurulmuş ve Divan-ı Resail'e bağlı olarak çalışan berid sistemi de bu divana bağlanmıştır.[130]

127 Korkmaz, Türkiye'de…, a.g.e, s.39
128 Alptekin Coşkun, "Musul Atabeyliği Zamanında Posta Teşkilatı", Türklük Araştırmaları Dergisi, Sayı:2, İstanbul, 1986, s.17
129 Alptekin, Musul…, a.g.m, s.16
130 Alptekin, XI-XII. Yüzyıllarda…, a.g.m, s.192

Musul Atabeyi İmadettin Zengi Nusaybin'i kuşattığında Artuklular posta güvercini ile yardım istemiş ve gelen cevapta beş gün dayanmaları istenmişti. Ancak güvercin avlanmış ve beş gün yerine yirmi gün yazılarak tekrar gönderilmişti. Mesajı alan Nusaybin Komutanı bu kadar dayanamayacağını bildiği için anlaşarak şehri Zengi'ye teslim etmişti.[131]

2.13. AKKOYUNLULAR

İslam devletlerinde berid olarak adlandırılan bu kurumun görevi, resmi haberleşmeyi temin etmek, memurların ülke içinde seyahatlerini sağlamak ve postacılıkla ilgili diğer görevleri yerine getirmekti. Barthold'un[132] tespitine göre; Cengiz İmparatorlukları'nın hakimiyet sahalarında sonradan kurulan Türk Devletlerinde olduğu gibi Akkoyunlular'da da "Yam" ve "ulak" adı altında resmi devlet postası bulunmaktaydı. Ayrıca "sai" ve "peyk" gibi koşucu haberciler de mevcuttu. Bazı dönemlerde çok iyi organize olan posta sistemi, zaman zaman yol üstündeki halkın yardımlarıyla yürütülmüştü. Ancak bu durumlarda suistimallerden kaynaklanan şikayetler de olmuştu.

İlhanlılar'da Hülagü Han zamanında, posta (Yam) menzillerinin bulunduğu yerlerdeki halk vergilerden muaf tutulmuş, bunun karşılığında da oradan gelip geçen devlet memurlarını ve habercilerini ağırlamaları şartı konulmuştu. Akkoyunlular'da da benzer şekilde uygulamalar görülmektedir. Yakub Bey Döneminde Kabe'ye mahmil[133] göndermeye karar verildiği zaman, Yakup Bey eyaletlere ferman göndererek, yamçıların, hacca gideceklerin hayvanlarını ulakçılıkta kullanmamalarını emretmişti.[134] Yamçılar, askerlerin geçecekleri yolları göstererek askeri alanda önemli bir görevi de yerine getirmekteydiler. Celali Devvani Arznamesi'nde Şeyhzade Halil'in mahiyetinde 38 yamçı, 28 peyk bulunduğunu bildirmektedir.[135]

131 Alptekin, Musul…, a.g.m, s.16
132 Barthold, İslam…, a.g.e, ss.287-288
133 Mahmil: Her yıl Haremeyn'e hacı kafilesiyle gönderilen hediyeler, Bkz. Develioğlu Ferid, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük, Aydın Kitapevi, Ankara, 1985, s.678
134 Paydaş Kazım, Akkoyunlu Devlet Teşkilatı, A.Ü. S.B.E., Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2003, s.315
135 Uzunçarşılı, Osmanlı…, a.g.e, s.275

H.z. Muhammed'in (s.a.v.)
el Ahsa Valisi El Münzir b. Sava'ya Gönderdiği Mektup

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM TARİHİ

Güvercinle Haberleşme (Halil SAY-Sirkeci PTT Müzesi)

Allah'ın Resul-ü Muhammed

H.Z. Muhammed'in (s.a.v.) Mührü

3.1. İSLAM TARİHİNDE BERİD KÖKENİ VE MEKTUP

İslam Devletlerinde posta ve haberleşme işlerini yürütmek amacıyla kurulan berid teşkilatının; berid kelimesi Fuad Köprülü tarafından "posta teşkilatı, haberleşme teşkilatı, posta hayvanı, devlet postası, posta menzili ve iki posta menzili arasında mesafe olarak" tanımlanır.[136] Bu teşkilat, günümüzdeki posta ve haberleşme idarelerinden daha farklı görevlere sahiptir. İstihbarat işleri de bu teşkilatın üstlendiği görevler arasındaydı. Bu teşkilatın başında bulunan "berid reisi", posta ve haberleşmenin yanı sıra istihbarat işlerinden de sorumluydu. Bu sebeple, halife veya hükümdar tarafından berid reisi seçilirken onların akıllı, otoriter ve güvenilir kişilerden olmasına büyük dikkat edilirdi.[137]

Berid kelimesinin kökeni hakkında da esas olarak iki farklı görüş mevcuttur. Birçok yazar ve araştırmacı berid kelimesini etimolojik açıdan Pehlevice'ye dayandırmakta ve Sasaniler zamanında posta hayvanlarını diğer hayvanlardan ayırabilmek için, kuyrukları kesilen posta hayvanları anlamına gelen buride-dum kelimesinden türediğini ifade etmektedir.

Diğer bir grup araştırmacı ise beridi, Bizans'ın Emevi İmparatorluğu üzerindeki etkisi nedeni ile posta hayvanı anlamına gelen Latince "veredus" kelimesinden türediğini ifade etmektedir.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar ise posta hayvanına Akkadça "buridu" veya "puridu", Babilce'de ise "buridu" dendiğini ortaya koymuştur.[138]

136 Köprülü M.Fuad, "Berid Maddesi", İslam Ansiklopedisi,Cilt:2, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1944 , s.541

137 Zeydan Corci, İslam Uygarlıkları Tarihi, Çeviren: Nejdet Gök, Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.299

138 Söylemez, M.Mahfuz "Berid Teşkilatının Menşeine Dair Bazı Yeni Bulgular, İslamiyat Dergisi, Cilt:4, Sayı:2, Ankara, 2001, ss.141-142

Öte yandan Mahfuz Söylemez'in "Berid Teşkilatının Menşeine Dair Bazı Yeni Bulgular" makalesinde, berid kelimesinin "buride, dum" kelimesinden türemeyip Pehlevice başka bir kelime olan ve "getiren, götüren, kaldıran, taşıyan" anlamlarına gelen ve mastarı "burtan" olan "burd" kelimesinden türemiş olduğu ifade edilmiştir. Bunun yanında berid teşkilatında kullanılan ezkudar (gelen mesaj ve mektupların kayıtlarının tutulduğu defter), furvaneki (mesaj taşıyıcı), peyk (postacı) gibi terimlerin de Pehlevice olması berid kelimesinin kaynağının Sasaniler olduğunu güçlendirmektedir.[139]

Görüldüğü üzere, berid teşkilatı ile ilgili tüm terimlerin Farsça'dan gelmiş olması bu kurumun kökeninin Sasanilere dayandığı iddiasını güçlendirmektedir. Diğer taraftan, kurumla ilgili kavramların kökeninin Farsça, berid adının Latince kökenli olması iddiası mantıklı görülmemektedir.

Öte yandan son dönemde yapılan arkeolojik çalışmalar, Bizans ve Roma kültürlerinin ana kaynağı olan Yunan kültürünün de; Mezopotamya uygarlıklarına dayandığını ortaya çıkarmış olması ve dünyada ilk düzenli posta teşkilatının Perslerce İran'da kurulmuş olması berid kelimesinin kökeninin Sasanilere dayandığı iddiasını güçlendirmektedir.

Berid teşkilatı Sasanilere bağlı Araplar tarafından kurulmuş Hire Devleti aracılığıyla Arap Yarımadasına geçmiş olup bununla beraber, "mektup" kelimesi de aynı şekilde Hire Devleti vasıtasıyla Arabistan Yarımadası'nda kullanılmaya başlanmıştır.

Mektup kelimesi sözlükte "yazmak" anlamındaki ketb kökünden türetilmiş olup "yazılan şey" demektir. Ancak Araplar bunun yerine daha çok kitâb, risâle, ahd, vasıyye ve sahîfe kelimelerini kullanmışlar ve Farsça'dan geçen "nâme" kelimesini de ekleyerek "ihbarname" temliknâme, vasiyetnâme" gibi yazılı evrakları oluşturmuşlardır.

139 Söylemez, Berid...,a.g.m., s.142

Kuran-ı Kerim'de de mektup bahsi Hz.Süleyman'ın Belkıs'a yazdığı mektup (kitâb) olayında geçmektedir. Hz. Süleyman'ın Sebe Melikesi Belkıs'ı ve onun kavmini, tek olan Allah'a iman etmeye çağırdığı mektup besmele ile başlamaktadır.

Araplar'da, mektuba besmele ile başlama geleneğini ilk başlatanın Hz. Peygamber'in çağdaşı Hanîfler'den Ümeyye b. Ebü's-Salt olduğu rivayet edilir. Ümeyye mektubuna "bismikellâhümme" ifadesiyle başlardı. Resûl-i Ekrem de ilk dönemlerde mektuplarının başına tevhid akidesine uygun düşen bu ibareyi koydurmuştur. Daha sonra sırasıyla Allah'ın son kitabı olan Kuran-ı Kerim'in Hud suresinin 41. ayetinden ilhamla "bismillah", İsrâ suresinin 110. ayetinden ilhamla "bismillâhirrahmân" ve Neml suresinin 30. ayetinden ilhamla "bismillâhirrahmânirrahim" ifadelerini kullanmıştır.

Neml suresinin 30. ayetinde Belkıs'a yazılan mektubun vasfını belirleyen "kerim" sıfatını "güzel, değerli, önemli" gibi zahiri manasıyla anlayanlar bulunduğu gibi mektubun mühürlü olduğu şeklinde yorumlayanlar da vardır. Mektubun mühürlenmesi işi mektubun ilk ortaya çıktığı günden beri devam eden bir gelenekti. Parşömene yazılan mektupların altı mühürlenir ve rulo haline getirilerek mahfazaların içine konur, bu mahfazaların ağızları da mühürlenirdi.

Hz. Süleyman ve Belkıs kıssasında dikkat çeken diğer bir önemli husus da söz konusu mektubun bir kuş tarafından götürülmüş olmasıdır. Bu da o dönemde güvercinlerden faydalanarak mektubun ulaştırıldığını bize göstermektedir. Öyle ki, mektuplar güvercine ağırlık verip onu yormasın diye küçük boyutlu ince parşömen üzerine gubari hatla iki suret halinde yazılmış ve bunlar iki saat arayla gönderilmiştir.[140]

140 Bozkurt Nebi, "Mektup", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s.13

3.2. HZ. MUHAMMED (S.A.V.) DÖNEMİ

İslam Dünyası'nda, mektup gönderme Hz. Muhammed'in döneminde başlamıştır. O'nun, İslam'a davet ve tebliğ için komşu hükümdarlara gönderdiği mektuplardan bir kısmının orjinal metinleri günümüze kadar ulaşmış olup bu mektupların bir kısmı Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler bölümünde sergilenmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'den sonra gelen halifelerin yazmış olduğu diğer mektup metinleri de Mısır'da 1985 yılında Cabir Kumayha tarafından " Edebü'l-Hülefa'r-Raşidin" adlı eserde bir araya getirilerek neşredilmiştir.[141]

Müslüman geleneğinde kişiye yazılmış özel mektupların mahremiyeti vardır. Hz. Muhammed, sahibinin izni olmadan bir kimsenin mümin kardeşinin mektubuna bakmasının günah olduğuna işaret eder. Ancak askeri sırların haber verilme ihtimali ile casusluk faaliyeti gibi durumlarda bu mahremiyet kalkardı.

Hz. Muhammed arkadaşlarına, ordu kumandanlarına ve yabancı devlet adamlarına birçok mektup göndermiştir. O'nun vahiy katiplerinin yanında resmi yazışmalarını kaleme alan katipleri ve mütercimleri vardı. Gönderilen mektupların büyük bir bölümü İslam'a davet amacıyla yazılmıştır. Örneğin Resul-ü Ekrem mektubuna besmele ile başlamış, adını açıkladıktan ve Allah'ın kulu ve elçisi olma vasfını belirttikten sonra mektubu gönderdiği kişinin adını zikretmiştir. Ardından selam faslı gelmiş, ancak muhatabı müslüman olmadığı için dua anlamı taşıyan selamı "hidayete erenlere" şeklinde genel bir ifade olarak kullanmıştır. Mektubun sonunda, mektubun yazılmasındaki asıl amacı teşkil eden İslam'a davet gelir. Buraya muhatabın hristiyan oluşu sebebiyle müslümanlarla ortak bir söze yani Allah'ın Birliği'ne davet eden *"De ki: Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin. Yalnız Allah'a ibadet edelim. Ona hiçbir şeyi ortak*

141 Kazıcı Ziya, İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 400

koşmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilah edinmesin. Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: Şahit olun, biz müslümünlarız" mealindeki Al-i İmran suresinin 64. ayeti yer almıştır. Hz. Peygamber'in mektubu, gereksiz ifadelere yer verilmediğinden dolayı kısa ve özdür.

Hz. Muhammed, İran Kisrası'na mektup göndermek istediğinde kendisine Acemler'in mühürsüz mektupları okumadıkları hatırlatılmış, O da üzerinde "Muhammed Resulullah" yazan akik bir mühür yaptırmıştır. Abdullah b. Abbas mühürsüz mektubu işareti olmayan, yani işe yaramayan fal-kumar okuna benzetir. Daha sonra kişilerin birbirine yazdıkları mektuplara imza atmaları adet olmuştur. Resmi mektupların ise yetkili kişi tarafından imzalanmış olsa dahi mühürlenmesi veya özel bir alametle işaretlenmesi işi devam etmiştir.

Hz. Muhammed mektup yazan kişinin kendi adıyla başlamasını ve yazdığı mektubu topraklamasını istemiş, bunun işi daha kolay kılacağını belirtmiştir. Topraklama yazıdaki fazla mürekkebin toprağa emdirilerek dağılmasının önlenmesi amacıyla yapılan bir işlemdir. Nitekim kurutma kağıdının kullanılmasına kadar yazı üzerine tebeşir tozu serpildiği bilinmektedir.[142]

Ayrıca, bazısı tartışmalı dahi olsa, berid teşkilatının Hz. Muhammed döneminde bilindiğini gösteren rivayetler de mevcuttur. Ebu Bekr Muhammed b. Ebi Şeybe'nin naklettiği bir rivayete göre; Hz. Muhammed, valilerine gönderdiği mektuplarda "Bana berid (postacı, elçi) gönderdiğiniz zaman, güzel yüzlü ve güzel isimli olanını seçiniz" buyurmuştur. İbn Manzur, Hz. Muhammed'in "Dört beridden daha kısa mesafede namaz kısaltılmaz." dediğini belirtmiştir. Ebu Davud'un rivayetlerinde de, Hz. Muhammed "Antlaşmayı bozmam ve beridi hapsetmem" ve "Allah'a ve ahiret gününe

142 Bozkurt, Mektup…a.g.e, ss.13-14

iman eden bir kadının, bir beridlik mesafeyi yalnız başına alması helal değildir." dediği belirtilmektedir. Kısacası Hz. Muhammed'in bazı hadislerinde de berid kavramı kullanılmıştır.[143]

3.3. DÖRT HALİFE DÖNEMİ

" İslam Tarihinin temel kaynaklarından biri konumunda olan Ensabu'l-eşraf'ın yazarı Belazuri, Hz. Ömer döneminde berid teşkilatının ve berid görevlisinin bulunduğunu kaydetmektedir. O'nun bize verdiği bilgilere göre Hz. Ömer bu görevliyi gideceği yere göndermeden önce bir münadi aracılığıyla halkı durumdan haberdar eder ve ihtiyacı bulunanların bu görevli aracılığıyla ihtiyaçlarını giderebileceklerini ilan ederdi. Bu rivayet, bize, O'nun döneminde bulunan berid teşkilatının salt askeri haberler getirip götürmekle görevli olmadıklarını; aynı zamanda, sivil vatandaşların da ihtiyaçlarını tedarik etmeye çalıştıklarını göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Mecdelavi ise, O'nun döneminde "berid el-amm" denilen ve İslam savaşçıları ile ilgili haberleri eşlerine ulaştıran veya eşleri ile ilgili bilgileri savaşçılara ulaştıran bir başka görevlinin daha bulunduğunu kaydetmektedir. O'nun yaptığı araştırmaya göre, Hz. Ömer, zaman zaman bizzat kendisi okuma yazma bilmeyenlerin katipliğini yapmak suretiyle, onların cephede bulunan yakınlarına mektuplar yazardı. Savaş alanlarından berid görevlilerince getirilen mektupları da bizzat kendisi Medine'de sahiplerine dağıtır, okuma yazma bilmeyenlerin mektuplarını da yine bizzat kendilerine okurdu.

Başka rivayet ise, İbn Sa'd tarafından aktarılmaktadır. İbn Sa'd, O'nun tarafından Medine ile Mekke arasında konakların kurulduğunu ve bu konaklarda yolcuların ihtiyaç duydukları başta su olmak üzere kimi maddelerin bulundurulduğunu söylemektedir. Bu rivayet, Hz. Ömer döneminde menzilhanelerin kurulmuş olduğunu göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Hz. Ömer tarafından kurulan bu menzilhanelerin bir

143 Söylemez, Berid….,a.g.m, s.143

yetkili olmadan işletilemeyeceği gerçeğini göz önüne aldığımızda, O'nun döneminde, bu menzilhanelerde görev yapanlardan oluşan bir teşkilatın da varlığı ortaya çıkmaktadır. Yine, başta Mezopotamya olmak üzere, Hz. Ömer döneminde fethedilen yerler ile Medine arasında habercilerin sürekli gidiş gelişleri, Medine ile sonradan fethedilen bu bölgeler arasında da menzilhanelerin kurulmuş olabileceği ihtimalini kuvvetli hale getirmektedir. Zaten Hz. Ömer döneminde fethedilen bölgeler ile Medine arasındaki haber akışının düzenliliği ve sürati göz önüne alındığında, böyle bir kurumun mevcudiyeti kaçınılmaz gibi görünmektedir. Taberi'nin verdiği bilgilerden anladığımız kadarıyla, başta Kadisiye ve Nihavend savaşları olmak üzere, birçok savaşı bizzat Hz. Ömer'in kendisi Medine'den idare etmekteydi. Eğer süratli bir teşkilat mevcut değilse, bu savaşların Medine'den nasıl idare edildiği izah edilemez. Dolayısıyla, bu bilgiler de süratli bir berid teşkilatının mevcudiyetini göstermesi açısından önem arzetmektedir.

Hz. Ömer döneminde berid teşkilatının var olduğunu gösteren bir başka veri ise, ateş kuleleridir. Nitekim, Halife Hz. Ömer, Bizans'ın Suriye'ye saldırabileceğinden korktuğu için, Suriye Valisi Muaviye b. Ebu Sufyan'a yazdığı bir mektupta, bu ateş kulelerinde, kuleyi kontrol edecek ve gerektiğinde ateş yakacak görevlinin bulundurulmasını emretmiştir. Bu emir de böyle bir teşkilatın O'nun döneminde var olduğunu göstermektedir. Ancak, Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde devletin karşı karşıya kaldığı iç çekişmeler, kurumun gelişmesini engellemiştir. Hz. Ali'nin şehit edilip yerine Muaviye'nin halife olmasından sonra, devletin iç barışı sağlanmıştır. Daha sonra da berid teşkilatı gözden geçirilerek yeniden yapılandırılmıştır."[144]

Elimizdeki bilgiler, Irak'ın Müslümanlar tarafından fethi esnasında Mezopotamya'da daru'l-beridlerin bulunduğunu göstermektedir. Örneğin İbni Ebi Şeybe, Hz. Ömer döneminde Aynu't-Temr'de bir daru'l-berid olduğunu bildirirken, Buhari de aynı dönemde Küfe'de böyle bir kurumun bulunduğunu söylemektedir. Yine Hz. Ömer'in

144 Söylemez, Berid…, a.g.m. ss.145-147' den aktarılmıştır.

emriyle kurulan Küfe şehrinin en büyük caddesi, Berid adını taşımaktaydı. Ebu Davud, Hz. Ömer'in berid görevlisinin bulunduğunu ve bu görevlinin Hz. Ömer ile Bizans İmparatoru arasında haberleşmeyi sağladığını aktarmaktadır. İbni Ebi Şeybe ise, Yemenlilerin, Ömer b. el-Hattab'a berid gönderdiklerini kaydetmektedir. Tüm bu rivayetler de, O'nun döneminde böyle bir kurumun bulunduğunu göstermektedir.

Dört halife döneminde ordu ile haberleşmek için bazı kişiler görevlendirilmiş ve bunlara Beytül-mal'dan develer tahsis edilmiştir. Ayrıca geçecekleri yoldaki valilerle, komutanlara hitaben yazılan emirlerde dönecekse kendisine yeni binekler verilmesini, kalacaksa bindiği devenin alınmasını emreden mektuplar gönderilmiştir.[145]

Müslümanlar Yermük'te savaşırken Hz. Ebu Bekir'in öldüğünü ve Hz. Ömer'in halife olduğunu, Halid b. Velid'in azledilerek yerine Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın tayin edildiğini berid vasıtasıyla öğrenmişlerdi. Ayrıca Hz. Ömer devrinde berid görevlilerinin konaklamaları için Küfe dolaylarında posta evleri inşa edilmiştir.[146]

3.4. EMEVİLER

Emeviler, Bizans İmparatorluğu'ndan Suriye'yi aldıklarında işlerliğini yitirmemiş bir haberleşme sistemi buldular. Bunu kendi ihtiyaçları doğrultusunda kullandılar. Berid örgütünün sorumlusu, mektupların gidiş gelişini düzenlemek zorunda olduğu gibi, her türlü bilgiyi toplamak, derlemek; tam ya da özet olarak halifeye sunmakla yükümlüydü. Yollar boyunca düzenli konaklama yerleri yapılmıştı. İran'da her on kilometrede, Suriye ve Mısır'da her yirmi kilometrede bulunan bu yerlere "ribad, sikkeh" ya da "merkez el-berid" deniyordu. Habercilerin ve atların ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde örgütlenmişlerdi. Haberciler buralarda her an hazır bulunur, gelen haberi ya da parayı

145 Kayaoğlu İsmet, İslam Kurumları Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984, s.64

146 Harekat İbrahim, "Berid" maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt:5, İstanbul, 1992, s.499

sonraki istasyona iletirlerdi. Sistem habercilerden ve müfettişlerden vezire kadar giden bürokratik bir yapıya sahipti.[147]

Emevi Devletinin ilk halifesi olan ve Şam'da oturan Muaviye; Mısır, Irak ve İran'da bulunan valileri ile süratli haberleşmeyi sağlamak için berid teşkilatını genişletmiş ve berid teşkilatına vali ve diğer devlet erkanı arasında istihbarat toplama görevini vermişti. Emevilerde haberleşme işi "divanü'l-hatem" tarafından yürütülmekteydi. Muaviye berid teşkilatı için çeşitli uzaklıklarda menziller yaptırarak bu menzillerde hazır atlar bulundurmuştu. Menzilden menzile at değiştirerek hızla giden haberci at değiştirme imkanı olmayan yerlerde at alma hakkına sahipti. Daha sonra halife olan Abdülmelik b. Mervan bu uygulamayı değiştirerek berid sistemini sağlam temellere oturttu. Yollara hem gidilecek yönü hem de kalan uzaklığı gösteren mesafe taşları diktirtti. Böylece haberciler hem yönlerini belirliyor hem de kalan mesafeyi öğrenmiş oluyorlardı.

Abdülmelik b.Mervan, kendi haciblerinden (kapıcı, protokolcu) birine "Allah'ın ibadetine çağıran müezzin, gece ansızın gelen kimse, postacı ve hazır olduğu zaman kapıma getirilen yemek hariç hiç kimseyi soruşturmadan içeri bırakmayacaksın. Bu dört sınıf insandan başkası için burada vazife görüyorsun" demişti. Postacılar hakkında görüş ve düşüncesini de şöyle açıklar "Gece ve gündüz ne zaman gelirlerse gelsinler, hemen içeri alın. Çünkü onun bir saat geç gelmesi, vilayetin bir senelik işlerinin bozulmasına sebep olabilir."[148]

Abdülmelik b.Mervan'dan sonra gelen halifeler de berid teşkilatının gelişmesi için büyük çaba sarfettiler. Emevi halifelerinden I.Velid, yaptırdığı binaları süslemek için, mozaikleri, Bizans'tan berid teşkilatı vasıtasıyla getirtiyordu. II.Ömer, Emevi Devletine daima zorluklar çıkaran Arap kabilelerinin yaşadığı Horasan'da merkezi idarenin otoritesini sağlamak için berid teşkilatını kuvvetlendirmiş, ana yollar üzerinde menzil binaları yaptırmıştı. Emevi hazinesi bu teşkilat için, senede 4 milyon dirhem gibi,

147 Alemdar , Türkiye'de….,a.g.e, s.38
148 Kazıcı, İslam…,a.g.e, s.401

büyük bir para sarfediyordu.[149] 1933'te Semerkand civarında Muğ-Kale harabesinde yapılan araştırmada meydana çıkan ve hicri 99-100 yılları arasında yazılmış resmi bir vesika, berid teşkilatının yalnız Horasan'da değil, Maveraünnehir'de Sogd havalisinde, yani Semerkand civarlarında da mevcut olduğunu ortaya çıkarmış ve II.Ömer'in bu işe memur olarak atadığı Süleyman b.Abu al-Sari'nin adına bu vesikada da rastlanılmıştır. Berid teşkilatına ait bulunan en eski paleoğrafik vesika, şimdilik budur ve Taberi'nin ifadesini tamamıyla teyit etmektedir.[150]

3.5. ABBASİLER

Abbasilerde posta ve haberleşme teşkilatı olarak karşımıza berid teşkilatı çıkmaktadır. Bu teşkilat Abbasilerde oldukça büyük önem taşımaktaydı. Nitekim berid divanı Bağdat'ta büyük divanlar arasında bulunmaktaydı.[151]

Berid teşkilatı padişahlar ve valilerin mektuplarını en kısa ve en çabuk şekilde yerine ulaştırır, berid reisleri vasıtasıyla da yollar yol kesicilerden, hırsızlardan ve düşman saldırılarından korunurdu.[152]

Berid önemli gördüğü her konuyu halifeye bildirmek zorundaydı. Örneğin; Horasan'da Tahiroğulları Devletinin kurucusu Tahir b. Hüseyin, Horasan valisiyken şehirde Abbasi halifesi Me'mun'un adına hutbe okutmayı kesince kendisini sorguya çeken berid memuruna bir unutkanlık olduğunu ileri sürdü. Ancak defalarca tekrarlanan bu durum berid memurunun olayı halifeye bildirmesiyle sonuçlandı.

Bir vali bağımsızlık ilan etmek istediğinde halife ile haberleşmeye son verirdi. Abbasilerde berid idaresine ve memurlarına güven duymanın önemini halife Mansur şöyle vurgulamıştır:

149 Barthold, İslam…,a.g.e, ss.275-276
150 Köprülü, Berid…a.g.e., s.542
151 Barthold, İslam…,a.g.e, s.276
152 Zeydan,İslam…a.g.e, s.302

"Devletin erkanı olmak üzere dört namuslu adama ihtiyacım var. Devlet işleri ancak bunlarla güzel idare olunur. Biri, doğruluktan ayrılmayan kadı, diğeri zayıfın hakkını kuvvetliden almaya gücü yeten otoriter zabıta görevlisi, üçüncüsü halka zulüm yapmadan devlet mallarını en güzel şekilde toplayan haraç reisi..." Mansur bu son söze gelince şahadet parmağını üç kez dişleri arasına alarak her seferinde "Aaah ... aaah" diye söylenmiş. "Ey müminlerin halifesi dördüncüsü kim?" diye sorulunca Mansur "Bu üç memurun durumunu doğru olarak haber veren bir istihbarat şefi" demişti.[153]

Berid şefleri veya reisleri bir nev'i istihbarat elemanı konumundaydılar. Berid reisleri, halife ve valilerle doğrudan aracısız görüşmekte olup, konuşulanlar da sır olarak saklanmaktaydı.

Berid reislerinin valiler, sultanlar ve halifelerle aralarında bir tür parola mevcuttu. Halife veya vali berid reisinden aldıkları mektuplara bakar, mektuplar onların el yazısı ile yazılmış, mühürlenmiş olsa da o özel parolayı görmeden bilginin güvenilirliği konusunda ikna olmazdı.

Parolası olmayan mektuplara güvenmezler onların baskı altında yazıldığı ihtimalini dahi düşünürlerdi. Bunun iyi bir örneği Ebu Müslim Horasani'nin Halife Mansur tarafından, Bağdat'a çağrılmasında görülür. Ebu Müslim, Mansur'un daveti üzerine Horasan'dan ayrılınca emrindeki askerin komutanlığını vekaletle Ebu Nasr Malik b. Heysem'e teslim ederek "sana mektubum gelinceye kadar burada bekle, eğer mektubum sana yarım mühürle gelirse o mektubu benim mühürlediğimi anlarsın, Bütün mühürle ulaşırsa o durumda ben mühürlemiş olmam" tavsiyesinde bulundu. Ebu Müslim Medain'e varıp da öldürülünce Mansur, Ebu Müslim'in dilinden Ebu Nasr'a yanında bıraktığı malı ve serveti alıp beraber gelmesi emrini içeren bir mektup yazarak, Ebu Müslim'in mührüyle mühürledi. Ebu Nasr mührü tamam görünce Ebu Müslim'in o mektubu yazmamış olduğunu hemen anladı.[154]

153 Kazıcı, İslam ….,a.g.e, ss.403-404
154 Kazıcı, İslam ….,a.g.e, s.405

Berid reisinin birçok görevliye ihtiyacı vardı. Görevlilerin çok önemli olması dolayısıyla berid memurlarının güvenilir olması gerekirdi. Bunu sağlamak üzere de maddi yönden sıkıntı çekmemeleri için büyük harcamalar yapar onlara yüksek maaş verirdi. Bu sayede onların idareye bağlılıklarını sağlamış olurdu. Kumandanların, valilerin, halifelerin mektuplarını taşıyan memurların bir diğer sıkıntısı yol kesiciler ve hırsızlardı. Berid reisinin görevleri arasında olan yol güvenliği mektupların hızlı, tam ve doğru olarak ulaşmasında belirleyici bir etkendi.

3.5.1. Berid Yolları

Halifenin bulunduğu Bağdat'tan ülkenin diğer noktalarına, hatta yabancı ülkelere bitişik yollara birçok yerde berid yolu ve bu yol üzerinde sayısı 930'a ulaşan posta istasyonlar vardı. Bu istasyonlarda berid memurlarının ihtiyaçları giderilir, memurlar görevlilerce denetlenir ve hayvanları değiştirilirdi. Abbasiler döneminde berid teşkilatının masrafı yıllık 159.100 dinara ulaşmıştı.

Postaların en hızlı bir şekilde hedefine iletilmesi çok mühimdi. Bu sebeple posta atları ve çöl develeri daima göreve hazır halde tutulurdu. Postanın hızı, bineğin ve yolun özelliğine göre değişebilirdi. Hayvanların boyunlarına takılan çanlar veya küçük çanlı boyunluklar hayvanın hareketine bağlı olarak ses çıkarırlardı. "Posta patırtısı" denen çan sesleri, civardaki insanların postanın geldiğini anlamalarını sağlardı. Deniz yolu vasıtasıyla da posta gönderilebilirdi.[155]

Hayvanlarla karadan yol almanın ve deniz vasıtasıyla taşımanın yanı sıra hızlı yürüyen insanlarla da posta iletilirdi. Bu kişiler çok hızlı yürüyebilen, dayanıklı, değişen mevsim şartlarına çabuk uyum sağlayan ve bunun için eğitilmiş insanlardı. Abbasiler devrinde bu tür görevlendirmeyi ilk olarak Irak Valisi Muizi'd Devle yapmıştır. O devrin en meşhur hızlı yürüyen postacıları Fazl ve Meruş idi. Posta iletme, Abbasilerde son derece önem verilen, titizlikle yerine getirilen ve genellikle devlet için yapılan bir işti. Ücret karşılığı halk da bu hizmetten faydalanabilmekteydi.[156]

155 Zeydan, İslam…a.g.e.,ss.302-303
156 Kazıcı, İslam…a.g.e., s.409

Valilerce haberleri zamanında öğrenme ve haberi araştırma görevinde olan ve kühban denen görevlendirilmiş özel kişiler de vardı. Ayrıca tüm bunlar dışında "şuuzi" denen özel memurlar da bulunurdu. Deriden yapılan posta torbaları göndericinin mührüyle bağlanırdı. Alıcı ya kendisi ya da özel memurlara bu torbaları açtırırdı.[157]

Müslümanlar, eski usul olan güvercinle haberleşme yöntemini geliştirerek kullanmışlardır. Uzun uzadıya yazılan yazılar yerine kısaca istenilen şey ve tarih yazılarak güvercin yollarlardı. Güvenlik için aynı metin 2 saat arayla başka bir güvercinle tekrar gönderilirdi. Güvercinler, tam yemlenmeden ve yağmurlu havalarda gönderilmezdi.[158]

3.5.2. Başlıca Berid Yolları

1- Bağdat-Kayrevan:

Musul, Sincar ve Dicle Nehrine paralel uzanan beldelerden Cizre'ye, Cizrenin içinden Nusaybin, Rakka, Menbic, Halep, Hama, Hıms, Ba'lebek, Dımaşk, Taberiyye, Remle, Kahire, İskenderiye ve Kayrevan.

11-Bağdat-Şam:

Fırat Nehri'nin batı sahili boyunca uzanan yolda; Hit, Enbar ve Dımaşk.

111- Bağdat-Maşrık:

Hulvan, Hemedan, Rey, Nişabur, Merv, Buhara, Semerkant'tan Çin'e, Merv'den ikinci bir yol; Horasan'ın içinden geçerek Mervürruz ve Talikan'a oradan da Ceyhun Nehri'ni geçerek Fergana'ya ulaşmaktadır.[159]

157 Zeydan, İslam…a.g.e., s.304
158 Kazıcı, İslam…a.g.e., s.405
159 Aykaç Mehmet, Abbasi Devleti'nin İlk Dönemi İdari Teşkilatında Divanlar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s. 60

3.5.3. Berid Divanının Kuruluşu ve Görevi

Berid teşkilatı Abbasiler için son derece önemli bir istihbarat aracı idi. Tüm taşra vilayetlerinde çalışan berid memurları Halife Mansur'a sabah ve akşam olmak üzere 2 defa rapor iletirdi. Bu raporlarda ürün satış fiyatları, kadıların davaları, valilerin faaliyetleri ve beytül mal'a giren çıkan mallar gibi birçok şey bulunurdu. Halife bu raporları derhal inceler ve gerektiğinde aksaklıkları, fiyat artışlarını, yanlış kararları düzeltmek için emir gönderirdi.

Halife Mehdi de babası Mansur'un öğüdü üzerine posta teşkilatına gerekli önemi vermiş ve emirlerini valilere ulaştıracak düzenlemeleri yapmıştır. Güvendiği kişileri vilayetlere göndererek orada haberleşme ağının kurulmasını sağlamıştır. Mekke-Medine-Yemen arasında kurdurmuş olduğu istasyonların sayısı 1000'e yakındır. Bağdat ile Bizans liman şehirleri arasındaki bağlantıyı tekrar şekillendirip güçlendirerek posta teşkilatının gelişimine yardımcı olmuştur. Bizans ile yapılan savaşlarda Bağdat ve ordu arasına da posta menzilleri kurdurarak cephe ile merkez arası iletişime olanak sağlamıştır.

Halife Hadi, Babası Mehdi gibi posta teşkilatına önem vermemiştir. Kısa süre sonra başa geçen kardeşi Harun Reşid ise teşkilatın işlerliğini yeniden sağlayarak istasyonların sayısını arttırmıştır. Bu istasyonları kurma görevini alan Yahya Bin Halid El Bermeki buralarda göreve hazır at, deve ve diğer posta hayvanları bulundurmuştur.

Berid teşkilatı sayesinde ülkenin her tarafına ulaşmak Halife Me'mun zamanında en üst seviyelere çıkmıştır.

Abbasilerin ilk döneminde berid divanının iki önemli görevi vardı;

1- Posta memurlarının işleri gereği seyahatlerini sağlamak ve diğer postacılık hizmetlerini ifa etmek.

2- Gizli haberleri taşıma ve istihbarat görevi.

Ayrıca berid teşkilatı, görevi gereği şehir dışına çıkacak memurların seyahatlerinde ordunun sevkinde, halifenin eşyalarının ulaştırılmasında yararlanılan bir müessese olmuştur.[160]

3.5.4. Berid Divanının Görevlileri

1. Berid Reisi (Sahibü'l-Berid-Mütevelli'd-Divan):

Berid Divanının en üst kademesidir. Halife ve vezirlerle valiler arası haberleşmeyi sağlar. Halife tarafından güvenilir, idare yeteneği olan, bilgili, becerikli ve dindar kişiler arasından seçilerek tayin edilirler. İstihbaratla ilgili olduğu için Sahibü'l-Berid de denir.

Berid reisi, halife ile doğrudan görüşebilmekte, merkezdeki berid memurlarını yönetmekte, ülkenin berid faaliyetlerinin düzenli işleyişi için organizasyonlar yapmakta, işleyişi koordine etmekte, halifenin yazışmasını sağlamakta, aldığı bilgileri rapor edip halifeye sunmakta ve her konuyla ilgili dosyalar oluşturmaktadır.

Bağdat'taki posta merkezinde tüm ülkenin yol haritası, berid istasyonları ve menzilleri ile ilgili evraklar bulunur, bu sayede yolcu, tüccar, seyyah ve hacılara yol bulma hususunda yardım edilirdi. Coğrafya araştırmacısı Arap bilim adamlarının eserlerinde de beridle ilgili bilgiler de yer almıştır.

İstasyonlar arası mesafeyi ayarlamak, iklim ve gelişmeleri takip edip düzenlemek de Berid reisinin görevidir.

160 Aykaç, Abbasi ….,a.g.e, ss.53-54

II.Berid Amili (Amilü'l-Berid): Divanın vilayetlerdeki en üst yetkilisidir. Halife tarafından atanır.[161]

"Berid görevinin verilmesi: Emirü'l Mü'minin'in falan oğlu falanı berid işi ile görevlendirdiğinde Emirü'l Mü'minin şöyle buyurur:

- O, Allah'a karşı takvadan ayrılmasın. O'na itaat etsin. O'ndan korksun, gizli ve açık her işinde Allah'ı unutmasın. Emirü'l-mümin'in kendi adına ondan tam olarak yapmasını istediği işi, elinden geldiği kadar ve bütün imkanlarını kullanarak yerine getirsin.

- Yaptığı şeylerde sadakatı ve hakkı tercih etsin. Görevinde yardım isteyeceği kimseleri seçsin. Onları, işinde; sanatında, temizliğine ve helal rızık yediğine güvendiği kimselere ortak etsin. Elinden ve dilinden sadır olacak şeylerde doğruluğu araştırsın. Beraber çalıştığı kimseler yardıma muhtaç ve nefsine düşkün kimseler olmayıp; görevlerinde yeterli ve gözü tok kimseler olsunlar.

- Haraç ve arazi işlerine bakan memurların iç durumlarını tanımaya çalışsın. Bu hususu çok iyi araştırsın ve derinlemesine incelesin. Onların doğru ve hakkıyla iş yapıp yapmadıklarını tesbit etsin. Onlar hakkında verdiği raporları açık yazsın.

- Memleketin imar durumunu tesbit etsin.

- Halkın, işlerinde; adalet, zulüm ve zorluk gibi şeylerle karşılaşıp karşılaşmadıklarını araştırıp, bu hususu açıkça ve ayrıntılarıyla yazsın.

- Hakimlerin hükümlerinde, tutum ve davranışlarında ne durumda olduklarını öğrensin. Bu konuda ancak doğru ve kesin olarak tesbit ettiği şeyleri yazsın.

161 Aykaç, Abbasi…a.g.e., s.55

- Darphanenin durumunu araştırsın. Burada basılan altın ve gümüş paraların ne şekilde olduklarını, darphane görevlilerinin sıkıntılarını ve meşakkatlerini bilsin. Bunları doğru olarak yazsın.

- Valilerin arz meclisleriyle ve onların himaye ettikleri kimselere vermiş oldukları ihsanlarla ilgilensin. Bu konularda nelerin cereyan ettiğine muttali olsun. Vakıf olduğu durumu yazsın.

- Raporlarında doğru bildiği şeyleri yazsın, bunlara şüpheli şeyleri karıştırmasın. Arkadaşlarına ve yardımcılarına, kendisine, ancak tesbit ettikleri ve doğruluğunu kesin bildikleri şeyleri bildirmelerini söylesin. Yazılı belgeler almak mümkünse, belge ve deliller ibraz etsinler. Bildikleri şeyleri ondan gizlemesinler. Bir kısım haberleri gizleseler bile, herhangi bir kimseyi kayırarak korumasınlar. Bu haberleri dışarıya yaymasınlar. Onların açıklanmasına ve ifşasına yönelmesinler. Eğer böyle yapılırsa hile peşinde olanlara bir kapı açılmış olur.

- Kendileri ve yardımcıları hiçbir zaman, herhangi bir kimseyi, acıyarak korumasınlar sahiplerine lüzumsuz yere aracı olmasınlar.

- Görevi sırasında mürettiplere berid çantalarının taşınmasını söylesin. Mürettiplerin aletlerini, isimlerini, erzak bedellerini ve miktarını yazsın. Menzilhanelerin yerlerini ve mesafelerinin kaç mil olduğunu tesbit etsin. Bu mürettiplere, kendilerine teslim edilen ve muvakki'lerde bulunan çantaların, vakitlerinde yerlerine ulaştırılması ve korunması için acele etmelerini söylesin. Böylece bunlardan hiçbiri gecikmesin, zamanında menzile ulaşsın.

- Haberleri çeşitlerine göre ayrı ayrı yazsın. Mesela; kadılara ait haberleri, maden görevlilerinin durumlarını, yeni olaylara ait haberleri ve benzerlerini; harac ve arazi işlerini; ileri gelen memurların maaşları; darphaneleri, fiatlardaki iniş ve çıkışları, alışverişle ilgili haberleri ayrı ayrı yazsın.

- Her mektup kendi yerine konulsun ve işler nizamlı bir şekilde yapılsın.

İşte bu Emirü'l-mümin'in sana vermiş olduğu görevlerin belgesidir. Buna sıkı sıkıya sarıl, sana verilen bu işleri hatırından çıkarma, onu tamamıyla yerine getir. Allah seni Emirü'l-mümin'in hoşlanacağı işlerde muvaffak kılar ve O, senin işinden hoşnut olur. Seni seçmekle isabetli bir iş yaptığını bilir."[162]

III.Mürettipler:

Menzilhane görevlisi olan mürettip bir istasyondan diğerine yaya veya binitli olarak posta taşıyan memurlardır.

IV. Muvakkı'ler:

Mürettiplerin varmaları gereken yere saatinde varıp varmadıklarını kontrol ederek sonuçları dosyalarına kaydeden memurlardır. Oluşabilecek gecikme sebeplerini ortadan kaldırmaya çalışırlar.

V. Fervanikiler:

Genel hizmet ve teşkilatın işleyişinin yanı sıra mürettiplerin hizmetlerini de denetleyen memurlardır. Muvakkı'lar notlarını fervanikilere, onlar da divan merkezine gönderir. Bir hiyerarşi söz konusudur.

VI. Vekiller ve Muhbirler:

Berid amillerine yardım için görevlendirilen, haber ve bilgi toplama merkezlerinde çalışan memurlardır.

Haberleşmede esas olan hızlı ve güvenilir iletişimdir. Abbasiler de at, katır, deve, hızlı

162 Aykaç, Abbasi ….,a.g.e, ss.56-57

yürüyen kişiler, deniz yolu, güvercin gibi vasıta ve imkanlarla haberin yerine zamanında ulaşmasını sağlamaya çalışmışlardır.[163]

Halifenin atadığı Sahibü'l Berid ve Amilü'l Berid, vezir değişse bile değişmeyebilirdi. Bu görevlerde güven bilgi, beceri ve idarecilik yeteneği şarttı. Halife güven duyduğu sürece bu kişiler görevlerini sürdürebilirler hatta halife öldüğünde yerine geçen kişi zamanında da görevlerine devam edebilirlerdi. Berid görevini iyi yürütmesiyle tanınan Abdülmelik ez-Zeyyat bu duruma örnektir.

Güvenlik için de birçok tedbir almışlardır. Beridlerin tayinindeki standartları onlara bol maaş verilmesi, beridlerin denetlenmesi yollarına başvurulduğu gibi yanı sıra özel sembol, amblem, parola kullanmayı da ihmal etmemişlerdir.

Bu işaretlerden en önemlisi el ayası büyüklüğündeki gümüş parçadır. Bu gümüş parçanın bir tarafında besmele diğer tarafında da El-Feth suresinin 8. ayeti yazılıdır: "Ey Muhammed! Doğrusu seni şahid, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." Beridin boynuna takıp elbisesinin altında bulundurduğu bu levha ve ipek ip onun istasyonlardaki hizmetlerden yararlanmasına imkan verdiği gibi tanınmasını ve taklit edilmemesini de sağlamıştır.

Abbasiler bulundukları coğrafyanın gerektirdiği binek hayvanlarını ve taşıtlar kullanılırlardı. Örneğin; Beridler dağlık, taşlık yerlerde katır, düzlük yerlerde at, çöllerde develeri kullanarak yol alırlardı. Mürettip istasyonlarda yorulan atını değiştirir, dönüşte tekrar eski atını alırdı. İstasyonlarda göreve hazır, kuyruğu kısaltılmış çok sayıda at bulundurulurdu.

163 Aykaç, Abbasi…,a.g.e., ss.57-58

Taşınan haberin çok gizli olduğu ve beridin tanınmaması gereken durumlarda "suat" denen hızlı yayalar kullanılırdı. Bunun bir diğer sebebi ise bazı yer ve geçitlerin hayvanların yürümesine imkan vermemesidir.

Bağdat'tan ülkenin diğer tarafına uzanan üç ana yol hattı vardı. Bu hatlarda kurulan menzilhanelerin (istasyon, sikke) sayısı 930'a yakındır.[164]

3.5.5. Berid Divanının Harcamaları

Araştırmalara bakılırsa Abbasiler berid teşkilatına para harcamak konusunda eli açık davranmışlardır. Bu teşkilatın personel sayısı ve personelin maddi yönden hoşnut edilmek istenmesi işi için istasyonlar kurulmasının gerekliliği, beridlerin yol masrafları, binek hayvanlarının tedarik maliyeti gibi sebepler çok harcama yapılmasını gerektirmiştir.

Halife Mu'tezid Billah zamanında (H.279-289-M-892-902) Sabi'nin hazırladığı günlük gider tablosuna göre beridlerin ve atlarının bakıcılarının günlük ücretleri 5 dinardır.[165] Berid teşkilatının yıllık masrafı 159.100 dinara ulaşmıştır.[166] Abbasiler döneminde posta teşkilatına harcanan para 8 milyon dirhemi bulmuştur.[167]

164 Harekat, Berid…a.g.e., s.500
165 Aykaç, Abbasi…a.g.e., s.61
166 Kazıcı, İslam…a.g.e., s.407
167 Harekat,Berid…a.g.e., s.500

1932 İngiltere Motorsikletli Posta Dağıtıcısı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA VE AMERİKA POSTA TARİHİ

17. Yüzyıl Avusturya Posta Arabaları

1934 İngiltere Bisikletli Posta Dağıtıcıları

4.1. BELÇİKA POSTASI

Belçika'da düzenli posta hizmetinin başlangıcı M.S. 1501 yılına rastlamaktadır. Bu tarihte Philip the Good, François de Tassis'i PTT bakanı olarak atayarak Brüksel'deki posta hizmetlerini düzenlemiş ve bununla ilgili temel kuralları koymuştur.[168]

5 Nisan 1653'te J.B. Van Avyn Brüksel'deki haber hizmetlerini bir merkezde toplamış, kardeşi Antwerpin de aynı şekilde devam etmiştir. Bundan yaklaşık 28 yıl sonra Gent ve Brugge arasında nehir esaslı haber hizmeti verilmeye başlanarak hizmete 210 yıl devam edilmiştir.[169]

Fakat ulusal anlamda Belçika'da posta hizmetleri Fransız posta sisteminin babası olarak kabul edilen XI. Lui zamanında verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Porstmouth ve Barbados arasında ilk deniz aşırı posta hattı düzenlenerek Brüksel'deki posta dağıtımları 8 posta dağıtıcısı tarafından dağıtılmaya başlanmıştır.[170]

1833 yılında Belçika posta hizmetleri kamulaştırılmış, demiryolları kullanımının yaygınlaşması nedeniyle posta arabalarının kullanımı dönemi kapanmıştır. Kırsal bölgelerde günlük olarak dağıtım yapılmaya başlanmıştır. 1844 başlarında Brüksel'de 14 posta kutusu kullanılmaya başlanmış bunu izleyen tarihlerde Belçika da ilk posta pulu I.Leopold'un resmi "Epaulette" basılmıştır.[171]

1903 Belçika Posta Dağıtıcısı

168 Renoy Georges., Historie de la Poste, Racine Editions, Brüksel, 1999, s.42
169 Renoy, Historie…, a.g.e, s.53
170 Renoy, Historie…, a.g.e, s.60
171 Renoy, Historie…, a.g.e, s.87

1900-1966 Tarihleri Arasında Kullanılan Belçika Brüksel Büyük Posta Binası

1870 yılında Fransız hükümeti Paris'e ilk posta güvercinini uçurmuş, aynı yılın Eylül ayında Fransa'dan balon havalandırılarak, ilk uçak postasının doğuşu sağlanmıştır..
1945-1975 tarihleri arasında her evin kendi mektup kutusuna sahip olma mecburiyeti getirilmiş, ilk optik posta ayırımı hizmeti verilerek posta kodu uygulamasına başlanmıştır. 1975 yılı başlarında Belçika posta hizmetinin adı "I'Administration de la posta, Regie des poste" olarak değişmiştir.

Bu tarihten 9 yıl sonra yani 1 Nisan 1984'te Taxipost hizmeti başlamıştır ancak bu hizmetin resmi anlamda kullanımı ancak 1 Nisan 1985'te olmuştur.

1997 yılında Belçika da tekel olan De Post-La Poste, yurtiçi varışlı postaları 350 gramdan daha az olan gönderilerle sınırlandırmıştır. Ocak 2003'ten itibaren de yurtiçi varışlı postaların ağırlığının 100 gramdan daha az olması ve yurtdışından gelen postaların ağırlığının da 100 gramdan daha az olması hususunda yeni sınırlandırma getirilmiştir.

4.2. AVUSTURYA POSTASI

Avusturya posta hizmetlerinin geçmişi günümüzden 2000 yıl önceye kadar dayanmaktadır. Öyleki o dönemlerde, Romalı "cursus publucus" mesajların düzenli olarak Roma'daki genel merkezden, Noricum eyaletindeki ordu ve yönetime ulaştırılmasını sağlardı. Ama yine de Ortaçağda düzenli ve sağlam bir posta hizmetinden tam olarak söz etmek mümkün değildi. Bu durum 15. yüzyılın sonlarına kadar sürdü.

15. yüzyıl sonlarında, İmparator I. Maximilian ilk atlı posta hizmetini başlatmıştır. 1624'de Paar hanedanı pek çok Avusturya sömürgesi içinde posta dağıtımı konusunda birtakım imtiyazlar kabul etmiş, 1722'de İmparator VI. Charles postayı bir devlet tekeli olarak ilan etmiştir. Aynı dönemde Maria Theresia ve II. Joseph tarafından geliştirilen posta hizmetleri konusunda, çeşitli ülkelere seyahatler düzenlenerek postanın tanıtımı yapılmıştır.

1912 Avusturya Posta Dağıtıcısı

18. yüzyıl, posta dağıtımında pek çok önemli yeniliğin yapıldığı ve bunda Avusturya'nın önemli rol oynadığı bir dönem olmuştur. Mesela, postane müdürü Johann Georg Khumer, 1787'de ilk modern posta damgasını ortaya çıkaran kişi olmuştur.

1800'den sonra pek çok yeni hizmeti ortaya çıkmıştır posta kutuları, para havalesi, ödeme şartlı postalar ve pullar buna örnek sayılabilir. Ayrıca pulların tanıtılması fikri de, 1836'da ilk olarak Avusturyalı Laurenz Koschier tarafından bu zamanda ortaya atılmıştır.

1850 yılında ilk Avusturya pulları tedavüle çıkmış, 1867 yılında da üzerinde tarih ve yerin bulunduğu ilk posta dam-

gası kullanılmaya başlanmıştır. Arkası yapışkanlı mektup pullarıda bu dönemdeki diğer bir yeniliktir.

1869'da Klagenfurt'dan ekonomi profesörü Dr. Emanuel Herrmann önemli bir görüşte bulunmuştur. Mesajların iletimiyle ilgili tamamen yeni bir yöntem önermiştir, mektup zarfı kadar geniş olmayan, posta yoluyla açık olarak gönderilebilen basit posta kartlarıdır ki, bu fikir çok beğenilmiş ve aynı yıl postane tarafından basit posta kartları çıkarılmıştır. Bu kartlar yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve ilk ay 1.4 milyon adet satış yapılmıştır. 1885'de bu kartlardan basılması için özel şirketlere izin verilmiş ve böylece bu kartların dünyaya yayılması sağlanmıştır.

1913 Avusturya Posta Merkezi

19. yüzyılın ikinci yarısında posta kartlarının üzerinde liderlerin fotoğrafları yer almış, daha sonraları resimli kartlar çıkarılmıştır.

19. yüzyıl ortasına kadar posta hizmetleriyle ilgili olarak sınır ötesi işbirliği fikri büyük bir çoğunluk tarafından kabul görmemiştir. ABD Posta Genel Müdürünün de teşvikiyle, 11 Mayıs-8 Haziran 1863 tarihleri arasında, içinde Avusturya'nın da yer aldığı 15 ülkenin katılımıyla gerçekleşen uluslararası posta konferansı Paris'te toplanmıştır. 1874'de Dünya Posta Birliği, tüm üyeleri için tek bir posta sahası oluşturma amacıyla kurulmuştur.

1883'de Posta Tasarruf Bankası kurulmuştur ki bu bugün için çok önemli bir gelişmedir.

Posta dağıtım işi, 19. yüzyılda çok büyük bir gelişme kaydetmiştir. Aslında demiryolu ağının kurulmasıyla birlikte dağıtımda büyük ölçüde artan gelişmeler posta dağıtımını da etkilemiştir. Fakat demiryolu kullanılarak posta dağıtımının yapılması hususunda birtakım zorluklarla karşılaşılmış

ve bu zorlukların giderilmesi pek çok müzakereyi gerektirmiştir. Viyana'dan Oderberg'e giden yolda gezici postanenin ilk yolculuğu 1 Ağustos 1850'de başlamıştır. 1914'lere gelindiğinde demiryolu hattında 700 posta vagonu hizmete sunulmuştur. Posta yüklü vagon hizmetiyle ilgili gelişmeler 1907'de başlamıştır.

İlk uçak posta hizmeti, öncelikle hızlı bir iletişim ağını gerektirdiği için askeri alanda kullanılmıştır. Bu hizmetten 1915'de Avusturya'da devam eden savaş boyunca haberleşmede yararlanılmıştır. Avusturya'da ilk sivil posta hizmetine 1918 yılında başlamış bunu 1928 yılındaki yurtdışı posta hizmeti izlemiştir.

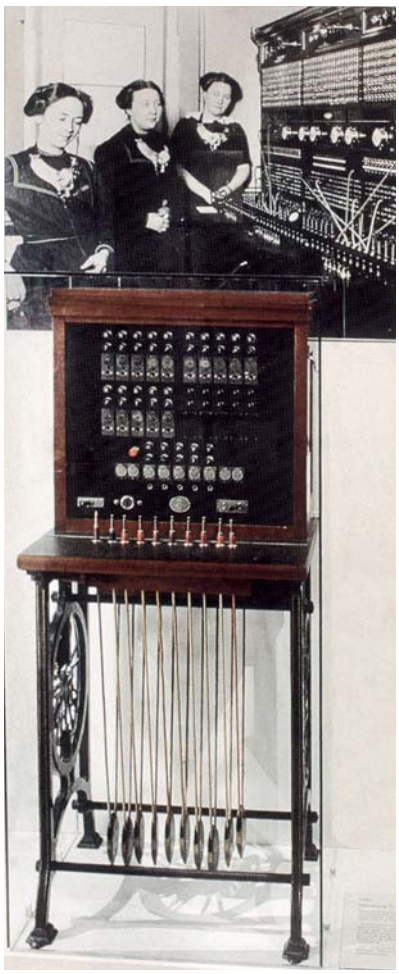
Posta dağıtımı, mevcut ulaşım araçlarının sıklıkla kullanılmasına neden olduğundan daha sonraki yıllarda pnömatik posta sistemi fikri ortaya atılmıştır. Bu fikir üzerine, 1875'de Viyana'da, mesajların iletilmesi ve daha sonraki dönemlerde de postaneler arası telgraf kullanımı ile ilgili çalışmalar başlatılmıştır. Aralarında 1-3 km.lik mesafe olan postaneler arası bağlantıyı sağlayan, boru hatlarından oluşan sistem Viyana'nın her yerine döşenmiştir. Kutuların içine konulan mesajlar, pnömatik ağı yoluyla geleneksel posta dağıtım yönteminden çok daha hızlı gönderilmekteydi. Başlangıçta sadece 10 postane arasında bu ağ kurulmuş; fakat 1913'lerde 825 kilometrelik mesafede yer alan 53 postanede daha uygulanmak üzere bu sistem yaygınlaştırılmıştır. Bu posta boru hattı sistemi, I. Dünya Savaşı boyunca bir yara almadan işlemiş; fakat II. Dünya Savaşı sırasında ciddi hasar görmüştür. Bu gelişmelerden sonra posta boru hattı sistemi daha uzun süre devam edememiş ve 1956'da bu sistemin sona erdirilmesi kararı çıkmıştır.

1906 Avusturya Postası

4.3. DANİMARKA POSTASI

Kral II. Christian döneminde, 1522'den itibaren uygulamaya konulan geçici kanunda, Danimarka'da bir posta hizmeti başlatılması için girişimde bulunulmuş; fakat proje hayata geçirilememiştir. Kral IV. Christian, 24 Aralık 1624'de Danimarka postasının doğum belgesi anlamına gelen "Postanın Altın Kuralları" nı yayınlamış ve bu dönemde 9 posta dağıtım hattı kurulmuştur.[172] Bu hatların en önemlisi; mektup, koli ve paketlerin araçlar kullanılarak taşındığı Kopenhag-Hamburg arasındaki hattır. Diğer hatlarda ise mektuplar, postacı tarafından yaya olarak dağıtılmaktadır.

1922-1944 Danimarka Posta Santralı

Hamburg'a giden esas hat üzerinde 1640'da "postacı" kavramı tanımlanmıştır; bunun yanı sıra, o yıllarda Danimarka posta hizmetinde Hamburglu bir tüccar olan Paul Klinberg'in girişimleriyle bir takım gelişmeler kaydedilerek, 1653 yılında posta ağını genişletmiş,[173] postane sayısını 22'ye çıkarmıştır. Asıl postane işleriyle paralel olmak üzere, Klinberg, koli ve paket taşımacılığında da gezici posta hizmetini başlatmıştır.

1685'e gelindiğinde, posta merkezlerinde bir takım gelişmeler kaydedildiği için, Kral V. Christian posta merkezlerini krallığa bağlamak istemiş ve bu görevi 1685'de 11 yaşındaki büyük oğlu Christian Gyldenlove'a vermiştir.

Christian Gyldenlove'ın 1703'de ölümü üzerine, posta merkezleri mirasçılarına devredilmiştir. Fakat mirasçıları henüz

172 Nielsen Morell, The Danish Post and Telegraph Museum, Kopenhag, 1987, s.5

173 Nielsen, The Danish…, a.g.e, s.5

reşit olmadığı için posta merkezleri 8 yıl boyunca anneleri Dorothea Krag tarafından idare edilmiştir.

23 Eylül 1711'de Dorothea Krag'ın 8 yıllık yönetim süresi dolunca, posta merkezleri devlete devredilmiştir.[174] Dorothea Krag böylece yürürlükteki tüm anlaşmaları devretmiş ve tüm bunlardan sonra 1704'den itibaren Oldenburg'un renkleri olan sarı ve kırmızı posta merkezleri renkleri olarak belirlenmiştir.

1847'de Danimarka'da ilk demiryolu hattı Kopenhag ve Roskilde arasında açılmıştır. Postaneye ise, mektup ve gazete dağıtımının demiryolu hattının kullanılarak yapılması halinde ücret alınmaması şeklinde bir ayrıcalık tanınmıştır.[175]

1851 tarihinde ilk Danimarka pulu tedavüle girmiş,[176] bundan 5 yıl sonra 1856'da gezici postane hizmetine başlanmıştır. O dönemde postalar gündüz hizmet veren yolcu trenlerinde taşınmaktaydı, bu da ülke içinde postada gecikmelere neden oluyordu.

26 Ekim 1859'da Kopenhag'daki konutlara numara verilmesi uygulamasına başlanmıştır. Kongens Nytorv meydanının sağında kalan cadde üzerindeki evler çift haneli, sol tarafındaki cadde üzerindeki evler ise tek haneli olmak üzere numaralandırılmıştır.

1861'de yaklaşık olarak 6000'den fazla nüfusu olan 17 Danimarka şehrinde posta dağıtımı mevcut olmakla birlikte 1865'den itibaren bu hizmet tüm şehirlere yayılmıştır. Kırsal bölgelerde ise 1860'larda bu hizmet başlamıştır.

1921 Danimarka Telefon Santralı

174 Nielsen, The Danish…, a.g.e, s.6
175 Nielsen, The Danish…, a.g.e, s.14
176 Nielsen, The Danish…, a.g.e, s.20

1800'lerde ilk posta arabası Kopenhag- Elsinore arasında kullanılmak üzere Amerika'dan alınmıştır. 1912'ye kadar kullanılan arabalar daha sonra hizmetten kaldırılmıştır.

İlk resmi uçak postası hizmeti 1919'da Kopenhag ve Stege arasında ve ayrıca ilk gece uçak posta hizmeti de 1930'larda başlatılmıştır. İlk düzenli ulusal uçuşlar 1936'da başlatılmış ve ancak II.Dünya Savaşına kadar gelişme gösterebilmiştir.[177]

1624-1848 Danimarka Kral Postası

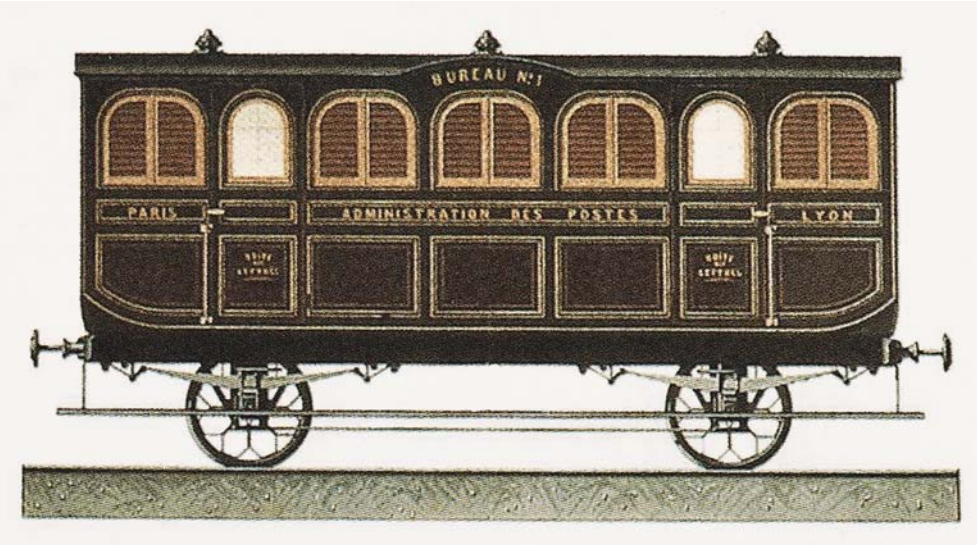
1927'de gece postası hizmeti Kopenhag-Jutland hattı arasında faaliyetine başlamış ve 1935'de Little Belt, 1937'de de Storestroms Bridge'in açılmasıyla, demiryolu hizmetleri daha da artmıştır. Posta taşımacılığının demiryolundan karayoluna geçmesi, gezici postane sayısının 1970'lerde 132 iken, 1975'de 71'e düşmesine neden olmuştur.

1927'de ayrı birer kuruluş olan Posta ve Telgraf İşletmeleri birleştirilmiş ve "Posta ve Telgraf İşletmesi (P&T)" olarak adı değiştirilmiştir. 1927-1980 arasında, P&T herhangi büyük bir kurumsal değişime uğramamıştır.

Posta kodu, 1967'de postaların ayrımını kolaylaştırmak için bir yöntem olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Gezici postane, posta merkezlerine uzman dağıtıcı kadrosunun verilmesi ve OCR (İlk ayrım makinesı) makinelerinin kurulmaya başlamasıyla 2 Haziran 1997'de ortadan kalkmıştır. Gezici postane son yolculuğunu Fredericia'ya yapmıştır.

177 Nielsen, The Danish…, a.g.e, s.13

1862 Fransa Posta Vagonu

4.4. FRANSA POSTASI

Fransa'da resmi posta servisi Paris Üniversitesi tarafından kuruldu. XIII. yüzyılın sonunda bu kuruma bağlı kuryeler belli dönemlerde yola çıkarlar ve Paris'te toplu bulunan öğrenciler için Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden para ve mektup toplarlardı. XI. Louis, kendisi için atlı haberciler kullandığı gibi, 19 Haziran 1464[178] yılındaki fermanıyla Fransa'nın bellibaşlı yollarında posta istasyonları kurdu. Bu sistem daha sonra krallar zamanında da devam etti. Sonunda özel kişiler de kendi mektupları için krallığa bağlı kuryeleri kullanmağa başladılar. XIII. Louis zamanında genel bir posta denetimi merkezinin kurulmasıyla Fransız postası daha düzenli bir hal aldı.

1775 yılında Fransız Bakan Turgot (1727-1781) genel reformlar çerçevesinde "kraliyet ulaklığı" organizasyonunu kurmak ve bu organizasyona yolcu taşıma tekelini de sunmak suretiyle Fransız postasının işleyişini kayda değer bir şekilde iyileştirdi. 6 veya 8 kişilik tek tip arabaların üretimini sağladı, bu arabalar halk arasında "Turgot arabaları" olarak adlandırıldı.

178 Jeanneney, Başlangıcından…, a.g.e, s.22

XIX yüzyılın başında tüm ülkelere yeni yolların yapılmasına hız verildi; bu yollar üzerindeki arabaların sayısı giderek artıyor ve bunlar yolcu ve ticaret malları taşıyorlardı. Posta idarelerinin kalbinde artık hızlı ve sistemli bir şekilde atlı postayı kurumsallaştırmak vardı. Bu atlı arabaların altın yüzyılı oldu. Bu hızlı arabalarla uzun süreli seyahatler yapmak mümkündü. Ana yollar ulusal sınırların ötesine gidiyordu. Tüm yollar boyunca mola yerlerinde yiyecek, içecek, yatacak yer ve atlar sağlanıyordu.

Arabalarda üç görevli vardı posta yetkilisi, posta sürücüsü ve atlarla ilgilenen kişi, bu üçü seyahatin iyi geçmesinden sorumluydu. Mola yerleri, sıklıkla hanlar uzaktan gelenlerin birbirlerini tanıdıkları yerlerdi. Burada karşılıklı olarak haberler iletiyorlar ve birbirlerinden alışveriş yapıyorlardı.

Ancak bu posta arabaları bir iletişim aracı olarak zirvedeyken yerini yavaş yavaş demir yoluna bırakmaya başladı. Demir yollarındaki ilerlemelere rağmen atlı arabalarla taşıma XIX yüzyılın sonuna kadar sürdü.

Postaların yolda işlenmesine olanak sağlayan posta vagonlarının kullanılması için uzun süre tereddüt yaşandı. Gönderilerin işlendiği ilk posta vagonu 1838 yılında Londra ve Birmingham arasında hizmete konuldu. Sonra 1848'de Fransa, 1849'da Rusya ve 1857 yılında İsviçre'de hizmete verildi.

1870 yılında, Paris halkı, Sen Nehri akıntısı boyunca düşman hatlarının üzerinden balonlar, güvercinler ve metalik kürelerle dışarıyla iletişim kuruyordu. Güvercinlere öylesine bir güven vardı ki tek bir posta içerisinde gruplandırılmış mesajların fotoğrafları çekiliyor ve fotoğrafçı dergahı sitilinde 3x5 cm ebatlarındaki filme basılıyordu. Bir kılıfın içine yerleştiriyorlar ipek veya tüyden bir iplikle güvercinin boynuna veya ayağına bağlıyorlardı. Varış yerinde postalar ekrana yansıtılıyor, okunuyor ve kopya ediliyordu. Paris'te özel posta mesajları gruplandırılıyordu. Her sözcük frank cinsinden ücretlendiriliyordu. Dolayısıyla gezgin güvercin postası lükstü.[179]

179 Ridge A. H, La Poste, Lausanne, 1974, ss.47-54

4.5. ALMANYA POSTASI

Almanya'da ilk posta Tirol'de XV. yüzyılın ikinci yarısında Thurn, Taxis ve Valsassina kontu I.Roger tarafından kuruldu. I. Roger'in oğlu İmparator I. Maximilian'in isteği üzerine 1516'da Viyana'dan Brüksel'e uzanan bir posta servisi sağladı. 1522'de Viyana ile Nürnberg arasında bir posta servisi açıldı. Çok geniş topraklara sahip olan V. Karl, ülkenin her köşesinde çabuk haber istediği için Taxis ve Thurn prensi Leonhard'a Hollanda'dan İtalya'ya bir posta servisi kurdurdu. Bu servis Liege, Trier, Speyer, Rheinhausen, Württemberg, Augsburg ve Tirol'den geçiyordu. İtalya'da ilk posta böylece Piemonte'de başladı. 1561'e kadar mektupların ulaşımı şirketlerin ve özel kişilerin elindeydi. Devlet bunlara hizmetleri karşılığında değişik şartlara uygun olarak belli bir miktarda para almak hakkını tanımıştı. 1561'de Savoia dükü Emanuele Philiberto bütün postaları bir posta genel müdürüne bağladı. Bu durum 1697'ye kadar sürdü. 1697'de dük Vittorio II Amadeo postanın gelirlerini devlet gelirleri arasına kattı ve posta genel müdürüne aylık bağladı. 1710'dan sonra posta doğrudan doğruya devlet tarafından yönetilmeğe başlandı.[180]

4.6. İNGİLİZ POSTASI

İngiltere'de III. Edward zamanında özel postalar kurulmuştu. 1635'te Londra ile Edinburgh arasında resmi bir posta servisi kuruldu. 1644'te o sırada Avam Kamarası üyesi olan Edmund Prideaux Posta Genel Müdürlüğü'ne tayin edildi. Prideaux ilk olarak haftada bir ülkenin her tarafına posta kuryeleri yollamağa başladı. 1683'te başkentte bir peny postası kuruldu. III. William zamanında parlementodan İskoçya'daki posta sistemini düzelemek üzere birçok kanun çıktı. Kraliçe Anne'in çıkardığı dokuzuncu fermanla İngiltere'deki posta sistemi o zaman için modern bir şekilde teşkilatlandırıldı. Londra'da Britanya ülkeleri için genel bir posta merkezi açıldı.

180 Posta, Meydan Larousse, Cilt:10, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1972, s.291

1900 İngiltere Koli Dağıtım Araacı

1930 İngiltere Uçak Postası

1884 İngiltere Posta Dağıtıcısı

Bu merkezin Edinburgh, Dublin ve diğer bazı şehirlerde şubeleri vardı. Bütün sistemin başında bir genel müdür bulunuyordu. Bu genel müdürün başlıca şubelerin müdürlerini tayin etmek yetkisi vardı. Bu sırada 15 millik bir yere gidecek bir mektubun ücreti 8 sentti, 30 mil içinse 25 sent ödeniyordu. 1837'de Sir Rowland Hill Posta servisinde reform yapılması için harekete geçti. 1839'da penny usulü kabul edildi. 6 Mayıs 1840'da W.Mulready tarafından çizilen ilk posta pulu kullanıldı. Aynı yıl kayıt ve posta ile para yollama usulleri kabul edildi. 1855'te posta kutuları ortaya çıktı. Londra, şehir içi mektup dağıtımında kolaylık sağlanması için 10 bölgeye ayrıldı. İngiltere postane sistemi hızla gelişti, paket postası, para değiştirme ve telgrafçılık yerleşti. İngiliz posta servisinin başında posta genel müdürü bulunur. Yardımcısı Londra postanesinin genel sekreteridir. Büyük şehirlerde de genel müdürler vardır. Posta genel müdürü Danıştay üyeleri arasından seçilirken, ayrıca kabine üyesi de olabilirler.

4.7. AMERİKAN POSTASI

1956 Amerika Posta İşleme Merkezi

Amerika'da posta 17 Şubat 1691'de posta patentinin Thomas Neale'e verilmesiyle başlar. 4 Nisanda Neale ve krallık posta genel müdürü Andrew Hamilton'u Amerikan posta genel müdürlüğüne getirdi. Hamilton koloniler arasında bir posta servisi kurmak gibi zor bir işe girişti. Bütün kolonileri dolaştı ve herkesi bu işin başarılacağına inandırdı. Virginia dışında bütün koloniler işbirliği yapmayı kabul etti. 1 Mayıs 1693'te servisler başladı. Posta, Portmouth-New Haven, Boston, Saybrook, Newyork, Philaadelphia ve Maryland ile Virginia'daki bazı noktalar arasında işliyordu. Haftada bir posta vardı, beş atlı bu istasyonlardan haftada iki kere geçmiş oluyordu. Kışın servis 15 günde bir yapılıyordu.

ABD postası, 26 Temmuz 1775'te Philadelphia'da toplanan kongre ile bir postane sistemi kurdu ve başına yılda 1.000 dolar ücretle Benjamin Franklin'i getirdi.[181] Bunu izleyen zamanlarda New Hempshile ve Georgia arasındaki bölgelerde bulunan postalara yönelik olarak posta kanunları yeniden düzenlendi. Bu düzenlemeyle posta soyguncularına ölüm cezası getirildi. Fakat bu uygulama daha sonra kaldırıldı. 1813'te posta ilk defa buharlı gemiyle bir şehirden bir şehire götürüldü. 1845'te 30 milden uzağa gitmeyecek bir sayfalık mektuptan 6 sent, 80 mile kadar 10 sent, 150 mile kadar 12, 5 sent, 400 mile kadar 18, 75 sent, daha uzak mesafeler için 25 sent alınıyordu.

İngiltere'de pul sisteminin başarıya ulaşmasından sonra, 1842'de pul ABD'de de kullanılmaya başlandı. 1847'de 5

181 USA Post, The United States Postal Service (An American History 1775-2002), USA, 2003, s.5

ve 10 sentlik 1851'de 1 ve 3 sentlik pullar çıktı. İlk damgalı zarflar ve 1853'te kullanıldı.[182] Başkan Lincoln zamanında mektuplar bedava teslim edilmeye başlandı. Daha sonra mektubu alandan 2 sent alındı. 1863'te bu 2 sentten yeniden vazgeçildi. İlk posta kartı da 1873'te ortaya çıktı.

4.8. RUSYA POSTASI

Rusya'da haberleşmenin tarihçesi eski çağlara kadar dayanır. Nitekim özellikle Scythian, Sahrmath, Saxon ve Massaget gibi topluluklar zamanında dahi posta alışverişi görülmekteydi.

IX. yüzyılın son çeyreği Avrupa'nın en eski kuruluşuna tanık olmuştur. Rus postası o dönemlerde kendi gelişimini sürdürmeye çalışırken, aynı dönemde İngiliz ve İspanyol posta hizmetleri de oluşmaya başlamıştır. 1266'da Ruslar haberciler (postacılar) için uyulması gereken ilk kuralları yayınlamıştır. Bu kurallar, o dönemlerde posta alanında en gelişmiş ülke olarak kabul edilen Almanya ile kıyaslanacak olursa yaklaşık olarak 100 yıl önce ortaya çıkmıştır. Posta, devlet yönetiminin ayrılmaz bir parçası haline gelmeye ve tabii ki eğitimli insanlar arasında da vazgeçilmez bir iletişim aracı olmaya başlamıştır.

1920 Rusya Posta Servisi

XI-XV. yüzyıllar arasında, posta tarihinde "Büyük Novgorod" adı verilen bölge, posta açısından önemli bir yere sahiptir. Arkeologlar tarafından keşfedilen onlarca kalıntı, Novgorod'daki halkın oldukça kültürlü olduğunu gösteriyordu. Ayrıca bu durum, soylu Rus toprak sahiplerinin hüküm sürdüğü dönemlerde gelişmiş bir posta sevkiyat sisteminin olduğunun da işaretiydi.

182 USA Post, The United…, a.g.e, s.32

XV. yüzyıl sonlarından itibaren ilk posta işletmeleri doğmuş ve parası önceden ödenmiş gönderiler olarak bilinen yeni tip posta hizmetleri ortaya çıkmaya başlamıştır.

1714'ün başlarında daha çok Senato ve seçilmiş bölge başkanları arası haberleşmeyi sağlamak için çalışılmıştır.[183] Kısa zaman sonra başkan postaları dağıtım için Yamskaya postası ile işbirliğine girmiş ve bu işbirliği ile birlikte Yamskaya postasının önemi daha da artmıştır. Moskova'da ki Yamskoy postanesi Rusya sınırları içerisinde Minsk'ten Yakutsk'a kadar olan bölgede kamu ve özel haberleşme alanında bağlantı noktası olmuştur. "Fruit" postası denen haberleşme türü ise sadece mektup postasının dağıtımında değil, Astrakhan'dan St. Petersburg'a kadar olan bölgede Çar'ın mutfağı için ihtiyaç olan kavun, karpuz, üzüm gibi meyvelerin taşınmasında da kullanılmıştır. Bu meyve ve sebzeler aynı zamanda Yamskoy postanesine de sevk edilirdi. XVIII. yüzyılın 2. yarısından itibaren postanın sınırları endüstriyel bölgelere, sofra tuzu gibi önemli minerallerin ve demir madeninin üretildiği çevre ilçelere kadar yayılmıştır. Postacılar dağıtımı tercihen yaya olarak yaparlardı.

1950 Rusya Bisikletli Posta Dağıtıcısı

Rusya'da Askeri Postanın Kuruluşu XVII. yüzyılın sonlarına denk gelmektedir. Bu kuruluşta çalışan insanlar ise ordunun alay personelinden oluşmaktadır.

XVII. yüzyıla kadar Rusya'da posta paketlerine yapıştırmak için çok çeşitli pullar kullanılırdı. Bunlar arasında gümrük ve postane müdürlerine ait özel pullar ayrıcalıklı olanlardı. XVII-XVIII. yüzyıllar arası geçiş döneminde, German ve Yamskaya postaları için ilk kez özel posta pulları çıka-

183 Russian Post, The History of the Russian Postal System, Saint Petersburg, 2002, s.73

rılmıştır. Aynı zamanda o dönemde posta gönderilerinin belli bir standarda sokulması ile ilgili genel prensiplerin hazırlanması çalışmaları da sürdürülmüştür. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru özel baskılı renkli posta damgaları ortaya çıkarılmaya başlanmıştır.

1782 yılı, haberleşmede kullanılan araçların gelişimi açısından bir dönüm noktasıydı. German ve Yamskaya postaları bu yıl faaliyetlerini tamamlamıştır. Posta dağıtımında kullanılan tüm araçlar devlete bağlı olarak çalışan Posta İşleri Komitesi tarafından yürütülmek üzere bir araya toplatılmıştır. Bu şekilde bir karar alınmasının nedeni ise, postadaki gelişime engel olacağı düşünülen eski posta sisteminin varlığına artık son verme isteğidir. Rusya'da ilk posta dağıtımının yapıldığı yıldan itibaren yaklaşık olarak 900 yıl sonra bu değişim söz konusu olabilmiştir.

1960 Rusya Posta Dağıtıcısı

1802'de Rus İmparatorluğu Posta Komitesi bakanlıklarının açılışı ile İçişleri Bakanlığı da posta sistemiyle ilgili çalışmalara katılımda bulunmuştur. 1830'daki posta reformu sonrasında, [184] köyden şehirlere posta gönderileri dağıtımının yapılması, yolcu bagajlarının transferi, yeni görünümlü posta istasyonları, toplu posta işlemleri gibi önemli değişiklikler görülmüştür.

1861'de köylerle ilgili uygulanan reformlar ve özerk idari yönetim biçiminin kurulması ile postanın tüm kırsal nüfusa uygulanacak şekilde hizmet ağını genişletmesine izin verilmiştir. 1865 yılı ile birlikte, il konseyleri kendi postalarını oluşturmak için çalışmalara başlamış; fakat çeşitli yasaklara ve ülkedeki mali kısıtlamalara rağmen postada geniş çaplı

184 Russian Post, The History…, a.g.e, ss.90-91

bir büyüme gözlenmiştir.[185] XIX. yüzyıl sonu ile birlikte postane sayısı 190'a çıkmıştır. Ayrıca en gelişmiş postaneler Vologda, Kazan, Novgorod, Perm ve Samara illerinde mevcuttur. 1874 ile birlikte, Rusya Evrensel Posta Birliği'nin de içinde yer aldığı 22 devlet arasında posta ile ilgili olarak imzalanan anlaşma ile mutabakata varılmıştır. 1884'te posta ve telgrafa yapılan harcamaları azaltmak üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir birim olan Posta ve Telgraf Komitesi içerisinde Posta ve Telgraf Dairesi kurulmuştur.

1918-1922 yılları arasınsında devam eden iç savaş sonrasında Rusya'da ki posta endüstrisinde çöküş yaşanmıştır.[186] Tren yolları büyük zararlar görmüş at kıtlığı sebebiyle posta taşımacılığında büyük sorunlar meydana gelmiştir. İç savaşların sona ermesiyle birlikte posta güzergahları yeniden yapılandırılmış, çevre ilçelerde gezici posta araçları kullanılamaya başlanarak, 1927 yılı ile birlikte posta gönderileri sayısı savaş öncesi değerine ulaşmıştır.[187]

Haziran 1941'de savaşın başlamasıyla birlikte posta hizmetleri alanında yeni görevler verilmeye başlanmıştır. İlk olarak askeri birliklere postanın sorumluluğu verilmiş ve bu sayede 70 milyon mektup ve 30 milyondan fazla gazetenin dağıtımı yapılmıştır[188] Posta hizmetlerinin koşulları yeni güzargahların belirlenmesi ve ülkenin doğusuna doğru pek çok endüstriyel işletmenin feshedilmesi şeklinde yeniden düzenlenmiştir. Savaş, posta teşkilatına cidden büyük bir darbe vurmuştur. Leningrad, Odessa, Smolensk ve Belorussia'daki postaneler kısmen ya da tamamen yok olmuştur. Naziler 36000 civarında postanenin tamamını harabetmiştir.[189] 1950 ile birlikte savaşın darbe vurduğu posta teşkilatında yeniden yapılanmaya başlandı. Ve savaş öncesi aktif haline getirildi. İşletme sayısında büyük artış oldu. Postane ağında hızlı bir gelişme görüldü. Birçok işletmeyle posta, telefon ve telgrafı birleştirildi.

185 Russian Post, The History…, a.g.e, s.93
186 Russian Post, The History…, a.g.e, s.117
187 Russian Post, The History…, a.g.e, s.126
188 Russian Post, The History…, a.g.e, s.130
189 Russian Post, The History…, a.g.e, s.131

Osmanlı Yaya Postacısı Peyk
(Soldan Üçüncü) Jan Birindizi - Topkapı Sarayı

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE ULAŞIM VE HABERLEŞME

Osmanlı Dönemi Posta Tatarları (Soldan Üçüncü Tatarağası) ve Posta Tatarları

Osmanlı Posta Tatarları

5.1. OSMANLI DEVLETİ'NDE YOL SİSTEMİ

İnsanlığın tarih sahnesine çıkışından beri yollar ekonomik, sosyal ve askeri açıdan her zaman büyük bir öneme sahip olmuştur. Her türlü ticari metanın bir yerden başka bir yere nakli, savaş sırasında orduların ağırlıklarının taşınması, haberleşme ve toplumlar arası iletişim hep yollar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle bütün siyasi yapılar yolların oluşturulması ve açık kalması için büyük çabalar harcamıştır.

Anadolu; Asya ile Avrupa ve Karadeniz'in kuzeyindeki ülkeler ile güneydeki Arap memleketleri arasında yapılan ticarette, önemli bir kavşak noktasıdır.

Türkler'in hakimiyetinden sonra, Küçük Asya'yı bir uçtan bir uca kat ederek İstanbul'da son bulan yolları üç grupta değerlendirmek mümkündür: Kervan yolları, askeri yollar, posta yolları.[190]

Osmanlı egemenliğindeki askeri ve posta yolları, İstanbul merkez olmak üzere Anadolu ve Rumeli'de sağ, orta ve sol kol şeklinde üç ana kol halinde uzanmıştır; bunlar da birbirlerine tali yollarla bağlanmıştır.[191]

Anadolu'da Sağ Kol: Üsküdar-Gebze-Eskişehir-Akşehir-Konya-Adana-Antakya yolu ile Halep ve Şam'a daha sonrada Hicaz'a yani Hacca ulaşıyordu. Orta Kol: Üsküdar-Gebze-İznik-Bolu-Tosya-Merzifon-Tokat-Sivas-Hasan Çelebi-Malatya-Harput-Diyarbakır-Nusaybin-Kerkük güzergahını takip ederek Bağdat ve Basra Körfezi'ne ulaşırdı. Sol Kol: Orta kolla (Üsküdar-Gebze-İznik-Bolu) Merzifon'a kadar aynı yolu izleyerek Ladik-Niksar-Şebinkarahisar, Kelkit, Aşkale ve Erzurum üzerinden bir kol ile Kars'a, bir kol ile de Tebriz'e kadar giderdi.

Rumeli'de Sağ Kol: İstanbul Vize-Kırklareli-Prevadi-Karasu-Babadağı-İsakçı-Akkirman yolu ile Özu ve Kırım'a; Orta Kol, İstanbul-Silivri-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Yagodina üzerinden Belgrad'a; Sol Kol ise, İstanbul-Tekirdağ-Malkara-Gümülcine –Kavala-Selanik Larissa üzerinden Tebai'ye ve Draç'a ulaşmaktaydı.[192]

---

190 Ekin Ümit, XVII-XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ulaşım ve İletişim Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi S.B.E., Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2002, s.19

191 Tuğlacı Pars, Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar Ulak ve İaşe Menzilleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1966, ss.1-39

192 Atilla A.Nedim, İzmir Posta Tarihi (1841-2001), İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını, İzmir, 2001, s.17

Üç ana yol dışında Batı Anadolu'dan Hendek-Gemlik-Mudanya-Ulubat-Susurluk-Ayazment-Bergama-Manisa-Urla ve Çeşme'den geçerek İzmir'de son bulan bir yol daha bulunmaktaydı.

Bu yollar üzerinde habercilerin bineklerini değiştirmek, yemek ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, asayiş ve güvenliği sağlamak için konaklama yerleri yapılmıştı. Bunlara önceleri derbend denilmiş daha sonra bunların yerine menziller kullanılmıştır.

5.2. DERBEND TEŞKİLATI

Osmanlı Devleti'nde ana yollar üzerinde menzillerin yanı sıra "derbend" adı verilen güvenlik noktaları oluşturulmuştur. Bu noktalar sayesinde ticaret ve geçit yollarında asayiş ve güvenlik sağlanmış, kuruldukları bölgelerde yolların koruma ve imar işleri yapılarak, gelişmemiş yada halkı tarafından terkedilmiş olan bölgelerin iktisadi ve ticari anlamda kalkınmalarına imkan verilmiştir.[193]

Farçsa bir tamlama olan "derbend" kelimesi, Osmanlı Devleti'nde kelime anlamına uygun bir müessesenin doğmasına sebep olmuştur. Derbend kelimesi engel, geçit, boğaz, set, sınır bölgeleri, dağlar arasında güçlükle geçilen yerlerdeki yerleşim mevkileri anlamlarına gelmektedir.[194]Gerçekte derbend, bugünkü gibi polis ve jandarma kuvvetlerinin bulunmadığı Osmanlı Dönemi'nde ulaşım ve emniyeti sağlamak amacıyla, genellikle iskan noktalarının az olduğu önemli geçit ve boğazlarda kurulmuş güvenlik birimlerini ifade etmektedir.[195] Kelimenin Türkçe karşılığı kullanım şekli "Belen" dir. Derbend manasına ayrıca Osmanlıca'da "Dideban" kelimesi de geçmektedir.[196]Yine Filistin ve Suriye taraflarında "Derek" ve "Madik" de aynı anlamda kullanılmıştır.[197]

Osmanlı Devlet Teşkilatı içinde ortaya çıkışı Sultan II. Murad Dönemi'ne kadar gitmekte olan derbend müesseseleri, dört tarafı duvarla çevrili küçük bir kale görünümünde olup yanında han, cami, mektep ile dükkânlar bulunurdu. Bu suretle derbend civarında bir köy veya küçük bir kasabada kurulurdu. Yol ve ticaret güvenliği ve iletişim için

193 Orhonlu Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend Teşkilatı, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.65
194 Kütükoğlu Mübahat, Osmanlı Dönemi, Türk Dünyası Kültür Atlası, Cilt:4, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s.43
195 Ekin Ümit, Osmanlı Dönemi Ulaşım Teknolojisi ve Örgütlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Mekkari Esnafının Tarihi, Ankara Üniversitesi S.B.E. Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996, s.21
196 Kocadaş Bekir, "İletişim Sosyolojisi Açısından Osmanlı Dönemi Ulaştırma – Haberleşme Kurumlarının Fonksiyonları ve Önemi", Sayı:152, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s.78
197 Halaçoğlu Yusuf, XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s.173

Hac Kafilesinin Mekke'ye Ulaştığı Haberini Getiren Müjdeci Başı (Soldan İlk Başta Oturan Kişi) Jan Birindizi-Topkapı Sarayı

yapılan bu tesisler, genellikle kavşak noktalarında ve merkezi özelliğe sahip yerlerde kurulurlardı. Bu özelliğinden dolayı derbendçi olarak kaydedilen köy ahalisi, derbendin önem ve özelliğine göre bazı vergilerden veya tamamından muaf tutulmuştur. Derbendçi olarak görevlendirilen köylüler ise yolun, kendi köylerine yakın olan belli bir kesiminden sorumlu tutulmuşlardır. Derbendler, bölge ile yol emniyetinin sağlanması bakımından önemli birer tesis oldukları gibi ıssız yerlerin şenlendirilmesi için de birer iskan aracı olarak kullanılmışlardır. Bu amaçla kullanılan derbendleri hukuki anlamda iki kısma ayırmak gerekir.

Bunlardan ilki "Yurdluk" ve "Ocaklık" şeklinde tımar yolu ile tasarruf olunan derbendler (derbendçi tımarlar); ikincisi de muafiyet usûlü ile görevlendirilmiş, tehlikeli yerlere yerleştirilmiş veya memur edilmiş olan halkın güvenliği ile görevli oldukları derbendlerdir ki bunlar, genellikle vakıf ve has toprakları üzerinde veya kimsenin tasarrufunda olmayan yerlerde bulunmuşlardır.[198] Osmanlı Devleti, ulaşım ve ticaret bakımından önemli olan yolların kavşak noktaları ile dağların geçit verdiği yerlerin güvenliğini derbendçiler vasıtasıyla sağlamıştır.[199] Osmanlı arşiv belgelerinden anlaşılacağı üzere tüccar ve diğer yolcular için tehlike arz eden bir yerin derbend olabilmesi için korkulu, tehlikeli ve sık sık eşkıya baskınlarına uğrayan bir bölge olması gerekmektedir. İnceleme ve araştırmadan sonra derbend olmasına karar verilen yerlere, yakın köy ve kasaba halkı veya oraya yerleştirilenler geçitlerdeki yol güvenliğini sağlamışlardır. Derbendin korunabilmesi için çevre köy ve kasaba halkının bir kısmı veya tamamı, derbendin önemine göre derbendçi olarak görevlendirilmiştir.[200] Bu göreve karşılık derbendçiler ise arazi vergi tahsisi ve diğer yükümlülüklerden muaf tutulmuşlardır.[201]

Derbendçiler, bulundukları yerin güvenliğini sağlamakla birlikte ihtiyaç halinde rehber olarak da yolculara hizmet etmişlerdir. Ayrıca bölgelerindeki yolcu veya kervanlardan birinin malı kaybolduğu veya eşkıya baskınına uğradığı zaman bu malı kendileri ödemek durumunda kalmışlardır. Bu durum ise, devlet tarafından kendilerine verilen derbendçilik berâtında şart olarak yer almıştır.

Askeri nitelikli derbendlerde başbuğ, sol kol ağası, bölükbaşı, sağ kol ağası, zabitan ve neferlerden oluşan bir hizmetliler grubu bulunmuş askeri kuvvetlerin bulunmadığı derbendlerde ise han ağası, veya derbend ağası, derbendçi başı, derbendçi bölük başısı

198 Kazıcı Ziya, Osmanlı'da Toplum Yapısı, Bilge Yayınları, İstanbul, 2003, s.117
199 Kocadaş, İletişim…, a.g.m, s.78
200 Faroqhi Suraiya, Osmanlıda Kentler ve Kentliler, Çeviren:Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004, ss.73-76
201 Arslan Hüseyin, XVI. Yüzyılda Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskan, Göç ve Sürgün, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2001, ss.291-292

ünvanlarını taşıyan kimseler görev yapmıştır. XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ise derbendlerin sevk ve idaresi derbendat nazırı veya derbendat başbuğu adını taşıyan kimselerin yetkisine bırakılmıştı. Derbendçibaşı ise, derbendin sevk ve idaresinden doğrudan doğruya sorumlu olup, bu makama derbenddeki derbendçiler arasından sözü geçen, güvenilir biri tayin edilmiştir. Derbendçibaşı ayrıca, derbend hizmetinin aksamamasını temin etmek, bir derbendden başka bir yere giden derbendçileri tekrar yerine getirmek, nöbetlerine gelmeyenleri tesbit edip nöbetlerine gelmelerini sağlamak gibi vazifeleri de yerine getirmiştir. Bu hususlarda ihmalleri görülenler azledilirlerdi. Derbendçibaşılar bazen "Serdar" olarak da isimlendirilmişlerdir.[202]

Derbendçiler, derbendlerde nöbetleşe çalışmışlardır. Özellikle güvenli olmayan yerlerde sürekli nöbetçiler bulundurulmuş, bu nedenle nöbetçiler için kulübeler inşa edilmiştir. Ayrıca bir tehlikeyi bir derbendten diğerine haber vermek için "Derbend Davulu" adı verilen bir davul kullanılmıştır.[203]

Derbendler, yukarıda belirtilen önemli hizmet ve hüviyetlerine rağmen XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştır. Bu durum, genel olarak şu üç sebebe bağlanabilir:

ı. Muafiyet usulüne aykırı olarak derbend bekleyen halktan fazla vergi talep edilmesi,

ıı. Derbend yöneticilerinin yetersiz ve sorumsuz olmaları,

ııı. Kalabalık eşkıya gruplarına karşı etkisiz kalmaları yada onlarla işbirliği yapmaları.[204]

İşte bu sebeplerden dolayı, askeri mahiyette olanları hariç olmak üzere derbendler, bağlı bulunduğu köy halkı ile birlikte yer yer dağılmış veya görevlerini yerine getiremeyecek kadar zayıflamışlardı. Bunun için XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarından itibaren yeni tedbirler düşünülmüş ve derbend halkı eski yerlerine yerleştirilerek yeni halkı sevk etmeleri sağlanmıştır.

Buradan anlaşılacağı üzere, Anadolu'da yollar üzerinde bulunan harap ve boş hanlar tamir edilerek şenlendirilmeye ve güvenli bir hale getirilerek teşkilâtlandırılmaya girişilmiştir. Tamir sırasında içerisinde oturacakların bütün ihtiyacını karşılayacak derecede imar faaliyetlerine de önem verilerek âdeta bir kasaba şeklinde yeniden tanzim edilmişlerdi.[205]

202 Kütükoğlu, Osmanlı, a.g.e, ss.49-50
203 Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda…, a.g.e, s.176
204 Faroqhi Suraiya, Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Çeviren:Elif Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2005, s.51
205 Kazıcı, Osmanlı'da Toplum…, a.g.e, ss.118-119

5.2.1. Derbendlerin Kuruluşu

XIV-XV. yüzyıllarda İlhanlı Devleti, Anadolu'daki beyler için bir hukuk ve idare örneği teşkil etmişti. Hükümdarın kendi arzusu ile koyduğu kanunlar, İlhanlılar'dan sonra Osmanlılarda ve Doğu Anadolu ile İran'da kurulmuş Türk devletlerinde yasaknâme ve yasa ismi altında toplanacaktı.[206] İlhanlı Devleti'nde şeklini bulmuş olan idare ve maliye müesseseleri, Osmanlı Beyliği'nin teşekkülü esnasında bir örnek teşkil etmiştir. Orhan Bey (1324-1362) zamanında tesis edilmekte olan Osmanlı Teşkilatı'nda, bir iki ufak ayrıntı hariç Bizans'tan bir şey alınmamış, bir Bizans etkisi söz konusu olmamıştır.[207]

Yukarıda da ifade edildiği gibi yakın doğudaki devletlerde askeri teşkilat ile mali sistem İlhanlı Devleti tesiri altında gelişmiştir. Osmanlılara geçen İlhanlı Devleti'nin devletçilik geleneklerinin başında şeriat ile paralel giden yasa-kanun beraberliği vardı. Damga gibi vergilerle bu tesirin vergi sistemiyle ilgili olan kısmı Osmanlılarda, koyun resmi olarak ifade edilen "kopçur" ile damga gibi, vergilerde bu tesirin vergi sistemiyle ilgili olan kısımlarındandır. Osmanlı hukuk ve vergi sisteminde görülen muafiyetin kaynağı da aynı şekilde İlhanlı sistemine bağlamak icap eder. Osmanlı vesikalarında "acemi avarız-ı divaniyeden, tekâlif-i örfiyeden, ulakdan, sekbandan, cerehordan, nâibden ve salgundan muaf ve müsellem"[208] şeklinde ifade edilen muafiyetin, kaynağının Orta-Asya'da ki Türk Hukuku geleneğine bağlı olduğu şüphesiz olan İlhanlılar'daki tarhanlık müessesesi ile ilgisi olduğu görülmektedir.

Esasen Osmanlılar'ın ilk devirlerinde "tarhanlık" kullanılmış ve zamanla muafiyet kelimesi bir terim olarak onun yerini almıştır.[209] Keza Osmanlılar'daki iktaların ve çiftçilerin defterdarlık vasıtası ile idaresinin diğer bir şekli, aralarında bir bağ kuramamakla beraber İlhanlılar'da görülmektedir. Yol ve geçit güvenliği ile ilgili bir teşkilat olan "Tutkavulluk" müessesesi de şeklini İlhanlılar da bulmuştur. Bu teşkilat, rahdarlar (yol muhafızları) ile tutkavullardan oluşturulmuştur. Bunlar tüccar ve hacı kafilelerini eşkıya saldırılarından korumuşlardır. Buna karşılık geçen yolcu ile tüccarın sahip olduğu hayvan sürüsünden hayvan başına bir vergi alma hakkı, divan tarafından kendilerine tanınmıştır. Bunlardan başka, tüccar ve kervanların güvenliğine eşlik eden kervanların

206 İnalcık Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş- Örfi Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", A.Ü.S.B.F. Dergisi, Cilt:13, Ankara, 1958, ss.102-126
207 Orhonlu, Osmanlı…, a.g.e, s.14
208 Faroqhi, Osmanlıda Kentler…, a.g.e, s.73
209 Erzi Adnan Sadık, "Türkiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar I, "Osmanlılarda Tarhanlık", Belleten, Cilt:14, Ankara, 1950, ss. 92-94

yanında gittiği tahmin edilebilen, Kervansaraylarda görevlendirilen kimseler de bulunuyordu ve bunlara ödenen muayyen maaş, divan tarafından veriliyordu. Tutkavullara, Emir-i tutkavul nezaret ediyordu.

Türk Devletlerinin hemen hemen hepsinde bulunan bu çeşit jandarma kuruluşu dışında, Osmanlılardaki geri hizmet kuruluşları diyebileceğimiz şekilleri de bulunuyordu. Elimizde bulunan XV. yüzyıl ortalarında ve onu takip eden yıllarda yazılmış olan yarlıklarda izlerini bulduğumuz bu hizmet erbabı "Kuşçu, parsçı, gemici, köprücü, geçücü, yamcı, susuncu" gibi teşekküller olup, Altınordu ve Kırım sahasındaki Türk devletlerinde bu gibi hizmetlerin yer aldığını bize göstermektedir. Bu teşekküllerin Osmanlı Devleti'nde aynı isimli karşılıklarını görmek de mümkündür.[210]

Osmanlı Teşkilâtı içinde derbendleri, teşkilâtlı bir müessese olarak II. Murad ve II. Mehmed devirlerinden itibaren takip edebilmektedir.[211] Ancak bu konuda esas kaynağımız Osmanlı teşkilât ve müesseseleri için en birinci kaynak olan "tahrir defterleri" dir. Bu defterler şimdiki anlamda vergi sicil defterlerine karşılık gelmektedir.[212] Tahrir defterleri dönemin teşkilât ve müesseseleri için, II. Mehmed devrindeki durumları, bu devirde yapılmış değişiklikleri göstermeleri bakımından XV. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun en kıymetli kaynaklarındandır.

5.2.2. Derbend Şekilleri

Derbend görevine tayin edilmiş bulunan bazı köylerin durumunda değişiklikler yapılıyordu. Bu değişiklikler, karışık ve emin olmayan yerlerdeki derbend köylerinin eşkıya baskısı yüzünden görevlerini yapamaz duruma düşmelerinden dolayı meydana geliyordu. XVI. yüzyıl sonlarından itibaren başlayan ve devamlılık gösteren bu hareketler, güvenlik ve asayiş ile görevli teşkilâtlara da etki ediyordu. Zayıf bir ekonomik yapıya sahip çiftçiler, imparatorluk içindeki malî sıkıntıdan son derece de olumsuz etkilenmişlerdir. Bu gibi olayların sonucu olarak yaşanan sıkıntılar bir kısım halkın topraklarını terk ederek başka yerlere gitmelerine sebep olmuş kriz dönemlerindeki halk hareketleri genellikle "celali saruca-sekban" olarak isimlendirilmiştir.[213] Bu gruplar topraklarını ve köylerini terk etmiş kimselerin meydana getirdikleri topluluklardı ve köy cemiyetini tehdit eden tehlike haline gelmişlerdi. Bu konu ile ilgili olarak o yıllarda geniş ölçüde faaliyette

210 Orhonlu, Osmanlı…, a.g.e, s.16
211 Kocadaş, İletişim…, a.g.m, s.78
212 Faroqhı Suraiya, Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı, Çeviren:Emine Sonnur Özcan, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2006, s.62
213 Orhonlu Cengiz, Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskan Teşebbüsü (1691-1696), İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1963, ss.7-10

bulunan bu topluluklara karşı kullanılan il-erleri gibi mahalli teşkilâtlardan başka, derbend teşkilâtı da yardımcı olmuştur. Askeri önemi olan yerlerde bulunan derbendlerdeki askerler hariç, derbendde genellikle izne bağlı olmak şartıyla hafif silâhlar kullanmaya yetkili idiler. Fakat böyle bir durumda diğer cins silahları kullanmalarına izin verildiği gibi bazı derbend köylerinin etrafı güvenlik amacıyla bir sur ile çevrilmişti.[214] Ailelerini ve mallarını şehir ve kasabalara göndererek, bulundukları yerin etrafını duvarla çevirip, hendek kazıp, duvara mazgallar ilâve ettikten sonra, uygun yerlerine parmak kapılar yaparak karakol inşa etmişlerdir. Buna örnek olarak derbendçi köylerden, Konya'nın Lârende kazasına tâbi olan Kılbasan köyü etrafına, köy halkının kendi paralarıyla bu şekilde duvar inşa etmek istemelerini gösterebiliriz.

Derbendçiler koruma ve güvenliği sağlamakla muhafaza ve emniyetini korumakla görevli oldukları yerlerde inşa ettikleri kule veya kulübede görevlerini yerine getiriyorlardı. Derbendçi bir köyden nöbetleşe üç veya dört kişi, veya derbendin durumuna göre daha fazla sayıda derbendçi çıkarılarak, oranın tabii durumuna göre ya bir geçit başında ya da etrafa hâkim bir tepe üzerinde inşa edilmiş kulelerde etrafı gözetliyorlardı. Bir şehir veya kasaba halkı güvenlikleri için gerekli yerlerde paralarını kendileri vermek şartıyla inşâ ettirdikleri kulelere nöbetçiler tayin etmişlerdir.[215] Sınıra yakın yerlerde bu koruma işi daha çok askerî mahiyetteki kuleler aracılığı ile yönetiliyordu.

Yukarıdaki örnekler ile genel karakterleri ortaya konulmaya çalışılan derbendleri kuruluş şekillerine göre dört kısımda incelemek mümkündür:

i. Derbend mahiyetinde kaleler
ii. Büyük vakıf şeklindeki derbend tesisleri
iii. Han ve kervansarayların derbend olarak kullanılması
iv. Köprü yerlerinde bulunan derbendler

5.2.2.1. Derbend Mahiyetinde Kaleler

Önemli geçit ve kavşaklarda ve tehlikeli yerlerde kurulan kaleler derbend niteliğindeydi. Hac yolu boyunca bu tip kaleler dizisi görülmektedir. Hac kervanlarının korunması için yol üzerinde bulunan köylerden gerekli görülenlerin halkı, ilgili kişilerin ve İstanbul'un kararı ile derbendçi tayin ediliyordu. Bazı derbend yerleri önemlerinden dolayı ekonomik ve siyasi gücü olanlar tarafından imar ediliyordu. Güneyde hac yolu üzerinde yer

214 Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend…, a.g.e, s.23
215 Boskoviç Rucer Yosip, "1762 Tarihli İstanbul-Lehistan Seyahatine Ait Hatıra Defteri", Çeviren: İsmail Eren, Tarih Dergisi, Sayı:17, İstanbul, 1963, ss. 195-197

alan Payas, Mehmet Paşa tarafından kendi imkanları ile küçük bir şehir halinde kurulmuştu. Ayrıca Fırat Nehri dirseğindeki Caber Kalesi de bir nehrin kenarında kurulan derbend yerine örnek oluşturuyordu.[216]

5.2.2.2. Büyük Vakıf Şeklindeki Derbend Tesisleri

Ana yollar üzerindeki ıssız yerleri şenlendirmek amacıyla kurulan büyük vakıf tesisleridir. XVI. yüzyılda "Sultaniye" adıyla kurulan Konya-Karapınar, XVII. yüzyılda Misis, Kurtkulağı ve XVII. yüzyılda inşa edilen İncesu Kara Mustafa Paşa Külliyeleri bu grupta idi.

5.2.2.3. Han ve Kervansarayların Derbend Olarak Kullanılması

Anadolu Selçuklu kervansarayları ile tek başına bağımsız olarak kurulan Osmanlı hanlarının bu amaç doğrultusunda kullanıldığı bilinmektedir.

5.2.2.4. Köprü Yerlerinde Bulunan Derbendler

Köprüler, birçok yerde yolları kontrol edebilecek şekilde bulunduklarından derbend durumunda idiler. "Köprücü" adıyla tanınan bu kesim, aynı zamanda derbendçi sıfatınıda taşıyarak hem onarım, hem de korumacılık işiyle meşgul oluyordu.

5.2.3. Derbendlerin Sınırları

Derbendçiler belirli sınırlar içindeki araziyi gözetleyerek beklerken diğer derbendin sınırına müdahale edemezlerdi. Köylere verilen derbend görevinde ise derbendçi olan kimselere köyleri yakınındaki kervan geçidi ile diğer bir mahalden geçen tüccar ve yolcuları korumak şeklinde görevlendirme vardı. Bir köyün sınırı belirli olduğuna göre onlara, önceden bu sınır içinde belirlenmiş 3-4 yeri bekleme görevi verilmişti. Derbendçi köyler, köy sınırı içindeki yerler ile beraber civardaki önemli geçit ve yollara da nezaret ediyorlardı. Yani, bunlar için yeniden sınır tespit etmek diye bir sorun yoktu. Fakat, ıssız yerlerde kurulmuş olan han ve derbendlerde bunu ayrıntısıyla birlikte belirlemek gerekiyordu. Sınır ihtilaflarının doğurduğu toprak anlaşmazlıkları hükümeti meşgul etmekte iken bu gibi vesilelerle yeni anlaşmazlıklara yer verilmesi istenmemiştir.

216 Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbend…, a.g.e, s.24

5.2.4. Derbend Teşkilatına Dahil Olan Sınıflar

Osmanlı teşkilat ve müesseselerinin tarihi incelendiğinde, o dönem içerisindeki tahrir defterlerinin kaynaklarında derbend teşkilatına ait olan alt sınıflardan sıkça söz edildiği görülmektedir. Buna göre derbend teşkilatına dahil olan sınıfları şu şekilde sıralamak mümkündür:

5.2.4.1 Beldarlar

"Bel" kelimesinin yüksek iki dağın iki zirvesi arasındaki kısım veya alçak geçit ve boğaz anlamlarına geldiği bilinmektedir.[217] Buna göre beldar, bir dağın geçit ve boğazını tutan, muhafaza eden kimse demektir. Beldarların derbendçilerden farkları, bir maaş ve ücret karşılığı çalışmalarıdır.[218] Bunlara ödenen maaşlar halktan alınmıştır.[219] Beldarlar, muharebe zamanlarında top çekmek, gereken yerleri kazmak ve geri güvenliği sağlamak gibi ordunun geri hizmetlerinde kullanılmışlardır. Hepsinin başınada vilayetten bir mübaşir tayin edilmiştir.

5.2.4.2 Martoloslar

Martolos Rumca Martoloz (silahlı adam, korucu, kır serdarı, muhafız) sözünden gelme bir kelimedir.[220] Martoloslar bir iddiaya göre Osman Gazi ile Orhan Bey zamanlarında diğer bir iddiaya göre ise 1421 de kurulmuş olan derbend sınıfıdır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise martoloslar yalnız sınır boylarında değil sınırların gerisinde de muhafız ve derbendçi olarak bulunmuşlardır.[221]

Martolosların bir kısmı derbendçi gibi çalışmalarının yanı sıra maden işlerinde kullanılmışlardır. Bu, fiilen maden üretiminde çalışmak şeklinde olmamakla birlikte madenleri her türlü tehlikeden koruma hizmeti şeklinde olmuştur.

Martolosların maaşları bulundukları bölgenin vergisinden ödenmiş ancak ödemenin normal gelirle olmadığı zamanlarda halktan para toplanarak karşılanmıştır.

---

217 Sayın Abdurrahman Vefik, Tekalif Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi), T.C Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.110

218 Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda…, a.g.e, s.176

219 Kazıcı Ziya, Osmanlıda Vergi Sistemi, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.209

220 Tongur Hikmet, Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1946, s.105

221 Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğunda Derbend…, a.g.e, ss.83-85

Bu sınıfın zabitleri ve özellikle başkumandan sayılan ağaları Müslüman ahali içinde belirlenen kişilerden görevlendirilmiştir. Martolosluk başlangıçta yalnız Rumlara mahsus iken sonraları diğer hıristiyan tebayada bu hak tanınmıştır. Hatta Bosna hudut kalelerinde görevli martoloslar daha sonra tamamen Müslüman oldukları halde "Martulosan" olarak anılmışlardır.[222]

5.2.4.3 Pandorlar

XVII. yüzyıldan itibaren rastladığımız pandorlar ücretli derbendçi olarak yerli halk arasından seçilen ve jandarma görevlisi (zaptiye neferi) kimliğine sahip olan sınıflardır.[223]

Pandorlar görevlendirildikleri bölgeler itibariyle Martoloslardan ayrılırlar. Martoloslar daha çok Tuna Nehri çevresi ile Trakya, Makedonya, Teselya bölgesinde bulunurlardı. Pandorlar ise Sırpların yerleştikleri bölgelerin zabıta görevlisi konumundaydılar.[224]

Her pandorlukta, mahallinden seçilmiş ve vilayetçe onaylanmış bir "pandorbaşı" bulunmuştur. Pandorlar hıristiyan olmakla beraber, başlarına tayin edilmiş olan kimse müslüman idi. Pandorlar yalnız derbend ve karakollarda değil palangalarda da kullanılmış ve masrafları bulundukları bölge halkından alınmıştır.

5.2.4.4 Geçit Bekçileri

Yazılı belgelerde ilk defa olarak 7 Ekim 1567 de geçmekte olan "Derbend bekçileri" de ücretli hizmet erbabındandı.

Martolos ve pandorlara ait kısımlarda kaydedildiği gibi ismi geçen teşekküller 1722 de kaldırılarak yerine bekçi ve muhafazacı isimleri ile anılan bahis konusu olan teşkilat kurulmuştu. Bu teşkilâta rağmen pandor ve martoloslar varlıklarını korumuşlar, geçit bekçileri de aynı şekilde yaygın olmamakla beraber bunların yanı sıra bulunmuşlardı.

222 Özbilgen Erol, Bütün Yönleriyle Osmanlı (Adab-ı Osmaniye), İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss.278-279
223 Halaçoğlu, XIV-XVII. Yüzyıllarda…, a.g.e, s.176
224 Tongur, Türkiye'de…, a.g.e, s.109

Güzelcedere Menzili (Çorum)

5.3. MENZİLHANELER

Menzil kelimesi Arapça kökenli olup, bu kelimeden de türeyen çok sayıda kelime söz konusudur. Genel anlamda "menzil" kelimesi "konak", [225] "konak yeri", "bir günlük yol", "dinlenmek amacıyla durulan yer, konak", "iki konak arasındaki uzaklık", "kervanların ve posta tatarlarının indikleri yahut at değiştirdikleri yahut geceyi geçirmek üzere konakladıkları bina ve han", "yolculuk sırasında geceleyin kalınan yer, konak", "iki konak arası, bir konaklık yol", "mesafe", "ev, barınak" anlamına gelmektedir.[226]

Başka bir deyişle ordunun sefer amacıyla konakladığı yer, hacıların seyahat amacıyla yola çıkanlarının geceyi geçirdikleri yer, ticari amaçla yapılan kervan ticareti sırasında mola verilen mevkii ile "ulak" adıyla anılan posta tatarlarının at değiştirdikleri yada zorunlu hallerde kaldıkları noktalar da aynı anlamı ifade etmektedir. [227]

Bu bakımdan menziller vergilerin vaktinde toplanması, asker sevki ve benzeri konularda merkezden gönderilen emirlerin istenilen yere zamanında ulaştırılması, hazinenin yani vergilerin nakledilmesi, memurlara ihtiyaçları olan beygirlerin temini için, ana yollar üzerindeki şehir ve kasabalardaki uygun yerlere kurulmuşlardır.[228]

5.3.1. Bir Yerin Menzil Olma Şartları

Genel olarak devletçe bir yerin menzil tayin edilebilmesinde, normal zamanlarda ya ulakların zahmet ve sıkıntı çekmemesi ve seri haberleşmeyi önleyecek derecede iki menzil arasının birbirine çok uzak mesafede bulunması, ya da ordunun sefer esnasında dinlenmesi ve iaşesinin temini hususları rol oynamaktaydı.

Bunun dışında bölgenin coğrafi durumu da büyük önem taşımaktaydı.[229] Mesela 1721-1722'de, Vidin kalesinin yeniden inşası sırasında, Vidin-Niğbolu muhafızı Vezir Hasan Paşa ve kaza naibinin, iki kale arasında uygun bir mevkide menzil kurulması istekleri, bu iki kale arasının dağlık olduğu ve bu sebeple de menzil beygirlerinin telefatına yol açtığı göz önüne alınarak, iki kale arasında yer alan Hotaliç'in 4 beygir tahsisiyle menzil haline getirilmesi uygun görülmüştür.

---

225 Özbilgen, Bütün…, a.g.e, s.329

226 Müderrisoğlu Fatih, "Menzil Kavramı ve Osmanlı Devletinde Menzil Yerleşimleri", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1980, s.920

227 Sak İzzet, Çetin Cemal "XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 16, Konya, 2004, s. 180

228 Çınar Hüseyin, "Osmanlı Ulak Menzilhane Sistemi ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep Menzilleri", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt:3, İstanbul, 1980 s.627

229 Halaçoğlu Yusuf, Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2002, ss.14-16

5.3.2. Menzillerin İşlevleri

Osmanlılarda sivil haberleşme, genel olarak kervanlar aracılığıyla yerine getirilmekteydi. Ticaret için gidip gelenler vasıtasıyla yürütülen sivil haberleşmenin pek yaygın olmadığı sanılmaktadır. Buna karşılık, resmî bir sıfatla kurulmuş olan menziller, kuruluş gayesine paralel olarak önemli bir fonksiyonu yerine getirmekteydiler. Menzilin bu fonksiyonları arasında hiç şüphesiz en önemlisi askeri gaye için kullanılmış olmasıdır.[230]

5.3.2.1. Askeri Amaç İçin Kullanılması

Geniş topraklara sahip olan Osmanlı Devleti'nde, ordunun sevki ve iaşesinin temini gibi konularda menziller önemli rol oynamıştır. Öyleki, Osmanlı Devleti'nin özellikle batıda ve hemen ardından doğuda giriştiği seferlerde sağladığı başarısı bu menzillerin iyi işlemesiyle doğru orantılı olmuştur. Gerçekten de, mevcudu yüz elli- iki yüz bine ulaşan Osmanlı ordularının büyük zaferler kazanmasının ana nedenlerini, iyi eğitilmiş askerlere sahip olmasının yanı sıra, teçhizatı mükemmel ve lojistik desteğin güçlü olmasında da aramak gerekir. Bu açıdan baktığımızda, menzillerin, sürekli savaş halinde bulunan Osmanlı Devleti'nin ordularını yiyeceğinin temini hususunda ana unsur olduğu ve merkezle olan haberleşmesinde de önemli yere sahip olduğu görülür.[231]

5.3.2.2. Ulaşım ve Menziller

Osmanlı Devleti'nde ulaşım genel olarak, yaylı kağnı vs. muhtelif araba çeşitleri ile at, deve, katır, ve merkep gibi hayvanlar vasıtasıyla sağlanmış olup menzillerde de aynı yollar kullanılmıştır. Genellikle önemli ticaret yolları üzerinde kurulan han ve kervansaraylar beraberinde cami, çeşme, imaret, darüşşifa, medrese gibi yapıların yer aldığı bir külliye şeklinde inşa edilmiştir. Tamamen ticaret emniyetinin sağlanmasına ve ticarete teşvike yönelik bu külliyelerin dışında menziller bazen bunların yanında ve içinde, ama çoğu zamanda ayrı yerlerde kurulmuşlardır. Nitekim haberleşme gayesiyle kurulan ve menzil olarak adlandırılan merkezlerle, han ve kervansaray aynı yollar üzerinde olmalarına rağmen farklı noktalarda yer almış, dolayısıyla farklı isimler altında kaydedilmiştir. Ancak haberleşme gayesiyle yapılan konak yerleriyle, ticaret kervanlarının konakları ayrı bir teşkilata sahipti. Ulaşım konakları genellikle kervansaray ve hanlar olup, bunların emniyetinin sağlanması için önemli geçit yerlerinde derbendler kurulmuştu; haberleşme için ise, yine yollar üzerinde menzilhaneler tesis edilmiştir.

230 Halaçoğlu, Osmanlılarda Ulaşım…, a.g.e, s.17
231 Kütükoğlu Bekir, Osmanlı İran Münasebetleri, İstanbul, 1962, s.34

Ancak, Selçukluların da ticaret emniyetinin sağlanmasında kullandığı kervansaraylar, Osmanlı Devleti'nce de aynı amaçla kullanılmış, Osmanlılar bu tür tesisleri daha çok han şeklinde isimlendirmişlerdir.[232]

5.3.2.3. Haberleşmede Menziller

Osmanlı menzilleri ordunun yiyecek ve içeceğinin temininde, özel haberleşmelerde ve nihayet kısmen de olsa ticari mal naklinde de kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Lütfü Paşa'nın sadaretine (1539-1541) kadar "Ulak hükmü"[233] ile sürdürülen haberleşmede, ulaklar istedikleri hayvanları ücretsiz almak, geçtiği yerlerde yiyecek-içeceği temin olunmak gibi haklara sahiptiler. Ancak fakir halka büyük zararları dokunduğu için, Sadrazam Lütfü Paşa tarafından bu usul kaldırılarak ulak sisteminde yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. Yeni düzenlemeye göre, ulaklara "in'âm hükmü" adıyla verilen beratta belirtilenden çok beygir alamayacakları gibi, Anadolu ve Rumeli yolları üzerinde menzilhaneler kurularak, ulakların buradan beygir almaları ve dinlenmeleri usulü getirilmiştir.[234] Bununla birlikte kadılıklara gönderilen hükümlerden anlaşıldığına göre, zaman zaman aksamaların meydana geldiği görülüyor. Nitekim daha menzil teşkilatının henüz kurulmasına rağmen, çeşitli suistimallerin ortaya çıkması üzerine, menzil beygiri olan yerlerin kadılarına gönderilen emirle, menzil konak yerlerinin yol kenarlarına taşınması, gerekirse mahkemelerin menzil de olabilecek yerlerde ve yol yakınlarında yapılması istenmiştir. 16 Şubat 1580 tarihini taşıyan hükümde olduğu gibi devlet, daima menzil teşkilâtının asıl gayesini muhafaza ederek, ulakların seri hareket etmeleri için her türlü tedbiri almıştır. Meselâ menzil işlerinin iyi yürümesi ve ulaklara sıkıntı çektirilmemesi için, bazı vergilerden muaf tutulmak suretiyle menzil çevresindeki köy ve kasaba ahâlisi menzil hizmetiyle vazifelendirilmişlerdi.

Bununla beraber uygulamada bazı aksaklıkların çıkması üzerine 27 Nisan 1697 tarihinde menzillerde yeni bir teşkilâtlanmaya gidilerek, ulakların aldıkları beygir için saat başına ücret ödemesi, önemli işlerde kullanılan ulakların ise bundan muaf tutulmasına karar verilmiştir.

Menzillerin daha önce de belirttiğimiz gibi, sivil haberleşmelerde, yani devlet işiyle alâkası olmayan özel kimselerin haberleşmelerinde kullanılmaları yasaklanmıştı. Ancak bunun zaman zaman ihlal edildiği ve özel kimselerin işleri için de menzil beygiri kullanıldığı ve bu sebeple de ulakların menzillerde bekletildiği görülmüştür. Bundan dolayı ulakların bekletilmemesi ve seri bir surette hareketlerinin sağlanması, kendi işleri için

232 Halaçoğlu, Osmanlılarda Ulaşım…, a.g.e, s.42

233 Çetin Cemal, "İşlevleri ve Özellikleri Bakımından Konya Menzilleri (XVII - XVIII Yüzyıllar)", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 21, Konya 2007, s. 301

234 Ekin, Osmanlı…, a.g.e, s.20

menzil beygiri isteyenlere menzil beygiri verilmemesi hususunda çeşitli zamanlarda ferman çıkarılarak, menzillerin bağlı bulunduğu kadılıklar uyarılmıştır.

Savaş durumunda menzillerdeki beygir sayıları arttırılmak suretiyle, ulakların sıkıntı çekmeden çabuk ve emin bir şekilde yerlerine varmaları sağlanmıştır. Ayrıca aralarında fazla mesafe bulunan ve bundan dolayı haberleşmenin sağlıklı olarak yapılamadığı menziller arasına geçici menziller tesis edilirken, yeni ele geçirilen topraklarda da ihtiyaç duyulan yerlere derhal yeni menziller kurulmuştur.

Savaş harici zamanlarda, haberleşmede genel olarak menzilden menzile ulaklar tarafından ulaştırılan haberler, önemine göre değişik usullerde yürütülmüştür. Mesela çok önemli haberlerde, çıkıştan varışa kadar tek ulak kullanılmakta olup, buna "hususi emirle giden ulak" adı verilmiştir. Bu şekilde düşmanın durumunu öğrenmek için ele geçirilen ve "dil" tabir edilen esirlerin verdikleri bilgileri getiren ulaklara her zaman için ücretsiz beygir verilmekteydi. Mesela, l698'de Belgrad'dan Edirne'ye gelecek olan ulaklara ücretsiz beygir verilmesi emrolunmuştu.[235]

5.3.2.4. Elçilerin ve Devlet İleri Gelenlerinin Yerlerine Ulaştırılmasında Kullanılması

Osmanlı Devleti, bir yere tâyin ettiği kişinin gideceği yere bir an önce güvenle varması, elçilerin korunması ve ağırlanmasında menzillerden faydalanmıştır. Bu gibi durumlarda elçi ve devlet adamlarının her konakladıkları menzil noktalarında yaptıkları masraflar kaza halkı tarafından karşılanmıştır. Ayrıca her menzilde ne tür yiyecek verildiği veya verilmesi gerektiği hususunda "zahire defterleri" tutulmuştur. Nitekim II. Selim'in şehzadeliği sırasında İstanbul'a gelen İran elçilik heyetinin Erzurum'dan Geyve'ye kadar olan konakları ve zahîre defterleri buna bir örnek olarak gösterebiliriz.

Devlet tarafından bir yere tayin edilenler de yine görev yerlerine gidinceye kadar, ücretsiz olmak üzere menzil beygirlerinden faydalanmaktaydılar. Ayrıca yapılan masrafın ahâlinin vergilerinden düşülmesi ve ne miktar beygir verildiğinin bildirilmesi de istenmekteydi.

Sefer sırasında görevlendirilen devlet adamlarına da menzillerde beygir verilmiştir.Ayrıca kişilere ne kadar beygir verileceği menzil nizamnamelerinde belirtilmişti.

235 Halaçoğlu, Osmanlılarda…, a.g.e, ss.43-45

Devletin bir yere tayin ettiği memurlardan başka, bir iş için görevlendirdikleri kimseler de menzillerden faydalanmışlardır. Mesela 1723-1724'da Van gölünde yapılacak gemiler için vazifelendirilen marangoz ve kalafatçılara menzillerde en dayanıklı ve hızlı beygirlerin tahsis edilmesi hususunda Üsküdar-Van arasındaki kadılıklara emir gönderilmişti. Bu şekilde, bir iş için görevlendirilenlere veya bir memuriyete tayin edilenlere, ayrıca sefaretle gidip-gelenlere menzillerde ücretsiz beygir verildiği gibi, yiyecek-içecekleri de, vergilerinden düşülmek üzere menzilin bulunduğu kaza ahalisince karşılanmıştır. Elçilerin ve hazine nakledenlerin yanına ise koruyucu olarak tam silâhlı bahadır yiğitlerin verildiği de kaydedilmelidir.[236]

5.3.3. Menzilhanelerdeki Görevliler

Menzilhanelerin işleyişinden sorumlu olan menzilcilerin tayini konusunda sancak idarecileri ve ileri gelenlerin rolü büyüktü. Mütesellim, kadı, müftü, ayan ve eşraftan kimselerin uygun gördükleri varlıklı biri bir yıllığına peşin ücretle menzilci olarak tayin ediliyordu.[237] Ancak bir yıl sonunda da genellikle yine aynı kişi menzilci tayin edilirdi. Böylece bazen uzun yıllar, menzilciliğin aynı ailenin elinde kaldığı olmuştu. Bazen de iki kişi aynı menzilhaneye ortaklaşa menzilci olarak tayin edilmişlerdi.

Menzilci seçiminde halkın görüşü de alınır ve menzilci tayin edilen kişinin ismi ve tayini başkente bildirilirdi. Menzilci, menzilhanenin düzenli olarak hizmet vermesini sağlamak durumunda olduğundan menzilci tayin edilecek kişide işbilirlik ve beceriklilik özellikleri aranırdı.

Menzilcilerin görevleri arasında menzil hükmü ile seyahat eden ulaklara menzil beygiri sağlamak, menzil masraflarını karşılamak, menzilhanelerin iç düzenini sağlamak ve menzilhaneyi yönetmek yer alıyordu.

Menzilciler yaptıkları bu hizmetler karşılığında avarız-ı divaniye ve tekalif-i örfiyeden muaf tutulmuşlardır. Gayrimüslimler de menzilcilik görevine tayin edilebiliyorlardı ve hizmetleri karşılığında yeniçeri oğlanı vermekten muaf tutuluyorlardı.

Menzilhanelerin bir yıl içinde yapacağı masraf önceden hesaplanarak menzilci tayin edilen kişiye sancak halkı tarafından taksitle vergi olarak verilirdi. Bunun için menzil-

236 Halaçoğlu, Osmanlılarda…, a.g.e, ss.45-48

237 Çadırcı Musa, "Posta Teşkilatı Kurulmadan Önce Osmanlı İmparatorluğunda Menzilhane ve Kiracıbaşılık", VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976), Cilt: II, Ankara 1981, s.1360

ci ile halk temsilcileri arasında mahkeme huzurunda bir anlaşma yapılarak bir yıllık süre içinde menzilcilerin, menzilhanenin işleyişiyle ilgili olarak yaptığı masraflara karşılık kendisine ödenecek tutarın kaç taksitte verileceği senede bağlanırdı. Bundan sonra menzilci halktan başka bir şey istemeyeceğini ve aldığı görevi tam olarak yerine getireceğini taahhüt eder ve bir kefil gösterirdi. Alınan bu tedbirlerle menzilcilerin görevlerini ve bulundukları konumları kötüye kullanmalarına engel olunmaya çalışılmıştı.[238] Ancak bu önlemlere rağmen yine de menzilcilerin görevlerini kötüye kullandıkları ve kendi çıkarları için halktan fazla ücret talep ettikleri olmuştu. Menzilcilerin, kaza ileri gelenleriyle anlaşarak halktan aldıkları menzil ücretlerinde suistimale gitmeleri, ulaklara güçlük çıkarmaları ve menzilkeşlerin yerlerini terk etmelerine neden olmaları üzerine görevlerini kötüye kullanan menzilcilerin görevlerinden alınarak cezalandırılmaları için İstanbul'a bildirilmeleri istenerek merkez tarafından bazı önlemler alınmıştı.[239]

Bu gibi menzilciler menzil hükümlerine uymadıkları gibi haber ulaştırmakla görevli ulaklara menzil beygiri vermeyip 3-5 gün menzilhanede bekleterek beygir ücretini de keyfi olarak almışlardı. Mültezim ve tüccarların işleri için menzil beygirlerini tahsis etmeleri menzilhanelerin düzeninin bozulmasına devletin resmi haberleşme hizmetinin aksamasına yol açmışlardı. Bunun üzerine menzilhanelerde yeni düzenlemelere gidilmişti.

Menzilcilerin, menzil ücretlerinde suistimallere gitmeleri, menzilin asıl yükünü çeken ve o menzilin civarında ikamet eden köy ve kasaba halkını zor durumda bırakan menzilkeş tayin edilen her hane varlığına göre para veya para karşılığı mal vermekle yükümlüydü. Ayrıca belirli sayıda er çıkararak menzil işlerini yaparlardı. Buna karşılık çeşitli örfi vergilerden ve avarızdan muaf tutulurlardı. Menzilkeşler menzilhanenin harab olmamasını ve her zaman hizmet vermesini sağlamak, eşkıyaya karşı korumak ve menzilhanenin ihtiyacı olan arpa, saman, ot, odun, yağ, un gibi temel ihtiyaç maddelerini karşılamak ve bunları belirli bir ücret karşılığında satmakla görevliydiler.[240]

Menzilhanelerde menzilin işleyişinden sorumlu menzilciden başka, menzil kethüdası, ahur kethüdası, seyis, odacı, sürücü, aşçı gibi hizmetlilerle menzilin yükünü çeken menzil çevresindeki köy ve kasaba halkından menzilkeş tayin edilen grup bulunuyordu.[241]

238 Çadırcı, Posta…, a.g.m, s.1361
239 Özkaya Yücel, "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu", A.Ü. DTCF Dergisi, Cilt:28, Sayı:2, Ankara, 1970, s. 348
240 Halaçoğlu Yusuf, "Klasik Dönemde Osmanlılarda Haberleşme ve Yol Sistemi", Çağını Yakalayan Osmanlı, IRCICA, İstanbul, 1995, s.18
241 Özkaya XVIII. Yüzyılda…, a.g.m, s. 350

Menzilhanelerde hizmet veren sürücüler, ulaklarla birlikte giderek hem ulaklara rehberlik yaparlar hem de başka menzile ulaşan ulakların kullandığı kendi menziline ait beygirleri geri getirirlerdi. Ayrıca sürücülere yol gösteren ve koruyuculuk görevini üstlenen "kulaksızlar" denilen bir grup daha hizmet vermiştir.[242] Menzilhanelerin iç hizmetlerinden olan hademeler hayvanların bakımı ile uğraşırken, ahur kethüdası, seyis, odacı ve aşçılar, gördükleri hizmetlerine karşılık ücret alırlardı.

5.3.4. Menzilhanelerin Gelirleri

Menzilhanelerin işlevlerini sürdürebilmeleri için masraflarını karşılamak üzere ihtiyaç duyulan para menzilkeşlerin avarız ve nüzul bedelleri karşılığında gördükleri hizmetle karşılanırdı.[243] Ayrıca 1697 yılından itibaren yapılan düzenlemeyle menzil beygirleri yol/ saat ücreti ile kiralanmaya başlanmıştı. Böylece ulaklar, menzilhaneden aldıkları her menzil beygiri için kendilerine daha önce devlet tarafından tahsis edilen beygir ücretini menzilciye ödemeye başlamışlardı. Menzilhane masraflarının bir bölümü de bu yolla karşılanmıştır.[244]

Ayrıca menzilhanelerin bulunduğu yerdeki kaza ve köylere ait avarız ve nüzul vergilerinin veya bir yerin mukataa mallarının ocaklığa bağlanması yoluyla ya da gümrük malından menzilhanelere gelir sağlanmıştır.

Ayrıca nüzul, sürsat ve iştira da yine sefer sırasında askerin yiyecek ve içecek ihtiyacını karşılamak için zahire olarak alınan vergilerdir. Nüzul ordunun ihtiyacı olan arpa ve unun sağlanmasına yönelik bir çeşit vergidir. Bu zahireler devlet tarafından halktan bedeli karşılığında satın alınırdı. Sürsat ise ordunun diğer ihtiyaçlarının (un, arpa, ekmek, koyun, yağ, bal, ot, saman, odun vb.) karşılanması için alınan bir vergiydi.[245] Daha ordu sefere çıkmadan önce askerin iaşesi için her kazanın göndermesi gereken sürsat çeşidi belirlenir ve toplanırdı. Kendilerinden sürsat olarak istenen zahireyi o bölgede oturan halk vermekle yükümlüydü. Nüzul ve sürsatın yeterli olmadığı durumlarda iştira alınırdı. İştira, devlet aracılığıyla parası hazineden ya da taşra hazinelerinden ödenmek

242 Çadırcı, Posta…, a.g.e, s.1363
243 Halaçoğlu, Klasik Dönemde…, a.g.m, ss. 15-18
244 Özkaya, XVIII. Yüzyılda…, a.g.m, s. 345
245 Antonov Aleksandır, "Bulgar Topraklarında Kurulan Menzil Sisteminin Organizasyonu (XVI-XVIII. Yüzyıllar)", Çeviren:Zeynep Zafer, Türkler Ansiklopedisi, Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul, 1980, s.927

şartıyla alınan erzaklardır. Devlet, ürünün bedelini ya piyasa şartlarına uyarak her bölgeden ayrı fiyatlarla satın alır ya da fiyatı bizzat kendisi belirleyerek her yerden aynı fiyata satın alırdı.

Menzilhanelerdeki masrafların önemli bir bölümü menzil beygirlerinin bakımı ve beslenmeleri için yapılıyordu. Menzilhanelerde beslenen menzil beygirlerinin sayısı da menzilhanelerin, ulak trafiği yoğun olan bir yol üzerinde bulunup bulunmamasına göre değişiyordu. Ayrıca savaş sırasında menzil beygirlerinin sayısı bazen bir kat bazen de yarı yarıya artış gösteriyordu.

Öte yandan gerek duyulan hallerde bir menzilden diğerine menzil beygiri bütün masrafları karşılanarak veriliyordu. Menzilhanelerde hizmet veren menzil beygirlerinin sayısı menzilhaneden menzilhaneye değişiyordu. Bunda menzilhanenin önemi, stratejik konumu, ulak trafiğinin yoğun olup olmaması göz önünde bulunduruluyordu.

5.3.5. Geçmişten Günümüze Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Menzilhanesi

Ankara-Adana karayolu üzerinde yer alan Ulukışla, Niğde'nin şirin bir ilçesidir. Menzilhane bu şirin ilçenin merkezinde olup yapı yöre halkı arasında, Paşa Hanı, Kışla, Ulukışla Kervansarayı gibi isimlerle de anılmaktadır. İlçenin nüvesi, bu menzilhanenin inşasından sonra külliye çevresinde oluşmuştur. İlçe, "Ulukışla" ismini menzilhaneden dolayı almıştır. Evliya Çelebi de yöreden "Ulukışlak" adıyla söz etmektedir.[246]

Menzilhane inşa edildiği dönemde, biri Konya-Karapınar-Ereğli, Ankara-Aksaray ve bir diğeri de Kayseri-Niğde üzerinden geçerek Torosları aşan önemli kervan yollarının, Toroslardan önceki menziliydi.

Menzilhanenin yapım nedeni ile ilgili olarak Cengiz Orhonlu şu bilgileri aktarmaktadır: "…Ulukışla-Ereğli arasında bulunan Çavuşlar (Çavuşlu) Köyü, tehlikeli ve önemli geçit noktasında olduğu için burada bir han, cami inşa edildiği gibi, aynı zamanda, konar geçer zümre olan İl'Eminli oymağına mensup Türkmenler yerleştirildi. Bu gibi büyük mamur tesislerin inşasında boş bir araziyi şenlendirmek olduğu kadar, topraksız ve evsiz insanlara, ekecek toprak ve yurt sahibi yapmak, düşüncesi de rol oynuyordu"

246 Gültekin Eser, Ulukışla ve Öküz Mehmet Paşa Menzil Külliyesi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s. 37

Menzilhane İçerisinden Görüntü

Menzilhanenin niçin yaptırılmış olduğunu M.Z. Oral, Kurucusu Zilhicce 1028/Kasım-Aralık 1619 tarihli vakfiyesine dayanarak şöyle açıklamaktadır: "…Ulukışla Mevkii uzun ve geniş bir kırdadır. Tecimenler ve diğer yolcular, oraya geldikleri vakit her zaman yiyecek ve içecek bulamıyorlar. Bu durum onlara türlü sıkıntı ve zorluk veriyor, onun için burada, güvenliği sağlayacak ve dinlenilecek bir durak yeri yapılması gereklidir. İşte iş bilir vezir olan Mehmet Paşa, bundan dolayı hanı yaptırmıştır"

Sadrazam Öküz Mehmet Paşa'nın burada görkemli bir menzil külliyesi inşa ettirmesinin nedenleri arasında şu olaya da işaret edilmektedir:[247] Öküz Mehmet Paşa, 1615 yılında çıktığı İran Seferi sırasında, bu yörede konaklayacak büyük bir kışlak olmadığını görmüş ve askerlerini Erzurum'daki kışlaklara dağıtmıştı. Kendisi de baharın gelmesini beklemek amacıyla Halep'e gitmişti. Dolayısıyla Öküz Mehmet Paşa bu külliyeyi, Doğu'ya yapılacak seferlerde ordunun barınmasını ve dinlenmesini sağlamak; ihtiyaçla-

247 Gültekin, Ulukışla…, a.g.e, s.38

MERAL

ULUKIŞLA ÖKÜZ MEHMET PAŞA MENZİLHANESİ

Menzilhane İçi

rını karşılamak amacıyla inşa ettirmiş olmalıdır. Yer seçiminde Ulukışla'nın önemli bir menzil noktası olmasının da rölü vardır. Rivayete göre Mehmet Paşa, aslen Ulukışlalı'dır. Dolayısıyla doğduğu yerde, kendi adını taşıyacak bir eser bırakmak arzusu da menzilhanenin burada inşa edilmesinin önemli nedenlerindendir.

XVII. yüzyılın başlarında, önemli bir asayiş sorunu olan Celâli İsyanları halâ bastırılamamış, halkın güvenliğinin yanı sıra, hac ve kervan yollarının güvenliği de sağlanamadığından ulaşım duraklamıştı. Yeni inşa edilen ve göçler nedeniyle terk edilen menzillerin canlandırılması düşüncesi, bir devlet politikası olmuştu. Menzilhanenin Ulukışla'da inşa edilmesinin nedenlerinden biri de bu olmalıdır.

Evliya Çelebi, külliye ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir[248] "… Karaman Ereğlisi'nden yine kıble tarafına giderek, 9 saatte (Ulukışlak) kasabasına menzil aldık. Bu kasaba, Karaman eyaletinin Niğde Sancağı'nda Koca-Mehmed Paşa vakfıdır. Müte-

248 Gültekin, Ulukışla…, a.g.e, s. 40

Menzilhane İçinden Görüntü

vellisi hakimdir. 150 akçalık şerif kazadır. Kadısına senede 5 kese hasıl olur. Kethüdayeri, serdarı vardır. Evleri bağ ve bahçeli olup toprakla örtülüdür. En meşhur camii, Koca Mehmet Paşa Camii'dir. Kubbeli ve minareli, avlusu mermer döşeli şirin bir camiidir. Yanında bir zaviyesi, latif bir hamamı, büyücek bir hanı vardır. Başka harem odalığı, develiği, 300 tavla at alır ahırı, avlusu ortasında büyük bir havuz, bir kileri ve bir yemek yedirilen imareti var. Her akşam ocak başına birer bakır sini ile 5'er tas buğday çorbası, 5'er ekmek, birer yağ kandili ve her at başına birer torba yem verilir. Nimeti bol, vakfı sağlam bir hayrattır. 300 kadar dükkanları vardır. Bu binaların hepsi kargir ve baştanbaşa hepsi kurşunla örtülü olup, Mehmet Paşa vakfıdır. Hayrat sahibi Öküz Mehmet Paşa namıyla meşhur olup, Halep'de bekriler yanında cihanı seyreden bir yerde gömülüdür. Allah rahmet eyleye. Her yerde hayratı vardır. Ama bu Ulukışlak hayratının benzeri Şam'ın batı ve güneyindeki hanlar müstesna olduğu halde hemen yoktur"

Evliya Çelebi külliyeyi oluşturan birimler içinde bir de zaviyeden söz etmekteyse de, bu yapı günümüze ulaşamamıştır.

Menzilhane Çatısı

Menzilhane kuzeyden güneye eğimli bir arazi üzerinde yer almaktadır. Menzilhanenin odak yapısı; doğu-batı yönünde uzanan, yaklaşık dikdörtgen şekilli bir plana sahip arastadır.[249] Arasta, dolaşımı sağlayan üstü örtülü bir sokaktır. Arastanın kuzey cephesi, hanın avlusuna bitişiktir. Avlunun doğu ve batı revakları, arastanın bu cephesine dik konumdadır. Arastanın avluyla bağlantısı, kuzey cephesinin ortasındaki kapı ile sağlanmaktadır.

Kareye yakın dikdörtgen şekilli avlunun güney kenarında arasta; doğu ve batısında revaklar; kuzeyinde ise hücre ve eyvanlardan oluşan özel geceleme mekanları (tabhane) vardır. Bu mekanlar avluya göre yatay konumdaki Kuzey Ahırı'na bitişiktir. Kuzey Ahırı ise, avlunun kuzey kenarını boydan boya kaplayan enine dikdörtgen planlı bir mekandır.

Güney Ahırı ise, dar kenarı ile arastanın güney cephesine bitişiktir. Ahır kitlesi, bu cepheyi yaklaşık olarak iki eşit parçaya bölmektedir. Kuzey kenarı ile arastaya bitişik olan hamam da, arastanın güney cephesinin batı yarısını ortalamaktadır. Caminin avlusuyla,

249 Gültekin, Ulukışla…, a.g.e, s.43

Menzilhane İçi

arastanın bağlantısını sağlayan giriş, dışa açılan sivri kemerli bir eyvan şeklinde düzenlenmiştir. Ancak eyvan sonradan bir duvarla kapatılarak, giriş iptal edilmiştir. Bugün bu mekan, caminin deposu olarak kullanılmaktadır.[250]

Menzilhanenin güneydoğu ucunda yer alan camii, bugünkü konumuyla, külliyeden tecrit edilmiş, ayrı bir yapı gibi durmaktadır. Muhtemelen ilk inşa edildiği dönemde camii avlusunu sınırlayan ve arasta ile bağlantısını pekiştiren bir çevre duvarı olmalıydı.

Cengiz Orhonlu, 23 Mart 1753 tarihinde alınan bir kararla, hanın onarıldığından ve han çevresinin iskan edilerek şenlendirildiğinden söz etmektedir. Yapının geçirdiği son onarım 1970'li yılların başından başlayarak 1977 yılına dek sürmüştür. Külliye içindeki camii, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bu onarım sırasında, adeta yeniden inşa edilircesine onarılmıştır. Günümüzde menzilhane yeniden restore edilmiş olup yapı yöre halkının sözlü ifadesine göre işlevini, I. Dünya Savaşı yıllarında da sürdürmüştür.[251]

250 Gültekin, Ulukışla …, a.g.e, s.44
251 Gültekin, Ulukışla …, a.g.e, ss.37-45

5.4. ULAKLAR

Osmanlı Devleti'nde resmi haberleşme devletin ilk kurulduğu dönemden itibaren ulaklar aracılığıyla sağlanmıştır.[252] Ulaklar önceleri Kırım tatarları arasından seçilir ve atlı olarak hizmet verirlerdi. Kendilerine mahsus elbise ve kalpakları olur, bunlar başkaları tarafından kesinlikle kullanılmazdı.[253] Devletin önemli ve acele işlerle ilgili haberlerini merkez ile eyaletler arasında götürüp getiren ulakların güvenilir, dürüst ve yol şartlarına dayanıklı olmalarına özen gösterildi.[254]

Devletin sınırlarının genişlemesiyle birlikte merkez ve eyaletler arasında düzenli bir haberleşme ağı kurma ihtiyacı ortaya çıkmış ve XVI. yüzyıl sonlarına doğru menzilhaneler gelişmeye başlamıştır. Posta istasyonları olarak görev yapan menzilhaneler haberleşme hizmetini ulaklar aracılığıyla yerine getirmişlerdir. Menzilhanelerde yeteri kadar menzil beygiri beslenerek ulakların hizmetine sunulmuştur. Ulaklar geçtikleri yollar üzerinde bulunan menzilhanelerde konaklayarak dinlenirler ve beygirlerini yenileriyle değiştirerek yollarına devam ederler ve böylece haberleşmeyi sağlarlardı.[255]

Anlam olarak "sâ'î, tatar, berîd" posta karşılığı kullanılan ulak kelimesi, [256] Uygur sözlüğünde, "ulağ" [257] şeklinde kaydedilmiş olup "sıra, irtibat, ulak, yük hayvanı" olarak geçmektedir. Ulak teşkilâtının kuruluş tarihi bilinmemekle beraber, Orta Asya Türk Devletlerinde ulaklar vardır. Nitekim Uygurlarda olduğu gibi, [258] Kaşgarlı Mahmud'un Divânü Lügat-it-Türk'-ünde ulağ "Beyin emriyle koşa koşa giden postacının, başka bir at buluncaya kadar bindiği at" şeklinde tarif edilmiştir.[259] Ayrıca Kaşgarlı Mahmud, yollar üzerinde gidiş istikametini göstermek için "ula" denilen işaret taşları dikildiğini

252 Ulak sistemiyle ilgili Bkz. HEYWOOD Colin J., "The Ottoman Menzilhane and Ulak System in Rumeli in the Eighteen Century", I. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri, Yayına Hazırlayan: Okyar Osman-İnalcık Halil, Ankara, 1980, ss.179-186
253 Özbilgen, Bütün…, a.g.e, s.334
254 Halaçoğlu Klasik Dönemde…, a.g.m, s.19
255 Altunan Sema, "Osmanlı Devleti'nde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.913-920
256 Sami Şemseddin, Kamûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006, s.219
257 Caferoğlu Ahmet, Uygur Sözlüğü, İstanbul, 1934, s.205
258 Ögel, Türk Kültür…, a.g.e, ss.357-365
259 Genç, Kaşgarlı…, a.g.e, ss.277-280

de belirtmektedir ki, büyük ihtimalle bu kelimenin ulağ kelimesiyle yakın bir irtibatı olsa gerektir.[260] Türklerin haberleşmede uyguladıkları ihtiyaç halinde ata el koyma usulü, Moğolların Anadolu'yu istilâsından sonra, Osmanlılara da aynen geçmiştir.

Nitekim Lütfü Paşa :

"... Cengizîyân zuhur edicek il ve gün atlarına darben ve kah-ren binüp adım ulak komuşlardı ve Osmanlı ulak zulmünden Cengizîlere taklid gibi itmişlerdi..." [261]

şeklinde kaydederek, daha Osmanlıların ilk zamanlarında ulak sistemini aldıkları görülmektedir. Bu şekilde Osmanlılara geçen ulak sisteminde, önceleri padişahın ve onlara mensup kişilerin ihtiyaçları karşılanırken, [262] bu arada elinde ulak hükmü bulunanlar halktan istedikleri beygiri almak ve her türlü ihtiyaçları giderilmek gibi bir ayrıcalığa sahip olmuşlardı. Daha sonra ise vezirler, defterdarlar, ağalar tarafından da ulak hükmü verilmeye başlanmış, ardından taşrada da beylerbeyleri, sancakbeyleri, kadılar ve subaşılar da ulak hükmü verilmiştir. Ulak hükmü alan kimse bir beygir; kendisi, dört-beş tane hizmetkârları, bir tane de kılavuzları için almışlardır; hâttâ giyeceklerini taşımak için bile beygir temin etmişlerdir.[263] Bu durum halkın haksız yere mağdur olmasına ve büyük sıkıntılara düşmesine neden olmuştur. Yani, devlet haberleşme işini yerine getirirken halkı da sıkıntıya sokmuştur. Nitekim ulaklar aldıkları hayvanları gittikleri yerde bırakmakta, dönüşte daha dinç ve dayanıklı beygirlere el koymaktaydılar. Keza yolda hayvanlarının zayıf düşmesi üzerine, rastladıkları bir kimsenin beygirine de el koyabilirlerdi. Ulaklara bu derece geniş yetkiler verilmesi, çoğu zaman keyfi hareketlere ve dolayısıyla suistimallere yol açmış, mağdur olan halka son derece bıkkınlık vermiş ve ulakların bu hareketi belgelere "Ulak zulmü" [264] şeklinde yansımıştır.

Bu şekilde süre gelen ulak zulmü[265] o kadar artmıştı ki, Kanuni Devrinde en son mertebesine ulaşmıştır. Bunun üzerine 1530 yılında Ulak hususu için bir nişan-ı hümayun

260 Genç, Kaşgarlı…, a.g.e, s.277
261 Lütfü Paşa, "Tevârih-i Âl-i Osman", İstanbul, 1341, s. 373
262 Lütfü Paşa bu hususta: "Padişahın her ne işi olsa her biri için bir ulak hükmü verirlerdi" demektedir. (Bkz. Tevarih-i…, a.g.e, s.374)
263 Lütfü Paşa, Tevarih-i…, a.g.e, ss.378-379
264 Atik Kayhan, Lütfü Paşa ve Tevarih-i Al-i Osman, T.C Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.83-85
265 Baykent Tuğrul, "Osmanlılarda Haberleşmeyi Yürüten Tataran Ocağı", Askeri Tarih Bülteni, Sayı: 44, Genel Kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.4

yayınlanmıştır.[266] Bu nişan-ı hümayunda halkın ulak fazlalığından sıkıntıda oldukları bu sebepten bu kanunnamenin yazıldığı ve bundan böyle umur-ı saltanattan mühim bir durum olduğu takdirde ve gönderilen çavuşun kendi atıyla gideceği yere gitmesinin mümkün olmaması halinde ulak gönderilmesi hükmü getirilmiştir. Ayrıca bu hükümde ikiden fazla ulak gönderilmemesi, ulağın bindiği atın vardığı yerdeki kadıya teslimi gibi hususlar da yer almıştır. Bunun üzerine Lütfü Paşa ulak hükmü sistemini kaldırarak menzil teşkilatını kurmuş, ulak hükmü yerine ise in'am hükmü adıyla bir berat verilmesi usulünü getirmiştir.

Bununla birlikte ulaklara verilen in'am hükmünde aşağıdaki hususlara da yer verilmiştir[267]:

ı. Ulağın ismi veya bağlı bulunduğu daire,

ıı. Ne sebeple seyahat ettiği,

ııı. Kimin emriyle seyahat ettiği,

ıv. Gidiş-dönüş olup olmadığı,

v. İlk hareket ettiği menzil ile varacağı menzilin adı,

vı. Sürücülerin adları kaydedilmiştir.

Ellerinde bu hüküm bulunan ulaklara menzillerde gerekli beygir sağlanırdı; ellerinde beratları olmayanlara ise beygir verilmemesi için sık sık emirler gönderildiği görülmüştür. Nitekim kimlere ne kadar beygir verileceği fermanlarla Anadolu ve Rumeli menzillerine bildirilmiştir.Ancak buna rağmen bazı yolsuzlukların olması, l697'de menzillerin yeni bir düzenlemeye tabi tutulmasına ve ulakların aldıkları beygirlerin ücretlerini ödemeleri şeklinde yeni bir düzenleme getirilmesine yol açmıştır. Buna göre devlet tarafından vazifelendirilenlere beygirlerin saat

266 Halaçoğlu, Osmanlılarda Ulaşım…, a.g.e, s.184
267 Halaçoğlu, Osmanlılarda Ulaşım…, a.g.e, s.185

hesabına göre ücretleri hesaplanarak nakden verilecek ve menzilde aldıkları beygirin ücretini ödeyeceklerdi. Genel olarak saat başına alınan bu ücret 10 akça olup, [268] alınan akçaya "Timin" adı verilmekteydi. Bu suretle menzil masraflarının önemli bir bölümü "ulak ücreti" adı altında devlet tarafından karşılanmıştır. Ulakların genel olarak vasıtaları beygir olmakla birlikte, ellerinde tuğralı emir olanlara araba da verilmiştir. Nitekim 25 Ekim 1711 tarihli bir hükümde ellerinde tuğralı emir olmayanlara araba verilmemesi bildirilmiştir.[269] Menzil olmayan yerlerde ise elinde ücret-i in'am menzil fermanı bulunanlara yine saati 10 akçadan olmak üzere menzil beygiri temin edilmiştir.

Zira menzil hükümlerinde :

Devletin resmi haberleşme işlerinde kullandığı ulakların iffet sahibi, namuslu, hayvana binmeye ve yol sıkıntılarına karşı dayanıklı olmasının yanı sıra, uzun müddet sadrazam veya diğer vekil ve vezirlerin dairelerinde bulunmuş ve tecrübe edilmiş, terbiye görmüş kimseler olmasına dikkat edilmiştir. Bu yüzden ulakların hal ve hareketlerinin devamlı kontrol altında bulundurulması lüzumu ve herkesin ulaklığa uygun görülmemesi, bunların muntazam bir idareye bağlanmaları ihtiyacını doğurmuş, nitekim I. Abdülhamid zamanında bir "Tataran Ocağı" teşkil edilerek, ocağın idare tarzı hususunda bir de ferman yayınlanmıştır.[270] Ocağa mensup ulakların, ocak mensubu olmayan ulaklardan ayırt edilmesi için ise ayrı bir kalpak ve elbise tahsis olunmuştur. Ancak bir süre sonra, ocağa ait kalpak ve elbisenin, tatarlıkla ilgisi bulunmayanlar tarafından da giyilmesi üzerine, bu gibilerin cezalandırılması yoluna gidilmiş ve ocak mensubu tatarlara bir tedbir olarak Tatar Ağası tarafından yetki verilmiştir.[271]

268 Heywood, The Otoman…, a.g. m, ss.182-183
269 Özkaya, XVIII. Yüzyılda…, a.g.m, ss.342-343
270 Eskin Şekip, Türk Posta Tarihi, Ulusal Matbaa, Ankara, 1942. s.16
271 Özkaya, XVII. Yüzyılda …, a.g.m, ss. 340-341

Peyklerden Halil bin Üveys Ağa'nın Levni Tarafından Yapılmış Minyatürü (Topkapı Sarayı)

5.5. PEYKLER

Osmanlı saray teşkilatında, sultanların maiyetinde bulunan, mesajları uzak mesafelere koşarak iletmekle görevli sırma işlemeli elbiseli, mücevherli gümüş kuşak ve altın hançer kuşanmış, ellerinde teber ve başlarında sorguç[272] olan "peyk" ler bulunmaktaydı. Bu görevlilerin mensup oldukları kuruluşa "Peykhane-i Hassa Ocağı" denilmekte ve "Peykhane" [273] olarak adlandırılan kışlaları, Sultanahmet Camii civarındaki mevkide bulunmaktaydı. Peyk Teşkilatının ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle beraber, Fatih'in Kanunnamesi'nde Peykbaşı'dan bahsedildiğinden XV. Yüzyıl ortalarında mevcut olduğu sanılmaktadır. Koşma yeteneklerinden dolayı ilk zamanlar padişahların buyruklarını tebliğ için istihdam edilen peykler, bir tür "acele posta hizmeti" görmüşlerdi. Atlı gezintilerinde padişaha atının önünde koşarak refakat etmek, hac kafilesinin dönüşünü padişaha müjdelemek de peyklerin görevleri arasındaydı.[274]

Peykler görünüş itibariyle zayıf olsalar da genellikle atletik yapıda kişilerden seçilirlerdi. Bunun için daha küçüklükten başlayan koşu eğitiminden geçer ve daha sonra sınava tabi tutulurlardı. Bu sınavda başarılı olanlar yüksek ücretle peyk görevine atanırdı.

Peykler, haber iletimi görevleri sırasında, ellerinde içi badem ve akide şekerleriyle dolu bir mendil taşır, "güç kazanmak" ve "baygınlıklarını önlemek" için koşu esnasında bunları yerlerdi. Bunun dışında koşu esnasında mekanik yardım niteliğinde içi boş ve üzerinde pek çok delik bulunan bir küreyi ağızlarında taşır bu delikler sayesinde daha rahat nefes alır ve tükürük salgılarının da devamlılığını sağlarlardı. Koşu esnasında herhangi bir dalak şişme problemi olmaması için düzgün aralıklı burun solumasını öğreniyor, karın çevresini kuşakla sıkıca sarıyorlardı.

Peykler koşu esnasında performanslarını koruyucu bazı donanımlara da sahiptiler. Bunlardan biri kemerlerine ve daha çok dizlerine bağladıkları çıngıraklardı. Daha sonraki

272 Öztuna Yılmaz, Büyük Osmanlı Tarihi, Cilt:9, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, s.295

273 Uzunçarşılı İsmail Hakkı, Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1945, s.443

274 Yıldıran İbrahim, "Osmanlı Saray Teşkilatında Haberci Uzun Mesafe Koşucuları:Peykler", Cilt: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.658-659

habercilerde bu çıngırakların kırbaç uçlarında bulunduğu bilinmektedir. Bu çıngırak sesleriyle bir sonraki koşu noktasında bekleyen koşucuların hazırlığı için uyarı veriliyordu.

Peyklerin uzun mesafelerde atlı habercilere tercih edilmeleri de nedensiz değildir. Uzun süreli dayanıklılık söz konusu olduğunda, koşucuların atlara karşı üstünlüğü kaynaklarda sıkça geçmektedir. Peyklerin gecegündüz dinlenmeden giderek 24 saatte katedebildikleri İstanbul-Edirne arasını, atlı posta tatarları ancak iki günde alabiliyorlardı. Atlı haberciler yorulan atlarını da değiştirerek mesafeleri hızla katedebiliyorlar, fakat sadece gündüz gidebildiklerinden, toplam olarak daha uzun bir süreye ihtiyaç duyuyorlardı. Tam günlük performansları 25-30 fersah olarak bildirilen peykler, İstanbul-Edirne arasındaki mesafe için bir gün bir geceye ihtiyaç duyuyorlar ve böylece saatte ortalama 6, 5 km koşmuş oluyordu. Kanuni dönemine ait bir seyahatname, Sinan Paşa'nın peykinin 156 km'lik mesafeyi bir günde alıp, ertesi gün döndüğünü vurgulamaktadır.[275]

Sonuç olarak, mesafelerin gerek tek etapta gerekse istasyonlara bölünmesi suretiyle haberin iletilmesini sağlayan peyk sistemi Osmanlı tarihinde ilginç ve önemli bir yer tutmaktadır. Bu sistem 16 Haziran 1828 yılında kaldırılmıştır.[276] Kaldırılan bu sistemin yerine daha sonra yetenekli peyklerden oluşan "Hadema-i Rikkab-i Humayun-u Hassa" adlı yeni bir haberleşme sistemi kurulmuştur.[277]

Günümüzde de geçmişteki peyk sistemini İstanbullulara hatırlatmak amacıyla Uluslararası Sağlık Beden Eğitimi ve Rekreasyon, Spor ve Dans Konseyince peyk koşuları düzenlenmektedir. Bu peyk koşuları Eminönü Belediyesi-Peykhane Sokak-Sultanahmet-Yerebatan Caddesi-Alayköy Caddesi-Ebussuud Caddesi-Ankara Caddesi- İstanbul Valiliği güzergahında yapılmaktadır

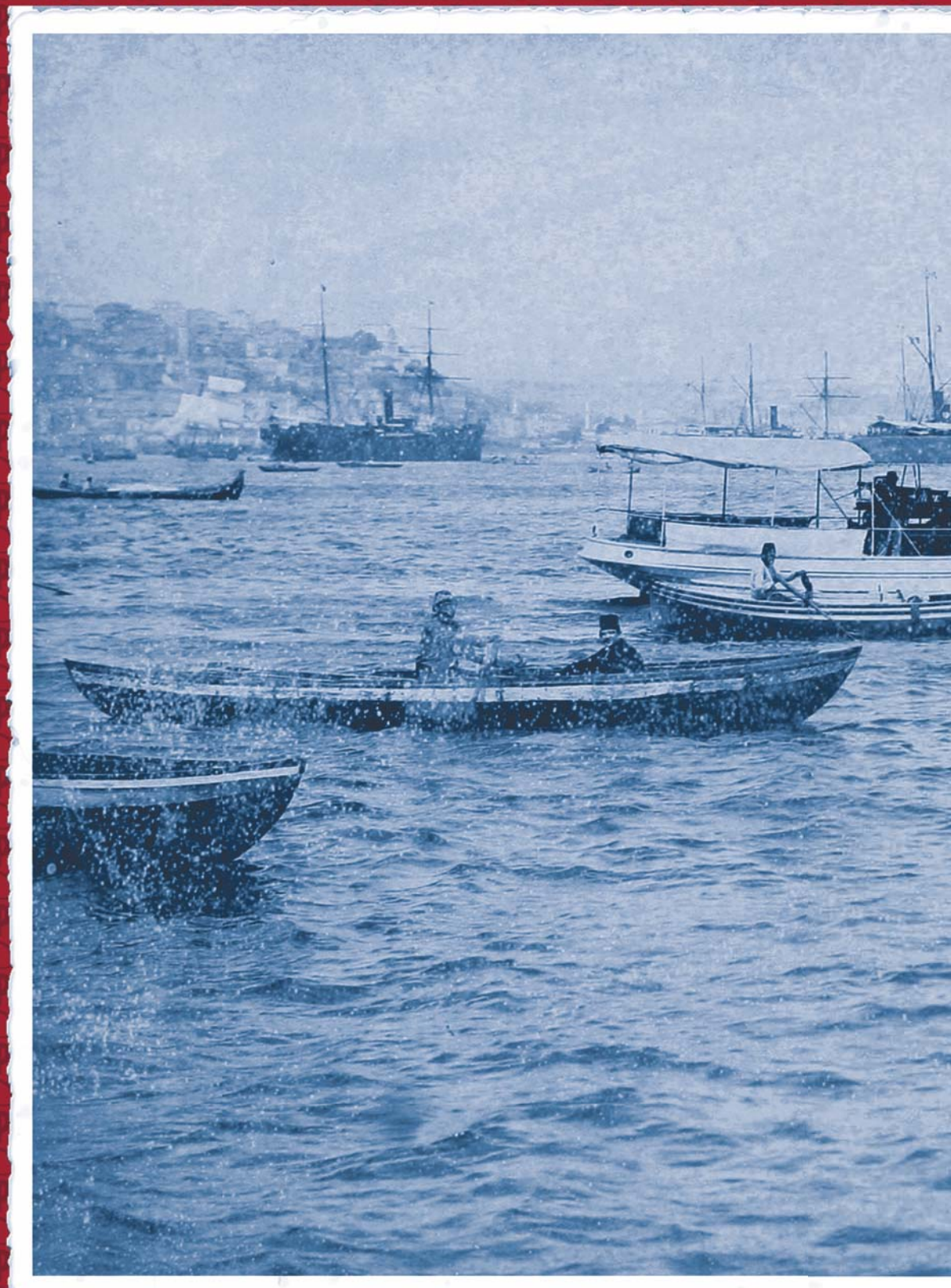
275 Yıldıran, Osmanlı…, a.g.m, s.660
276 Yıldıran, Osmanlı…, a.g.m, s.661
277 Yurdabak Turgut, "Osmanlı Devrinde Haberleşme (Posta) Hizmetleri", Askeri Tarih Bülteni, Sayı:22, Genelkurmay Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.43

Osmanlı Posta Nezareti Arabası
(PTT Genel Müdürlüğü Sirkeci Müzesi)

ALTINCI BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN KURULMASI

Osmanlı İmparatorluğu Döneminde İstanbul Boğazında Kayıklarla Posta Taşınması
(Abdullah Freres - Posta Albümü PTT Genel Müdürlüğü Sirkeci Müzesi)

PTT'de Çalışan Kadın Memurlardan Bir Grup
(Ortada Oturan Havale Kalem Mümeyyizi Kani Bey)

PTT Nezareti'nin Hizmete Aldığı Kadın Memurlar

6.1. MODERN POSTA ÖRGÜTÜNÜN TEMELLERİNİN ATILMASI

II.Mahmud dönemine gelinceye kadar Osmanlı Devleti'nde düzenli bir posta sistemi oluşmamıştı.[278] Menzilhanelerde kira sistemine geçilmesine rağmen, bundan da olumlu sonuç alınamamıştı. Halbuki Batı ülkelerinde yıllardan beri düzenli bir düzenli bir posta sistemi kullanılıyordu.[279]

Kira sisteminin başarılı olmaması üzerine II. Mahmud başka devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de Posta Teşkilatı'nın oluşturulmasını düşünmüş 1832 tarihli bir Hatt-ı Hümayun'unda bu konudaki görüş ve isteklerini Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya bildirmişti.[280]

Bu Hatt-ı Hümayun'a göre kurulması düşünülen posta örgütünden ileriye yönelik olarak şunlar beklenmektedir:

ı. Haberleşme işlerinin gelişmesiyle ülke düzeninin korunması sağlanacaktı.

ıı. Haberleşme kurumundan halkın faydalandırılmasıyla hazineye gelir sağlanacaktı.

ııı. Kurumun şu esas üzerine kurulması gerekir: Önce diğer devletlerde olduğu gibi konunun uzmanı bir kişi merkezde bu işle görevlendirilecek ve çalışmalarını yapabilmesi için uygun bir ortam sağlanacaktı. Daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin belli başlı merkezlerine bu kişi tarafından görevliler atanacaktı.

ıv. Her isteyen kendisi için tatar çıkarmayacaktı. Müslüman olan olmayan halk ve ülkedeki yabancılar mektuplarını, emanetlerini merkezdeki görevliye getireceklerdi.

Merkezlerde gönderilerin kayıtları yapıldıktan sonra bu maddeler tatarlar vasıtasıyla istenilen bölgeye gönderilecekti. Bunlar taşrada, teşkilatın görevlileri tarafından sahiplerine ulaştırılacaktı. Aynı işlemler taşradan İstanbul'a gönderilecek gönderiler için de geçerli olacaktı.

278 Buz Ayhan, Osman Gazi'den Vahdettin'e Osmanlı Kronolojik Tarihi, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul 2006, s.201
279 Karal Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Cilt:5, Ankara, 1983, s.156
280 Danişmend İ.Hami, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt:5, İstanbul, 1971, s.74

II. Mahmud'un Hatt-ı Hümayunu'nda açık olarak kurulacak teşkilattan "posta" olarak bahsedilmemiş olsa da, tamamı incelendiğinde bu örgütün modern anlamda posta teşkilatına karşı geldiği görülmektedir.

Yolların gidiş geliş için uygun olmaması ve yollarda, güvenliğin ortadan kalkmış olması nedeniyle bu Hatt-ı Hümayun'dan kısa süre içinde tam anlamıyla faydalanılamadığını ortaya çıkarmaktaydı.[281]

II. Mahmud'un haberleşme alanında düzenli bir örgütün kurulmasına yönelik yaptığı çalışmaları müteakip, yine aynı dönemde Ahmet Fevzi Paşa Üsküdar-İzmit arasında posta taşımacılığı hizmetinin verilmesi için yeni bir girişimde bulunmuştu. Bunun için Ahmet Fevzi Paşa padişaha bir rapor sunmuştu; bu raporda:

i Geçit yolları düzenli olursa görevli memurların ve tatarların hızı artacak, işleri kolaylaşacaktı.

ii Bu düşüncenin uygulama alanına konulabilmesi için bilgi sahibi kişilerle görüşülerek önce bir örnek gösterilmesi sağlanılacaktı.

iii. Üsküdar'dan İzmit'e kadar 18 saat olarak kabul edilen uzaklığın düzenlenmesi ve menzil yönteminin postaya dönüştürülmesi için aşağıdaki şekilde girişimlerde bulunulacaktı:

iv. Üsküdar menzilhanesinde toplanan menzil kiraları giderlere karşılık olarak hükümetçe alınıp toplanacaktı.

v. Yolların kimseye yük olmadan düzeltilmesi için, çalışanlara 40 para gündelik, ekmek ve soğan verilecekti.

vi. Hayvanların yolun uzunluğu yüzünden yorulmasını önlemek için Üsküdar, Kartal, Gebze, Dilbaşı ve İzmit'te olmak üzere beş menzil oluşturulacaktı. Her menzilde otuz hayvan bulundurulacak ve yollar yapıldıktan sonra bütün menzillere on posta arabası konulacaktı.

vii. Bu yoldan gidip gelecek memurlar, hademe ve tatarlardan önceden olduğu gibi kırkar para, tüccar ve halktan iki kuruş ücret alınacaktı.

viii. Üsküdar-İzmit arasında yapılacak bu denemeden iyi sonuç alınırsa ülkenin her tarafında yaygın hale getirilecekti.

Verilen rapor sonrasında padişah tarafından Ahmet Fevzi Paşa'ya izin verildi. Bu arada

281 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, s.14

Üsküdar-İzmit arasında yollar düzenlendi. Yolun açılışında padişah II. Mahmud bizzat hazır bulundu. Böylece ilk kez bir padişah açılış törenine katılmış oluyordu.[282]

Beş posta istasyonu arasında atlı arabalarla Ekim 1834'te başlanan taşımacılığa, Nisan 1840'da yolun araba işlemeyecek kadar bozulması üzerine son verilmişti.

Ahmed Fevzi Paşa'nın gerçekleştirdiği Üsküdar-İzmit arasındaki posta taşımacılığı çok verimli olmuştu. Bunun üzerine hemen bir benzerinin İstanbul-Edirne arasında yapılmasına karar verilmişti. Fakat Üsküdar-İzmit arasındaki uygulamada halkın mektuplaşması söz konusu olmamıştı. Bununla birlikte taşımacılıktan ücretini veren herkes yararlanabilmişti.

Posta örgütünün kurulması için ikinci girişim Seraskar Hüsrev Mehmet Paşa tarafından yapılmış, bunun için sadrazamlığa tezkere sunulmuştu. Sunulan tezkereye göre padişah değerlendirmesini yapmış ve posta örgütünün kurulması teklifini kabul etmişti.

Bu tezkere de; menzil yönetiminin postaya çevrilmesi önerilmişti. Böylelikle haberleşme hız ve düzen kazanacaktı. Menzilhanelere çevre kazaların yaptıkları katkı 300-400 keseden[283] 50-100 keseye inecekti. Hüsrev Mehmed Paşa, önerdiği uygulamanın ilk defa İstanbul-Edirne arasında uygulanmasını istemişti. Başarı elde edilirse bütün ülkeyi kaplayacak şekilde genişletilecekti. Önce İstanbul-Edirne arasında 4-5 saatlik uzaklıklara posta usulüne uygun olarak beygir ve sürücüler yerleştirilecek, posta taşımacılığı bunlar aracılığıyla gerçekleştirilecekti. Sadrazamlık, Serasker Paşa'nın tekliflerini uygun bulmuş ve konu ile ilgili toplantılar yapılmıştı. Hadi Efendi'nin posta müdürü olması kararlaştırılmıştı. Kurulacak posta örgütü için, örnek olarak faydalanılmak üzere elçilikler aracılığıyla Avrupa'da uygulanan posta kanunlarının getirilmesi kararlaştırılmıştı. Paris Elçisi Mustafa Reşit Paşa, Fransız Posta Kanunu'nu aynı sene İstanbul'a göndermişti.

Daha sonra çeşitli girişimlerde bulunularak posta örgütünün kuruluş çalışmalarına devam edilmiş ancak yeni posta teşkilatının kurulması, II.Mahmud'un ölüp yerine oğlu Abdülmecid'in geçmesinden sonra Tanzimat Dönemi'nde gerçekleşmiştir.

---

282 Lewis Bernard, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çeviren: Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 96

283 Kese: 500 kuruş yerine kullanılan bir terimdir. Bkz. Pakalın Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri Sözlüğü, Cilt:III, Ankara, 1993, s.639

6.2. POSTA ÖRGÜTÜNÜN KURULUŞU

6.2.1. Kuruluş Çalışmaları

1840-1842 Yılları Arasında İlk Posta Nazırlığını yürüten(Ahmet Şükrü Bey)

3 Kasım 1839'da Gülhane'de okunan Hatt-ı Hümayun'la birlikte, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu içinde görülen yenileşme ve devlet örgütünü düzenleme çalışmaları yeni bir döneme girmişti. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde yapılan çalışmalar ise Tanzimat Devrinde daha sistemli olarak ele alınmıştı. Çünkü Tanzimat hareketi bir reformlar serisiydi.[284]

Bu dönem içinde II. Mahmud'un çalışmalarıyla belirli bir düzeye gelen çalışmalar daha da artmış, haberleşme örgütünde kökten değişikliklere gidilmişti. Bundaki temel amaç, hizmeti daha da geliştirerek halkın hizmetlerden fazlasıyla yararlanmasını sağlamaktı.

Bu sebeple postanın kurulması çalışmalarını yürütmek için özel bir komisyon kurulmuştu. Daha sonra postacılık konusunda Avrupa'da uygulanan yöntemleri bilen Mustafa Sami Efendi posta müdürü olarak atanmıştı (4 Temmuz 1840). Mustafa Sami Efendi, Eylül 1840'a kadar idari yönden Ticaret Bakanlığı'na bağlı olarak postanın kuruluş çalışmalarını yürütmüştü. Kendisinden sonra kuruluş çalışmaları devam eden örgütün başına Ahmed Şükrü Bey getirilmişti. İlerlemiş olan çalışmalar Ahmed Şükrü Bey tarafından tamamlanmış "23 Ekim 1840'da Posta Nezareti" resmen kurulmuştur.[285] Kurulan bu yeni teşkilat, daha önceki dönemde haberleşme örgütünün (Ulak-Menzilhane sistemi) sağladığı devlet haberleşmesini gerçekleştirme gö-

284 Gökbilgin M.Tayyib, "Tanzimat Hareketinin Osmanlı Müesseselerine ve Teşkilatına Etkileri", Belleten, Cilt:31, Sayı:121-124, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1967, s. 93

285 Yazıcı Nesimi, "Türk Posta Tarihinden", Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Yapı Kredi Yayınları, Ankara, 2006, s.61

revi ile birlikte halkın da haberleşmesini sağlamakla görevlendirilmişti. Böylece Osmanlı Devleti Postacılığında yeni bir dönem başlamıştı. Posta Nezareti kısa zaman sonra kendisinden beklenen görevi yerine getirmeye başlamıştı. Devlet'e ait haberleşme evrakı ile halkın mektup ve diğer bazı posta maddelerini taşıyan ilk postalar İstanbul'dan Edirne'ye 28 Ekim 1840 Çarşamba; Anadolu taraflarına ise 2 Kasım 1840 Pazartesi günleri çıkarılmışlardı.[286]

Böylece Osmanlıda haberleşme denilince akla ilk gelen "Ulak-menzilhane" sistemleri "Posta Nezareti" adıyla yeniden düzenlenerek, halka hizmet sunan yeni bir kuruluş konumuna gelmiştir.

6.2.2. İlk Postaneler

Posta Nezareti kurulduktan sonra merkezlerde ve taşrada postaneler açılmıştır. Genel postaların kurulması ile posta taşımacılığı yine "tatarlar" aracılığıyla yapılmıştı. Ancak o tarihte bulunan tatarlar arasından 100 tatar seçilmiş ve bunlardan birisi seferlerin tanzimi için "Tatar Ağalığına" [287] atanmış, "Postane-i Amire" adı altında kurulan Posta idaresine bağlanmıştı.[288]

Posta hizmetlerinin verilebilmesi için personel ile birlikte postanelere de ihtiyaç vardı. Ancak önemle bahsedilmesi gereken postaneler, Posta Nezaretinin merkezden müdür görevlendirdiği muntazam postanelerdi.

Posta'nın kuruluş çalışmalarını yürütmek üzere kurulan posta komisyonunun görevlerinden biri de, başkentte postane ve idare merkezi olarak genişçe bir yer temin etmek, ayrıca vilayetlerde postaneler açmaktı. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda İstanbul'da "Postane-i Amire" açıldı. Posta Nezareti ve İstanbul Postanesi'ni içinde bulunduran Postane-i Amire binası, Eminönü'nde Yenicami avlusunda bulunmakta idi.[289] Vakıfa ait olan bu bina daha önce Cizyehane olarak kullanılmıştı. Burasının postane olarak seçilmesinin sebebi, şehrin ortasında bulunması, ticaret merkezlerine ve sahile yakın olmasıydı. Çünkü postanın ticaretle yakın ilgisi vardı. Deniz postacılığı için sahile

286 Akoba M. Münfahham, Türkiye'de Pul ve Pulculuk, İstanbul, 1963, s. 22
287 Slade Adolfus, "Osmanlı Posta Tatarları", Pos-tel, Sayı:10, İstanbul,1969, s.23
288 Demirel Hakkı, Posta'nın Önemi ve Ana Kuralları, Ankara, 1971, s.29
289 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, s.16

Telgrafhane-İ Amire Binasının Kapı Levhası

yakın bir yer seçilmesi gerekiyordu. Ayrıca da bütün İstanbul'da bir merkezin açılacak olması dolayısı ile en işlek yerde olması arzu edilmişti. Postane-i Amire adıyla açılan bu binanın kapısının üzerine Padişah Abdülmecid'in tuğrası konulmuş, hat yazısıyla Postane-i Amire yazılmıştı. Yabancıların anlaması için ayrıca Fransızca olarak "poste" kelimesi yazılmıştı. Bu bina, iki katlı ahşap bir yapıydı. Üst katı Posta Nezareti dairelerine ayrılmış, alt katı ise İstanbul Postanesi olarak düzenlenmişti.

İlk dönemde İstanbul'un dışında taşrada açılacak postaneler için belirli standartlar belirlenmişti. Bu standartlar I. Posta Kanunu'nda da ayrıntısıyla yer almıştı. Buna göre öncelikle postanenin giriş kapısının üzerine "postane" yazılacaktı. Postane şehir merkezinde olacak, içinde dolap ve raf teçhizatı bulunacaktı. Çalışma saatleri ve ücret tarifelerini gösteren listeler giriş kapı üzerine asılacaktı. Posta görevlisinin çalışacağı bölüm ile postaneye mektup veya başka bir posta maddesini göndermek ya da almak için gelenlerin arasında bir kapı veya pencere bulunacaktı. Dış kısımda bulunan gönderici veya alıcılarla müdür bu kapı vasıtası ile temas kuracaktı. Bunun dışında her postane de gelen mektup ve diğer posta maddelerini tartacak bir terazi, hasılatın konulacağı, defterlerin içinde saklanacağı sağlam bir sandık bulunacaktı. Tarife defterleri; biri adi mektuplarda

Posta Dağıtıcıları 1871

kullanılmak üzere sade "posta", biri taahhütlü mektuplarda kullanılmak üzere "taahhüt olunmuştur", biri de resmi mektuplarda kullanılmak için "tahrirat-ı mühime" ibarelerini taşıyan üç çeşit mühür; postanenin hesaplarının işlendiği defter; tatarların heybelerine konulacak mektupların her postane de ayrı ayrı sarılması için muşambalar ve diğer bazı kırtasiye malzemesi de postane de bulunacak eşyalar arasında yer almakta idi.

İlk dönem postaneleri hizmetin yapılabileceği basit yapılardı. Bu özelliklere sahip bir oda varsa hemen postane yapılır, yoksa kiralanırdı.[290] Kiralanacak postanenin, sahip olması gereken özelliklerin yanında aylık kirasının 50, en fazla 75 kuruş olması gerekiyordu. 1849'da Bosna, Üsküp, İşkodra, Kavala, Rusçuk, Amasya ve Niğde'de postaneler açıldığında kiralanacak binalar için, belirtilen miktarlarda kiraların ödenebileceği bildirilmişti. Bir yerde postane açılacağında oranın idarecisine önceden durum bildirilir ve belirli özelliğe sahip bina bulunması istenirdi.[291]

290 Özdemir Onur, Türkiye'de Modern Posta Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi, Anadolu Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir,1998, s.33

291 Yazıcı Nesimi, Tanzimat Döneminde Osmanlı Haberleşme Kurumu, 150. Yılında Tanzimat, Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s.163

6.2.3. Merkez Örgütü ve İlk Posta Görevlileri

Tanzimat'ın ilanından sonra halkın da hizmetlerinden faydalanacağı bir posta teşkilatı kurma çalışmalarını yapmak üzere öncelikle bir komisyon kurulmuştu.[292] 4 Temmuz 1840'da posta müdürü olarak tayin edilen Mustafa Sami Bey kuruluş çalışmaları devam eden Posta Nezareti'nin ilk idarecisidir. Fakat bu sırada nezaret kurulmadığı için kendisi posta müdürü olarak görevde bulunmuştu. Sami Bey'in Posta Nezareti'nin kuruluş çalışmalarını yürüttükten sonra Takvim-i Vekayi Nazırlığı görevi ile Posta İdaresi'nden ayrılmasından sonra yerine 9 Eylül 1840'da Ahmed Şükrü Bey tayin edilmişti. Ahmed Şükrü Bey zamanında Posta Nezareti'nin kuruluşu da tamamlanmıştır. Böylece kendisi hem teşkilatın ikinci idarecisi, hem de ilk Posta Nazırı olmuştu, ilk dönemdeki idareciler arasında teşkilatın üçüncü idarecisi ve ikinci posta nazırı Hüseyin Hasip Bey'i de saymak gerekir (l l Nisan 1842-25 Mart 1852).

Bu idarecilerin haricinde Posta Nezareti'nin ilk merkez görevlileri olarak Hafız ve Reşid efendilerle, gayr-ı müslim Balyelogi'nin adlarını verebiliriz. Bu üç görevli 9 Eylül 1840 tarihli bir emirle yazı hizmetine tayin edilmişlerdi. Daha sonra 12 Aralık 1840'da posta gelirlerini saklamak üzere 1000 kuruş maaşla Süleyman Ağa, Türkçe haricinde bir dille yazılmış olan mektup adreslerini Türkçe'ye çevirmek üzere 600 kuruş maaşla Sofyalı Ağyazar Posta Nezareti'nde görevlendirilmişlerdi.

Posta Nezareti'nin ilk tam kadro görevli listesi 15 Aralık 1841-14 Ocak 1842 ayına ait maaş defterinde bulunmaktadır. Buna göre İstanbul'da Nazır dahil 9 görevli ve 15 posta tatarı olmak üzere toplam 24 memur bulunmaktaydı. Bunlara ödenen toplam maaş ise 17.975 kuruştu. Bu yılın sonunda 13 Ekim-12 Kasım 1842 ayı için ödenen maaşları gösteren defterde ise, nazır Hüseyin Bey hariç toplam 26.575 kuruş ödendiği belirtilmişti. Buna göre bu görevliler ve maaşları şu şekilde gösterilebilir.[293]

292 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, s.16
293 Yazıcı, Tanzimat…,a.g.e, s.148

Gelir Katibi, Mehmet Şefik Efendi	2000 Kuruş
Katip Muavini, Kadir Efendi	500 Kuruş
Resmi Mektup Katibi, Galip Efendi	2000 Kuruş
Katip Muavini, Raşit Efendi	1000 Kuruş
Hafız Halil Efendi	1000 Kuruş
Katip Said Efendi	250 Kuruş
Ragıp Efendi	250 Kuruş
Ali Efendi	250 Kuruş
Emin Efendi	500 Kuruş
Ahmed Efendi	200 Kuruş
Hacı Halim Efendi	1000 Kuruş
Tatar (30 tane)	15000 Kuruş
Odacı	200 Kuruş
Kapıcı	175 Kuruş
Zotraki	400 Kuruş
Direktar	1250 Kuruş
Tezkere Katibi Hakkı Efendi	600 Kuruş

Tablo 6.1: Posta Nezareti Görevlileri ve Maaşları

Görüldüğü gibi bir Nazır, 16 memur ve 30 posta tatarı olmak üzere toplam 47 görevli vardı.

Posta Nezareti'nin merkez teşkilatı zamanla gelişmiş ve 71 kişilik bir kadroya sahip olmuştu. Bu kadroya o ay içinde Posta nazırının maaşı hariç olmak üzere 39.365 kuruş maaş ödenmişti.[294]

294 Yazıcı, Tanzimat…,a.g.e, s.149

Osmanlı Döneminde Atlarla Posta Taşımacılığı

Ahmed Şükrü Bey'in görevden ayrılıp Hüseyin Hasip Bey'in Posta Nazırı olarak tayini sırasında düzenlenen devir-teslim defterinde o sırada Postane-i Amire'nin sahip olduğu demirbaş eşyalarda gösterilmişti. Bu sırada merkez teşkilatında Nezaret-i Umumiye ile Başkâtip, Varidat, îrşalât ve tatarlarla ilgili birimler bulunmaktaydı.

Posta Nezareti'nin merkezdeki teşkilatını tam olarak gösteren son belge Haziran 1845'deki maaş defteridir. Burada Nazır, 17 asil memur, 71 tatar ve 3 maaşlı gönüllü yani toplam 92 kişi kaydedilmişti. Nazır hariç 45.945 kuruş maaş almaktaydılar.[295] Bu sırada Anadolu'da 21, Rumeli'de 13 olmak üzere 34 posta müdürü bulunmakta, böylece posta nezaretinde maaş alan merkez ve taşra görevlilerinin sayısı 126' yı bulmaktaydı.

Zaman içinde kadrolar genişlemişti. Maaşlı görevlilerin yanında maaşsız çalışan görevliler de bu kadroya eklendi. Maaşsız çalışan bu görevliler daha sonra merkez ve taşradaki postanelerde görevlendirildi.

295 Yazıcı Nesimi, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Haberleşme Kurumu", Osmanlı Ansiklopedisi, Cilt :3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 621

İstanbul Yeni Camii Postanesi Nakliyat Müdürü Rıza Bey ve Ekibi

Mart 1857'den itibaren Nazif Bey'in Posta Nazırı olmasıyla beraber Nezaret ve Postane'nin merkez kadrosunda 100'ün üzerinde memura görev verilmişti. Bunlara ödenen toplam maaş ise 75.450 kuruştur.

Ağustos 1861'de Agâh Bey'in Posta Nazırı olmasıyla merkez kadrosu yeniden düzenlenmiştir. 13 Ocak 1863'den itibaren, posta pullarının ülkede kullanılmaya başlanmasıyla, İstanbul'da bir çok yere posta kutuları konulmuş, 10 tane de posta mevkii belirlenmiş ve buralara memurlar görevlendirilmişti. Bu mevkiler; Postane-i Amire, Galata Postanesi, Beşiktaş, Üsküdar, Kadıköy, Sultanahmed, Şehzadebaşı, Sultanmehmed, Eyüb ve Kasımpaşa idi.[296]

İstanbul'da şehir içindeki mektuplaşma ihtiyacını gidermek için 9 Ağustos 1865 tarihli bir emir ile Birinci Şehir Postası kurulmasına karar verilmiş ve bunun için Lianos Efendi görevlendirilmişti. Bu postanın daha sonra kapanmasından sonra, halkın her zaman Postane-i Amire'ye gitmenin güçlüğü ve posta işlemi yapan yerlerin azlığı dikkat çekti. Bunun üzerine Eylül 1869'da Büyükdere, Tarabya, Yeniköy, Üsküdar, Kadıköy, Heybeli

296 Yazıcı,Tanzimat…,a.g.e, s.150

Pirinç Levha, Post Restant ile ilgili
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Deri heybe, at üzerine yerleştirilen posta çantası,
PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Deri Posta Çantası
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

ve Büyükadalarda birer postane şubesi açılması kararlaştırıldı.[297] Buralar için yeni memurlara ihtiyaç duyulmuştu. Ancak bu uygulamanın yeterli görülmemesi üzerine 13 Aralık 1869'dan itibaren, bu defa doğrudan Postane-i Amire'nin yönetiminde İkinci Şehir Postası faaliyete geçirilmişti. Bu postanın kanunla belirlenen 14 şubesi; Büyükdere, Tarabya, Yeniköy, Arnavutköy, Ortaköy, Üsküdar, Kadıköy, Büyükada, Beyoğlu, Galata, Sultanahmed, Sultanbeyazıd ve Aksaray'da idi. Bu 14 merkezde görev yapacak memurlara 23.450 kuruş aylık verilmesi öngörülmüştü. Bu postanın şube sayısı daha sonra 16'ya çıkarılmıştı.

Merkez teşkilatında Posta Nezareti'nin Telgraf Müdürlüğü ile birleşmesinden önce yapılan son büyük ıslahat çalışması Posta Nazırı Yaver Bey (17 Ağustos 1868 -21 Eylül 1871) nazırlığı döneminde gerçekleşir. Yaver Bey, Postane-i Amire'de görevli bulunan memurların ileri gelenlerinden oluşacak bir Posta meclisi kuruyordu. Bu meclis Posta idaresini ilgilendiren konularda kararlar alacaktı. Meclis şu üyelerden oluşmaktaydı: "Reis, Aza Tahrirat Başkatibi, Sertatarân, Ruznameci, Mekatib-i Mersûle Başmüvezzi, Dersaadet ve Galata Yönü Posta Müfettişi, Evrak-ı Sahiha ve Pul Muhafızı, Katip".

Yaver Bey, merkez memurları kadrosunu takviye etmek, görevde bulunanların suistimallerini önlemek, verimli çalışmalarını sağlamak için 5500 kuruş ödenek istemekteydi. Ayrıca Tatar ağası ve görevde bulunan 88 tatarın maaşlarında da toplam 9050 kuruş zam yapılacaktı.

1870 yılında Posta Nezareti'nin ikisi; şehir postası müfettişi ve asıl evrak müfettişi olmak üzere merkezde, altısı da taşrada teftişlerde bulunan 8 müfettişi vardı.

Yaver Bey'in çabaları sonucu Posta Nezareti büyük bir geliş-

297 Özdemir, Türkiye'de…, a.g.e, s.36

me göstermiştir. Bir nazır muavinine ihtiyaç duyulması üzerine 22 Nisan 1870'de İzmir Merkez Muhasebecisi Asım Bey 3500 kuruş aylıkla Nazır muavini tayin edilmişti.[298]

Posta Nezareti'nin merkez teşkilatı, Nezaret ile Telgraf Müdürlüğü'nün birleştiği 21 Eylül 1871 yılına kadar bu şekilde bir gelişme göstermişti.

6.2.4. Taşra Örgütü

1840 yılında Posta Nezareti'nin kuruluşuyla birlikte taşra örgütü günden güne gelişmeye başladı. Bu dönemde İstanbul dışındaki teşkilat ve yaptığı postacılık "Muntazam" ve "Gayr-ı Muntazam" olmak üzere ikiye ayrılmıştı.[299]

İlk başlarda kendisine müdür tayin edilen merkez ve bu merkezler arası yapılan postacılık şekline "Muntazam" deniliyor, posta maddelerinin ücretleri alınıyor ve postalar tatarlar vasıtasıyla taşınıyordu.

"Gayr-ı muntazam" ise, kendisine Posta Nezareti tarafından müdür tayin edilmeyen merkeze ve bu merkezler arasında yapılan postacılığa deniliyordu. "Gayr-ı muntazam" merkezlerde posta ile ilgili işleri o yerin en rütbeli memuru, meclisi menzilciler veya katipler yaparlardı. Bu merkezlerde yalnız adi mektup kabul edilir, gönderilen mektupların ücretleri alınamaz ve postayı sürücüler taşırdı. Fakat sonraları "Muntazam" kelimesine daha geniş bir anlam verilerek posta müdürü bulunan iki merkez arasındaki bütün yerlere "Muntazam" ismi verilmişti. Yapılan postacılık şekli ise değişmemişti.

Posta Nezareti'nin taşra teşkilatı içerisinde gayr-ı muntazam posta bölgelerindeki görevliler de vardı. Bunların Posta Nezaretinin esas kadrosunun birkaç katı olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin 1874'de Posta Nezareti'nin taşraya merkezden gönderdiği posta müdürü sayısı 37 idi. Aynı tarihte muntazam olarak 2082 saatlik bir yolda tatarlarla ve en az bu kadar bir mesafe içinde de sürücüler vasıtasıyla hizmet gören postayı taşrada 37 müdürün idare etmesi mümkün değildi.

Posta Nezareti'nin kuruluşundan sonra taşrada açtığı ilk merkez Edirne'de idi. Özellikle ticaretin geliştiği merkezlere öncelikle müdürler tayin edilmişti. Daha sonra önem sırasına göre "Gayr-ı muntazam" postacılık yapılan diğer merkezlere müdürler tayin edilerek buralar "Muntazam" posta merkezleri haline getirilmişti. Haziran 1841'de, posta usulünü Postane-i Amire'de öğrenen yedi görevli Rumeli'de Yenişehir, Selanik, Serez,

298 Yazıcı,Tanzimat…,a.g.e, s.152
299 Özdemir, Türkiye'de…, a.g.e, s.37

Niş ve Yanya; Anadolu'da Ankara ve Kayseri'ye posta müdürü olarak tayin edilmişti. Bunlardan sonra Ağustos 1841'de Anadolu'da Konya, Adana, Halep, Şam ve Akka'ya birer posta müdürü tayin edilmişti. Ağustos 1842'de İzmir ve çevresine "muntazam" posta işletilmesine karar verilmiş ve görevliler tayin edilmişti. Erzurum ve Trabzon'a Ekim 1842'de müdürler görevlendirilmiş ve Trabzon'a kadar denizden posta işletilmesine 11 Kasım 1842'de başlanmıştı. Haziran 1845'de İstanbul hariç bütün ülkede 34 posta müdürü görevlendirilmişti. Bunlardan 21'i Anadolu, 13'ü Rumeli bölgesinde bulunuyordu. 1847 yılına gelindiği zaman ise taşra posta müdürlerinin, yani "muntazam" postaneye kavuşan merkezlerin sayısı üç tane artarak 37'ye çıkmıştı. Bu 37 merkez arasında postanın tatarlarla taşındığı onbeş büyük yol açılmıştı. Böylelikle 2082 saatlik bir mesafeye muntazam posta taşınmıştı. Bu yollar şunlardı.[300]

Rumeli'de	
İstanbul'dan Edirne Yolu	44 saat
Edirne'den Kalas Yolu	130 saat
Edirne'den Vidin Yolu	99 saat
Edirne'den Manastır Yolu	123 saat
İstanbul'dan Selanik ve Yanya Yolu	186 saat
Filibe'den Belgrad Yolu	102 saat
Kumanova'dan Bosna Yolu	101 saat
Manastır'dan İşkodra Yolu	54 saat
Anadolu'da	
İstanbul'dan İzmir Yolu	87 saat
İstanbul'dan Alanya Yolu	158 saat
İstanbul'dan Şam Yolu	319 saat
İstanbul'dan Kayseri Yolu	186 saat
İstanbul'dan Diyarbakır Yolu	270 saat
Diyarbakır'dan Bağdat Yolu	169 saat
Trabzon'dan Erzurum Yolu	54 saat
TOPLAM: 2082 saat	

Tablo 6.2: Taşra Örgütünde Yollar ve Ulaşım Saatleri

2082 saatlik bir mesafeye 37 posta müdürü ile hizmet götürülmüştü.[301]

300 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, ss.37-38

301 Yazıcı Nesimi, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Posta Örgütü", Tanzimattan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:6, İstanbul, 1985, s.1639

Taşradaki Muntazam postanelerin sayısı Mayıs 1849'da 19'u Rumeli ve 25'i Anadolu'da olmak üzere 44'e çıkmıştı.

Eylül 1868'de Posta Nezareti yeni bir çalışma düzeni başlatmıştı, ayrıca bu konu ile ilgili bir de rehber çıkartmıştı. Buna göre Rumeli'de tatar caddesi üzerinde 116 merkez bulunmaktaydı. "Muntazam" postacılık yapan bu merkezlerin 36'sında postane müdürü vardı. Anadolu bölgesinde ise Tatar caddesi üzerinde 142 merkez bulunmakta, bunların 30'unda posta müdürleri görev yapmaktaydı. Bunların haricindeki merkezler "gayr-ı muntazam" durumdaydı. Yani postayı sürücüler taşımakta ve ancak adi mektup ve bazı evrak postacılığı yapılabilmekteydi.

Eylül 1868'de başlayan yeni çalışma düzeni Posta Nazırı'nın çabaları sonucunda gerçekleştirilmişti. Yine onun tarafından menzilhaneler, tatarların çalışmaları ve posta teşkilatı ile ilgili önemli çalışmalar yapılmış ve reform niteliğinde kararlar alınmıştı. Haziran 1868'de kesinleşen ve bir yazı ile uygulanması sadrazamlıktan "Nafia Nezareti" Bayındırlık Bakanlığı'na bildirilen bu yeni düzenlemede Posta Nezareti'nin merkez ve taşra teşkilatı şu şekilde belirlenmişti:

Nezaretin taşradaki teşkilatı on bir daireye ayrılıyordu. Her daireye bir merkez müdürü, yanına bir katip ve bir memur tayin edilmişti, bu dairelere bağlı postanelerin müdürleri yerel meclisler tarafından seçilecek, kefalete bağlanan bu müdürler Posta Nezareti'nin onayıyla tayin olunacaklardı. Bu 11 daire şu şekildeydi: Edirne, Varna, Saraybosna, Selanik, Golos, Galata, İzmir, Halep, Diyarbakır, Trabzon, Samsun.

Yeni düzenlemede, daireler dahilindeki postane müdürleri, posta memuru sıfatıyla bulunacak ondalıkçı, zarf ve pul satıcılarını kontrol ve teftiş; merkez müdürleri ve menzilhanelerin çalışmalarına nezaret etmek üzere Rumeli'de iki, Anadolu'da iki ve İstanbul ile Arabistan'da birer olmak üzere altı Posta Müfettişi tayin edilmişti.

Yaver Bey tarafından esasları hazırlanan ve uygulanması kabul edilen bu kadro bazı küçük değişikliklerle Posta Nezareti'nin Telgraf Müdürlüğü ile birleştiği 1871 tarihine kadar devam etmiştir.[302]

Sonuç olarak, 2 Şubat 1870 tarihine kadar Posta Nezareti'nin merkez ve taşra teşkilatı ile birlikte idari yönden Ticaret Bakanlığı'na, mali yönden Maliye Bakanlığı'na olan bağımlılığı devam etmişti. Bu tarihte teşkilat Bayındırlık Bakanlığı'na (Nafia Nezareti)

302 Özdemir, Türkiye'de…, a.g.e, s.40

bağlanmıştı. Daha sonra ise 21 Eylül 1871'de iki ayrı organizasyon olarak düzenlenmiş bulunan Posta Nezareti ve Telgraf Müdürlüğü, Posta ve Telgraf Nezareti adı altında birleşmişlerdi.

6.2.5. Posta Tekeli

6.2.5.1. Posta Nezareti 'nin İltizama Verilmesi

Dünya üzerinde mevcut olan ülkelerin posta tarihçeleri incelendiğinde, posta faaliyetlerinin halkın sunulan hizmetlerden daha fazla yararlanmaya başlamasıyla beraber arttığı, bu sebeple de pek çok devletin kendi posta idarelerini belli bir bedelle özel kişi, işletme veya kuruluşlara devrettiğini görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nde de bu uygulama yaygın bir şekildeydi. Nitekim, eğer bir kişi bir iş için talipse, o işin ücretini peşin veya taksitle ödüyor ve işletme hakkını elde ediyordu. Posta Nezareti'nin iltizama verilmesi ilk defa Birinci Posta Nazırı Ahmed Şükrü Bey (nezareti Eylül 1840-Nisan 1842) döneminde[303] söz konusu olmuştur. Bu dönemde Şükrü Bey, postanın 3 seneliğine belli bir bedel karşılığında kendisine verilmesini istemiş, ama görevden ayrıldığından bu gerçekleşmemiştir. Daha sonra bu iş için İsmail Paşa talip olmuştur. Bunun için senelik gelirinin 1.000 kese fazlasını vereceğini taahhüt etmiş ve 1852-1857 tarihleri arasında postalar iltizamla İsmail Paşa tarafından idare edilmiştir. Bu süre içinde suistimal ve görevi kötüye kullanma durumları vukuu bulduğundan İsmail Paşa Bolu'ya sürülmüştür. Osmanlı Postası'nda iltizamla idareye beş yıla yaklaşan bir uygulamadan sonra son verilmiş, devletin yıkılışına kadar da bir daha iltizam idaresine dönülmemiştir.

6.2.5.2. Mektup Taşımacılığının Yalnızca Posta İdaresine Verilmesi

Bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan halk, Posta Nezareti'nin kuruluşundan önce devlet haberleşme teşkilatı demek olan "ulak-menzilhane" ikilisinin çalışmalarından faydalanamamaktaydı. Bununla birlikte, haberleşmenin bir ihtiyaç olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bunun değişik yollardan giderilmiş olacağını düşünmek doğaldır.

303 Yazıcı, Tanzimat…, a.g.m, s.1642

Nitekim burada karşımıza tüccarın ve halkın haberleşmesini düzensiz bir şekilde de olsa temin etmeye çalışmış olan sai, kiracı, katırcı ve emanetçi gibi unsurlar çıkar. Bunlara bir de daha önce tatarlık görevi yapan, fakat Posta Nezareti'nin kuruluşundan sonra posta tatarı olamayanların bir kısmını ilave etmek gerekir. Çünkü bunlar da eski alışkanlığın bir devamı olarak posta maddelerini kendi hesaplarına taşımaya devam etmişlerdir.[304]

Osmanlı Devleti'nde postalar iki amaçla kurulmuştu. Bundan ilki gelir temini, ikincisi haberleşme maddelerine fesadın karışmasını önlemekti. Bu durum devletin postacılık faaliyetlerini tekel altında yürütmesini zorunlu kılıyordu, fakat bu hususta 1. Posta Kanununda bir hüküm yoktu. Yasadaki bu açıklık kısa zamanda idarenin de dikkatini çekti ve 1841'de çalışmalar başlatıldı. Uzun süre devam edecek olan bu mücadelenin esası; postayı taşıma hakkının Posta Nezareti'ne ait olduğu, başkalarının bu göreve talip olmalarıyla hem gelir kaybının, hem de haberleşme hizmetlerinde yolsuzlukların olabileceğiydi. Posta Nezareti'nin bu unsurlarla ve ayrıca da yine ücreti karşılığı posta maddeleri taşımaya yeltenen bazı araba şirketleriyle yaptığı mücadelenin oldukça uzun sürmüş olduğunu Osmanlı belgelerinden öğrenmekteyiz.

6.3. POSTA HİZMETLERİ

6.3.1. Postanelerin Taşıdıkları Maddeler

Postanelerin çalışmaları ilk defa 16 Kasım 1840 tarihinde yapılan I. Posta Kanunu'yla düzenlenmişti. Bu kanun Fransız Posta Kanunu'ndan yararlanılarak hazırlanmıştı. Bu kanunla sadece aslı kağıt olan posta maddelerinin gönderilmesi sağlanabilecekti. Posta Nezareti "adi", "taahhütlü" ve devlete ait resmi mektup "tahrirat-ı mühimme" olmak üzere üç çeşit mektubu kabul ederek aslı kağıt olan takvim, gazete ve benzerlerini taşımakla yetinmişti. Örneğin; İstanbul-Edirne arasında ilk postanın hareket edeceği hakkındaki ilanda: "… iş bu postanın vaz'ı yalnız mektup nakl ve İ'zamdan ibaret olup…" denilmişti. Fakat geçici olduğu belirtilen bu durum çok kısa sürmüştü. Posta idaresinin kuruluş amaçlarından biri ülke ticaretinin gelişmesine katkıydı. Bu ise posta ile emanet diye isimlendirilen para ve eşyaların da taşınması ile mümkündü. Tüccarların bu yoldaki istekleri ve ilk uygulamaların sonuçları dikkate alınarak Posta Nazırı Ahmed Şükrü Bey tarafından bu konuda bir layiha hazırlanmıştı. On iki maddeden oluşan bu layiha esasla-

304 Yazıcı, Tanzimat...., a.g.m, s.1643

rına göre, yalnızca "muntazam" posta bölgelerinde 24 Ocak 1841'de postalarla emanet akça, akçası[305] ve numunelik eşyaların taşınmasına başlanacaktı. Bu tasarı hükümlerinin uygulanabilmesi için gereken yerlere zamanında duyurular yapılmış, kuruluşun üçüncü ayı bittiğinde Posta Nezareti "muntazam" bölgelerde hem evrak hem de yük postacılığı olmak üzere iki çeşit postacılık yapmaya başlamıştı. Nitekim Posta Nezareti'nin 24 Ocak 1841 tarihli kararından sonra "muntazam" postacılık yaptığı ve yeni başladığı merkezler dolayısıyla verdiği ilanlarda buralara mektup ve diğer evrak yanında emanet ve hafif numunelik eşya taşımacılığının da yapılacağı özellikle belirtilmişti. "gayr-ı muntazam" bölgelerde ise yalnızca evrak postacılığı yapılmakla yetinilmişti.

Posta Nezareti, "muntazam" bölgelerde evrak postacılığı ile birlikte, emanet ve numunelik eşya; "gayr-ı muntazam" bölgelerde yalnızca mektup ve aslı kağıt olan, yani evrak postacılığı uygulamasına onyedi sene devam etmişti. Bu süre içinde postalarla emanet ve numunelik eşya taşınmasına tüccarın ve halkın büyük ilgi gösterdiği görülmektedir. Fakat, çoğunlukla menzilhaneler arasında beygir sırtında yapılan posta taşımacılığı ile bu isteklere cevap verilemez olmuştu. Taşımacılığın çok masraflı olması, bir taraftan Posta Nezareti'nin bu uygulamadan devamlı zarar etmesine neden olurken, öte taraftan yük taşımacılığı postaların daima gecikmesine de sebep olmakta idi. İşte bu iki önemli sebep nedeniyle postalarla yük ve emanet taşınmasının kaldırılması veya idarenin zarar etmeyeceği bir şekle çevrilmesi düşünülmeye başlanmıştı.

Bu konudaki çalışmalar 23 Ağustos 1857'de başlamıştı. Yapılan inceleme ve araştırmalara göre; postaların gecikmelerine ve idarenin zararına sebep olan büyük eşya ve çok miktarda akçe taşınmasından vazgeçildiği takdirde posta gelirlerinde senede 1000 keselik (1 kese: 500 kuruş) bir düşüşün olması muhtemeldi. Bununla birlikte menzilhanelerde beslenen beygirler azalacağından, 2000 keselik bir tasarruf sağlanmış olacaktı. Ayrıca yalnızca evrak taşıyan postalar süratli gideceklerinden gecikmeler de önlenmiş olacaktı.

Sonuçta; postalarla akça taşınmasından tamamen vazgeçilmesinin tüccarın aleyhine olacağı ve ülke ticaretinin bundan olumsuz yönde etkileneceği kanaatine varılmıştı. Posta idaresi de bundan zarar görebilecekti. Bütün bu nedenlerden dolayı postalarla eşya taşımacılığının şimdilik tamamen kaldırılması uygun bulunmakla birlikte, beyaz

305 Posta ile taşınan akçaya emanet akça veya yalnızca emanet denilmekteydi. Sürre akçası (altını) ise II. Mahmud' un 1822-1823 senelerinde bastırdığı altın paralara halkın verdiği isimdir. Numunelik eşya ise, hafif eşya anlamındadır. Bkz. Pakalın, Osmanlı Tarih…, a.g.e, s. 283

akça taşımacılığına devam edilmesi gerektiğine karar verilmişti. Bu karardan sonra Posta Nezareti'nin para taşımacılığından zarar etmemesi düşünülmüştü. Tüccarlar Posta Nezareti'ne çağrılmış ve "…yolların tanzim ve düzenlemesine ve muntazam yük postalarının tertip ve teşkiline kadar postalara verilecek her çeşit beyaz akça için her mucibi tarife alınmakta olan posta ücretine bir mislinin daha zamm olunması…", gönderilecek akçanın mevsim ve mevkiine göre postaların gecikmesine sebep olmayacak ve hurc sığacak kadar olması şartı ile taşınmasına karar verilmişti.

Bundan sonra Temmuz 1871'de çıkarılan ikinci Posta Nizamnamesi'nde de aynı uygulamanın devam ettirilmesi yönünde hükümler yer almıştı. Buna göre Nezaret, bazıları tekel altında ve bazıları tekel altında olmaksızın posta maddeleri taşıyacaktır. Bunlar üç çeşittir: mektup, hurc sığacak, postalarla gidebilecek büyüklük ve miktarlarda olmak şartıyla altın ve gümüş para, hafif mücevherler, ticaret eşyaları numuneleri ve iki kıyyeyi (2600 gr.) geçmeyen kitap ve benzeridir. Temmuz 1871'deki bu uygulama Tanzimat Dönemi'nin sonuna kadar (1876) varlığını sürdürdüğü gibi, ondan sonra da uzun süre postalarla bu şekilde postacılık yapılmıştı.[306]

Posta Nezareti'nin o dönemde sınırlı bir biçimde gerçekleştirmeye çalıştığı bir diğer hizmette günümüz posta havalesi hizmetine benziyordu. Bilindiği gibi akçe taşınmasından havale işleminin aksine bizzat postaneye teslim edilen paralar alıcıya ulaştırılmakta idi. Ancak telgrafhanesi olan bazı merkezler için 7 ekim 1862'den itibaren her ay için, İstanbul'dan taşraya akçe göndermek isteyenlere, taşra posta-hanesinin hasılatı kadar akçe havalesi izni verilmişti. Her Rumî ayın 15'ine kadar isteyen Postane-i Amire'ye müracaat ederek, göndereceği parayı ve ücretini yatırmak suretiyle bu hizmetten faydalanabilecekti. Bu işlemin yapılacağı merkezler; Rumeli'de, Edirne, Filibe, Sofya, Niş, Tırnova, Vidin, Şumnu, Rusçuk, Selanik, Serez, Saraybosna, Mostar, Anadolu'da ise; İzmir, Ankara, Diyarbakır'dı. Bu şekilde para göndermek isteyenler akçe işlemindeki tarifeye tabi idiler. Bu uygulama ile soygun ihtimali ve hasılatın İstanbul'a getirilmesi güçlüğü ortadan kalktığı için Posta Nezareti'ne büyük bir ölçüde fayda sağlamıştı.[307]

6.3.2. Postanelerin Çalışma Zamanları

Postanelerin hizmetlerini tam olarak yerine getirilebilmesi için gerek merkez (İstanbul'daki Postane-i Amire'nin) ve gerekse taşradaki diğer postanelerin belirli bir

306 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.43
307 Yazıcı, Tanzimat…,a.g.e, s.166

mesaiye tabi olmaları gerekiyordu. Bu durum Birinci Posta Kanunu'nda müdürlerin "külli yevm mektup alıp vermek için iki saat öğleden mukaddem ve üç saat öğleden sonra ki ceman beş saat odalarında olmak lazım geleceği" şeklinde yer almıştı. Bundan sonra çıkarılmış olan kanun, yönetmelik ve Posta Nezareti'nin ilanlarından posta görevlilerinin mesaisinin süresini ve postanelerin çalışma saatlerini tespit etmek mümkün olamamaktadır. Fakat günde beş saatlik mesai daha sonra arttırılmıştı. Çeşitli zamanlarda gazetelere verilen ilanlarda günlük çalışma cetvelinden çok mektup ve diğer posta maddelerinin postaya son veriliş saatleri yani postanelerin açık oldukları son saat önemle belirtilmişti.

29 Kasım 1847 tarihli bir fermanla Postane-i Amire'ye getirilecek olan mektup ve emanetlerin Anadolu postasının Çarşamba, Rumeli postasının da Pazartesi günleri çıkarılacağı göz önüne alınarak, o haftaki posta ile gönderilecek olan mektup ve emanetler o gün sabah saat 1.30-2'den başlamak üzere 10-10.30'a kadar[308] postaneye verilmesi gerektiği belirtilmişti. Bu vakitten sonra gelenler kabul edilmeyecek, istenirse ücreti verilerek tatar çıkartılabilecek veya gelecek haftaki posta ile gönderilebilecekti. Buradan anlaşıldığına göre İstanbul Postanesi bu tarihte mektup ve emanetleri yalnızca postanın hareket günlerinde kabul etmekte idi.

Daha sonra yine bu konu ile ilgili çıkarılan ilanlarda posta maddelerinin postanın çıkış gününde; emanet ve numunelerin saat 3'ten 9'a, mektup, gazete ve diğer benzerlerinin 3'den 10.30'a kadar postaneye getirilmesi gerektiği belirtilmişti. Bundan sonra da Posta Nezaretinin gazete ilanlarında mektup ve emanetlerin buna yakın saatlerde ve yalnız posta günlerinde en geç postaneye getiriliş saatleri duyurulmuştu, İstanbul Postanesi'nde emanet ve mektuplar en geç saat 10'da kabul edilecek, taşra postanelerine de vaktinde getirilmesi gerekecektir. Mektup ve emanetlerin en geç saat 9.30'a kadar getirilmesi gerekir. Mûhimmeler içinse önceden haber verilmek şartı ile 10.30'a kadar beklenilecekti.

Mektup ve emanetlerin postanın hareket günlerinde kabulü usulü ve bu konudaki mecburiyet, 1863 yılında postalarda pul kullanılmaya başlanmasından sonra posta kutuları sayesinde ortadan kalkmıştı.

308 Burada söz konusu edilen saat güneşin batışını esas alan ve her akşamı 12 kabul eden saattir. Buna "ezanî saat" denildiği gibi, "alaturka saat'de denir. Bkz. Pakalın, Osmanlı Tarih…, a.g.e, s.580

Postanelerin göndericilerden Cuma günü hariç her gün emanet ve numune kabul etmeye başlaması ise Şubat 1871'den itibarendir. Bu tarihten sonra haftanın altı günü saat 4-9 arasında tüccar ve halkın her türlü posta maddesi İstanbul Postanesi'nce kabul edilmeye başlanılmıştı.İstanbul'daki Postane-i Amire'nin çalışma zamanları 1873'de yeniden düzenlenmişti.

Bu sıralarda Posta ve Telgraf idarelerinin birleştirilmesi, İstanbul'dan her gün posta çıkarılması, dolayısıyla gelen postanın o gün içerisinde işlemlerinin tamamlanması zorunluluğuyla çalışma saatleri ve halka açık olma zamanları yeniden düzenlenmişti.Bu arada deniz postalarının çok erken gelmesi ve bazı postalarında İstanbul'a geç ulaşması sebebiyle postanenin hergün güneş doğuşundan gece üçe kadar açık tutulması uygulaması 13 Nisan 1873'te İstanbul Postanesinde başlatılmıştı. Bu yoğun mesai uygulaması sadece İstanbul Postanesi'nde devam ederek diğer merkezlerde iş yoğunluğunun azlığı sebebiyle daha az mesai saati uygulaması yoluna gidilmişti.

6.3.3. Postaların Hareket Günleri

Osmanlı postalarının kuruluş sırasında postalar her gün değil, çoğunlukla ancak, haftada bir defa çıkarılabilmişti. 1847'de İstanbul merkez olmak üzere çıkarılan postalar örnek olarak alınırsa, İstanbul'dan Rumeli'ye, her Pazartesi akşamı iki tatar çıkarılırdı. Bunlardan biri sağ koldan Edirne'ye, diğeri de sol koldan Selanik ve Yanya'ya giderdi. Her iki posta Pazar günü dönerlerdi.

Edirne'den, her Çarşamba günü sağ koldan Kalas'a, orta koldan Vidin'e, sol koldan da Filibe, Kumanova ve Manastır'a üç Tatar çıkarılırdı. Bu postalar Perşembe günü Edirne'ye dönerlerdi.[309]

Rumeli bölgesinde yukarıda belirtilen merkezlerden ileri ayrıca tatarlarla eşya ve mektup gönderilmekteydi. Bunlar Filibe'den Belgrad'a, Mumanova'dan Bosna'ya ve Manastır'dan İşkodra'ya belirli günlerde çıkarılan postalardı.[310]

İstanbul'dan Anadolu'ya ise her Çarşamba akşamı beş tatar çıkarılırdı. Biri sağ koldan İzmir'e, biri yine sağ koldan Alanya, biri orta koldan Şam'a, biri orta koldan Kayseri'ye ve diğeri de sol koldan Diyarbakır'a giderdi. Buralardan posta Pazar günü İstanbul'a dönerdi.[311]

309 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.45
310 Yazıcı, Tanzimat…, a.g.m, s.1645
311 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.46

Rumeli kısmında olduğu gibi, İmparatorluğun Anadolu kısmında da bu mevkilerden ileri ayrıca tatar postaları çıkarılırdı. Diyarbakır'dan Musul'a ve Bağdat'a ve Trabzon'dan Erzurum'a belirli günlerde postalar gönderilir ve geri dönerlerdi. Musul' dan Bağdat'a olan posta iki haftada bir defa çıkarılırdı.

Daha sonra görülen ihtiyaç üzerine posta hareket günleri arttırılmış, özellikle deniz postaları, yabancı postalarla rekabet amacıyla büyük sayılara ulaşmıştı.

6.3.3.1. Şehir Postaları

Buraya kadar görüldüğü gibi Posta Nezareti geniş ülkedeki çeşitli merkezler arasında postacılık yapmaya çalışmaktadır. Gelen mektupların adreslerine müvezziler tarafından ulaştırılması bile uzun süre düşünülememiştir. Halbuki bazen aynı şehirdeki kişilerin de birbirine mektup göndermesi gerekebilir. Burada karşımıza Şehir Postası çıkar. Buna göre;

1. Birinci Şehir Postası: Ülkemizde şehir postası kurulması düşüncesi ilk defa Posta Nezareti'nin tesisinden 24-25 sene sonrasına rastlar. Yapılan araştırmalar neticesinde, böyle bir organizasyonun kuruluşu ve memurlarının bir senelik maaşlarının 350.000 kuruşu bulacağı hesaplanır. Bunun üzerine Şehir Postası'nın müteahhit tarafından çalıştırılmasına karar verilir. Samancıoğlu Ohannes, Aznavuroğlu Osep ve Yanyalı Lianos efendilerden üçüncüsünün teklifi uygun bulunur. Böylece 9 Ağustos 1865 tarihli padişah onayıyla Birinci Şehir Postası Yanyalı Lianos Efendi'ye verilir. Lianos Efendi bu süre içinde Postane-i Âmire'ye 365.000 kuruş ödeyecektir. Bu postanın çalışmalarını düzenleyen 38 maddelik nizâmnâmesi çıkarılır ve 13 Aralık 1865 Çarşamba günü çalışmalarına başlar. Dönemin gazetelerinden tespit edildiğine göre Birinci Şehir Postası, İstanbul ve çevresinde kısa zamanda teşkilatını geliştirmiş, ahaliden büyük rağbet görmüştür. Fakat kesin olarak tespit edemediğimiz sebeplerle bu posta, daha deneme süresinin bitişine 4, 5 sene varken Mart 1867'de çalışmalarına son vermiştir.[312]

11. Diğer Şehir Postaları: 13 Aralık 1869'da İkinci Şehir Postası'nın çalışmaya başladığı görülür. Bu teşkilât kendisi için çıkarılan 22 maddelik bir kanunla, doğrudan Posta Nezareti tarafından idare edilmiştir. Bunu müteakip 13 Eylül 1875'de Üçüncü Şehir Postası'nın kurulduğunu görüyoruz.

312 Yazıcı, Tanzimat…, a.g.m, s.1645

Türk Postasının Şam'dan Bağdat'a sevki 1894

Tanzimat döneminde İstanbul haricindeki Osmanlı şehirlerinde başka bir şehir postası uygulaması görmüyoruz. Bunun iki istisnası 1866-67'de Köstence ve Çirnova'da birer özel idare şeklinde teşkilâtlanmış olan şehir içi posta işletmeleridir.

6.3.4. Postaların Taşınması Problemi

Posta Nezareti ülke içinde postaların taşınmasında daha önceki vasıtalardan faydalanmıştır: Öncelikle menziller arasında beygirlerden, çok az da olsa deniz taşımacılığını kullanmıştır. Ama genel olarak postaların taşınmasında kara taşımacılığına büyük yer verilmişti, bu nezaretin kuruluşuyla birlikte ilk 20-25 sene süresince sürmüştür. Özellikle kara taşımacılığınının kullanılmasının önemli nedenleri vardır.

En önemli neden; devletin elinde o sırada yeteri kadar yük ve yolcu taşıyacak vapurların bulunmamasıdır. Çünkü posta taşımacılığı, ancak limanlar arasında düzenli bir şekilde yük ve yolcu taşıyan vapurlarla gerçekleştirildiğinden iktisadi olabilirdi. Os-

manlı Devleti'ni kara postacılığına iten diğer bir önemli neden ise, şüphesiz sahillerde yabancı postaların güçlü rekabetidir.[313]

Karadan posta taşımacılığının pekçok zorlukları vardı. Mesela, yollar boyunca yer alan menzilhaneler arasında beygirler sırtında nakliyat çok güçtü. Taşınan yük az oluyordu. Alınan bütün önlemlere rağmen, soyulma tehlikesi vardı. Ayrıca maliyet aşırı yükselmekteydi.

Posta Nezareti'nin bütün imkânsızlıklara rağmen denizyollarından istifadeye çalıştığını vurgulamak gerekir. Nitekim Trabzon ve Erzurum'a postalar baştan itibaren denizden gönderilmiştir.

1859'da postacılık gayesiyle iki vapur satın alındığını görmekteyiz. Temmuz 1863'te ise Sahil Postaları kurulmuştur. Ülke içinde demiryolları kurulmaya başladığında, postalar bu yoldan da faydalanmışlardır.

6.3.5. Postaların Ücret Tarifeleri

Posta Nezareti, sunmuş olduğu hizmetler için farklı ücret tarifeleri uygulamış, bunda mesafe ve ağırlığı baz almıştı. Örneğin; İstanbul'dan Ankara'ya gönderilen bir mektupla, Kayseri, Bağdat, Cidde veya Niş'e giden mektupların posta ücretleri değişik olmuştu. Aynı şekilde mektupların ağırlığı da fiyatlara yansımıştı. O dönemde mektubun ağırlığı, dirhem ile ölçülürdü. Çünkü ağırlık ölçüsü birimi okka idi.[314] İlk tarifelerde 3 dirhem[315] ağırlığındaki bir adi mektubun, bir saatlik mesafeye bir paraya, 4 dirhemliğin aynı mesafeye 1, 5; 5 dirhemliğin 2 paraya gideceği belirtilmişti.

Posta Nezareti'nin fiyat tespitinde etkili olan bu iki konunun dışında diğer bir etken ise, posta taşımacılığının karadan veya denizden gerçekleştirilmiş olmasıydı.

Denizyoluyla taşımacılık ucuza mal olduğundan, fiyatlar bu alanda düşük tutulmuştu. Bununla ülke içinde, özellikle sahillerde teşkilatlanmış olan yabancı postalarla rekabet

313 Yazıcı, Tanzimat…, a.g.m, s.1643

314 Bir okka 1, 283 gram, Bkz. Ağakay Mehmet Ali, Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1959, s.591

315 Bir dirhem 3, 20 gramdır, Bkz. Ağakay, Türkçe…, a.g.e, s.218

etme imkanı sağlanıyordu. Fakat buna bir bakıma zıt düşen bir uygulama da, fiyatları yüksek tutarak Hazine'ye gelir temin edilmesi gayretleriydi. Fiyat tespitinde zaman zaman bu düşüncenin etkili olduğu görülür. Nitekim Posta Nazırı Agâh Bey tarifelerle ilgili geniş bir rapor hazırlamıştı. Agâh Bey, mektup ücretlerinin düşürülmesini, mesafeye göre ücret alımından vazgeçilmesini ve posta pulunun kullanılmasını teklif etmişti. Böylece uzun vadede halkın daha çok mektuplaşacağını düşünüyordu. Ancak bu tekliflerden ilk ikisi gelir kaybına sebep olur düşüncesiyle uygulamaya değer bulunmamış, üçüncüsü suistimalleri önleyeceği, böylece posta gelirlerinin artacağı düşünülerek kabul edilmişti.

Birinci Posta Kanununa göre muntazam bir bölgede mektup göndermek isteyen kişi, postaneye gider ve mektubu memura teslim ederdi. Memur mektubun gideceği mesafeye göre ücret alır, bunu kırmızı mürekkeple mektubun üzerine yazardı. Daha sonrada mektubun cinsine göre zarfın kenarına siyah mühür basar ve dolaba kaldırırdı. Kullanılan zarflar bugünkü gibi değildi. "Bağdadî" adı verilen ince kağıtlar, mektup yazıldıktan sonra, yazısı iç tarafa gelmek üzere, zarfa benzer şekilde üçgen olarak kapatılır ve üzerine adres yazılırdı. Postaların çıkarılacağı gün mektuplar ve diğer posta maddeleri iki saat evvel gidecekleri yerlere göre ayrılır, her birine bir numara verilirdi. Bu numaralara göre cetvellere, sırayla her birinin ismi, ağırlığı, alınan ücreti kaydedilirdi.

Mektuplar daha öncede belirtildiği gibi adi, taahhütlü ve mühimme olurdu. Bu nedenle gerek bunlar ve gerekse, diğer posta maddelerinin postaya verilmesi, ücretlerinin ayrı ayrı hesaplanarak alınması, sıraya konulması posta memurları için zor olur, yanlışlıklar meydana gelirdi. Ayrıca bu sistemde alınan ücretin mektuba eksik yazılması da mümkündü. Mektuplar peşin ücrete tabi olup, taahhütlü mektuplar için iki misli ücret alınırdı. Kaybolan taahhütlü mektup için mektup sahibine, Posta idaresi tarafından 100 kuruş tazminat ödenirdi.[316]

Bu yapılan işlemler "muntazam" postanelerde gerçekleşirdi. Çünkü mektup ücretleri ancak muntazam postanelerde peşin alınıyordu. "gayr-ı muntazam" postanelerden gönderilen mektupların ücretleri ise, mektup alıcısından istenirdi.

316 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, ss.47-48

1865 1. Tip Ay Yıldızlı Pullar

1861'de çıkarılan bir yönetmelikle sahibinin postaneden almadığı mektuplar, mektupçular (müvezziler) tarafından adresine götürülecekti. Bu sebeple mektupları götürme işleri yani mektupçubaşılık, arttırmayla bir kişiye verilirdi. Bu kişi oluşturduğu ekip ile mektupları dağıtır, buna karşılık "ücret-i kademiye" adıyla bir bedeli mektup sahibinden alırdı.

1864'de bu bedel mektup başına 20 paraydı. Bununla birlikte taşrada bu hizmetin karşılığı olarak ne kadar ücret alındığı tam bilinememektedir. Bu uygulama 1882'ye kadar devam etmişti. Aynı tarihte çıkan Üçüncü Posta Nizamnamesi'yle mektup dağıtma hizmetinin ücretsiz yapılması kabul edilmişti. Bu yalnızca mektuplar ve bazı evrak için geçerliydi. Diğer posta maddeleri ise alıcısına postanede teslim edilirdi.

1840 Tarihinde Dünyada İlk Basılan 1 Penny Değerindeki Pul (Penny Black)

6.3.6. Postalarda Pul Kullanımı

Bugünkü anlamda, zarfa yapıştırılabilen ilk pul, İngiliz Posta İdaresi'nin Posta Bakanı Rowland Hill zamanında[317] 6 Mayıs 1840 yılında çıkarttığı, üzerinde Hollandalı ressam William Mulradi tarafından yapılan Kraliçe Victoria'nın portresi bulunan l penny değerindeki "Penny Black" olarak anılan ünlü siyah puldu.[318] Basılan pul incelendiğinde tek renk olarak basıldığı arkasında zamk olmadığı ve tabakaların makasla birbirinden ayrıldığı görülmekteydi. Bu sebepledir ki, bunu izleyen zamanda iki renkten fazla renk

317 Düzenli Şükran, İletişim Aracı Olarak Pulun Önemi, Cumhuriyet Dönemi, Cumhuriyet Konulu Posta Pullarının İncelenmesi ve Cumhuriyet'in 75. Yıldönümü Anma Serisi Pul Tasarımı Önerileri, İnönü Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1998, s.9

318 Tuna Turgay, "Dünyanın İlk Posta Pulu", Hayat Tarih Mecmuası, Sayı:3, İstanbul, 1977, ss.94-95

kullanılarak basılan ilk pul İsviçre'de basıldı. Daha sonra bunu kabartma ve uçak pulunun İtalya, helikopter pulunun İspanya, metal pulun Macaristan, resmi pulun ise Merica adasında basımı izledi.[319]

Osmanlı İmparatorluğunda ilk posta pulu ise, Posta Nezareti'nin kuruluşundan 23 yıl sonra Abdülaziz Döneminde (1861-1876), Beşinci Posta Nazırı Agâh Bey'in (24 Ağustos 1861-21 Mart 1865) girişimiyle gerçekleşmişti. Agâh Bey'in hükümete sunduğu teklifin kabul edilmesiyle 15 Mart 1862 tarihli bir fermanla, posta pullarının 13 Ocak 1863 tarihinde kullanılması emredilmişti.[320]

Bu tarihe kadar mektuplar her postanenin kendine ait mührü ile damgalanırdı. Bu yüzden 1840 yılından 13 Ocak 1863 tarihine kadar olan döneme Prefilâtelik (Mühür devri) denilmektedir.[321] Her postanenin kendi ismini taşıyan bir mührü vardı. Bu mühürler genellikle siyah ve mavi renkte basılmışlardı. Mühürler üzerinde genellikle; "An Canibi Postai", "An Canibi Postanei" veya "Postai Hükümeti" yazısı ile altında şehir ismi ve sene olarak tarih yazılıydı. Doğal olarak posta pulunun kullanılmasıyla bu mühürlerin kullanılmasına da gerek kalmamıştı.

13 Ocak 1863'de kullanılmaya başlanılan ilk Osmanlı pulu[322] üzerinde Darphane-i Amire baş mühürcüsü Abdülfettah Efendi ile Eksercioğlu Agah Efendi'nin büyük emeği vardı.

Tuğra ve desenler onlar tarafından yapılmıştı, ilk pul beyaz kağıt üstüne siyah taş baskısıyla hazırlanmış, üstlerine süngerle boya çekilmiş, teker teker anilin boyayla renklen-

1861-1865 Yılları Arasında Posta Nazırlığını yürüten Ağah Bey

319 Düzenli, İletişim…, a.g.e, s.10
320 Bayındır Mustafa Hilmi, Osmanlı-Türk Posta Mühür ve Damgaları 1840-1929, Ön Kitap, Ünal Ofset, İstanbul, 1992, s. 55
321 Akoba, Türkiye'de…, a.g.e, s.19
322 Yazıcı, Dünden Yarına…, a.g.e, s.72

dirilmişti. Resim kullanılmadığından Sultan Abdülaziz'in imzasını temsil eden tuğrası ile ince motifler vardı. Bu nedenle bu pullara "Tuğralı Pul" adı verilir. Tuğranın altında bir hilal içinde "Devlet-i Aliyeyi Osmaniye" yazısı bulunmaktaydı. [323]

1856 Yılında Osmanlı Posta Tatarı,
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

1865-1867, 1871-1876 yıllarında ise üzerinde ayyıldız motifi olan pullar bastırılmıştı. Böylece Türk bayrağını ve Türk devletini temsil eden ay yıldız, ilk defa pul üzerinde yer alıyordu.

Birinci emisyon Tuğralı Pul ince kağıt üzerine basılmış olup 2 ve 5 kuruşluk olmak üzere iki puldu. 2 kuruşluk; koyu mavi zemin üzerine siyah, 5 kuruşluk; pembe zemin üzerine siyah taş baskısıydı.[324]

1892 Yılında Osmanlı Posta Tatarı,
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

İkinci emisyon Tuğralı Pulda ince kağıt üzerine basılmış olup 20 para, l, 2 ve 5 kuruşluk olmak üzere dört puldu. Bunların hepsi kahverengi zemin üzerine siyah taş baskısıydı.

Üçüncü emisyon Tuğralı Pul ise kalın kağıt üzerine 20 para ve l kuruş olmak üzere iki puldu. 20 paralık sarı zemin üzerine, l kuruşluk ise leylaki zemin üzerine taş baskısıydı.[325]

Posta Nazırı Agâh Efendi'nin posta pulunun kullanımının yanı sıra gerçekleştirdiği bir diğer yenilik ise "Posta kutularıdır". Agâh Efendi, pullu mektup zarflarının posta kutularına konulabileceğini ilan ederek, halkın postaneye kadar gelmesine gerek olmadığını belirtmiştir.

323 Osmanlı İmparatorluğunda İlk Pul, Gelişim Hachette, Cilt:9,İstanbul, 1983, s. 3366
324 Akoba, Türkiye'de…, a.g.e, s.33
325 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.50

Osmanlı İmparatorluğunda Posta Tatar Haritası

6.4. TATARAN OCAĞI VE BU OCAĞIN POSTA NEZARETİNE BAĞLANMASI

Posta Nezareti ile gelen en önemli yenilik, halkın postanın hizmetlerinden yararlanabilmesiydi. Doğal olarak zaman içerisinde yeni teşkilat gelişmiş ve genişlemişti. Bununla birlikte Posta Nezareti, önceki dönemin mirasından geniş ölçüde yararlandı Postaların yine Tatarlar tarafından menzilhanelerden yararlanılarak, genellikle karadan beygirler sırtında taşınmasına devam edildi.[326]

Osmanlı Devleti haberleşme hizmetinde baştan itibaren ulaklık görevi yapan tatarlar I. Abdülhamid Döneminde (1774-1789), onun tarafından bir ocak halinde teşkilatlandırılmışlar ve bu ocağa "Tataran Ocağı" adı verilmişti. Sadrazamlığa bağlı tatarlar için yapılmış olan bu yeni düzenlemeye göre İstanbul ve taşrada görevli tatarların sayısı 1785

326 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, s.27

yılında 228 di. Tatarlar Posta Nezareti'ne bağlanıncaya kadar bir ocak halinde, kendi subaylarının yönetiminde ve büyük bir disiplin içinde görev yapmışlardı.

Posta Nezareti kurulduktan sonra ise tatarların bir kısmı Postane-i Amire'nin memurları olarak görevlendirildiler. Diğer tatarlar, bundan sonra "posta tatarı" ismini almışlardı. Bunların sayısı artan "muntazam" merkez sayısı ile orantılı olarak artmıştı. Tatarların bu dönemde aldıkları maaş 500-600 kuruş arasında değişmişti.

Posta Tatarları daha önceki dönemde olduğu gibi bu sırada da içlerinden birinin yönetiminde idiler. Bu yönetici "sertataran" veya "tataran müdür" ismini almış, tatarların bazen iki misli, bazen de daha fazla aylık almıştı, ilk sertataran Hüseyin Ağa idi. Daha sonra Abdurrahman Ağa ve Ferhat Ağa bu göreve getirilmişlerdi.

Posta Nezareti kurulduktan sonra devlet, tatarların görevlerini bir düzen içinde yapmaları konusunda titizlikle durmuştu. Tatarlardan gerçekten güç koşullar altında hizmet beklerken, onların, geçim sıkıntısı çekmemelerini sağlamaya çalışmıştı. Görevdeki tatarlara yeterli ücret verildi, ihtiyarlık veya sakatlık gibi nedenlerle görevlerine devam edemeyenlere ise geçimlerini sağlayabilmeleri için, az da olsa, bir miktar maaş bağlandı.

Osmanlı Postası'nda taşımacılık deniz yolundan çok kara yolundan yapıldığından ve burada da posta konvoyunun idarecisi tatarlar olduğundan tatarların çalışmaları ile ilgili birçok esaslar belirlenmişti. Nisan 1871 'de "Posta tatarlarının Teşkil-i Hey'et-i Cedideleri ve Vezaifine Dair Talimat" başlıklı 11 maddelik bir yönetmelik de çıkarılmışdı. Bununla birlikte önceki dönemlerdeki aksaklıklar bu sırada da vardı.

Bunlar; tatarlarla menzilcilerin geçinememeleri, tatarların kendilerine verilen hayvanların zaman zaman ölümlerine sebep olmaları, çalışmaları sırasında gecikmeler gibi mazeretlerdi. Doğal olarak bu gibi durumlarda gerekli uyarılan yapılmış, suçlular cezalarını görmüşlerdi.

6.5. YABANCI POSTALAR

Osmanlı İmparatorluğu'nun postacılık alanında diğer devletlerle olan en önemli ilişkisi, XVI. yüzyılın sonlarından başlayıp, XX. yüzyılın ilk yarısına kadar devam etmiş olan yabancı postalar ve postaneler nedeniyle olmuştu. Osmanlı İmparatorluğu'nda 300 seneyi aşan bir süre, ülke içi ve dışarısıyla haberleşmede yabancı postalar etkin bir rol oynamıştır.[327]

Ülkenin kendi ticaret ve sanayisinin gelişmesini önleyen, bu şekilde devleti ekonomik bağımlılığa sürükleyen kapitülasyonların en önemli tamamlayıcıları yabancı postalardı.[328] Yabancı postaların her kaldırılma çabasında kapitülasyonların sahibi devletler çıkarlarına aykırı olduğu için buna engel olmuş, çeşitli nedenler öne sürmüşlerdir.

Osmanlı Devleti sınırları içinde yabancıların işlettikleri ilk posta Venediklilerin tarafından kurulmuştu.[329] Venediklilerin 1580'den önce İskenderiye, Halep, İzmir, İstanbul arasında posta kuryeleri çalıştırmaktaydılar. Önceleri gizli gizli çalışan Venedik Postası, daha sonra görev alanını genişletmiş ve açık olarak çalışmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu sınırlan içinde en geniş yabancı posta teşkilatına ilk Avusturya sahip olmuştu. Avusturya Postaları 1746 tarihinde kurulmuş, ilk zamanlar gizli olarak yürütülen bu hizmet, 1795 Ziştovi Muahedesinde yer alan Avusturya kuryelerinin Osmanlı topraklarında serbestçe gidip gelebilecekleri maddesinden sonra aleni hale gelmiş; 1821'den itibaren ise muntazam posta servisine dönüşmüştü. Daha XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren İstanbul, İzmir, Selanik gibi başlıca merkezlerde 78 postane açan Avusturyalılar, posta taşımacılığını Lloyd ve Tuna Buharlı Gemi Kumpanyaları vasıtasıyla yürütmüştü.[330] İzledikleri fiyat politikası, yaygın ağı ve hızıyla özel bir konuma sahiptiler. Bu postalar, hem hareket saatinden onbeş dakika öncesine kadar mektup kabul ediyorlar, hem de ücretleri diğer postalara nazaran düşük tutuyorlardı.[331]

---

327 Yazıcı, Tanzimat…, a.g.m, s.1646

328 Yazıcı Nesimi, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancı Postalar ve Atatürk Türkiye'sinde Postacılık", Sayı:3, İletişim, Ankara, 1981, s.138

329 Aykara Güleser, "Ülkemizde Yabancı Devlet Postaları ve Posta Uzmanları", PTT Dergisi, Sayı:2, Ankara, 1985, s.21

330 İhsanoğlu Ekmeleddin, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Cilt:1, IRCICA, İstanbul, 1994, s. 603

331 İhsanoğlu, Osmanlı…, a.g.e, s. 604

Osmanlı Devleti, Posta Nezaretini kurmakla öncelikle ülke sınırları içinde postalarını tekel altında çalıştırmayı düşünmüştü. Bununla birlikte Posta Nezareti'nin tekel altında postacılık yapması tam olarak gerçekleştirilememiştir. Bu sırada tekeli engelleyen üç durumla karşılaşılmıştı. Birinci engel, postaların iltizama yani özel bir işletmeye verilmesidir. Posta kurumunun doğrudan devlet sorumluluğunda çalışmaması, gelirde artışa neden olmadığı gibi önemli bazı sakıncalar da yaratmıştı. Bu nedenle uygulama uzun süre yürürlükte kalmamıştı.

Posta tekelini kurmada Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı ikinci engel ise, eski tatar, sai, kiracı, katırcı ve emanetçilerle bazı araba şirketlerinin posta taşımacılığı yapmalarıydı. Bunların çalışmalarının önlenmesi için çeşitli önlemler alınmış ve bunda başarılı olunmuştu. Yabancı postaların varlığı ise Osmanlı Postası'nın tekel altında çalışmasını zorlaştıran en önemli engel olmuştu. Bunlarla yapılan mücadelede başarı çok geç ve güçlükle elde edilebilmişti. [332]

Egemen bir devletin sınırları içinde kurulmuş olan bu kurumların birçok zararları olmuştu. Kısaca bunlar: yabancı ülke ekonomisine verdikleri zararlar, ülke güvenliğini ve yönetimi olumsuz yönde etkilemeleri ve halka yeterli, düzenli postacılık hizmetleri verilmesini önlemeleridir. Yabancı posta bürolarında, ait oldukları ülkelere göre kendi paraları üzerinden özel bir tarife uygulanmış ve kendi pullarını kullanmışlardı.[333]

Yabancı postaların ülke yönetiminde yarattıkları olumsuz etkilere diğer bir örnek de, 1867-1868 yıllarında Yunan gazetelerinin Osmanlı Devleti aleyhine yayınlar yapmalarıdır. Devlet bu gazetelerin ülkeye girişine engel olmak istemiş, bu düşünce doğrultusunda Ocak 1868'de İstanbul'daki Yunan Postanesi kapatılmıştı. Fakat Yunan Posta İdaresi, Fransız ve Avusturya Vapur Şirketleri ile Yunan postasının yapacağı işlemlerin onlar tarafından yapılması konusunda anlaşmıştı. Alınan bütün önlemlere rağmen, Rumca Yunan gazetelerinin ülkeye girişine engel olunamamıştır.[334]

Diğer bir örnek Romanya'da kurulmuş olan bir komite tarafından, Osmanlı ülkesindeki ulak ve Arnavutları isyana teşvik eden bir gazetenin çıkarılması olmuştur. Bu sırada

332 Yazıcı, Osmanlı…, a.g.m, s.143
333 Tan Turgut, "Osmanlı İmparatorluğunda Yabancılara Verilmiş Kamu Hizmeti İmtiyazları", S.B.F Dergisi, Sayı:22, Ankara, 1967, s. 298
334 Yazıcı, Osmanlı…, a.g.m, s.145

bölgede Avusturya postası örgütlenmişti ve bu sebeple yayının ülkeye girişi engellenemiyordu. Böyle bir durumda isyan çıkabilirdi. İşte bu düşünceyle Saray Başkatibinden Bab-ı ali'ye gönderilen bir yazıyla postanın Osmanlı memurları tarafından kontrolünün sağlanması istenmiştir.

Görüldüğü gibi yabancı postalar ülkeye devlet ve hükümet aleyhindeki her türlü yayının birinci giriş yolu olmuştu. Bu nedenle, bağımsız bir devletin bunlara izin vermesi kendisinin varlığına ters düşen bir durumdu. Yabancı postaların varlığı Osmanlı Devleti'nin ülke içinde uyumlu bir postacılık yapmasını önlüyordu. Devlet, bunlarla mücadele edebilmek için sahillere ve postaların yoğun bulunduğu diğer merkezlere daha çok önem vermek zorunda kalmıştı. Yabancı postalarla mücadele için bazı bölgelere daha ucuz taşımacılık yapılmıştı.

Yabancı postalara karşı yapılan girişimlerde Osmanlı Devleti'nin esas aldığı fikirler şunlardı:

Her ülkede postayı işletme ve halka bu yolla hizmet verme devletin hakkıdır. Yabancı postalar ülkeye "evrak-ı muzırra" yani zararlı yayınların girişini sağlayarak, ülke yönetimini güçleştirmektedirler. Ayrımcı hareketleri desteklemişlerdir, Postada gelir kaybına neden olmaktadırlar. Bu postaların çalışmalarına geçici olarak izin verilmiştir. Kuruluşları hiçbir antlaşmaya dayanmamaktadır.[335]

Osmanlı Devleti'nin yabancı postalarla mücadelesi 1856'da başlamıştı.[336] Kırım savaşı sırasında Rus Postası'nın çalışmaları durdurulmuştu. Savaş sonunda tekrar çalışma izni verildiğinde, ancak ülkenin dışarı ile olan postacılığını yapabileceği şeklinde bir kısıtlama konuldu (9 Ekim 1856). Bu tarihten sonra bu mücadele uzun süre devam etmiştir.

6.5.1. İlk Posta Örgütleri

Osmanlı Devleti'ndeki yabancı posta örgütlerinin yaklaşık 250 yıllık bir geçmişi bulunmaktadır. Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması'nın 18. maddesi, İstanbul ve Viyana arasında karşılıklı olarak gidip gelecek diplomatik kuryelerin can güvenliklerinin sağlanmasını, gereksinimlerinin karşılanma-

335 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.54

336 Rizi Evdin, "Levant Postaları ve Türkiye'nin Bunlara Karşı Savaşı", Yeni Koleksiyon Filateli-Nümismatik Dergisi, Sayı:7, İstanbul, 1979, s.10

sını ve bu gidiş-gelişlerin bir düzen dahilinde gerçekleştirilmesini öngörmektedir. Antlaşmanın bu maddesi 1721 'de uygulamaya konmuş; İstanbul ve Viyana arasında, başlangıçta düzenli olmayan diplomatik posta seferleri başlamıştır.[337] Bu seferler 1748'de karşılıklı olarak ayda bir kez olmak üzere düzene girmiştir. Avusturya ile 1791 de imzalanan Ziştovi Antlaşmasının[338] 13. maddesi, yine aynı konu üzerinde durmakta ve söz konusu olan posta servisinde görev alan diplomatik kuryelerin korunmasını, herhangi bir şekilde uğrayacakları zararın tazmin edilmesini hükme bağlamaktadır. Görüldüğü gibi, Avusturya ile Osmanlı Devleti arasında yapılan her iki antlaşmada da posta seferlerinin diplomatik nitelikli olarak yapılacağı belirtilmiştir.

18. yüzyılın sonlarına doğru, 1783 tarihinde Rusya ile İstanbul'da imzalanan antlaşmanın içeriği ise daha değişiktir. Bu antlaşmanın 78. maddesine göre, taraflar, kendi uyruklarında bulunan kişilerin ticari işlerini kolaylaştırmak için kendi sınırları içinde kalan bölgelerde posta hizmetlerini düzenlemekle yükümlüdürler.

Anlaşılacağı gibi, her iki devletle de yapılan antlaşmalarda, yabancıların Osmanlı Devleti'nde posta şubeleri açabileceğini gösterir hükümler yer almamaktadır. Ancak, uygulama bu şekilde olmamış; Osmanlı posta örgütünün uluslararası gereksinimleri karşılayacak düzeyde bulunmaması nedeniyle önceleri, İstanbul'da bulunan elçilikler kendi vatandaşlarının mektuplarını da taşımaya başlamış, daha sonraları bu işlem vapur kumpanyalarıyla devam etmiştir. Özellikle, Avusturya Lloyd Kumpanyası, Osmanlı sahilleri ile Avrupa arasında yaptığı mal taşımacılığının yanı sıra posta taşımacılığını da üstlenmiştir. Bunun ardından Rus ve Yunan vapur şirketleri de posta işlerine girmişlerdir.

Başlangıçta Avusturya ve Rusya'nın fiilen uygulamaya koyduğu posta işleri kısa zamanda diğer Avrupa ülkelerine de bir "ayrıcalık", bir "hak" olarak tanınmıştır. Fransa, 1740'ta imzalanan ve Fransa'ya diğer ülkelere tanınan ayrıcalıkların aynen tanınacağını karara bağlayan antlaşmadan yararlanarak 1812'de posta işlerine başlamıştır. Daha sonra, 1832'de İngiltere'ye ve 1834'te Yunanistan'a Osmanlı Devleti sınırları içinde posta hizmetleri görme hakkı tanınmıştır.

1840'ta Osmanlı posta örgütünün kurulmasından sonra, yabancı posta örgütlerinin kaldırılması yolunda bazı girişimler olmuştur. Ancak, Osmanlı postalarının etkin bir şe-

337 Kuyaş M. Salih, "Posta Tarihi ve Kapitülasyon Postaneleri", Tarih ve Toplum Dergisi, Sayı:1,İstanbul, 1984, s.510

338 Turan Namık Sinan, "Osmanlı Diplomasisinde Batı İmgesinin Değişimi ve Elçilerin Etkisi (18. ve 19. yüzyıllar)", Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5 Sayı: 2, Edirne, 2004, s. 73

kilde faaliyet gösterememesi, ilk girişimleri sonuçsuz bırakmıştır. Osmanlı posta örgütünün kurulmasından 24 yıl sonra, 1864'te Ali Paşa zamanında, yabancı posta örgütlerinin kapatılması için yeni girişimlerde bulunuldu[339]; elçiliklere, Osmanlı posta örgütünün yeniden düzenlendiği bildirildi ve kendi postanelerini kapatmaları istendi. Bu talebe, sadece Rusya kısmen uydu, elçilik kanalıyla yapılan posta hizmetlerine son verdi, ancak, bir vapur şirketi yük taşımacılığının yanı sıra posta işlerini de yürütmekle görevli kılındı. Avusturya ve Fransa ise bu talebe kesin bir şekilde karşı çıkarak uygulamalarını devam ettirdi. Bu durum karşısında Rusya da eski uygulamasına döndü. 1869'da İtalya'nın Trablusgarp'ta fiili bir durum yaratarak posta örgütünü kurmasından sonra, Osmanlı Devleti, yabancı postanelerin kapatılması için yeniden girişimlerde bulunduysa da bunlardan da bir sonuç alınamamıştır. Hatta 1870' te Almanya ve 1873'te Mısır Hidivliği Osmanlı sınırları içinde posta taşımaya başladı. 1874'te Bern'de yapılan toplantı sonucu "Uluslararası Posta Birliği" kuruldu.[340] Bu toplantıda bulunan Osmanlı delegeleri, ülke içerisindeki yabancı posta örgütlerinin kapatılması için çaba harcadılar; konuyu derinlemesine açıkladılar. Ancak, buradan da kesin ve kalıcı bir sonuç elde edilememiştir.

Bu başarısızlıklardan sonra, Osmanlı hükümeti, İngiltere'den bir posta uzmanı getirterek, 1880'de uluslararası düzeyde iş görecek bir Osmanlı posta örgütü kurdu. Ancak, İstanbul'da açılan dört postane sadece birkaç şirketin posta işlerini üstlenebildi, bu arada, Avrupa'yla bağlantıyı sağlamak amacıyla Varna'ya düzenlenen vapur seferleri gereken düzenliliği gösteremeyince uygulanmaya çalışılan model sonuçsuz kaldı. Daha sonraki yıllarda, uluslararası çalışmalara ağırlık verilmiş ve bunun bir sonucu olarak 1881'de Mısır ve Yunanistan postaneleri faaliyetlerini durdurmuşlardır. 1883'te de İtalyan postanesi kapanmıştır. 1896'da İstanbul'da faaliyete geçen Romanya postanesi de kısa bir süre sonra kapanmak zorunda kalmıştır.

6.5.2. Muhalif Yayını Engelleme

1900'lü yıllarda İngiltere ve Fransa , Osmanlı Devletinde düzenli posta örgütüne sahiptiler. Bununla birlikte kendi yabancı yayınlarını da günü gününe İstanbul'a ulaştırma imkanına sahiptiler. Bu durumdan rahatsız olan II. Abdülhamid, kapatamadığı bu posta örgütlerine karşı sıkı denetim uygulamaya başladı. Postanelerin çevresine nöbetçiler ve hafiyeler koydurdu. Bu posta örgütlerinde çalışan bazı Osmanlı uyrukluları tutuklattı;

339 Buyan Sakin, "Posta Tarihi ve Postalarımız", T.C. Münakalat Vekaleti PTT Dergisi, Sayı: 14, Ankara, 1939, s.27

340 Öroğlu İhsan Kıvanç, Almanya'da Geleneksel İletişim Sektörünün Teknolojik Gelişme Karşısındaki Rekabet Gücü, Marmara Üniversitesi S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s.67

hatta bazılarınıda sürgüne gönderdi. Ama buna rağmen yine de yabancı yayınlar yabancı uyruklularca ülkeye girmeye devam etti. Bir Jön Türk olan Ahmed Bedevi Kuran, anılarında Avrupa'yla ilişkilerin Galata'daki Fransız postanesi aracılığıyla ve Harbiye'de öğretim üyesi olan Fransız uyruklu Toustin Paşa'nın yardımıyla yapıldığını belirtmektedir. Kuran'ın anlattıklarına göre, Toustin Paşa kendi adına gelen Jön Türk yayınlarını postaneden almakta, daha sonra Çürüksulu Ahmed Paşa'ya vermektedir. Durumun bu yönde gelişmesi üzerine II. Abdülhamid yönetimi sıkı yönetime başladı. 5 Mayıs 1901'de Avrupa'dan trenle Sirkeci İstasyonu'na gelen yabancı posta örgütlerine ait çantalara el kondu ve bunlar Yenicami'deki merkez postanesine götürüldü. Merkezde yapılan incelemelerde, çantaların içinde mektupların yanı sıra, silah ve benzeri gibi Osmanlı Devleti'ne girmesi yasak olan maddelerin de bulunduğu saptandı. Ancak, elçiliklerin bu eyleme karşı çok sert bir tavır alması üzerine, Babıali bir daha yabancı posta örgütlerinin işlerine karışmayacağına söz vermek durumunda kalmıştır.[341]

Yabancı postanelerle baş edemeyen Osmanlı hükümeti 1901 de yurtdışına gönderilecek mecmua (mevkute) indirimli fiyat uygulamaya başlamış ve bu uygulama 1914'e kadar devam etmiştir.

Osmanlı yönetimi her ne kadar bazı ülkelere posta işlerinde ayrıcalıklar sağlasa da, her zaman için yabancı posta örgütlerini kapatmayı kendine temel politika olarak benimsemiştir. Bundaki amacı, posta işlerinde bağımsız olmayı sağlamak olmuştur. Mesela, Alman sermayesine 1903 yılında imzalanan Bağdat Demiryolu Anlaşması'yla büyük imkanlar sağlanmış, Fakat Osmanlı hükümeti kendisinden izin alınmadan posta örgütlerinin malzemelerinin hiçbir şekilde taşınmaması konusunda kesin tavrını koymuştur.

1908 hareketinden sonra Avusturya'ya karşı yürütülen boykot hareketi süresince, bu ülkenin postanelerine karşı saldırılarda bulunuldu; Avusturya postanesinin İstanbul'un önemli merkezlerine yerleştirdiği posta kutuları tahrip edildi. Aynı günlerde, Mizancı Murad da "ecnebi postaları da hukuk-u haysiyet-i hükümeti mubiî tecavüzat-i hariciyyeden" dir demekte ve bu örgütlerin, sağlıklı bir Osmanlı posta örgütü kurulduktan sonra tasfiye edilmesini istemekteydi. Boykot döneminden sonra Avusturya ile im-

341 Varlık Bülent M., "Bir Yarı Sömürge Olma Simgesi:Yabancı Posta Örgütleri", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, , Cilt:6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, ss.1653-1656

zalanan anlaşmada, bu ülkenin posta örgütü üzerinde de duruldu ve bazı postanelerin kapatılması kabul edilmiştir.

1 Ekim 1914'te çıkarılan "İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Lağvı" kanunuyla, Osmanlı Devleti bünyesindeki yabancı posta örgütleri kesin olarak kapatılmıştır.

Ancak, 1. Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkılması üzerine, yabancı postaneler yeniden faaliyete başladı; Polonya İstanbul'da bir postane açtı. Hem sivil hem de askeri nitelikte olan bu postaneler eskiden olduğu gibi işlerini yürütmeye devam ettiler. Bunu Yunanistan'ın işgal ettiği yerlerde açmış olduğu posta merkezleri izledi.

Savaştan sonra İstanbul Hükümeti'yle İtilâf Devletleri arasında imzalanan, ancak Ankara Hükümeti'nin hiçbir zaman tanımadığı Sevr Antlaşması'nın 262. maddesi yabancı posta örgütleriyle ilgilidir. Maddeye göre "1 Ağustos 1914 tarihinden evvel Osmanlı Devleti'nin eski memleketlerinde posta idareleri bulunan itilâf devletleri posta idarelerini yeniden açmak hakkına sahip olacaklardır." [342]

Ulusal bağımsızlığa gölge düşüren yabancı postaneler meselesi, ancak Lozan Antlaşması'yla kesin bir çözüme ulaşmıştır. Antlaşmanın 113. maddesiyle "Taraflar, her biri kendisiyle ilgili olması bakımından Türkiye'de yabancı postanelerin kaldırılmasını kabul ettiklerini bildirirler" [343] hükmü kabul edilmiş ve böylece Osmanlı Devleti'ndeki yabancı postaneler sorunu tarihe karışmıştır.

6.5.3. Yabancı Postanelerin Kapatılması

Kapitülasyonların kaldırılması kararının elçilere bildirilmesiyle yabancı postaların da 1 Ekim 1914 tarihinden itibaren kaldırılacağı ortaya çıkmıştı. Elçiler bu konuda Cavit Bey ile ilk görüşmelerinde postalar konusunda biraz daha ılımlıydılar. Bu konuda en fazla itiraz Fransa Elçisi Bompard'dan gelmekteydi. Cavit Bey ile münakaşaya varan görüşmelerinde o da İngilizler gibi postaların kapitülasyonlarla ilgisi olmadığını savunmaktaydı.[344] Ancak hükümet kararlıydı. Hatta İngiliz elçisi Mallet'in 1 Ekim tarihinde bizzat giderek İngiliz postanesini kendisinin açacağı söylentilerine karşılık, Dahiliye Nazırı Talat Bey, 22 Eylül'de Fransız Elçisine, postaların o gün kesinlikle kapatılarak açılmayacağını ve eğer İngiliz Elçisi gelecek olursa nazik bir şekilde bir arabaya bindirilip elçiliğine geri

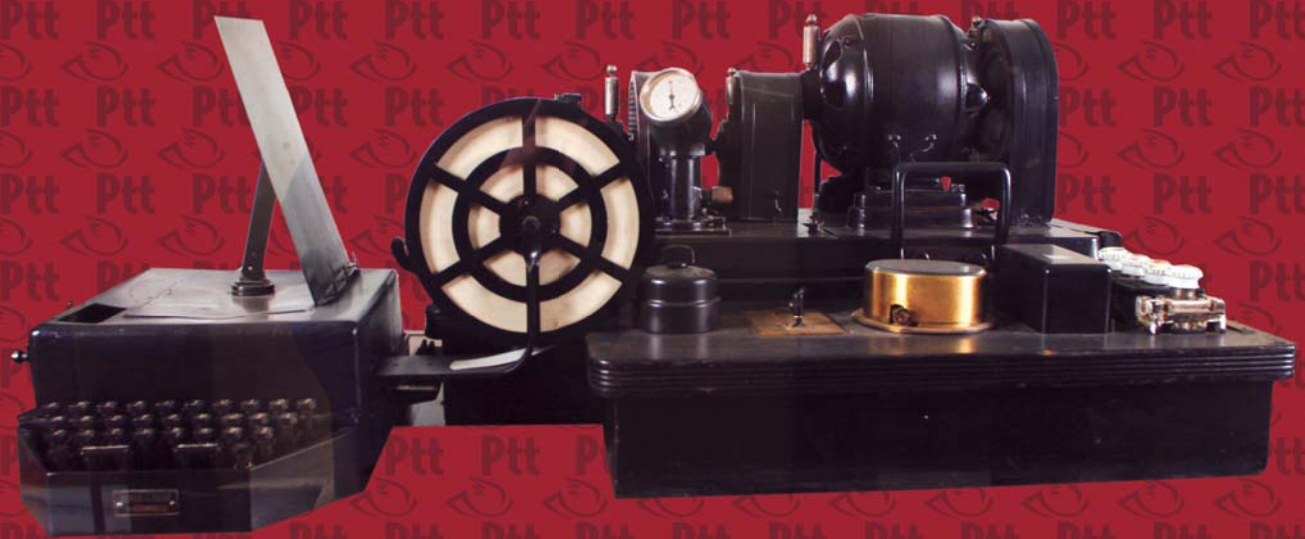
342 Erim Nihat, Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri, Cilt:1, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1953, s. 619
343 Düstur, Başvekalet Müdevvenat Müdüriyeti, II. Tertip, Cilt:5, İstanbul, 1931, s.110
344 Toprak Zafer, Milli İktisat Milli Burjuvazi, Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.38

gönderileceğini belirtmişti.[345] Posta Nezareti, 19 Eylül 1914'te Türkiye ile ilişkisi olan yabancı devletler Posta Telefon ve Telgraf Nazırlarına ve Osmanlı'daki yabancı posta müdürlerine kapitülasyonlar kaldırıldığı için yabancı postaların da kaldırılması gerektiği yönünde bir yazı göndermiş ve buna yanıt vermelerini istemişti.

Posta Nazırları olaya olumlu bakmış, ancak posta müdürleri hükümetlerinin taleplerini bekleyeceklerini söylemişlerdi.[346] 1 Ekim 1914'ten önce Almanya, Avusturya ve İtalya postalarının kaldırılmasını kabul etmişti. İtilaf devletlerinden İngiltere ve Rusya da postanelerini açmayacaklarını belirtmişti. Fransa ise ancak biraz direndikten sonra bu karara uymuştu. Hükümet kararında kesindi. 1 Ekim'de sabahleyin yabancı postaların her birinin önüne bir polis ile posta ve telgraf idarelerinden birer memurun atanacağını ve bu kişilerin, beş gün zarfında ahalinin işlem yapmasına ve bekçileri dışında vesikası olmayan kimselerin postaneye girmesine engel olacağını belirtilmişti. Ayrıca bu postanelerin müdür ve memurlarına birer tezkere yazılarak, postaneleri kapatılacağı için bütün evrakın, yerlerine geri gönderilmek üzere Osmanlı postalarına teslimi istenmişti.

"1 Ekim gününde artık İstanbul'da bütün yabancı postaneler kapanmış, şehirdeki posta kutuları da kaldırılmıştı. Bütün postaların Osmanlı posta idaresine verilmesi Osmanlı postalarının işlem yükünü birden iki üç katına çıkarmıştı. Bu amaçla 1 Ekim'de Osmanlı Posta İdaresi Galata'da kapatılan Fransız Postanesi yanında (Union Hanı yanında) yeni bir şube açmıştı. Yeni açılan şubenin gişeleri ve diğer malzemeleri mükemmel tarzda yerli yerine yerleştirilmişti. Aynı zamanda Galata'daki merkez postanesi ile Mahmudpaşa Postanesi de genişletilmişti. Nezaret, kapitülasyonların kaldırılması ile işlerin artacağının da farkındaydı. Bu amaçla şube sayısı artırıldı. Pangaltı, Beşiktaş, Mahmudpaşa, Kumkapı, Aksaray postaneleri yeniden düzenlendi, eksiklikleri tamamlanarak gişeleri yeniden yapıldı. Posta Nezareti ayrıca, işlemleri hızlandırmak için de yeni sistem getirmişti. Buna göre postanelerde görevlendirilecek gümrük memurlarıyla posta alımı öncesi zaman alan gümrük işlemleri ortadan kalkarak, daha da ileri gidilerek postanın otomobillerle gideceği yere götürülmesi sağlanacaktı." [347]

345 Elmacı Mehmet Emin, "I.Dünya Savaşı ve Kapitülasyonların Kaldırılmasının Sonuçları", Türkler Ansiklopedisi, Cilt:14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.387-388
346 Elmacı, I.Dünya Savaşı…, a.g.m, s.387
347 Elmacı, I.Dünya Savaşı…, a.g.m, s.388

Siemens marka, 110 woltta çalışan, 232 seri nolu,
1912 yapımı elektromekanik hızlı telgraf vericisi (PTT Müzesi)

YEDİNCİ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİNDE TELGRAF ÖRGÜTÜ

1860 yılında yapılmış Komple Telgraf Cihazı (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Optik (Havai) Telgraf Paris-Fransa

7.1. CLAUDE CHAPPE VE HAVAİ (OPTİK) TELGRAF

Uzaktan hızlı haberleşme sistemlerinde en önemli yenilik, Fransız rahip ve bilim adamı Claude Chappe (1763-1805)[348] tarafından gerçekleştirilmiştir. İletileri uzak mesafelere kısa zaman içerisinde ulaştırılan bu sisteme, tarihte ilk olarak Chappe tarafından, Grekçe, önce "tacbygraphe" (çabuk yazan) daha sonra 1789'da uzak yazan anlamına gelen "telegraphe" kelimesi kullanılmıştır. Bu sistem tüm dünya dillerinde "telgraf" olarak kabul görmüş, küreselleşmenin de ilk kıvılcımını oluşturmuştur.

Claude Chappe ilk optik telgrafı 22 Mart 1792'de tamamlanmış, 1793 yılında ise Fransa'da 85 km'lik bir hat kurarak gerçekleştirmiştir. Bu denemeler sonunda sistemin iyi çalıştığı görülmüştür.

Optik telgraf makinesi, 4-5 metre uzunluğundaki tahtadan yapılmış dikey bir sütun ile bu sütuna bağlı dikdörtgen şeklinde bir regülatör ve bu regülatörlerin iki ucuna bağlı, yine dikdörtgen şeklinde ve her biri ikişer metre uzunluğunda iki endikatörlerden oluşur. Regulatör, bakırdan yapılmış olup çubuklarla donatılmış 4 metre uzunluğunda bir çerçeveden ibarettir.[349]

Mesaj, kulede bulunan gözlemcinin sesli ikazına göre alt kattaki memur tarafından ipler vasıtasıyla, regülatör ve endikatörlere belirli durumlar verilerek iletilir. Kendi merkezi içerisinde ve dikey satıh çerçevesinde gezici bulunan regülatörle iki endikatörlere muhtelif duruşlar verdirebilmek üzere, kulenin içindeki makara tertibatı ile dışındaki kısmın aynı olan regülatörlerden biri yatay, biri dikey ve diğer ikisi 45 sağa ve sola meyili olmak üzere, dört durum alırlar. Hareketleri birbirinden ayırmak için regülatörlerin, eğri vaziyetteki (45 derece) durumları dikkate alınmayıp sadece yatay ve dikey durumlardaki işaretlerin kullanılması kararlaştırılmıştır. Buna da "işaret temini" denmiştir. Regülatörlerde 2, endikatörlerde yedişer durum kullanılmıştır. Regülatör ve endikatörlerle toplam (2x7x7=98) işaret durumu oluşturulur. Bunların 6 tanesi servis için kullanılır. Kalan 92 işaret haberleşme içindir.

1793'de bir yandan ülkedeki iç karışıklıklar, diğer yandan dış savaşlar sebebiyle Fransa, Cumhuriyet askerlerine uzaktan emirler verilmesini mümkün kılan bu makineye

348 Kaçar Mustafa, "Telgrafın Doğuşu ve Haberleşmede Devrim", Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Haberleşme, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.88

349 Kaçar, Telgrafın…, a.g.m, s.89

dört elle sarılarak hemen her bölgede tatbike koymuştur. 4 Ağustos 1793'te Paris-Lille ile Paris-Landu arasında iki önemli optik telgraf şebekesi kurulması planlanır. 225 km'lik Paris-Lille hattında ilk telgraf 19 Temmuz 1794'te çekilir. Bu telgrafın ilk kullanıldığı tarihtir.[350]

Claude Chappe ve Telgraf Sisteminin Anıtı (Paris)

Claude Chappe'ın optik telgrafı birbirinden 9-12 km. uzaklıkta bulunan istasyonlar arasında iki haberleşme memuru tarafından gerçekleştirilir. Haberleşme için her istasyonun diğer istasyonlar tarafından çekilen işareti doğru alması lazımdır. Bu istasyonlarda ellerinde dürbünle bekleyen memurlar, bu işareti alıp bir öndekine verdikten sonra ikinci işareti alacaklar ve sürdüreceklerdir. İki istasyon arasındaki bu işlem sadece 15 saniyelik zaman almaktadır. İşaretlerin bilinmesi için de işaret katalogu gerekmektedir. Bunun için Claude Chappe, 1 ila 92 arası sayıları gösteren ve her sayfasında 92 kelime bulunan 92 sayfalık bir defter ve 8464 kelimelik bir katalog hazırlar.

Optik telgrafın taşınabilir ve kolayca kurulabilir daha basit bir versiyonu, Napolyon'un Rusya seferi sırasında kullanılmıştır. Benzer bir uygulamayı 1950'lerede Fransız-Cezayir savaşında telgraf tellerinin sık sık kesilmesi üzerine kullanılmış olduğunu görmekteyiz.[351]

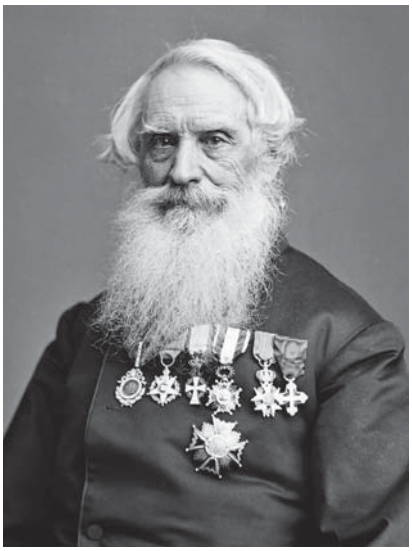
7.2. TELGRAF VE TÜRKİYE'DE İLK DENEMELER

Medeniyetlerin doğuşu ve gelişmesinde haberleşmenin çok önemli olduğu bir gerçektir. Daha ilk çağlarda insanlar haberleri uzak yerlere daha çabuk ulaştırmak için birçok yollar aramışlardır. Ancak bunlar göze ve kulağa hitab eden, mesela davul çalma, ateş veya dumanla işaretleşme gibi

350 Kaçar, Telgrafın…, a.g.m, s.90
351 Kaçar, Telgrafın…, a.g.m, s.91

sistemlerdi.[352] Ancak bu yollarla gönderilen bir mesajın, asıl gönderilmek istenen kişi ya da kişilerden başka kimselerce de alınmakta olması, insanları daha başka yollar aramaya yöneltmiştir. Elektrik akımının kullanılmaya başlanması ise insanlarda haberleşme alanında bu enerjiden de yararlanma fikrini uyandırarak haberin kısa zamanda çok uzaklara iletilmesi sağlanmıştı. Bunu sağlayan araç ise "telgraf" olmuştur.

1837 yılında telgraf makinesini bularak, iletişim alanında büyük bir çığır açan Amerikalı Samuel F.B. Mors, bugün "Mors Alfabesi" diye anılan bir alfabeyi de geliştirmiştir. Bu çalışmalar bittikten sonra, 1843'de Washington-Baltimore arasındaki[353] ilk hattın kurulmasıyla birlikte telgraf dönemin en hızlı haberleşme vasıtası olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunu gerek Amerika ve gerekse Avrupa'da telgrafçılığın hızla yayılması izlemiştir.

Samuel Morse

Osmanlı ülkesinde, ilk Mors sistemi telgraf denemesi, 1839 yılında İstanbul'a gelen, Mors'un iş ortağı Chamberlain tarafından yapılmıştır. 1839'da İstanbul'a gelen Chamberlain'in amacı, o sıralarda hala Dünya'nın en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti'nden icadın kabulü için bir belge almak ve mümkün olursa telgrafı haberleşme hizmetine sokmaktı.[354] Bu sebeple Chamberlain ve arkadaşları, dönemin Robert Koleji Müdürü Cyrus Hamlin'in evinde bir kaç kişi önünde ilk denemeyi yapmışlardı. Bazı aksaklıklar olmasına karşın, bu ilk deneme yine de büyük ilgi topladı. Bunun üzerine Chamberlain, Viyana'ya giderek orada iyi bir telgraf takımı yaptırmayı ve bu aletlerle tekrar dönüp,

352 Kaçar Mustafa, "Osmanlı Telgraf İşletmesi", Çağını Yakalayan Osmanlı, IRCICA, İstanbul, 1995, s. 45

353 Çığlıdağ Nuri, "Telgraf ve Mors", Ark Dergisi, Sayı:1, Ankara, 1957, s.11

354 Türkiye'de İlk Telgrafı Abdülmecid Çekti, Yıllar Boyu Tarih, Sayı:7, İstanbul, 1981, s.24

Osmanlı Hükümeti'nden icadın kabulü için belge almayı düşündü. Fakat Viyana'ya gitmek isteyen Chamberlain'in bindiği gemi batmış, kendisi ve beş arkadaşı ölürken, ülkemize telgrafın sokulması konusundaki ilk çaba sonuçsuz kalmıştı.[355]

Osmanlı ülkesinde telgrafla ilgili, ikinci girişim 1847 yılında bir maden okulu kurmak üzere İstanbul'a gelmiş olan jeolog J.Lawrence Smith tarafından yapıldı. Smith, İstanbul ile yakın şehirlerden biri arasında bir telgraf hattı kurmak ümidiyle Amerika'dan bir telgraf takımı getirtmişti. C. Hamlin ile birlikte yeni aletler üzerinde çalışmışlar ve yapılan müracaatları kabul edilince, 9 Ağustos 1847'de Abdülmecid'in huzurunda ilk resmi tecrübeyi yapmışlardı.

Mors'un İlk Telgrafı (1837)

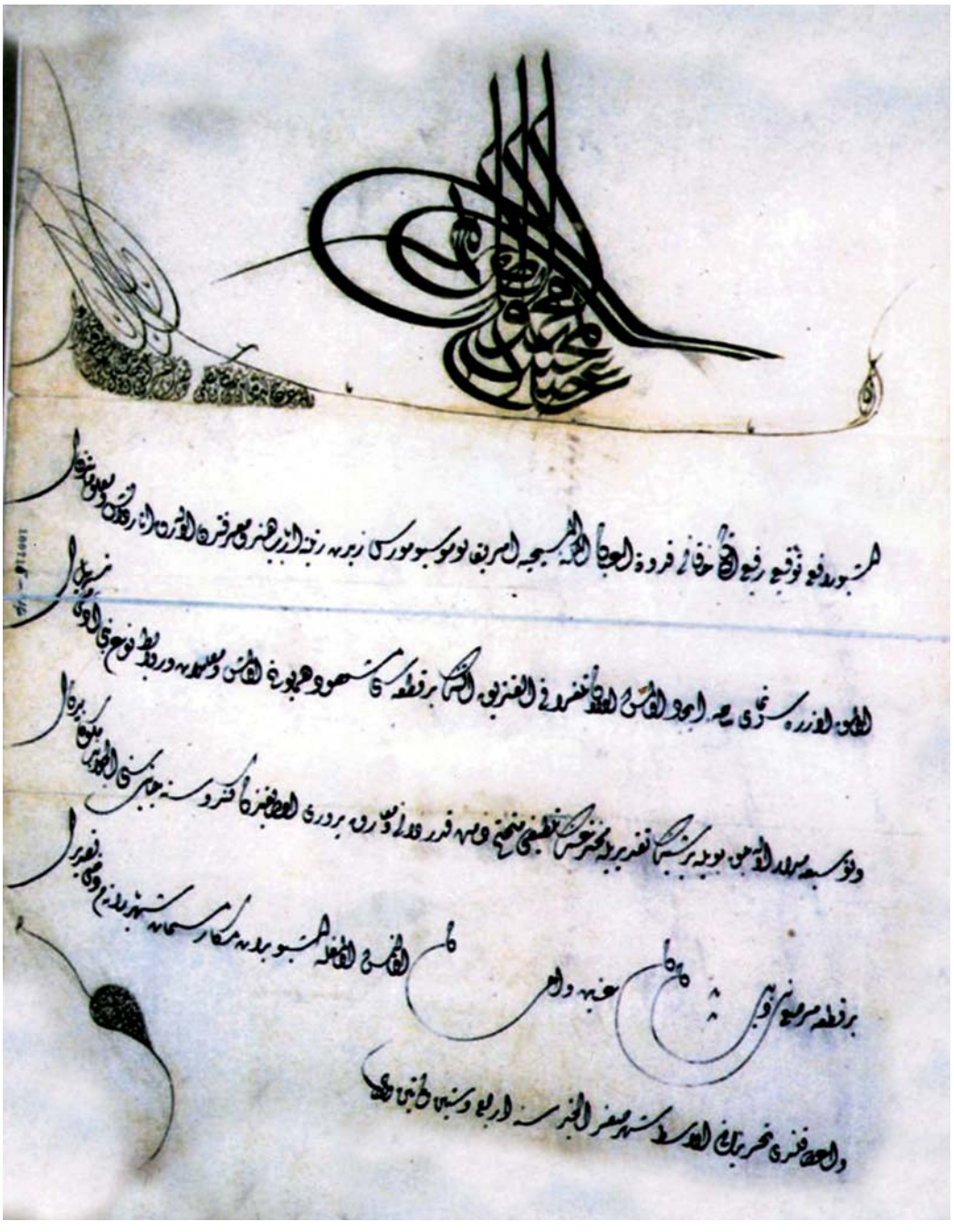
Abdülmecid, telgraf takımıyla yakından ilgilenmiş ve ilk mesajı da kendisi çekmişti. Padişahın çekilmesini istediği mesaj, "Fransız gemisi geldi mi? Avrupa'dan ne haber?" [356] şeklindeydi ve o zamanki ahşap sarayın üst katındaki taht odasından, alt kattaki bir odaya çekiliyordu. Aletin başında da bizzat padişah vardı.

Abdülmecid, mesajın doğru olarak iletildiğini görünce bu denemenin bir de devlet ileri gelenlerinin huzurunda tekrarlanmasını istemişti. 10 Ağustos 1847'de Sadrazam, Şeyhülislam, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, Hariciye, Bahriye, Harbiye nazırları ve diğer devlet ileri gelenlerine aynı deneme tekrar edilmişti. Bunun üzerine öncelikle İstanbul-Edirne arasında bir telgraf hattı kurulmasını emretmiştir. Bu arada Smith'e Padişah'ın takdir ve teşekkürleri iletilmiş, ayrıca kendisine bir madalya verilmişti. Mors'a da 22 Ocak 1848'de Avrupa'nın ilk telgraf beratı[357] ve değerli taşlar-

355 Ata Bahri, The Transfer of Telegraph Technology to The Otoman Empire in the XIXth Century", Boğaziçi Üniversitesi S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997, s.19

356 Ata, The Transfer of…, a.g.e, s.21

357 Bektaş Yakup, "Morse'un En Şanlı Nişanı: Nişan-ı İftihar", Dünden Yarına Haberleşmenin Serüveni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, ss.100-101

22 Ocak 1848'de Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecit Tarafından Mora'ya Verilen Berat

1847 Yılında Sultan Abdülmecid Tarafından Mors'a Verilen İlk Nişan (Nişan-I İftihar)

la süslü bir madalya gönderilmişti. Mors'a verilen beratın transkripsiyonu şöyledir;

"Nişân-ı şerîf-i âlîşân-ı sâmi-mekân-ı Tuğrâ-yı gârrâ–yı kitisitânî-hakanî oldur ki:

İşbu râf i-i tevk'i-i Ref ü'ş-şân-ı hakanî kıdveti'l-ayani'l milleti'l-Mesihîye Amerikalı Mösyö Morse zidet rütbetü erbâb-ı hüner ve ma'arifinden olarak âsâr-ı dâniş ve ma'lûmâtından olmak üzere sernümâ-yı sâhâ-yı icâd olmuş olan telgraf-ı elektrik aletinin bir kıt'ası meşhûd-ı hümayunum olmuş ve ma'lûmât-ı ve revâbıt-ı beni ademi teşvik ve tevsi'ine medâr olacak böyle bir şey'in takdiriyle muhteri'in taltifi müttemim-i zimet-i kadr-i zati ve ma'arif-perverî olduğundan kendisine canîb-i senniyü'l-cevanib-i mülük piran bir kıt-a murassa nişan-ı zişan inayet ve ihsan olunmuş olmakla işbu berât mekârım-ı semedan-ı şehr-i danem dahi tasdir ve ita kılındı tahriren fî evâsıt-ı şehr-şehriyârânem dahi tasdîr ve ita kılındı tahriren fî evâsıt-ı şehr-i Sererül'l-hayr sene erba've sittin ve mi'eteyn ve elf.

Be makam-ı Mahrûse-i Konstantiniyye"

Daha sonra 6 Ocak 1849'da Morse tarafından sultana teşekkür mahiyetinde şu mektup kaleme alınmıştır:

"Siz hazretlerinin elektromanyetik telgrafın kaşifine hüsnünün bir göstergesi ve hazretlerinin bu gerçekten çok övücü ve en şerefli takdirlerinin işareti olan bu muhteşem nişanı ve beratı aldım. Siz hazretlerinin bu kadar değerli ve eşsiz övgüsüne minnettarlığımı ve teşekkürlerimi yaraşır şekilde nasıl ifade edeceğimi bilemiyorum.Ancak bu satırların yazarı gönül dilini tek (üniversal) olduğuna inanıyor ve böyle sade söylemesi onun gerçek duygularının bir işaretidir, sarayın o ince ve şevkli diline aktarıldığı zamanki gibi."

7.2.1. Osmanlı Telgrafçılığının Başlaması

Osmanlı ülkesi içerisinde çekilmesine başlanan ilk hat, Kırım Harbi sırasında, Ruslara karşı Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan İngilizlerin askeri amaçla Balaklava'dan Varna'ya, oradan da İstanbul'a uzattıkları deniz hattıdır. İngiliz hatlarının devamı olan hatların çekilmesini de Fransızlar üstlenmişlerdi. Bu hat Varna-Şumnu-Rusçuk-Bükreş arasındaydı[358]. Fransızlar tarafından karadan çekilen bu hatların yapımı, Mustafa ve Voliç Efendiler gibi bazı Osmanlı vatandaşlarının da telgrafçılığı öğrenmeleri için iyi bir fırsat olmuştu. Mustafa ve Voliç Efendiler, bu hattın yapımıyla görevli Fransız Telgraf Başmüdürü Le Compte Angles'e hem tercümanlık yapmak, hem de telgrafçılığı öğrenmeleri için görevlendirilmişlerdi.[359]

İngiliz ve Fransızların kurdukları askeri amaçlı bu ilk telgraf tesisleri yanında, aynı dönemde Osmanlı Devleti de kendi ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak telgraf hatları çekmeye başlamıştı. Aslında Osmanlı Devleti için telgrafın gerekliliğine Padişah Abdülmecid 1847 yılında kanaat getirmişti. Ancak o sırada her nedense bu istek gerçekleştirilememişti. 1854 yılındaki Kırım Savaşı ise, telgraf kurma düşüncesinin uygulamaya konulmasını çabuklaştırmış ve ilk hatların yönlerinin tespitinde belirleyici rol oynamıştı. Devletin genel telgrafçılık siyasetinde askeri haberleşme kadar önemli diğer bazı konular da vardı. Buna göre telgraf tesisleri, ülke içi ve Avrupa'yla haberleşme amacıyla kurulacaktı. Halkın ve özellikle de tüccarın haberleşmesine olanak verilecek, merkezi yönetim güç kazanacak, gelir sağlanacaktı. Bu düşünceler doğrultusunda Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında (29 Mayıs 1854-23 Ekim 1854) ülkede telgraf tesislerinin kurulması ve hatlar çekilmesi konusunda ön çalışmalar yapmak üzere bir telgraf komisyonu kurulmuştu. Bu Birinci Telgraf Komisyonu gerekli planları yapmış ve kendisine 5 Temmuz 1854 tarihli İngiliz Cook'un ve Fransız De La Rue'nun Osmanlı tebaasından Blacque ile birlikte verdikleri tekliflerini değerlendirmişti. Bu iki teklif arasında fazla bir fark bulunmuyordu. Ancak Cook bu sırada Londra'da bulunuyordu ve dönmesi vakit alacaktı. Bu yüzden daha çabuk yapılacağına inanıldığından De La Rue ve Blacque'ın teklifleri kabul edildi.

358 Çadırcı Musa, Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.297

359 Kaçar, Osmanlı Telgraf…, a.g.m, s. 48

İstanbul'da Yaptırılan İlk Telgraf Merkezi

7.2.2. Osmanlı Telgraf Hatları

İlk Osmanlı telgraf tesislerinin yapımına 14 Ocak 1855'de başlandı . Öncelikle Bâb-ı Ali yakınında, bugünkü Gülhane Parkı girişinin sol tarafında kale burcuna bitişik İstanbul Telgraf Merkezi'nin yapımına girişildi. Buradan başlayan telgraf hattı Yedikule'ye kadar sur üzerinden gidiyordu. Edirne'ye kadar direkler daha önceden hazırlanmış olduğundan baharla birlikte çalışmalar başlamış ve Mart 1855 sonlarında Yedikule'den Çekmece'ye doğru uzanmıştı. Küçükçekmece'den itibaren doğru bir istikamet takip etmeyen hatlar Büyükçekmece, Kumburgaz, Ereğli, Çorlu, Büyükkarıştıran, Lüleburgaz ve Havza üzerinden Edirne'ye ulaşmaktaydı. Bu hatların İstanbul'dan uzunluğu 270 km. yi bulmaktaydı. Edirne hattı Temmuz sonlarında tamamlanmış, 19 Ağustos 1855'de telgraf alıp verebilecek hale gelmişti. 6 Eylülde de Şumnu-Edirne-İstanbul arasında deneme amacıyla telgraflar gönderilip alınabiliyordu.[360]

360 Kaçar, Osmanlı Telgraf…, a.g.e, s.106

Üç merkezin birbirine bağlanmasından sonra Osmanlı Telgrafhanesinin resmi açılışı 15 Eylül 1855'te yapılmıştır. Fakat bundan sonra beş gün öncesinin tarihini taşıyan bir telgraf vardır ki, bu Osmanlı telgrafçılığının başlangıcı olarak kabul edilebilir. 10 Eylül 1855'te[361] İstanbul-Edirne-Şumnu arasındaki kısmı bizzat Osmanlı hatları vasıtasıyla, diğer kısımları İngiliz ve Fransız hatlarından faydalanılarak Avrupa'ya iletilmiş olan bu telgraf; "Müttefik askerler Sivastopol'a girmiştir" cümlesinden[362] ibaretti. Bu mesaj, Osmanlı Telgraf İdaresi'nin resmen çalışmaya başlamamış olduğu sırada İstanbul-Şumnu arasını kendi hatlarından geçirerek Avrupa'ya ulaştırdığı ilk telgraftı.[363]

Bundan sonra 15 Eylül'de Edirne ve İstanbul'da yapılan törenlerle Telgraf İdaresi resmen çalışmaya başlamıştı. Bu sırada telgraf dili Fransızcadır. Ülke içi haberleşme herkes için serbest, yurt dışı ise gerekli antlaşmalar yapılıncaya kadar yalnızca devlet için mümkündü.

Osmanlı ülkesinde telgrafın, posta gibi bir geçmişi bulunmadığından tamamen yeni bir teşkilat kurmak gerekmişti. 21 Eylül 1871'de Posta Nezaretiyle birleşinceye kadar Telgraf İdaresi, müdürlük olarak kalmıştı, ilk telgraf müdürü de 5000 kuruş maaşla 29 Mart 1855'te tayin edilen ve dolayısıyla ileride Telgraf İdaresi'nin kurucusu sıfatına sahip olacak olan Billurizâde Mehmed Bey'di.[364] Önceleri Sadaret'e bağlı olan Müdürlük Posta Nezaretiyle birleşmeden sonra Posta ve Telgraf Nezareti adı altında Dahiliye Nezaretine bağlanmıştı.

Başlangıçta Fransa'dan getirilen memurlarla Fransızca olarak yapılan telgraf haberleşmesi, ilk kez 3 Mayıs 1856'da Türkçe olarak yapıldı. Mustafa Efendi ülkemizde Türkçe telgraf haberleşmesinin öncülüğünü yaptı. Mustafa Efendi, uluslararası Morse alfabesini bazı değişikliklerle Türkçe'ye uyguladı[365].

Telgraf Müdürlüğünün zaman içinde gelişen merkez ve taşra örgütü vardı. Ocak 1861'de İstanbul Telgrafhanesiyle Beyoğlu ve Üsküdar merkezlerindeki çeşitli servislerde 82 görevli bulunmaktaydı. Taşrada ise, merkezlerin büyüklüğüne göre; müdür, Türkçe ve Fransızca haberleşme elemanları, müvezzi, makineci, çavuş, stajyer görevli-

361 Önder Niyazi, "Türkiye'de İlk Telgraf Tecrübesi", Pos-tel, Cilt:5, Sayı:7, İstanbul, 1963, s.11
362 Cevdet Ahmet, Tezakir, Yayına Hazırlayan:Cavid Baysun, Ankara, 1953, s.57
363 Kutay Cemal, "113 Yıl Önce, İlk Telgraf Kablosunun İlettiği İlk Zafer Haberi:Sivastopol Ruslardan Alındı", Güvercin Dergisi, Cilt:3, Sayı:27, İstanbul, 1968, s.24
364 Durukal Hüsnü Sadık, "İlk Türk Telgrafçısı Billurizade Mehmet Efendi'ye Ait İki Mühim Vesika", Güvercin, Sayı: 5, İstanbul, 1956, s.2
365 Durukal Hüsnü Sadık, "İlk Türkçe Telgrafı Yazan Mustafa Efendi'ye Ait Tarihi Bir Vesika", Ark PTT Teknik ve Aktüalite Dergisi, Sayı:5, İstanbul, 1958, ss.10-12

Sivastopol Zaferinin Telgrafla Osmanlı İmparatorluğuna Bildirilmesi

ler ve gerektiğinde odacı, kapıcı gibi görevliler bulunurdu. Telgraf merkezlerinin sayısı ise zamanla artmıştı. Aralık 1860'da 44, 1862'de 49, 1863'de 63, 1864'de 77, 1865'de 51'i Rumeli, 42'si Anadolu'da olmak üzere 93 telgraf merkezi vardı. Aradan geçen zamanla birlikte bu sayı artmaya devam etti. 1870'de 143'ü Rumeli bölgesinde olmak üzere 301 telgrafhane bulunmaktaydı.

7.2.3. Telgraf Malzemelerinin Yapımı ve Telgraf Fabrikası

Telgraf tesislerinin kurulmaya başlamasıyla bu alanda yetişmiş insan gücüne olan ihtiyaç aynen ve hatta daha da fazlasıyla telgraf malzemeleri için de hissedilmişti, ilk zamanlar ülke içinde telgraf tesislerine yapılan katkı, ya uygun bir yeri telgrafhane yapmak veya müsait bir bina inşa etmekle, hatların çekileceği güzergah boyunca telgraf direklerinin sağlanmasından ibaretti. Alıcı-verici cihazlar, tel, fincan gibi malzeme tamamen yurt dışından, Fransa ve İngiltere'den getirtilmişti. Yerli telgrafçı yetiştirilmesinde kısa dönemde başarılı olunduysa da, malzemenin yurt içinde üretiminde aynı titizlik gösterilememişti.

Ülkemizde telgraf malzemelerinin üretimi aşamasıyla ulaşılan yolun başında, makinelerin iyi kullanılması, bakım ve onarımlarının düzenli bir biçimde yapılması, hatların korunması çalışmaları gelir. Bu konu gerekli kadroların oluşturulması, kanuni düzenlemelerin yapılmasıyla sağlanmıştı. Doğal olarak bu arada bir kısım parçaların yapılması gerçekleştirilmişti.

Ülkemizde telgraf makineleri ve telgraflarla ilgili bir kısım makinenin üretimini hedefleyen ve önce basit de olsa, yurt ihtiyacını karşılamaya çalışan Telgraf Fabrikasının kurulması, Telgraf Müdürü Fevzi Bey'in gayretleriyle Mayıs 1869'da şimdiki Adli Tıp binasının yerinde bulunan ve "terzihane" adı verilen ahşap binada mümkün olmuştu.[366] Bu sırada ülke dışından getirilmekte olan bir telgraf makinesi, bazı yardımcı parçalar ile birlikte 400 franka mal edilmekte idi.[367] Bu makineler çabuk bozuluyor ve tamirleri de güç oluyordu. Bu masrafın ve Avrupa'ya olan bağımlılığın azaltılması amacıyla 1869-70 senesi bütçesine konan 200 makinelik ödenekle, küçük bir fabrika kurularak bu makinelerden 100 tanesi İstanbul'da yapılmıştı. Telgraf Müdürlüğünün yaptığı incelemede bu makinelerin Avrupa'dan getirilenlerden hem daha kullanışlı, hem de daha sağlam oldukları anlaşılmıştı. Bir makine 250 franka mal edildiğinden, makine başına 150 frank kâr edilmişti. Bu başarı dolayısıyla Başmakinist Süleyman Efendi ile diğer makinistler Cemal ve Besim Beylere, ayrıca Telgraf Müdürü Fevzi Bey'e madalyalar verildi, iki aylık bir süre içinde 100 telgraf makinesinin yapılmış olması, yıllık 600 makine ile basit de olsa başarılı bir üretimin göstergesiydi.[368]

Telgraf Fabrikasının kuruluş yıllarındaki işçi sayısı oldukça basit bir atölyeninki ile kıyaslanabilir. Nitekim 1871'de Posta ve Telgraf İdareleri birleştirildiğinde fabrikada Baş memur Besim Efendi ile birlikte üç memur bulunmakta idi. Bu üç görevli ayda 2350 kuruş maaş almaktaydılar. 1873 yılında ise fabrikada 11 işçi çalışmaktaydı. Bunlar; Veysi Kalfa, Nurullah Usta, Nuri Efendi, Mustafa Usta, Mehmed Ağa, Alekson, Tiran, Maksut, Osman ve Haşim Kalfalarla İsmail Ağa idi. Gündelikleri sekiz ile on sekiz kuruş arasında değişmekteydi.

Haziran 1876'da düzenlenmiş olan kadroda, fabrikada baş makinist Besim, makinist Asaf, Emin ve Etefan Efendilerin isimleri geçer. İşçi sayısı ise gösterilmemiştir. Bununla birlikte bu sayının 15-20 civarında olması gerekir.

Daha sonra ise telgraf fabrikası üretime devam etmiş, özellikle Gülhane'de Telgraf Merkezi'nin yan tarafından surların iç kısmına naklinden sonra verimli bir döneme girerek, ülkenin ihtiyaçlarının önemli bir kısmına cevap vermişti.

366 Yazaroğlu Yüksel - Görgülü Şerif, "PTT Fabrikası", Pos-tel, Cilt:7, Sayı:9, İstanbul, 1965, s.12
367 Ata, The Transfer of…, a.g.e, s.253
368 Yazıcı Nesimi, "Osmanlı Telgraf Fabrikası", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı.22, İstanbul, 1983, s.75

7.2.4. Telgraf da Ücret Tarifeleri

Telgraf İdaresi, yapmış olduğu hizmetlerin karşılığı olarak zaman içinde değişen tarifeler uygulamıştı. Bu tarifeleri genel olarak iç ve dış olmak üzere ayrı ayrı ele almak gerekir. Osmanlı merkezlerinden diğer ülkelere, dış merkezlerden Osmanlı telgrafhanelerine gelen veya Osmanlı hatlarını transit olarak kullanan telgrafların ücretleri, önceleri devletler arası ikili antlaşmalara göre belirlenmişti. Daha sonra "Milletlerarası Telgraf Birliği" kurulmuş ve baştan itibaren birliğin üyeleri içerisinde yer alan Osmanlı Devleti, bu konuda diğer üye ülkelerle ortak hareket etmişti. Bu tarifeler ülke halkını ve ülkedeki yabancıları ilgilendirdiği için zaman zaman gazetelerle ilan edilmişti.

15 Eylül 1855' ten 1876' ya kadarki dönemde ülke içi telgraf tarifelerinde ise ücretlerin oldukça yüksek olduğu görülür. Mesafeye göre alınan telgraf ücretleri zamanla genel olarak düşürülmüş, bu arada ülkenin Rumeli ve Anadolu bölgeleri arasında 13 Mart 1864'ten itibaren Rumeli'nin lehine olarak ücretler % 30-40 oranında indirilmişti. Bu sırada İstanbul'dan Basra'ya 20 kelimelik telgraf 277 kuruşa giderken, Rumeli bölgesinde aynı uzaklığa 110 kuruşa gitmekte idi. Aradan üç seneye yakın bir süre geçtiğinde Ağaton Efendi'nin girişimiyle bu farklılık düzeltilmiş, Anadolu telgraf tarifesi de Rumeli'nin düzeyine indirilmişti. Nihayet 13 Mayıs 1869'dan itibaren mesafeye göre ücret belirleme esasından vazgeçilerek, gönderici ile alıcı merkezlerin aynı vilayette bulunmaları veya komşu olmaları veyahut da aralarında kaç vilayetin bulunduğu göz önüne alınarak yeni bir tarife yapılmış ve 1876'ya kadar bu yürürlükte kalmıştı. Bu tarifeyle de ücretler vilayetler uzaklaştıkça artmak üzere %10-30 arasında düşürülmüştü. Devlete ait telgraflar ise, gerekli kayıtlar yapılarak ücretsiz nakledilmişti.

Telgraf ücretlerine örnek olarak: İstanbul-Edirne arası; ilk tarifede 25 kelimelik bir telgraf 33 kuruş, İstanbul-Şumnu arası 52 kuruş, Edirne-Şumnu arası 29 kuruş ücrete tabi idi[369]. 1859'da 20 kelimelik telgraf 23 kuruş, Mart 1864'ten itibaren 15 kuruş olmuş ve daha sonra da aynı ücret alınmıştı.[370]

369 T.C. Münakalat Vekaleti, Posta, Telgraf ve Telefon Umumi İdaresinin Islahına Dair Layiha, Garoyan Matbaası, Ankara, 1930, s.19

370 Kaçar, Osmanlı Telgraf…, a.g.e, s.117

7.2.5. Osmanlı Telgrafında Dil

İlk telgraf hatlarımızın bir Fransızın müteahhitliğiyle kurulması, tesisleri çalıştırmak üzere de yine bunun tarafından 16 Fransız'ın getirtilmesi, telgraf dilimizin Fransızca olması, görevlilerde de dışa bağımlılığımıza sebep olmaktaydı. Ülke içinden yetişen telgrafçılar ya Rum, Ermeni gibi unsurlar, ya da dil bilen "Tercüme Odası" görevlileriydi. Halkın telgraftan yeterince istifadesi mümkün değildi.

Osmanlı idarecilerinin telgraf dilinin Fransızca olmasını geçici bir uygulama olarak düşündüklerini 6 Aralık 1885'te Ceride-i Havadis'te yayınlanan ülkemizin ilk Telgraf tarifesinde, daha telgraflarda Türkçe kullanılmazken, Türkçe kelimelerin sayılması esaslarının gösterilmiş olmasından anlıyoruz. Bu sahadaki ilk çalışmaları Mustafa Efendi ve Voliç Efendi yalnız yürütmüştür. Onun ısrarlı çalışmaları sonucunda, kendisi tarafından yapılan Türkçe telgraf alfabesiyle (Mustafa Alfabesi)[371] ülkemizdeki ilk Türkçe telgraf Edirne Merkezi'nden İstanbul'a çekilmiştir.[372]

Bu telgraf 128 kelimeliktir ve 3 Mayıs 1856 Cumartesi tarihini taşır (saat 3.30).[373] Görüldüğü gibi Fransızca başlayan telgraf haberleşmeleri aradan yedi ay geçmeden Türkçe'ye çevrilmiştir. Ancak bu tarihten sonra da isteyen telgrafını Fransızca olarak çekebilmiştir.

7.3. OSMANLI DEVLETİ'NDE POSTA VE TELGRAF MEKTEPLERİ

İnsanların dağınık yaşayıştan toplu yaşayışa geçtikleri devrelere kadar uzanan posta tarihi, insanlık tarihi ile sıkı bir şekilde birbirine bağlıdır. Postanın tarihi, insanların düşündüklerini birbirine yaymak ihtiyacı duydukları zamana kadar uzanır.

Telgraf, Osmanlı Devleti sınırları dışında icat edilmiştir. Öncelikle Avrupa ve Amerika'da kullanılmış ve daha sonra yaygın olarak tüm dünyada kullanılmaya başlanmıştır.

371 Baha, A., Telgrafçılıkta Ana Dilimiz ve Mustafa Efendi, Beyazıt Güneş Matbaası, İstanbul, 1933, ss.10-13

372 Ersavcı Aydın - Nazlımoğlu Mustafa, "Türkçeyi Telgrafa İlk Defa Uygulayan Öncü Mustafa Efendi", Güvercin, Cilt: 11, Sayı:117, İstanbul, 1976, ss.15-17

373 Yazıcı Nesimi, "Osmanlı Telgrafında Dil Konusu", İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1983, s.56

Osmanlı Devletinde ilk olarak telgraf kullanılmaya başlandığında kullanılan dilin Fransızca olması nedeniyle yurtdışından özellikle Fransa'dan teknik destek alınma yoluna gidilmiştir. Bu sebeple azınlık gruplarından Rumlar, Ermeniler, Museviler ve Levantenlerden eğitimli olan kişiler telgraf memuru olarak görevlendirilmişlerdir. Bu amaçla 15 Ocak 1857 tarihinde telgrafhanelerde yetiştirilmek üzere alınacak öğrencilerin ne surette alınacaklarına dair bir nizamname tertip edilmiştir.[374] Bu nizamname Türkçe ve Fransızca muhabere yapacak öğrenciler için ayrı düzenlenmiştir.

On iki madde halinde tanzim olunmuş bu nizamnameye göre, telgrafhanelerde yetiştirilmek üzere alınacak en çok on iki öğrencinin yaşları 18-35 arası olacak, okumayı gerektiğinde bir şeyler kaleme almayı bilecek, aynı zamanda yeterli ölçüde hesap bilgisine sahip olacaktır. Her öğrenci dürüst ve namuslu olduğuna dair geçerli bir referanstan Meclis'in de kabul edeceği bir onay getireceklerdir. Telgraf Meclisi önünde haberleşmenin sırlarını saklayacaklarına, telgraf nizam ve kanunlarına uyacaklarına dair yemin edeceklerdir. Bütün talebeler, telgrafhane müdürü huzurunda, hocaları hazır bulundukları halde imtihanla muhabere memuru tayin olabilecekler ve maaşları tahsis edilecektir. İmtihanda başarılı olamayanlar mezun edilmeyeceklerdir. Ders esnasında olduğu kadar dersten sonra da kötü davranışlarda bulunmayacaklardır. Her gün sabah saat 11'den öğleden yarım saat sonraya kadar ders ve etüt yapacaklardır.

Pratik olarak eğitilen bu muhabere memurları, ileride devletin bu çok önem verdiği mevkilerde bulunacaklarından öncelikle düzgün ahlaklı vatansever kimselerden seçilmesine özen gösterilmiştir. Ders gören öğrenciler eğitimlerini tamamladıklarında sınavla memur olarak atanmışlardır.[375] Bu öğretim şeklinden verim alınmakla beraber sistemli okullara ihtiyaç duyulmuş ve çok geçmeden sistemli eğitim ve öğretim veren okullar açılmıştır.

Telgraf memuru yetiştirmek amacıyla ülkemizde ilk açılan okul 2 Ocak 1861 tarihli[376] kanunla İstanbul'da Soğukçeşme'de Gülhane Parkı karşısında, Adli Tıp olarak kullanılan ahşap binada "Fünûn-ı Telgrafiye Mektebi" adı altında açılmıştır. Cuma ve pazar günleri hariç haftada beş gün, sabahları bir buçuk saat, öğleden sonrada iki saat olmak üzere teorik ve pratik eğitim veren bir okuldu. Telgraf tarihi, pillerin yapılışı ve kul-

374 Toptaş Seyfi, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Osmanlı Posta ve Telgraf Teşkilatı, Gazi Üniversitesi S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, s.14
375 Toptaş, İttihat…, a.g.e, s.16
376 Ata, The Transfer of…, a.g.e, s.102

lanışları, telgraf aletleri ve kullanılış şekilleri gibi dersler sabahları; muhasebe, telgraf haberleşmesi, telgraf işletmesi ve kuralları gibi dersler de öğleden sonra idi. Öğrencilere ayda 250 şer kuruş aylık verilirdi.

Daha sonra "Mekteb-i Fünûn-ı Makineciyan" adıyla yeni bir okul açılmıştır. Bu okulun açılışı ile ilgili kesin bir tarih olmamakla beraber 1863 -1868 tarihleri arasındaki kadro cetvelleri incelendiğinde böyle bir okulun açıldığı konusu kesinlik kazanmaktadır.

1 Eylül 1868 yılında devletin önemli kademelerine eleman yetiştirmek amacıyla Sultan Abdülaziz tarafından "Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)" açılmış 1872 yılında da müfredata telgraf tekniğine dair dersler eklenerek uzman telgraf memurlarını İstanbul'da yetiştirilmesi düşünülmüştür. Fakat beklenen ilgi sağlanamamıştır.

1872 tarihinde ise "Posta ve Telgraf Mektebi" adlı diğer bir okul açılmıştır. Fakat bu okul da gerekli faydayı sağlayamadığı ve idaresinde düzensizlikler görüldüğü için 1880'de kapatılmıştır[377].

Ülkemizde telgrafçılık eğitiminde 30 Mart 1863'de açılan Darüşşafaka Lisesinin önemli bir yeri bulunmaktadır. İlk açılışta yetim ve ekonomik durumu yetersiz öğrencilere karşılıksız eğitim sağlamak amacıyla kurulan bu okul, 1880 yılında lisenin son sınıfına elektrik ve telgraf dersleri konularak eğitimine devam etmiştir. Buradan mezun olanların bir kısmı eğitim amacıyla Fransa'ya giderken bir kısmı da okullarına karşı vefa örneği göstererek okullarında öğretmen olarak ders vermişlerdir.[378]

Uzman telgrafçı konusunda başlayan sıkıntılar dolayısıyla 1909 yılında "Telgraf Mekteb-i Alisi" adıyla telgraf binası içine yeni bir mektep açılması gereği duyulmuştur. Burada yetişen telgrafçılardan I. Dünya Savaşı sırasında büyük faydalar sağlanmıştır.

I. Dünya Savaşından sonra da eğitimi sürdüren bu mektep 1923'te bir ara kapatılmış, ancak 1924'te yeniden eğitime başlamış, 1931 buhranında tasarruf amacıyla yeniden kapatılarak 1933'te tekrar açılmış hatta bu arada Ankara'ya taşınmıştır. Daha sonraları tekrar İstanbul'a getirilerek "Mühendis Mektebi" içinde bir bölüm olarak eğitime devam etmiştir.[379]

377 Toptaş, İttihat…, a.g.e, s.21
378 Darüşşafaka Dergisi, "Ferit Bey'in Nutku", Çeviren: Muhammed Ali Altekin, Sayı:1, İstanbul, 1325-1326, ss.11-12
379 Toptaş, İttihat…, a.g.e, s.31

7.4. POSTA VE TELGRAF İDARELERİNİN BİRLEŞTİRİLMESİ

Osmanlı Devleti 1840'da kurulanPosta Nezareti ile 1855'te kurulan Telgraf Müdürlüğü görevleri itibarıyla birbirine çok yakındı. Dolayısıyla hizmetlerin daha iyi yürütülebilmesi için, her iki idarenin ortak bir teşkilat içinde bulunmaları gerekliydi. Bu sayede halka kolaylık sağlanacak, daha verimli hizmet verilebilecekti.

Posta Nezareti ile Telgraf Müdürlüğü 21 Eylül 1871'de Posta ve Telgraf Nezareti adı altında Ahmed Şükrü Bey'in nezaretinde birleştirildi. Osmanlı Devletinde bu iki haberleşme kuruluşunun birleştirilmesinin en büyük amacı bina ve personelden sağlanacak tasarruftu. Öyleki, yeni düzenlemeyle personel ücretlerinden yıllık 2.418.420 kuruşluk bir tasarruf sağlanıyordu. Buna kırtasiye masraflarındaki azalma ve kaldırılan diğer bazı giderler eklenirse toplam tasarruf 2.890.742 kuruş 30 para olmaktaydı.

Posta ve Telgraf Nezareti 5 Kasım 1876'da çıkarılan "Posta ve Telgraf İdare-i Umumiye'sinin Teşkilat-ı Cedidesine Dair Nizamname" ile yeniden örgütlenmişti.[380] Bu nizamnamenin amacı 1871'deki düzenlemeler dolayısıyla ortaya çıkan aksaklıkları düzeltmekti. Nizamname ile her memurun görev, yetki ve sorumlulukları daha iyi belirtilmeye çalışılmıştı. Buna göre, idarenin başında Nazır, onun altında iki Genel müdür bulunmaktaydı. Merkezde, Nezaretin en yüksek karar organı Posta ve Telgraf Meclisi idi ve üst kademe görevlilerden oluşmaktaydı.

Nizamname ile belirlenen taşra örgütünde ise; her vilayet merkezinde bir başmüdür, sancaklarda müdür, kazalarda baş memur, gereken nahiyelerde birer memur bulunacaktı. Posta ve Telgraf çalışmalarını denetlemek, hataları kontrol etmek için gezici müfettişler görevlendirilecekti. Telgraf hatlarının korunması için dağlık bölgelerde 3, ova olan yerlerde 5, demiryolu güzergahında 8 saatte bir hat çavuşu görev yapacaktı.

380 Özdemir, Türkiye'de Modern…, a.g.e, s.64

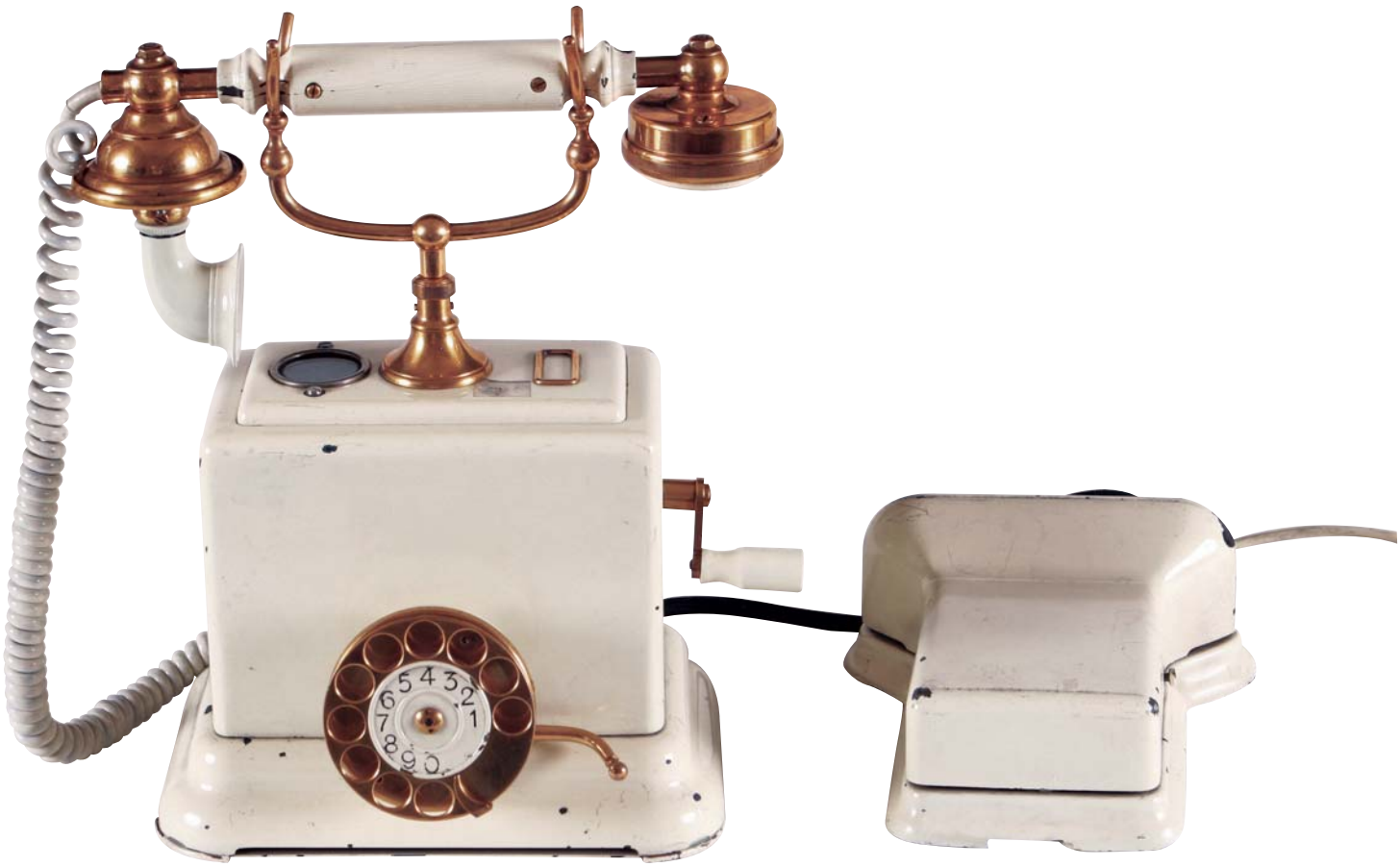
1930 PTT Genel Müdürlüğü-Ulus-Ankara

SEKİZİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE POSTA, TELGRAF VE TELEFONUN GELİŞİMİ

Bilinmeyen numaralar tablosu, metal. (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

1927 yıllarında kullanılmaya başlanan Ericson marka, manyetolu, beyaz bakalit, çatal tip, numaralı, zili dışarıda masa telefonu, (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

PTT Fabrikası tarafından yapılmış Mektup ve Gazete Atma Kutusu Metal 1936 (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

PTT Fabrikası tarafından yapılmış, Mektup ve Gazete Atma Kutusu Metal 1935 (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

8.1. İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ VE POSTA TELGRAF TEŞKİLATI

Dünden bugüne haberleşmeyi etkin olarak kullanan kurumların, kuruluşların uzun vadede başarılı olduğunu görmekteyiz. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Rumeli ve sonra da Osmanlı topraklarında örgütlenebilmesinin altında yatan gerçek; Talat Paşa'nın "Hemen hemen bütün telgraf istasyonları denetimimiz altındaydı.[381]" şeklindeki açıklamasından anlaşıldığı üzere posta ve telgraf teşkilatından sonuna kadar hakim olmalarında gizlidir.

Avrupa'ya ve Mısır'a sürülen muhalif kişiler aralarında yönetim karşıtı olma amacıyla gazeteler çıkarmışlardır.

Bazı tıbbiyeliler Avrupa'ya kaçırılan birtakım kişileri aracı yapıp Ahmet Rıza Bey'i cemiyetlerinin yurtdışında temsil edilmesi için müracat etmişler ve olumlu cevap almışlardır. Bu toplantılarda adı konulan cemiyetin üyeleri ile Avrupa iletişimi Galata'daki Fransız Postanesi ve Toustin Paşa'nın yardımıyla yapılıyordu. Toustin Paşa, mektup ve gazeteleri Ahmet Bey'e teslim ederdi. Okuldayken Rauf Ahmet, Arif ve Nuri Bey'lerin yaptığı bu işi yabancı olduğu için Toustin Paşa dikkat çekmeden ve hafiyelerce aranmadan yapardı.

Ahmet Rıza Bey'in önderliğindeki Paris "İttihat ve Terakki Cemiyeti" nin Osmanlı Devleti'nde en çok önem verdiği propaganda bölgesi Makedonya sahasıdır.

Siyasi öneminden dolayı Harbiye'den çıkan genç zabitlerin hep Rumeli'ye gönderilmesi Selanik, Manastır ve Kosova vilayetlerinden oluşan Makedonya'yı alaylı ve eski fikirli zabitlerin en az bulunduğu saha haline getirmiştir. İş bu şekli aldıktan sonra bütün faaliyet ahaliden evvel ordu zabitleriyle hükümet memurlarına kaymıştır.

Müfettiş-i Umumi Hüseyin Hilmi Paşa'nın Mabeyn'e çektiği telgrafta "Burada benden başka herkes Cemiyet'e üye olmuş" demektedir. Selanik adeta İttihatçı yuvası olmuştur.

381 Kutay Cemal, Bir Devir Aydınlanıyor: Şehit Sadrazam Talat Paşa'nın Gurbet Hatıraları, Kültür Matbaası, İstanbul, 1983, s.204

Selanik'teki teşekkülün Posta ve Telgraf baş katibi Talat, Askeri Rüşdiye Müdürü Tahir, Fransızca Muallimi Naki, Mülazım Ömer Naci Efendiler, propaganda ile faaliyete başladıktan sonra 1906 yazında "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" ni kurmuşlardır. Daha sonra Paris Grubu ile görüşülerek birleşme kararı alınmış "İttihat ve Terakki Cemiyeti" adı altında birleşilmiştir.[382]

Öncelikle Üçüncü Ordu'nun merkezi olması sebebiyle Selanik'te örgütlenmeye başlamış olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, çevre kentler ve köylerle olan iletişimlerini sağlayabilmek amacıyla, dönemin en etkili haberleşme aracı olan posta ve telgraf örgütünden yararlanmışlardır. Rumeli içinde yayılmış olan İttihat ve Terakki'ye bağlı aydınlar kent, köy örgütlerini tamamlayıp haberleşme ağını tamamlamışlardır. Bir vücudun organları gibi kenetlenme meydana getirmişlerdir.[383] Kimsenin nerede olduğunu bilmediği esrarlı İttihat ve Terakki Merkez Komitesi'nin başındakiler, telgraf örgütü sayesinde önemli bir kitleye ulaşma imkanını elde etmişlerdir.[384]

Başta askeri posta ve telgraf teşkilatları olmak üzere birçok yerdeki muhalif kişiler İstanbul dışına sürülmüştür. Posta ve Telgraf Teşkilatında II. Abdülhamid'e karşı pek çok muhalif vardır. Sultan II. Abdülhamid 1901 yılında bir posta ve telgraf müdürünü zora sokmuştur. Bu kişinin sorgulanmasında: "Vah Sultan Abdülhamid vah milletin başına….Kanuni Esasi nerede kaldı, bir takım Şutum u gazile ilavesinden başka neizübillah Cenab-ı Hakk'ın elinden bir şey gelmiyor" şeklinde ifade vermiş bu ifade; kendisinin İttihatçı olduğunu bize göstermektedir.

8.1.1. Talat Paşa

Bir başka ittihatçı posta ve telgraf memuru Edirne Telgraf Başmüdüriyeti kalemine Başmüdür merhum Yusuf Bey tarafından alınmış olan; Talat Paşa idi. Talat Paşa Edirne Telgraf bürosuna stajyer memur olarak girdi, bir yıl sonra 24.07.1891'de üç yüz kuruş maaşla Edirne vilayeti telgraf deposu başmüdürlük kayıt memurluğuna atandı[385]. Talat Paşa Edirne'de Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nde memur iken Edirneli Mülazım

382 Tunaya Tarık Zafer, Türkiye'de Siyasal Partiler :İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918), Cilt: 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984, s.103

383 Resneli Niyazi, Balkanlarda Bir Gerillacı, Hürriyet Kahramanı Resneli Niyazi Bey'in Anıları, Çeviren:İhsan Ilgar, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1975, s.63

384 Berkeş Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, 1973, s.355

385 Babacan Hasan, Mehmet Talat Paşa (1874-1921), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2005, s.38

Sami Efendi, Paris'ten gelen gazeteleri, o tarihte Edirne Postanesi'nde genç bir memur olan Kırcaali'de doğmuş Talat Efendi'ye, gizlice gönderiyordu. O da muhite bunları yayıyordu.[386] Edirne'de gezici posta memurluğunu sürdüren Talat Paşa üzerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin şifreli yazıları ve subaylar tarafından yazılmış sakıncalı yazılar bulunduğundan yakalanarak tutuklanır.[387] Yusuf Bey Talat Paşa'yı evladı gibi yetiştirirken Talat Paşa'nın, tahliyesinden sonra Edirne'den sürülürken Selanik'e gitmesine yardımcı olmuştur.

Talat Paşa

Selanik'e giden Talat Paşa burada bulunan yurtsever kişilerle birlikte "Osmanlı Hürriyet Cemiyetini kurar. Cemiyet kendisine merkez olarak Selanik'i seçer. Makedonya bölgesi Cemiyetin faaliyet alanıdır. Cemiyetin kuruluşu ile birlikte özellikle genç subaylar arasında hızla yayılır. İleride Osmanlı Devletini yönetecek kişilerin çıkaracağı bu kadroda şu isimlere rastlanır: Tahir Bey'in başkanlığında Naki, Talat, Rahmi, Mithat Şükrü, Kazım Nami, Hakkı Baha Pars, Ömer Naci, İsmail Canbolat, Edip Servet, İhsan Namık, Hoca İsmail Mahir ve Mustafa Necip Beyler.

Talat Paşa, Selanik'e geldikten sonra bir süre işsiz gezer, Selanik Valisi'ne kendisine bir iş verilmesi için başvuruda bulunmuştur. Bunun üzerine kendisine Manastır Selanik arası posta seyyar memurluğu görevi verilir.[388] Sonradan önemine varacağı seyyar posta memurluğunu İttihat ve Te-

386 Ertürk Hüsamettin, İki Devrin Perde Arkası, Pınar Yayınevi, İstanbul, 1964, s.16

387 Hanioğlu Mehmet Şükrü, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), Cilt:1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.197

388 Babacan, Mehmet…, a.g.e, s.45

rakki Cemiyeti'nin faaliyetleri açısından önemli olduğu için kabul eder. Önemli bilgileri ulaştırmaya ve gazeteleri gizlice dağıtmaya başlayan Talat Paşa bir beyanatında "Bu basit ve çok küçük memuriyetin temin ettiği saha emniyeti, işin içinde olan bizler için kaçırılmayacak bir fırsattı, postaya tahsis edilmiş vagon her istasyona geldiğinde asker-sivil bir ittihatçı tarafından karşılanıyor ve bu hal asla dikkat çekmiyordu" demiştir.[389]

1905'lerde Sırp, Bulgar, Yunan Milletleri ayaklanma çıkardığı için Makedonya ateş ve kan içinde kaynıyordu. Hükümetin kim olursa olsun bir yerden bir yere geçiş için "mühür" (geçiş tezkeresi) alma mecburiyeti koymasına karşın Talat Paşa bu basit gibi görünen görevine rahat dolaşma fırsatından dolayı devam etmektedir. Aksi halde, sicilindeki İttihat ve Terakkicilik damgası onun hareket ve faaliyet alanını kısacaktır.[390]

Talat Paşa'nın Selanik'teki önemli bir görevi de Evrak-ı Muzıralar ya da önemli bir belge geldiği zaman bu belgeleri ve İstanbul'dan gelen telgrafları İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umumisi'nden Kazım Nami Duru'ya ulaştırmaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti Avrupa ile olan bağlantısını yabancı postahaneler ile sağlamaktadır. Kapitülasyonlardan faydalandıkları için denetlenmeyen Darç'taki Avusturya Postanesi gizli faaliyetlerinin yürütülmesine rahatlık sunmuştur. Kazım Nami Duru'nun bahsettiği gibi Evrak-ı muzıralar bu postahaneler aracılığıyla dağıtılabilmiştir.

Selanik'te 1906 yılında resmen kurulan İttihat ve Terakki Cemiyetine posta ve telgraf teşkilatından birçok kişinin üye olduğunu Talat Paşa'nın anılarından anlıyoruz.

Posta ve Telgraf Nezaretinde çalışan Sakallı Eşref Bey'in de aynı yıl cemiyete üye olduğunu görmekteyiz. Sakallı Eşref'in, Yalova'dan Keşan'a jurnalle sürülmesi, orada telgraf örgütünün desteğiyle eskisinden daha yüksek yerlere gelmesi dikkat çekicidir[391]. Rumeli de durum o hale gelmişti ki İttihat ve Terakki Cemiyeti dışında olanlar sınırlı idi.

389 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s.165
390 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s.66
391 Koloğlu Orhan, Tarih ve Toplum, Sayı: 115, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993, s.11

Sultan II. Abdülhamid'i destekleyen posta ve telgraf memurları da bulunmaktadır. Resneli Niyazi dağa çıktığı zaman Preste Telgrafçısı Şevki'nin İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhine çalıştığını duymuş, onu ölümle tehdit etmiş; bunun üzerine Preste Telgrafçısı Şevki, İttihat ve Terakki Cemiyetine karşı bütün baskı yöntemlerini faaliyete sokmaya çalışmıştır.[392]

Talat Paşa ve arkadaşları II. Abdülhamid Han'ın istibdat politikasına karşın ara verdiği çalışmalarına yine devam etmişlerdir. Bu dönemde bile cemiyetin üyeleri arasında iletişim kurulmasına önem vermişler ve bu amaçla mektupçu Hüsnü Bey'in evinde buluşmuşlardır. Mektupçu Hüsnü Bey İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Selanik'te üyeleri arasında iletişim kurulmasında önemli rol oynamıştır. İttihatçılığından şüphelenilenlerin iletişiminde Hüsnü Bey'in vazifesi dikkate değerdir.[393]

Cemiyeti yurt çapında bir örgüt haline getirmek isteyen ve kılık değiştirerek İstanbul'a giden Talat Paşa'ya yardım eden yine posta teşkilatından Kara, diğer bir ismiyle Zülüflü Kemal olmuştur.

8.1.2. Kara (Zülüflü) Kemal

Yıldız Sarayı posta ve telgrafhanesinde müstahdem olarak çalışan Kara diğer bir adıyla Zülüflü Kemal Bey, boş zamanlarında Şehzade başına gider, meşhur çaycı hancının kahvesinde bir sandalyeye yerleşir, sık sık yaptığı gibi bir taraftan nargilesini höpürdetir, diğer taraftan ele geçen bu gazete ve mecmuaları, güvendiği kimselere verirdi. Diğer kahvehanelerden, Kara Kemal'i ziyarete gelen birçok kimse, Avrupa'dan yurda sokulan bir kısmı Türkçe, bir kısmı Fransızca basılmış dergi ve mecmuaları bu sayede okur, birçok şey anlardı.[394]

Zülüflü Kemal başkentte her türlü çevre ile bağlantısı olan bir kimse idi. I. Dünya Savaşı günlerinde iaşe nazırlığı yapmıştır. İstanbul'da Osmanlı Hürriyet Cemiyeti örgütünü kurmuş. Jön Türk yönetiminin sonuna kadar, hatta I. Dünya Savaşı'ndan sonra mütareke günlerinde de Cumhuriyetin en önemli parti adamı olarak kalmıştır.

392 Niyazi, Balkanlarda…, a.g.e, s.99
393 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s. 62
394 Ertürk, İki…, a.g.e, ss.14-15

8.1.3. Faik Kaltakkıran

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Posta ve Telgraf teşkilatına yerleştirdiği diğer önemli isimlerden bir tanesi de Faik Kaltakkıran'dır. Edirne Vilayeti Umur-u Ecnebi katibi iken memleketi Edirne'de cemiyetin ilk sekiz üyesinden biri olan Faik Kaltakkıran daha sonra Edirne Mebusu olmuştur. Edirne Valiliği ecnebi muhaberat Fransızca mütercimliği de yapan Faik Kaltakkıran tutuklanmasının ardından, affedilerek sadrazam Avlonyalı Ferit Paşa'nın sır katipliğine getirilmiştir. Milli Mücadele sırasında Edirne Mebusu Ahmet Şeref Aykut'la Trakya Paşaeli Cemiyeti'ni kurmuştur. Hayatının sonuna kadar Edirne mebusluğu yapmış, daha sonra Malta'ya sürülmüştür.[395]

8.1.4. Anadolu'da İttihatçıların Posta ve Telgraf Teşkilatı'nda Örgütlenmeleri

Bu teşkilatlanma sırasında şüphesiz yalnız Balkanlar'daki posta ve telgrafçılar görev yapmamış, onlarla beraber Anadolu'nun birçok yerinde görev yapan posta ve telgrafçılar İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne destek olmuşlardır. Erzurum Postane Müdürü olan Ermeni Çarpan bunlar arasındadır. Görevi kendi bölgelerine Kafkasya'dan gizlice gelen evrakları dağıtmaktır. Hüsamettin Ertürk, Posta ve Telgraf Teşkilatındaki örgütlenme sayesinde Paris'ten gelen Meşveret Gazetesini Van, Bitlis, Diyarbakır, Muş ve Erzincan'a rahatlıkla gönderebilmektedir.[396]

Nizamiye Tabur kumandanı Binbaşı Saffet Bey de teşkilattandı. Onun müsamahası sayesinde hürriyetperverlerden, zabıtan ve vaizlerden mürekkep bir kalabalık, postaneyi işgal etmiştir. Buradan Yıldız Sarayı'nın telgrafhanesi bulunmuş makine başına gelen Arap İzzet Paşa'dan, Erzurumluların meşrutiyetin ilanı hususunda duydukları kuvvetli istek ve heyecanın Padişaha arzını istemiştir. Sultan II. Abdülhamid'in sadık bendesi Arap İzzet Paşa, telgrafla halkın bu isteğinin zatı şahaneye arz edileceğini ve temennilerin yerine getirileceğini vaat etmiştir. Fakat çok az sonra Erzurum Valisi Hazım Paşa azledilmiş, yerine Arnavut Abdülvahap Paşa tayin edilmiş, o da Yıldız'dan aldığı emirleri yerine getirmeye başlamıştır. Padişahı telgraf başına çağıranların hepsi tutuk-

395 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s.138
396 Ertürk, İki…, a.g.e, s.16

lanmış, tazyik edilerek söylettirilmişlerdi. Birçok vatanperver bu yüzden Sinop kalesine yollanmıştır.[397]

Posta ve Telgraf teşkilatı içerisine İttihat ve Terakki Cemiyetine üye olmayan hiç kimse kabul edilmemiştir. Mesela, Hasan Ali Efendi bu yüzden işsiz kalmış, görevinden ayrılmak zorunda bırakılmıştır. Meşrutiyetin ilanından sonra hep Rumeli'de kalmış olan Sakallı Eşref, İttihatçılar'ın güvenilir kimseleri arasında gösterdiği kişilerdendi. Sakallı Eşref hem İttihatçı hem telgrafçı ketum davranışları sebebiyle bu yıllarda görevinde sürekli yükselmiştir. Kendisi bu dönemdeki faaliyeti hakkında hiçbir bilgi vermemekte sadece bir yerde şöyle yazmaktadır: "Bir zaman Anadolu'ya gidin, dediler; gittik. Turan'a gidelim diyenlere neresi diye soruyorduk….." [398] Aka Gündüz'de İttihat ve Terakki Cemiyetinin önemli isimlerinden birinin İzmit Posta ve Telgraf Müdürüydü. Görüldüğü gibi İttihat ve Terakki Partisi Posta ve Telgraf Teşkilatı sayesinde güçlüydü.[399]

8.1.5. Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyeti Üyelerinin Sultan II. Abdülhamid'e Karşı Mücadeleleri Sırasında Posta ve Telgrafçılar

Sultan II. Abdülhamid İttihatçılar'a karşı hafiye teşkilatından güvendiği adamları Balkanlardaki örgütlenmelerle ilgili bilgi almak için Makedonya bölgesine göndermiştir. Bu kişiler her ne kadar İttihatçıları ihbar etseler de başarılı olamamışlar, bu arada bazılarıda öldürülmüştür. Önemli isimlerden biri olan Selanik Merkez kumandanı Nazım Bey cemiyetin faaliyetlerine karşı şiddetli tedbirler almış Erkan-ı Harp Binbaşısı Enver Bey tarafından yaralanmıştır. Hafiyelerden Sami Bey ve Mustafa Efendi de Selanik'te İttihatçılarca öldürülmüştür.

Nazım Bey'in yaralanıp İstanbul'a dönmesinden sonra Sultan II. Abdülhamid büyük bir telaşla Selanik ve Üçüncü orduyla ilgilenmeye başladı. Selanik'e teftiş heyetleri gönderiliyor, Üçüncü Ordu Komutan Vekili ve Kurmay başkanı merkeze alınıyor, yerine Saray'ın daha fazla güvendiği kişiler atanıyordu. Fakat bu önlemler fazla bir sonuç

397 Ertürk, İki…, a.g.e, s.20
398 Koloğlu, Tarih…, a.g.e, ss.11-12
399 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s. 63

doğurmayacaktı. 3 Temmuz 1908 günü ihtilali fiilen başlatan bir olay oldu. Resne'de kolağası olan örgüt üyesi Resneli Niyazi 200 kişi ile beraber dağa çıkmıştır.[400]

28 Haziran'da yapılan gizli bir toplantıda planlanarak karara bağlanan Resneli Niyazi'nin eylemine Resne Belediye Başkanı Hoca Cemal, Maliye Müfettişi Tahsin Efendi, Polis Memuru Tahir Bey de katılmıştır.

Telgraf sistemindeki İttihatçı örgütlenme sayesinde 3 Temmuz tarihinde Resneli Niyazi'nin yetkili makam ve halka yönelik gönderdiği bilgilerde eylemin amacının ülke içindeki haksızlık ve eşitsizlik olduğu vurgulanıyordu. Ohri Redif Taburu Komutanı Eyüp Sabri ve Erkan-ı Harp Binbaşısı Enver Beyler dağa çıkarak çete hareketine destek vermişlerdir.

Resneli Niyazi dağa çıktıktan sonra "Bu hareketlerden padişahın haberdar olması için elimizden geleni yapıyorduk[401]" diye ifade etmektedir. Resneli Niyazi'nin dağa çıkmasını bütün telgraf istasyonları vatana ve dünyaya duyurmuştur. Bu durum padişah fermanı ile yapılmamış posta ve telgraf teşkilatında yer alan İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri tarafından bizzat yapılmıştır.

8.1.6. Arnavut Şemsi Paşa'nın Öldürülmesi Sırasında Posta ve Telgrafçıların Rolü

Sultan II. Abdülhamit kendisine karşı yürütülen çete hareketlerine karşı en güvendiği adamlarından Arnavut Şemsi Paşa'yı Manastıra göndermiştir. Aynı dönemde Resneli Niyazi Yıldızdan Şemsi Paşa'ya gönderilen bütün telgrafları ele geçirmiş attığı bütün adımlardan haberdar olmuştur.[402] Ayrıca Manastır'dan Yıldız'a çekilen telgraflarda Niyazi Bey'in eline anında geçmektedir. Bu durum daha önce ifade ettiğimiz gibi Manastır'daki İttihatçı posta ve telgraf memurlarının yardımları sayesinde olmaktadır.

400 Niyazi, Balkanlarda…, a.g.e, s.73
401 Kutay, Bir Devir…, a.g.e, s.201
402 Niyazi, Balkanlarda…, a.g.e, s.137

Şemsi Paşa'nın bölgeye hareket etmesi üzerine, Miralay Sadık Bey başkanlığında toplanan İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi Şemsi Paşa'nın Manastır'a gelmesi ile birçok kişinin bu durumdan zarar göreceği düşüncesi ile öldürülmesine karar verilmiş, yapılan görüşmeler sonucunda Mülazım Atıf (Kansu), Şemsi Paşa'yı vurma görevini üstlenmiştir. Şemsi Paşa Rumeli'deki durumu Sultan II. Abdülhamid'e haber vermek için Manastır Postanesi'ne gitmiş telgrafı çektikten sonra, postaneden çıkarken Mülazım Atıf Bey tarafından vurulmuştur.

Şemsi Paşanın vurulması hadisesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin posta ve telgraf örgütündeki çalışmalarının başarısı olarak karşımıza çıkmıştır. Şemsi Paşa'nın hareket ettiği, ne zaman Manastır'a geleceği, İstanbul'la hangi konularda yazıştığı gibi bilgiler telgraf ağı sayesinde ele geçirilmiştir. Şemsi Paşa'nın hareketini Edirne mahreçli bir telgraftan öğrenen İttihatçılar Manastır Postanesi'nde padişaha telgraf çektikten sonra Şemsi Paşa'yı öldürürler.[403]

Sultan II.Abdülhamid Şemşi Paşa'nın yerine "Teftiş-i Askeri Komisyon-ı Alisi" üyelerinden Osman Fevzi Paşa'yı bu göreve getirmiştir. Fakat iş işten çoktan geçmişti. İttihatçılar ise temmuz ortalarına gelindiğinde, kitleler arasında büyük bir taraftar kazanmış, sırtını büyük bir halk yığınına dayamıştı. Bundan sonraki birkaç gün içerisinde şiddet eylemleri alabildiğine arttı. Saraya bağlı yüksek rütbeli subaylar ard arda vuruldu.[404]

Tatar Osman Paşa, konağın da iken, 22-23 Temmuz gecesi konağın telgraf teli ittihatçılar tarafından kesilerek kuşatılmış, Tatar Osman Paşa, Resneli Niyazi ve Eyüp Sabri Bey çeteleri tarafından esir alınmıştır.[405] Manastır Valisi Hıfzı Paşa'nın konağı da kuşatma altına alınmıştır.

Böylece Sultan II.Abdülhamid'in aldığı bütün önlemler ittihatçı posta ve telgraf örgütünün çalışması ile etkisiz hale getirilmiştir.

403 Bayur Yusuf Hikmet, Türk Inkılabı Tarihi, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983. s.455
404 Niyazi, Balkanlarda…, a.g.e, s.228
405 Niyazi, Balkanlarda…, a.g.e, s.229

8.2. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE POSTA VE HABERLEŞME

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, Osmanlı Dönemi telefon ve posta teşkilatı, yabancılara verilen ayrıcalıklarla siyasal ve ekonomik yönden bağımsızlığı tehlikeye sokan bir nitelik taşımakta idi.

Cumhuriyet'in ilanıyla öncelikle haberleşme alanında ulusal bir politika uygulanmaya başlandı. Bu amaçla sürdürülen ilk hareketi Lozan Barış Antlaşması'nda görmekteyiz. Bu anlaşmada bu konuyla ilgili olarak "Tarafeyn-i Aliyeyn-i Akıdeyn, her biri kendisine taalluku cihetinden Türkiye'de ecnebi postahanelerin ılgasını kabul ederler" ibaresiyle önemli adımlar atılmıştır. Bunun dışında telgraf çalışmalarına hız verilerek telgraf hatlarının düzenlenmesi çalışmalarına başlanmıştır.

Manastırlı Hamdi Bey

Ancak çalışmalara hız verilen bu dönemde pek çok zorluklarla karşılaşılmıştır. Bunlardan en önemlisi çalışma koşullarıdır. Çalışanların tümü hep beraber aynı yerde bulunmak zorunda kalmışlardır. Oturulacak yerden, kırtasiye malzemesine kadar pek çok konuda sıkıntı yaşanmıştır. Çoğu zaman çalışanlar aynı hokkayı kullanarak dizlerinin üzerinde yazılarını yazmak suretiyle görevlerini yerine getirmişlerdir.[406] Bunun dışında telgrafhanelerde makine ve pil donanımı eksikliği yaşanmıştır. Bu sebeple bozuk olan Dubleks ve Mars makinaları onarılarak işler hale getirilmiştir. Diğer taraftan resmi olarak kullanılacak pul ihtiyacını karşılamak için de resmi kuruluşlardan pullar toplanmış, daha sonrada Ankara'nın en iyi matbaası olan "Yeni Gün"

406 Tanrıkut Asaf, "Türkiye PTT Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı", Cilt:2, Ankara, 1968, ss.672-673

ile anlaşıp 72 çeşit sürsajlı pul elde edilmiş[407] sonradan buna İtalya'da bastırılan pullar da eklenerek bu eksiklik kapatılmaya çalışılmıştır.

Telgraf hatlarının çekilmesi hususunda güç koşullarla karşılaşılmış, bütün bu koşullara rağmen Konya'dan Aksaray'a 160 km'lik, Kırşehir'den Koçhisar'a kadar da 60 km'lik hat oluşturulmuş ve özellik Sakarya Savaşı'nda bu hatlardan yararlanılmıştır.[408]

Posta Teşkilatı sayesinde İstiklal Savaşı yıllarında düşmanın bütün adımları izlenmiş ve istihbarat raporları; şifreli telgraf ve özel kuryelerle gönderilerek Ankara Hükümeti her olup bitenden haberdar edilmişti.

Sirkeci PTT Müzesinde düzenlenerek oluşturulmuş Manastırlı Hamdi'nin Odası

Mondros Mütarekesinden sonra başta İstanbul olmak üzere stratejik öneme sahip bütün posta ve telgraf merkezleri İtilaf Devletlerinin kontrolü altına girmiş, Anadolu'da teşkilatlanan Kuva-i Milliye'yle ve dağıtılmayan Türk Birliklerinin haberleşmesi engellenmeye çalışılmıştı.

İtilaf devletlerinin bu hareketlerine karşın, İstanbul'da Üsküdar, Beylerbeyi, Beykoz, Kavaklar ve Boğaziçi'nde bazı vatanseverler önderliğinde yerel örgütler kur ularak, Kara Vasıf, Galatalı Şevket ve Kara Kemal Beyler tarafından 1918 sonlarında "Karakol Cemiyeti" kurulmuştur. Yönetim kadrosunu eski Teşkilat-ı Mahsusa elemanlarının oluşturduğu Karakolcular İstanbul'da ki haberalma faaliyetlerini de üstlenerek, Karakol Cemiyeti'nin Anadolu ile haberleşmesi Kayışlı Telgrafhanesi memuru Bahaddin Bey kanalıyla yürütülmüştür. Karakol'un İstanbul'daki Türk güvenlik

407 Tanrıkut, Türkiye…, a.g.e, s.676

408 Diker Handan, "Cumhuriyet'in İlk Döneminde Haberleşmenin Gelişimi: PTT Örneği", Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1995, s.50

güçlerinin büyük bir bölümünü denetiminde tutması birçok yararlar sağlamış, Anadolu için faydalı olacak subay ve sivillerin İstanbul'dan güvenle çıkması sağlanmıştır.

Cemiyetin çalışmaları çok yönlü olmuş, İstanbul Anadolu arasında ilişkiyi sağlamak için bir "menzil hattı" kurularak, hat kumandanlığına Yenibahçeli Şükrü Bey getirilmiştir. İstanbul'dan Anadolu'ya geçenlerin ellerine de güvenilir olduklarını göstermek amacıyla cemiyetin tavassut vesikaları (aracılık belgesi) verilmiştir. Cemiyet, menzil hattı ve denizyolu aracılığıyla faaliyet gösterdiği dönem içinde önemli sayıda subay, sivil, uzman, silah, cephane ve askeri malzemeyi Anadolu'ya geçirmiştir.[409]

Mart 1920'den sonra karakolun etkisi kaybolmuş İstanbul'daki Müdafa-i Hukuk şubeleri Anadolu'nun istediği faaliyetleri gerçekleştiremediğinden karakolun görevlerini Müdafaa-i Milliye ve Felah ile diğer küçük gruplar üstlenmiştir. Müdafa-i Milliye ilk toplantısında görev bölümü yaparak, örgütlenme, askeri harekat, haber alma, gönderim, propaganda ve yayın komisyonlarını kurmuştur. İşgal İstanbul'unda telgraf haberleşmesi sıkı denetim altına alınmıştır. Büyük postaneye konan bir işgal müfrezesi çeşitli bahanelerle bütün telgrafları gözden geçirmiştir. Grup elemanlarınca bu postane içinde bir odaya konan telsiz makinesi aracılığıyla yalnızca çok ivedi durumlarda ve şifreli olarak Ankara'ya haber gönderilebilmiştir. İngiliz haberalması tarafından haber alınan fakat yeri bulunamayan bu telsizle ve başka yollarla Ankara'ya gönderilen haberler ve özellikle askeri haberalma Ankara'nın çok işine yaramıştır. Mütareke yıllarında, İstanbul Telgrafhanesi Müdürü Arap İhsan, Hacı Mümtaz ve Cevat Beyler İstanbul'dan Milliyetçilerin Ankara ile haberleşmesini sağlamışlardır. Müdafa-i Milliye ve bu haberleşme grubu arasındaki haberleşme de Topkalı Cemal Bey aracılığıyla olmuştur.[410]

23 Mart 1920'de düşman yararına propaganda yapanlarla düşmanla haberleşenlerin tutuklanacağı açıklanmıştır.

T.B.M.M.'nin açılmasından hemen sonra Erkan-ı Harbiye'de bir haber alma şubesi kurulmuştur. Bu şubenin ilk başkanı Yüzbaşı İskender Bey'den sonra, Şube Başkanlığı

409 Çukurova Bülent, Kurtuluş Savaşında Haberalma ve Yeraltı Çalışmaları, Ardıç Yayınları, Ankara, 1994, s.29-30

410 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, ss.59-60

Yüzbaşı Recep (Peker) Bey'e ve O'nun da Meclis Genel Katibi olmasıyla Binbaşı Şükrü Ali Bey'e verilmiştir. Hüsamettin Bey ise, Fevzi Paşa'nın şahsına bağlı olarak, Müdafa-i Milliye (M.M.) Grubu'nu bağımsız olarak yönetmekle görevlendirilmiştir. İlk olarak, Müdafa-i Milliye'ye (M.M.) yönetici atanması ve yapılması gereken işlere ilişkin emirler İstanbul'a Hüsamettin Bey kanalıyla gönderilmiştir.[411]

28 Ekim 1920'de işgalcilerin Anadolu içinden haber almasını olabildiğince engellemek ve bunu kullanarak Anadolu'da yapabilecekleri propagandaları önlemek için sansür yönetmeliği çıkarılmıştır. Bu yönetmelikte, Anadolu içinden sahile gidecek ve sahillerden Anadolu'ya gelecek mektuplar ile iç haberleşme ile ilgili tüm mektup ve telgrafların büyük merkezlerde sansür edileceği belirtilmiştir. Meclis'teki muhaliflerin ve karamsarların Türk ordusunun kötü durumda olduğunu görüşmelerde sık sık vurgulamaları, İngiliz ve Yunan tarafının yanlış yönlendirilmesi ve Türk tarafının gücünün gizlenmesi açısından önem taşımıştır.[412]

Müdafa-i Milliye (M.M.) Grubu'nun merkez kurulunun kalabalıklığına karşın, haberalma, propaganda ve grubun sorumluluk isteyen hemen bütün işleri grubun "Nazım-ı Umuru" olan Topkapılı Mehmet Bey'e yüklenmiştir.[413]

Felah Grubu; Ankara ile haberleşmelerinde Serkomiser (Başkomiser) Salih ve Saffet Beyleri kurye olarak görevlendirmiş, İstanbul Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nde görevli Hat Başçavuşu Hacı Mümtaz, Kurtuluş Savaşı yıllarında gizli hattan Grubun Ankara ile haberleşmesini sağlamıştır. Grup, Anadoluhisarı'nda bir de 'Telsiz Dinleme Merkezi" kurmuştur.[414]

Müdafa-i Milliye ve Felah Grupları özellikle çalışmaları açısından farklılıklar göstermekte olup Anadolu'ya silah, cephane, malzeme kaçırma, subayları seçerek gönderme, haberalma, propaganda görevlerini iki Grup da yerine getirmiş olmasına karşın, Felah'ın çalışmaları, subay seçimi, gönderilmesi ve malzeme iletilmesidir. Müdafa-i Milliye'nin

411 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.35
412 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, ss.76-77
413 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.36
414 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s. 44

çalışmaları ise, haberalma üzerinde yoğunlaşmıştır. Grupların hangi alanlarda, nasıl çalıştığı ve görevliler üzerinde ne derecede etkin oldukları Ankara tarafından bilindiğinden, çeşitli önemli görevlerin organizasyonu ve hangi görevin hangi grup tarafından yapılacağı Gruplara bildirilmiştir.[415]

1920 ortalarından başlayarak telgraf haberleşmesinde ivedi gereksinimler ön plana alınmıştır. 1920 Haziranında haberleşmenin önemli konulara ayrılması hakkında bir kararname çıkarılmış. aynı ay içinde telgraf haberleşmesinde lakapların olabildiğince kısaltılması konusunda bir kararname yayınlanmıştır. 22 Eylül 1920 kararnamesinde bölgenin en büyük askeri veya mülki amiri dışında hiç kimsenin telgraf veya telefon hattını kullanamayacağı, 12/13 Kasım 1920'de ise yetkililerden başka kimde şifre yakalanırsa, casuslukla suçlanarak İstiklal Mahkemesi'ne sevkedileceğine ilişkin bütün mülki ve askeri idarelere bilgi verilmiştir. Mart 1921'de şifre haberleşmesinin ilk planda iç emniyet ve dış ilişkilere ilişkin konulara ayrılmasına dair kararname çıkarılmıştır.[416]

Askeri Polis (A.P.) teşkilatlarının kuruluşu öncesi, dağınık kaynaklardan alınan haberlerin toplanması ile haberalma memurlukları görevlendirilmiş bunlara, doğrudan Genelkurmay Başkanlığı ile haberleşme yetkisi verilmiştir.[417]

Kurtuluş Savaşı sırasında, mülki bölünme açısından İstanbul-Trabzon arasında kalan tüm makamlar, Milli Hükümetin denetiminde bulunmuş, haberleşme, Kuzey Anadolu'nun merkezi durumunda olan Kastamonu kanalıyla yapılmıştır. 1920 ortalarında önemli telgraf merkezlerinin çoğunun işgal altında kalması, Erzurum, Sivas, Trabzon, Samsun, Çorum, Kastamonu, Zonguldak, Bolu arasındaki haberleşmenin tümüyle Kastamonu telgrafhanelerine yüklenmesi ve bunların merkez haline gelmesi sonucunu doğurmuş, Ekim 1920'de Sinop'ta bulunan telsiz-telgraf cihazı Kastamonu'ya getirilerek kurulmuştur.

Haberleşmede önemli merkezlerden biri de Afyonkarahisar istasyonu olmuştur. Ankara, Eskişehir, Afyon, Konya arasındaki bölgede liva (il) ve kazalardaki (ilçe) normal

415 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.45
416 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, ss.55-56
417 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, ss.50-51

haberleşmenin bu yolda çalışan ekspres ile gönderilecek postayla yapılması, telgraf hatlarının yalnız önemli haberleşmeye ayrılması konusunda bir kararname yayınlanması, Afyonkarahisar istasyonunun önemini açıkça göstermektedir.[418]

Ankara'nın Avrupa ve Asya ile haberleşmesi ise üç yolla yapılmıştır: Bu yollardan birisi İngiliz denetiminde gerçekleştirilmiş, diğerleri, Rodos-Şira-İtalya, Rusya ile haberleşmeyi sağlayan Batum-Moskova hatlarıyla olmuştur.

Ankara'nın haberleşmeye verdiği önem çerçevesinde 1921 Şubatında Posta-Telgraf Umum Müdürlüğü bütçesinin arttırılmasına ilişkin yasa çıkarılmış aynı yılın sonlarında, Anadolu'da büyük ve yerleşik bir telsiz-telgraf istasyonu kurulması için Müdüriyete 120.000 lira ayrılması kararlaştırılmıştır. Yine Şubat 1921'de 24. Fırka tarafından yayınlanan bir beyannamede, düşmanın herhangi bir yeri işgale kalkışması halinde görevli Türk memurların, işgal kuvvetlerinin her hareketini Ankara'ya telgraf kanalıyla göndermesi istenmiş, böyle bir durumda ihbar, şifre ve gizli evrakla, telgraf gereçlerinin düşmana teslim edilmeyerek, kaçırılabilecek olanın kaçırılması, kaçırılamayacak olanın yok edilmesi duyurulmuştur.

1921 yılı içerisinde 9 yerleşik ve gezer telsiz-telgraf kurulmuş, Adana'da Fransızlar'dan 5 telsiz istasyonu alınması kararlaştırılmıştır. Birliklere verilen haberleşme donanımları dışında, muhabereci yetiştirmek üzere okul konumunda bir telgraf depo taburu kurulmuştur. Telgraf makinesi yanında Milli Güçlerin uzman personel sıkıntısı da olduğundan aynı yıl içinde Ankara'ya İstanbul'dan 23 kişilik bir telgrafçı ekibi geçirilmiştir.

Büyük Taarruz sırasında da, Türk tarafının izlediği yollardan biri Yunan hatları gerisindeki haberleşmeyi engellemeye çalışmak olmuştur.[419]

4 Mayıs 1921'de Müdafa-i Milliye raporlarının Ankara'ya Merkez Kumandanlığı kanalıyla gönderilmesi, telgraf ile haber verme olanağı bulunamazsa, yazılı olarak raporun İnebolu İrtibat Zabitliğine gönderilmesi istenmiştir. Raporlar İnebolu'ya ve Genelkur-

418 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.54
419 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, ss.55-56

may Başkanlığı'na şifreli verilmiş asılları doğrudan Fevzi Paşa'ya gönderilmiştir. 1922 başlarından itibaren ikinci yolun yani İzmit yolunun kullanılmaya başlandığı görülmektedir. İzmit'te bu amaçla Müdafa-i Milliye'nin bir kuryesi de bulundurulmuştur. Gönderilen rapor ve yazılar arasında Anadolu'ya sızması olası kötü niyetli kişilerin gelebilecekleri yollar ve eşkalleri, askeri haberalma raporları, grup elemanlarının çalışmalarına ilişkin belgeler de bulunabildiğinden kurye ile haberleşme güvenilir bir yol olarak görünmüştür.

Vapurlarla İstanbul'dan Anadolu'ya gönderilen kişilerin de zaman zaman ellerine belge verilerek bunların Ankara'ya iletilmesi sağlanmıştır.[420]

Müdafa-i Milliye, kamuoyu yaratmaya değil, genellikle düşmana şaşırtıcı bilgi vermeye yönelik propaganda yapmıştır. Kamuoyu yaratmaya yönelik çalışmalar, özellikle Matbuat ve Haberalma Umum Müdürlüğü'nün (Basın ve Haberalma Genel Müdürlüğü) yönlendirdiği Milliyetçi basının yardımıyla olmuştur.

Müdafa-i Milliye alınacak önlemler hakkında bilgi için İstanbul'da çeşitli etnik grupların çalışmalarını Ankara'ya haber vermiştir. Örneğin, Fener Patrikhanesi ile Rum kiliselerinde yapılan toplantılar ve ayinlerden, bunlara katılanlardan, toplantılardaki konuşmalardan Ankara devamlı haberdar edilmiştir. Anadolu'da girişilebilecek İngiliz propaganda çalışmalarının kaynakları da İstanbul'da grup tarafından araştırılmıştır. Müdafa-i Milliye, 25 Şubat 1922'de, İtilaf Devletleri ve saray propagandistleri, çeşitli işlerle ve casuslukla görevlendirilen İngiliz subaylarının isimlerini, eşkalleriyle birlikte Ankara'ya bildirmiştir. Ayrıca Anadolu'ya gönderilecek Ermeni suikastçılar, İstanbul'da hükümet ileri gelenlerine suikastlar düzenlenebileceği ve Milli Harekete zararlı derneklerin çalışmaları rapor edilen bilgiler arasındadır. [421]

Daha önce değinilen hususların dışında tabi ki posta teşkilatının belki de en önemli örneğini 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali yıllarında görmekteyiz. Bu dönemde

420 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.61
421 Çukurova, Kurtuluş…, a.g.e, s.79

M. Kemal tarafından Heyet-i Temsiliye adına pek çok yere şifreli telgraflar çekilmiştir. Çekilen bu telgraflarla İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi istenerek, Ankara'da haberleşme ile ilgili yeni bir merkez teşkilatının kuruluşu çalışmalarına hız verilmiştir. Bu amaçla Ankara Hukuk Mektebi'nde "Posta Telgraf Bürosu" adı altında bir idare merkezi kurulmuştur. Bu merkez daha sonra Büyük Millet Meclisinin açılışıyla Dahiliye Vekaletine bağlanmıştır.

Yukarıda bahsedilen bu dönem içerisinde Kurtuluş Savaşı'na katkılarından dolayı büyük övgüye mazhar olmuş pek çok haberleşme çalışanından söz etmek mümkündür. Bunlardan belki de en önemli olanı Manastırlı Hamdi Bey'dir.

1891 yılında Makedonya'nın Manastır kentinde doğan[422] Manastırlı Hamdi Bey 16 Mart 1920 sabahında İngilizler tarafından İstanbul'un işgalini ilk kez Ankara'ya telgrafla bildiren kişidir.Telgrafın metni aynen şöyledir.[423]:

Deraliye 16.03.1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,
Bu sabah, Şehzadebaşı'ndaki muzıka karakolunu, İngilizler bastp oradaki askerlerle İngilizler müsademe ederek neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bilgi için sunulur.

Manastırlı Hamdi

Bu davranışıyla Manastırlı Hamdi, M. Kemal'in büyük övgüsünü kazanmıştır. Gazi M. Kemal Nutuk'ta Manastırlı Hamdi'den şöyle bahsetmektedir:

"*Bu yurtsever ve yiğit Manastırlı Hamdi Efendi olmasaydı, İstanbul'da geçen bu acı olayları öğrenmek için kim bilir ne zamana dek bekleyip duracaktık. İstanbul'da bulunan nazır, milletvekili komutan ve örgütümüz adamları içinden bir kişi çıkıp da zamanında bize haber vermeyi düşünememiş olduğu anlaşılıyor. Demek, hepsini heyecan ve çarpıntı kaplamıştı. Bir ucu Ankara'da bulunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak denli şaşkın bir duruma gelmiş oldukları yargısına*

422 Çardak Muttalip, "Telgrafçı Manastırlı Hamdi Bey, Özyürek Basımevi, İstanbul, 1984, s.3
423 Atatürk Mustafa Kemal, "16 Mart 1920: İşgal ve Sonrası", Türk Tarih Dergisi, Sayı:8, İstanbul, 1985, s.7

varmak, bilmem ki doğru olur mu? Telgraf memuru Hamdi Efendi sonradan Ankara'ya gelerek karargahımız telgraf memurluğu yapmıştır. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada açıkça söylemeyi milli ve vatani görevlerimden sayarım." [424]

Soyadı Kanunu ile birlikte Mustafa Kemal tarafından Hamdi Bey'e "Martonaltı" soyadı verilmiş,[425] 24 Kasım 1928 tarihinde de İstiklal Madalyası'yla ödüllendirilmiştir.

Manastırlı Hamdi Bey'in dışında yararlılık göstermiş başka postacıları da saymak mümkündür; Balkan Savaşı sırasında Kırklareli muhabere memuru olan Mazlum Efendi, Birinci Dünya Savaşı'nda Mehmet Bey, Trabzon memuru İlyas Efendi, Şeyh Sait İsyanı'nda Maruf, Konya memurlarından Hüseyin ve Kasım Efendiler bunlardan sadece birkaçıdır.

8.3. CUMHURİYET DÖNEMİNDE POSTA ÖRGÜTÜNÜN GELİŞİMİ

Cumhuriyetin ilk dönemi ulaşım ve haberleşme alanında önemli gelişmelere sahne olmuş, posta, telgraf ve telefon her geçen gün önemsenerek, bu alanda köklü atılımlara gidilmiştir.

Posta Telgraf ve Telefon İşletmesi, Osmanlı Devleti zamanında bazen bakanlık, bazen de Genel Müdürlük şeklinde yürütülmüştür.[426] Cumhuriyet'in ilk yıllarında Milli Hükümet'in kurulması ile Dahiliye Vekaleti'ne (İçişleri Bakanlığı) bağlı Umum Müdürlük olarak çalışmıştır. Daha sonra, 23.05.1933 tarih ve 2208 sayılı Teşkilat Kanunu[427] gereğince de Nafia Vekaleti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) bağlanmıştır. 31.05.1939 tarih, 3613[428] sayılı yasa ile de Münakalat Vekaletine (Ulaştırma Bakanlığı) girmiştir.

424 Atatürk Mustafa Kemal, Nutuk (1919-1927), Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2006, s.282
425 Çardak,Telgrafçı…, a.g.e,s.41
426 Alşan Reşat, "Cumhuriyetimizin Kuruluşu ve İlk Onbeş Yılında PTT İşletmesi", PTT Dergisi, Sayı:95, PTT İşletmesi Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, 1990, s.20
427 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt:12, T.B.M.M.,Ankara, 1934, ss.365-371
428 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt: 20,T.B.M.M., Ankara, 1939, s. 23

PTT Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı'nın yapılanması şöyledir:

İdare-i Merkeziye Şubesi: Telgraf Umuru (Fen İşletme Şubeleri ile Fen Müfettişlerini kapsar) Posta Umuru, Memurin ve Sicil, Tetkikat ve Muhasebatı Ecnebiye, Mebani ve Levazım (Fabrika Müdüriyeti ile Müze memurluğu da dahildir) Müdüriyetleri ile Hukuk Müşavirliği ve Heyet-i Teftişiye Riyaseti ve Posta Telgraf Mektebi Alisi'nden oluşur.

İdare amacı ile, Türkiye Cumhuriyeti on üç bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler doğrudan doğruya Müdüriyet-i Umumiye'ye bağlanmıştır. Birer Başmüdüriyet tarafından yönetilirler. Edirne, Erzurum, İzmir, İstanbul, Ankara, Adana, Bursa, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Kastamonu, Konya ve Van Başmüdürlükleridir. 1931'de Edirne Bölge Başmüdürlüğü kaldırılarak, Başmüdürlük sayısı 12'ye düşmüştür ve bu bölge teşkilatı İstanbul'a bağlanmıştır.

Ptt Umum Müdürü Sırrı Bey
20 Mayıs-12 Eylül 1920

Posta ve Telgraf Umum Müdürlerine gelince, alınan bir karar gereği seçilecek olan kişilerin T.B.M.M. üyeleri arasından olması istenmiştir. Bu nedenle, İzmit milletvekili Sırrı Bey 20 Mayıs 1920'de onbin kuruş maaşla göreve atanmıştır. 12 Eylül 1920'de Dahiliye Vekili olan Refet Bey görevi devralmıştır. 23 Aralık 1920 tarihinde ise İstanbul eski milletvekili Sabri Bey (Toprak) Umum Müdür olmuşsa da, 11 Ağustos 1923'te Saruhan Milletvekili olunca görevden ayrılmıştır.

1933'lü yıllarda Genel Müdürlük Nafia Vekaleti'ne bağlanmıştır. Bu kuruluş aslında Osmanlı İmparatorluğu zama-

nında kurulan Nafia Nezareti'nin bir devamıdır. Nezaret, Eylül 1848'de kurulmuştur.[429] Görevi, İstanbul ve civarının yollarının, şubelerinin onarımı ve korunmasından ibaretti. Ziraat, orman ve bina işlerinin yapımı da Nezaretçe yerine getirilmiştir. Bir dönem, Ticaret Nezareti ile birleştirilmiştir.

1870 yılında da Maden ve Posta Telgraf İşleri, Nafia Nezareti'ne bırakılmıştır. 1909'da Meşrutiyet'le birlikte Ticaret ve Ziraat, Posta Telgraf ve Telefon Nezaretleri ayrılmıştır. Nafia Nezareti sadece demiryolu ve liman yapımı işleri ile uğraşmaya başlamıştır. Bu teşkilât, T.B.M.M.'nin kurulması ile 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 numaralı yasa ile Nafia Vekaleti'ne dönüşmüştür.

Nafia Vekaleti'ne bağlı olan kuruluşlar üç grupta toplanır: Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğü, Yüksek Mühendis Mektebi, Posta Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü.

Önceleri Posta Telgraf ve Telefon işleri Dahiliye Vekaletliğine bağlı bir Umum Müdürlük iken, 23.5.1933 tarih ve 2208 sayılı yasa ile Nafia Vekaleti'ne (Bayındırlık Bakanlığına) bağlanmıştır. Umum Müdürlük; Posta, Telgraf, Muamelat, Binalar ve Levazım Müdürlükleri Fen Müşavere, Teftiş Heyetleri, Hukuk Müşavirliği, Evrak ve İstatistik Müdürlüğü ile Ankara Telefon Müdürlüğü ve Vilâyetler Teşkilâtı'ndan oluşmuştur. Genel Müdürlüğe bağlı bir Genel Müdür Yardımcısı vardır. Bu kişi aynı zamanda Teftiş Heyeti Başkanlığı görevini de yürütür. 1931'de Ankara Otomatik Telefon Müdürlüğü kurularak Genel Müdürlük Merkez Teşkilâtı içine sokulmuştur.

1934 yılında Teftiş Heyeti, Reislik olmuş Başmüdürlük sayısı 13'e ulaşmıştır.

1937 yılında, PTT Teşkilâtı'nda Müdürlük olan bazı birimlere Reislik getirilmiştir. Bunlar, İhtisas Şubeleri, Telefon Reisliği ile Umum Müdürlük Kalemi Müdürlüğü'dür. Daha sonra Ankara Otomatik Telefon Müdürlüğü Merkez Teşkilatı'ndan ayrılmıştır. İstanbul Telefon Müdürlüğü ile birlikte Genel Müdürlüğe bağlı birer bağımsız birim haline dönüştürülmüşlerdir.

429 Akyıldız Ali, Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform (1836-1856), Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.141

Yeni yapılanmada Merkez Teşkilatı şu birimlerden oluşuyordu:[430]

ı.) İhtisas Şubeleri Reisliği,

ıı.) Yüksek Fen Heyeti Reisliği,

ııı.) Teftiş Heyeti Reisliği,

ıv.) Umum Müdürlük Kalemi Müdürlüğü,

v.) Posta İşleri Reisliği,

vı.) Telefon İşleri Reisliği,

vıı.) Telgraf İşleri Reisliği,

vııı.) Muamelat Müdürlüğü (Mektup Müdürlüğü de bu şubelere bağlıdır.)

ıx.) Levazım Müdürlüğü,

x.) Hesap İşleri Müdürlüğü,

xı.) Evrak ve İstatistik Müdürlüğü,

xıı.) Hukuk Müşavirliği.

1937 yılında Taşra Teşkilâtı'nda önemli bir organizasyon değişikliği yapılmıştır. Başmüdürlükler kaldırılarak yerine doğrudan Genel Müdürlüğe bağlı vilayet müdürlükleri kurulmuştur. Bunlar alfabetik sıraya göre : Afyon, Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çoruh, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, İçel, Isparta, İstanbul, İzmir, Kars, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Maraş, Mardin, Muğla, Muş, Niğde Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Siirt, Sinop, Sivas, Tekirdağ, Tokat, Trabzon, Tunceli, Urfa, Van, Yozgat ve Zonguldak'tır. 1938'de de İzmir Telefon Başmüdürlüğü kurulmuştur[431].

P.T.T. Kurumu, 31.05.1939 tarih ve 3613[432] sayılı yasa ile de Münakalât Vekaleti'ne (Ulaştırma Bakanlığına) bağlanmıştır.

430 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, ss. 59-61
431 Alşan, Cumhuriyetimizin…, a.g.m, s.21
432 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt:20, T.B.M.M., Ankara, 1939, ss. 122-131

Vekâletin başlıca çalışma konuları: Posta nakliyatı, telli telsiz muhabere ve radyo işleri, deniz, kara ve hava taşımacılığı, su mahsulleri ve avcılığı işleri liman hizmetleridir.

Vekâlet özellikle posta telgraf ve demiryolu görevleri nedeni ile dağınık bir şekilde çalışmaktadır. Özellikle de görev yeri, ülkenin sosyal kuruluşlarından uzak kalmış bölgeleridir. Bu nedenle yasal haklarını iyi düzenlemekle beraber, aileleri ile birlikte sağlık işlerini, çocukları okutma önlemlerini de geniş şekilde ele almayı amaçlar. Tüm bunlar kesinlikle bir idealden ibaret olarak görülmemelidir. Tüm zorluklara ve yoksunluklara karşın programa alınarak, uygulama alanına sokulmuştur.[433]

8.3.1. Posta ve Telgraf Merkez Şubeleri

Cumhuriyet Dönemi merkez ve şube sayılarına baktığımızda aşağıda tabloda belirtilen gelişmeleri görmekteyiz:

Yıl	Merkez Sayısı	Şube Sayısı	Toplam
1923	601	87	688
1924	603	104	707
1925	636	179	815

Tablo 8.1: 1923-1925 tarihleri rasındaki toplam işyerleri sayısı

1926'da toplam işyeri sayısı azalarak 788'e düşmüştür. 1927'de toplam merkez ve şube adedi 802 bulunmaktadır; bu miktarın 609 adedi merkez olup merkezlerin 466 adedi yalnız Türkçe, 143 adedi ise hem Türkçe hem de Franzsızca muhabere yapma imkanına sahiptir. 1927 senesinde mevcut 609 merkezin 204 adedi 24 saat işletmeye açıktır. 1928'de merkez ve şube adedi toplam 818 adettir.

1929'da yine bir azalma görülmüştür. Toplam 810 adet merkez ve şube sayısı saptanmıştır. 1930'da 806, 1931'de ise 804'e düşmüştür. 1932 yılında nüfusumuz 15.404.824'tür. P.T.T. işyeri sayısı 845'e ulaşır. Bunun 621'i merkezdir. Merkezlerden 356 adedi milletlerarası telgraf görüşmesine açıktır. 1933 yılında beyiye ile çalışıp ta taahhütlü mektup

433 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.62

alan şubenin bulunmayışı dikkat çekicidir. 1934 yılında işyeri sayısı 852'dir. Aynı yıl Alaşehir, Aydın, Çorum, Görele, Keçiborlu, Kırkağaç, Tirebolu ve Uluborlu merkezleri milletlerarası telgraf haberleşmesine açılır. 1935 yılında işyeri sayısı 888 adettir. Bunun 642'si merkez, 246 adedi ise şubedir. Bu yıl içinde Kozak, Uşak şeker fabrikası, Boyalık merkezleri kapatılmıştır. Buna karşın Kirazlı, Çat, Filyos, Süloğlu, Karahallı merkezleri de işletmeye açılmıştır. Milletlerarası görüşmelere açılan merkezler ise; Aksaray (Konya), Akseki, Beyşehir, Bor, Dinar, Elmalı, Ermenek, Finike, Korkuteli, Manavgat, Nevşehir, Pazar, Sandıklı, Zeytindağ'dır. 1936'da 897 işyeri vardır. 1937'de 959, 1938'de ise 1031'e ulaşmıştır.[434]

8.3.2. Personel Durumu

1923 yılında P.T.T'de toplam 5.760 personel vardır. Bu sayı, 1924 yılında 5.884, 1925'de 6.051, 1926'da 6.252'ye ulaşmıştır. O yıllarda kadroların doluluk derecesi % 95'tir.

1926 yılında, Genel Müdürlük Merkez Teşkilâtı'nda postada 65, telgrafta 115, telefonda 11, hat memurluğunda 22, dağıtımda 38 memur olmak üzere 251 kişi çalışmaktaydı. Ayrıca Ankara işletme hizmetlerinde toplam 509 memur görev yapmaktaydı. 1926 yılında 6.252 kadronun 5.990 adedi fiili çalışan kadrodur. Çalışan personelin toplam 759 adedi Merkez Teşkilatı'nda iken 5.31 adedi de taşrada görevlidir.

1927 yılında yapılan yenilik, maaşlı memurun yanında ilk kez ücretli memur ve müstahdemin çalıştırılmasıdır. Aynı yıl kadro adedi 6.377 iken, 1928'de 6.302, 1929'da 6.647, 1930'da 6.128, 1931 yılında da 5980'e ulaşmıştır. Görülüyor ki, P.T.T.'nin 1923 yılında 5.760 olan kadrosu 15. yıl içerisinde % 22 artarak 1938 yılında 7.054 olmuştur.

Maaşlı memur kadro ünvanları ise merkez ve taşra teşkilatı olarak şöyledir:

Merkez Teşkilatı; Umum Müdür, Umum Müdür Muavini, Müdürler, Müdür Muavini, Mümeyyiz, Tetkik Memuru, Katip, Hukuk Müşavirliği, Avukat, Muamelat Müfettişleri, Fen Müfettişleri, Kablo Fen Memuru, Ayniyat Muhasibi, Müze ve İdare Memuru, Ambar Memuru, Mebani ve Sevk Memuru, Fabrika Müdürü, Fabrika Mühendisi, Hesap Memuru, Sevk Memuru.

434 Alşan, Cumhuriyetimizin…, a.g.m, s.22

Taşra Teşkilatı; Başmüdür, Başmüdür Muavini, Mesul Muhasip, Başkatip, Veznedar, Ayniyat Muhasibi, Muhasip, Katip, Müdür, Murakıp ve Muhakkik, Serseyyar, Başmemur, Telefon Makinisti, Telefon Tahsil Memuru, Telefon Veznedarı, Memur, Hat Başmemuru, Tevzi Başmemuru, Hat Memuru, Tevzi Memuru, Mühendis Muavini, Ambar Memuru, Fen Memuru, Muhabere Memuru, Nöbetçi Şefi, Ser Makinist.

İlgi çeken bir konu da 1914 yılından başlayarak P.T.T. bünyesinde kadın memurların da çalıştırılmasıdır. İlk kez Nazır Oskan Efendi zamanında 26/6/1914 tarihinde, posta gişelerinde pul satmak amacı ile iki müslüman kadın memur işe alınmıştır. Bu kişiler İstanbul Postanesi gişesinde çalıştırılmışlardır. Yine aynı zamanda bir de musevi kadın memur Beyoğlu Postanesi gişesine verilmiştir.[435]

Maarif ve P.T.T. Nazırı olan Ahmed Şükrü Bey'in (1914-1917) zamanında bayan memur çalıştırmak amacı ile bir sınav açılmıştır. Sınav sonucu 30 bayan göreve alınmıştır. Bu kişiler İstanbul, Galata ve Beyoğlu gişelerinde çalışmışlardır. Bayan memurların işyerlerinde giyecekleri giysiler Nezaretçe saptanmıştır. Lacivert renkte bir yeldirme (çarşaf yerine başörtüsünün üzerine giyilerek kullanılan üstlük) ve başörtüsü uygun görülmüştür. Dışarıda giymek içinse siyah eteklik, üzerine uzun pelerin verilmiş, göğüslerine de mor renkte kumaştan birer göğüslük ilâve edilmiştir.

1927 yılında ilk kez bir kadın P.T.T. Müdürü olmuştur. Adı Server Karagöz'dür.[436]

Server Karagöz, Bezm-i Alem Sultanisi'nin beşinci sınıfından sonra okulu bırakmıştır. Önceleri 1600 kuruş maaşla İstanbul Posta memuru iken, 20.09.1930 tarihinde Çamlıca PTT Merkez Müdürü olmuştur. 28.10.1932'de Cebeci Merkez Müdürlüğü'ne tayin edilmiştir. 18.04.1933 yılında Ankara Telgraf Merkezi memurluğuna geçmiştir. Daha sonra posta işleri müdürlüğü ikinci kalemi üçüncü sınıf memur görevi yaparak 15.08.1938 tarihinde idareden ayrılmıştır.[437]

435 Tanrıkut Asaf, Türkiye PTT Tarihi Teşkilat ve Mevzuatı, Cilt 1, Efem Matbaacılık, Ankara, 1984, s.301
436 Tanrıkut, Türkiye…, a.g.e, s.303
437 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.65

1946 Devlet Yıllığı'na baktığımızda personel durumu ile ilgili bazı bilgilere rastlıyoruz. İdarede toplam 15.098 memur ve müstahdem vardır. Kadro; teknisyenler, eski posta ve telgraf yüksekokulu mezunları, Avrupa'da yetişmiş mühendisler ya da mühendis mekteplerinden çıkan elemanlardan oluşur. İşletme personeli de yarışma ile idareye alınmış ortaokul ve lise mezunları ile diğer dairelerden naklen gelen kişilerden oluşur. Makinistler ise genellikle sanat okulları mezunudurlar. Bunların dışında ortaokul ya da lise mezunu olup, işletme servislerinde çalışmış memurlardan her sene 50 kişi seçilerek Ankara meslek kursunda yetiştirilmiştir.

Daha sonra bu kişilerin merkez şefi olmaları amaçlanmıştır. Ayrıca lise düzeyinde parasız yatılı bir posta ve telgraf mektebi açılarak memur yetiştirilmesine çalışılmıştır.

Türkiye'de 1930'da İstanbul Çamlıca PTT Müdürlüğü'ne Tayin Olan İlk Kadın PTT Müdürü Server Karagöz

8.3.3. Posta Hizmetleri

Cumhuriyet dönemi Türk postacılığının dirilebilmesi için ülkenin o dönemde içinde bulunduğu koşulların çok iyi bilinmesi gerekir.

Savaş yıllarında yasal olarak başka bir yere harcanması mümkün olmayan havale paralarının çeşitli zorunlu ihtiyaçlara harcanması, posta müteahhitlerinin aylıklarının ödenmemesi gibi sebeplerden dolayı posta taşımacılığı düzenini yitirmiş, istekler ve şikayetlere çare bulunamamış, posta taşıma ihalelerine de katılım olmamıştır. PTT'nin gelirleri o kadar azalmıştır ki, memur maaşlarını bile karşılayamaz hale gelmiştir. Bu nedenle PTT'nin durumunu düzeltmek zorunlu hale gelmiştir.[438]

438 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.67

Nesimi Yazıcı posta alanında yapılan çalışmaları sayısal olarak şöyle değerlendirmektedir: 1924 yılında postaya 4.780.208 lira ayrılmıştır. 1941 yılında bu miktar 14.941.924 lira olmuştur. 1923'de P.T.T.'de çalışan personel sayısı 5.760'tir. Merkez sayısı 601, şube ise 87'dir. 2500 kilometrelik bir karayolunda 33 oto sürücüsü, 151 araba ve 534 diğer araç kullanılarak posta taşınmıştır. Aynı yıl tüm servislerdeki motorlu araç sayısı 4'tür. Motosiklet ve bisiklet de 4'er tanedir. 1923 yılında yurt içinde 35.740.000 mektup taşınmıştır. Koli sayısı 269.000, telgraf havalesi de 216.000 idi. Yurt dışına yapılan postacılık ise çok düşüktü. 1940 yılında aynı ilanlara baktığımızda 17 yıl sonra bazen bir, bazen iki misline varan artışlarla karşılaşıyoruz. Gerçekten de 1940 personel sayısı 10559'a, merkez sayısı 621'e şube sayısı 224'e ulaşmıştır. 21262 kilometrelik karayolunda 300 oto sürücüsü, 224 araba ve 990 diğer araçla posta hizmetleri sürdürülmüştür. Motorlu araç sayısı 42, motosiklet 3, bisiklet ise 317'ye ulaşmıştır. Yurtiçi mektup trafiği 101.476.000'dir. Koli sayısı 775.000, telgraf havalesi de 2.928.000'dir. Yurt dışı postacılık da artmıştır. Genel olarak baktığımız zaman yol uzunluğu 4 kat artmıştır. Mektup ve koli sayısı 3, telgraf havalesi de 15 misli bir artış kaydetmiştir. Bu sayılar bize zaman içinde postada yapılan gelişmeleri vermesi açısından önemlidir.[439]

PTT İdaresi bazı dönemlerde hesapsız posta ücretlendirmelerinden dolayı oldukça zor durumda kalmıştır. Bu durum Cevad Besen şöyle açıklar: "Oysa, ücretin saptanması, sarf edilecek emek ve yapılacak masraf karşılığına göredir. Ancak ücret, hiçbir zaman yapılması olası masraf miktarına tamamen uygun olmamıştır. Bunu saptamanın da zaten imkânı yoktur. Diğer yandan ücretin, olası masraflardan uygun bir oran dahilinde üstün tutulması da gerekir. Örneğin, bir ulaştırma işinde taşıma masraflarından bir kısmı taşınan yük miktarı ile uygun olabilirse de, taşınacağı zannedilen eşyadan % 20 oranında bir eksilme olduğunda bina, antrepo, personel ve demirbaş masraflarında bir fark görülmez. Bu nedenle işletmenin açık vermemesini düşünme zorunluluğu vardır."

Aynı zamanda binalarla demirbaş eşyanın tamir ve yenilenme masraflarını da hesaba katmak gerekir. Eşya cinsi ayrılmadan yapılan sıradan taşıma işlerinde ücretler eşyanın

439 Yazıcı Nesimi, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Postalar ve Atatürk Türkiyesi'nde Postacılık", İletişim Yayınları, Ankara, 1981, ss. 159-160.

ağırlığıyla gideceği mesafelere göre saptanabilir. Başlangıçta postada taşınan mektuplardan da bu ana kurala uyularak, ağırlıklarına ve gidecekleri uzaklıklara göre ücret alınması kararlaştırılmıştı.[440]

Resmi dairelerin posta ve telgraf ücretlerinin tahsil edildiği zamanlardaki istatistiklerden anlaşıldığına göre bir hayli çok olan resmi telgraf sayısı ücretler peşin alınmaya başladıktan sonra azalmıştır. Bunun nedeni, parayı peşin vermeyen göndericiler için posta ile telgraf ücretleri arasındaki farkın çok önemli olmamasındandır. Fakat kendilerine verilen ödenek sınırını aşmamak zorunluluğu karşısında kaldıkları zaman posta ile telgraf arasındaki belirgin masraf farkı bu daireleri tedbirli hareket etmeye zorlamıştır. Bu nedenle telgrafla yapılmasında kesin zorunluluk bulunmayan haberleşmelerde posta kullanılır olmuştur. Buradan anlaşılması gereken şudur ki; ücret tarifeleri hazırlanırken, sıradan taşıma kuruluşlarında olduğu gibi, mektupların yalnız kabul, ayrım, taşıma ve dağıtma gibi masrafların yanında işletme masraflarını da düşünmek zorunludur. Diğer taraftan, posta tekeli altına alınmamış olan eşyanın Devlet Demiryolları, Havayolları ve özel taşıma kurumları gibi rakip sayılabilecek kuruluşlar tarafından taşınmasında uygulanan tarifeleri de dikkate almak gerekir. Böylece hem bunlarla uyumlu, hem de idarenin işlerini aksatmadan gelir sağlayabilecek miktarları saptayıp, tarifelerin ona göre hazırlanması gerekir.

Son yıllardaki ücret değişikliklerinin nedeni 1946'da paranın değerinde düşme, savaş dolayısıyla işletme ve taşıma masraflarının ve maaş ile ücretlerin yükselmesidir.

Posta gelirlerinin yaklaşık % 40'ı mektuplardan elde edilir. Daha sonra ise sırasıyla, % 23'ü kolilerden, 15'i havalelerden, geri kalan % 22 de matbaa, gazete, iş kağıdı, küçük paket, değerli mektup ve kutu, ödeme şartlı vb. karşılığı olarak alınan ücretlerden gelmektedir.

1939 yılında postadan elde edilen gelir 2.913.172.19'dur. Genel gelir ise, 13.058.452.57 Lira'yı bulmaktadır. Buna karşın posta taşıma masrafları 288.585.02, maaş ve ücretler toplamı 5.187.902.57, bütçeden yapılan masraf toplamı da 10.292.656 lira olarak görülmektedir. 1940 ve 1941 yıllarında posta taşıma masrafları artmaya başlar. 1942 yılında 857.162 lirayı, maaş ve ücretler toplamı 9.882.870, genel masraf da 19.714.244,14

440 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.69

lirayı bulur. Yani masraf yüzde yüze yakın bir derecede artmıştır. Bunu karşılamak için 1944'de ücretlere birer miktar zam yapılmıştır. Mektup ve kartlara yapılan zam oranı % 50'yi geçmemiştir. Matbaa ve gazete ücretlerinde ise bir değişiklik olmamıştır. Sadece kolilere yapılan zam yüzde ikiyüz olmuştur. Yukarıda da değinildigi gibi durumun böyle olmasında savaş yılları içinde koli nakli sırasında çekilen zorlukların etkisi vardır. [441]

P.T.T. Genel Müdürü Sabri Bey 1920'li yıllarda çekilen sıkıntıları 1920 Aralık ayında T.B.M.M.'de açıklamıştır. Sabri Bey özetle şöyle bir açıklamalarda bulunmuştur:

"İnkılâp'tan beri yapılan incelemeler sonucunda posta konusunda yapılan giderler gelirimizden çok fazladır. Ancak, posta ve telgraf bir gelir kaynağı olmadığından bütçenin açığını kapayacak gelir olarak düşünülemez. Bu konu, diğer posta idarelerinde de görülmüştür. Onlarda hemen ücretin arttırılmasını istemişlerdir. Bizim yasa maddesi ile önerdiğimiz artırımlar, hiçbir zaman diğer posta idarelerinin yapmış oldukları artırım kadar değildir. Örneğin, bugün devletlerarası postalarda bir mektubun ücreti 12, 5 kuruşa ulaşmıştır. Buna karşılık biz 5 kuruş öneriyoruz. İkincisi bugün paranın değer farkı da vardır. Bir kuruşun hiçbir kıymeti yoktur. O nedenle 5 kuruş hemen hemen her bir kuruşa karşılık oluyor diye savunmada bulunmuştur.[442]

Bazı milletvekilleri Van ve Bitlis'ten mektup alamadıklarını çünkü, o bölgede paraların ödenmediğini dile getirmişlerdir. Sabri Bey bu sözlere karşılık şöyle bir açıklamada bulunur:

"Van'la Diyarbakır arasında ayda bugün 600 kuruşa varan posta ücretine karşılık 400 küsur liraya sürücülük istenmektedir. Sorunun ana kaynağı ise işte buradadır. Bu nedenle onbeş gün sonra işin ihalesi yapılacaktır. İddia edilen verilemeyen para ise 1918 yılına aittir. Sürücülerin bugün paralarının kalmamasının nedeni Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nün sorunu değildir. Geri kalanları Maliye Vekâleti üstüne almıştır. Ger-

441 Besen Cevad, "Posta Ücretlerindeki Değişikliklerle Sebepleri", T.C. PTT Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 68, Ankara, 1938, ss. 13-16.

442 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.71

çekten de bu mali bunalım karşısında Maliye Vekaleti övgüye değer bir çalışma eseri göstermiştir. Diğer devirlerden kalan borçları tamamen sonuçlandırmıştır.Sadece bir-iki kişinin beş-altı bin lirası kalmıştır. Ona da engel olan şey mali yöntemdir. Bu nedenle Posta Telgraf İdaresi'ni kınamak yerinde olmaz çünkü konu Maliye'ye aittir.

Postalara gelince, düzensizlik diye bir şey söz konusu değildir. Sadece Bitlis ile Diyarbakır arasında postalar işlememektedir. Geri kalan yerlerde posta düzenli işlemektedir. Eskişehir'den mektup gelmediğinden yakınılmaktadır. Orasının postası şimendifer sorunu ile çözülecektir. Ne zaman şimendifer gitmişse o zaman posta da gitmiştir. Üstelik, Eskişehir'de posta düzenlidir."

Sabri Bey konuşmasının sonunda özetle tüm dileklerini yerine getirir:

"Özellikle Japonya ve Londra'daki telgraf sistemlerinden örnekler vererek, bizdeki eksikliklere değinir. Avrupa'ya her türlü alet sipariş edilmesine karşın henüz ülkeye gelmemiş olmasından, hem de elinde onu işletecek kuvvet olmamasından yakınır. Postaların gecikmesi ile ilgili bir örnek verir. İstanbul gazetelerinin 6-7 günde alınıp okunduğunu söyler. Bir başka sorun da gelir artırımının neden olmadığı ile ilgilidir. Devlet idaresinde bir işlem yapılırken posta ve telgraf gibi kısmen idari ve ticari olan bir idarede posta ve telgraf parasız mı hizmet etmelidir? Yoksa ücretli mi olmalıdır? diye sorar. İşte tüm problem buradadır. Parasız bir hizmet mümkün değildir. Çünkü dünyada hiçbir ülkede parasız posta hizmeti yoktur. Bu sadece bir istekten ibarettir, uygulanamamıştır" der.[443]

"Memur maaşları ile ilgili olarak da, özellikle savaş sırasında her şey inkılâba maruz kalmıştır. Her şeyin fiyatı artmıştır. Memur maaşlarını arttırmamızın nedeni önceki aldıkları maaşla geçinememeleridir" demiştir. Sonuçta, Posta ve Telgraf memurlarının maaşına zam yapılmasına dair mazbata ve Posta ve Telgraf Müdürlüğü'nün bütçesi, Sabri Bey'in önerileri dikkate alınarak kabul edilmiştir.[444]

443 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.73
444 T.B.M.M. Zabit Ceridesi, Cilt: 10, T.B.M.M., Ankara, 1958, ss. 349-351

8.3.4. Posta Taşımacılığı

Posta taşımacılığı şehir içi ve şehirlerarası olmak üzere ikiye ayrılır. Şehir içi posta taşınması, bir şehir içinde bulunan merkez ve şube postalarının P.T.T. kurumuna ait araçlarla taşınması işidir.

Şehirlerarası posta taşımacılığı ise özel ve tüzel kişilere ait araçlarla postanın taşınmasıdır. Demiryolları, denizyolları, havayolları ve karayolları kullanılır.

Türk postaları, Cumhuriyet döneminde belirgin bir şekilde ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemde yurdumuz otomobil ve uçak gibi genel taşıma araçlarından fazlasıyla yararlanmış, demiryolları da aynı dönemde inşa edilmiştir. 1929 yılında 2766 km devlet yolu bulunurken, yabancı şirket yolları 2378 km idi. 1948 yılında ise buraları tamamen satın alındı. Haydarpaşa-Ankara demiryolu hattı Kayseri, Sivas, Erzincan üzerinden 1951 yılında Horasan'a ulaştı. Sivas Malatya yolu da Diyarbakır üzerinden 1944 yılında Kurtalan'a bağlandı. İkinci dünya savaşına kadar olan dönemde demiryolu uzunluğu iki katına çıkarıldı.

Cumhuriyet döneminde yapılan işlerin en belirgini ülkeyi demiryollarına kavuşturmaktı. Çünkü, demiryolu demek gidilemeyen yerlere gitmek, ondan yararlanmak, ayrıca asker ve gereç sevkiyatı demekti. “Demiryolu politikası” ya da o dönemdeki adıyla “Şimendifer politikası” yeni devletin en temel işlerinden birisi olarak karşımıza çıkmıştır.

1934 yılında, bu kez Elazığ'a ulaşan demiryolunun önünde, Nafia Vekili olan Ali Bey (Çetinkaya) Türkiye'de demiryolu çalışmalarının başlangıcını özetler; Türkiye'de ilk demiryolu 1854'de Kırım Savaşının başlangıcında görülmeye başlanmıştır. Aydın demiryolunun kuruluşu da bu tarihe gider. Sonra, İzmir kasaba hatları, Bursa-Mudanya, İstanbul-İzmit demiryolu inşası denemeleri ve sonuçta da Anadolu şebekesi ülkeye gelir. Ayrıca, ülkede yabancı sermaye etkisi olarak kendini gösterir. Ülke kaynakları ve nüfusu bu uğurda sömürülmüştür. Bu dönemler bazı aşamalardan geçerek olmuştur.

Aşamalar ise şöyledir:

ı. Yabancı sermayeyle demiryolu yapmak ve işletmek.

ıı. Bu sermaye ile yapılan işlere karışmak.

ııı. Yapılan bu işlere Türklerin de katılımını sağlayarak demiryolu yapmak ve işletmek (Bu dönem daha çok İstiklâl Savaşı ve daha sonraki yıllara özgüdür.)

ıv. Türk parası, Türk dinamiği, Türk emeği ile hem yapmak hem de işletmek (Cumhuriyet dönemini kapsar.)

Cumhuriyetle birlikte şu anlaşılmıştır: Demiryolunu millileştirmek gerekir.

Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Atatürk 1 Kasım 1937'de T.B.M.M. açılış konuşmasında:

Demiryolları bir ülkeyi uygarlık ve refah ışıklarıyla aydınlatan kutsal bir meşaledir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak önemle ve ısrarla üzerinde durduğumuz demiryolları inşaat siyasetimiz, amaçlarına ulaşmak için durmadan başarıyla uygulanmaktadır.[445]

Gerçekten de Demiryolu politikası, en önemli ekonomik girişim olmuştur. 1924'de başlayan bu politika 1930 yılında demiryolunun Ankara'dan Sivas'a ulaşması ile gelişme göstermiştir.[446]

Demiryolları ağı, posta taşımacılığı açısından çok önemli bir yere sahiptir. Trenlerle taşınan postalarla ilgili, 5584 Sayılı Posta Kanununun 12. maddesine göre, T.C.D.D. işletmesi Genel Müdürlüğü ile P.T.T. kurumu arasında bir antlaşma yapılmıştır. Trenlerle posta taşınması da bu antlaşmadaki esaslar çerçevesinde olmuştur.[447]

445 Atatürk Gazi Mustafa Kemal, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Yayınları, Ankara, 2006, s. 853

446 Yıldırım İsmail, Cumhuriyet Dönemi'nde Demiryolları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, ss.75-77

447 Hususi Kanunlar, Cilt: 3, Ankara, 1956. s. 555-576

Türk inkılabı ile başlayan ülkeyi kalkındırma süresi içinde P.T.T. kurumu da kendi payına düşeni yapmaktadır. Eskiden, İstanbul'dan İzmit yolu ile Bağdat'a çıkarılan tatar postaları hayvan sırtında çıkış gününden itibaren 21. günü Bağdat'a ulaşırdı.[448] Şam ile Bağdat arasında da on beş günde bir hecin postaları işlerdi. Oysa günümüzde P.T.T. kurumu çağın en ileri araçlarından (otomobil, tren, vapur, uçak) bol bol yararlanmaktadır. Bu nedenle görevini de süratle yerine getirmektedir.

Karayolları ile ilgili duruma baktığımızda ise, bu alanda bir örgütün ancak 1950'li yıllarda kurulduğunu görüyoruz. Cumhuriyetle birlikte yolların düzenlenme çalışmaları da başlamıştır. Ama yapılan sadece Osmanlı Dönemi'ndeki izlerin onarımı şeklinde kalmıştır. Türkiye'de yol yapımının gelişmesi 1947 yılından sonra olmuştur. Bu konuda Amerikan yardımı alınmıştır. 1950 yılından sonra da Motorlu taşıt sayısı artmıştır. Aynı yıl karayolları örgütü de kurulmuştur.

Denizyolunun kullanımı ise Türkiye'de sürekli bir gerilik göstermiştir. Cumhuriyet Döneminde de bu alanda fazla bir ilerleme kaydedilememiştir. 19. yüzyılın ilk yarısında buharlı gemilerin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Aynı yıllar ise Osmanlı İmparatorluğu'nun tersanelerinde gemi gövdelerinin yapıldığı yıllardır. Bu gemilerin makine donanımları İngiltere'den sağlanıyordu.

Gemilerle posta taşınması bazı kurallara bağlıydı. Yurt içi postaları Denizcilik Bankası Anonim Ortaklığı'na ait gemilerle taşınmaktaydı. Bu bankanın Karadeniz hattında sefer yapan gemilerinde açık muamele sistemi uygulanırdı. Marmara Denizi'nde işleyen gemilerde ise kapalı işlem uygulanmıştır.[449]

Gemilerde posta taşımak amacı ile bir kamara ayrılmıştır. Koliler içinse bir ambar bulundurulmuştur.

Havayollarının ulaşımda kullanımı Türkiye'de yenidir. 1956 yılında başlayan uygulama, 1960'dan sonra yaygınlaştırılmıştır. Cumhuriyet'e kadar elimizde bir tek yolcu

448 Tanrıkut, Türkiye…, a.g.e, s.68
449 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.77

uçağı yoktur. İlk kez 1933'te Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı olarak 2186 sayılı kanunla Hava Yolları Devlet İşletmesi İdaresi kurulmuştur.[450] Aynı yıl Ankara-Eskişehir-İstanbul, 1934 yılında da Ankara-Kayseri-Diyarbakır hava hatları işletmeye açılmıştır. O zamanlar idarenin elinde eski tip üç yolcu uçağı vardı. Bu yüzden 1935 yılına kadar daha çok bir deneyim dönemi yaşanmıştır. 1 Haziran 1935 tarihinde Cumhuriyet hükümeti, Hava Yolları İdaresi'ni Nafia Bakanlığı'na bağlamıştır. Bundan sonra idarenin ismi "Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi" olmuştur. İdarenin tüm hizmetleri uluslararası havacılık kurallarına uygun olarak düzenlenmiştir. İlk iş olarak da ulusal sınırlarımız dahilinde ve büyük kentlerimiz arasındaki hava ulaşımının bir düzen dahilinde ve güvence içerisinde yapılması için İngiltere'den büyük ve hızlı son sistem yolcu uçakları satın alınmıştır.

Bunun yanısıra Ankara, İstanbul, Adana ve İzmir'de büyük meydanlar sağlanmıştır veya var olanlar yenilenmiştir. Ayrıca; beton hangarlar, istasyon binaları, kuvvetli telsiz istasyonları da kurulmuştur. 25 Mayıs 1936 tarihinde çizilen programın başlangıcı olmak üzere Ankara-İstanbul arasında ilk düzenli hava seferleri başlamıştır. Halkımızın havacılığa karşı ilgi ve sevgisini uyandırmak amacı ile de şehir üzerinde gezinti uçuşları düzenlenmiştir.

1926 yılında ilk kez, ülkemizle yabancı ülkeler arasında işlemek amacı ile hava postaları hizmetine başlanmıştır. Aynı yıl Air France ve Aero Espresso Italiana ile, 1930 yılında da Lufthansa şirketleri ile antlaşmalar yapılmıştır. Bunun sonucunda, İstanbul-Paris, İstanbul-Roma ve İstanbul-Berlin arasında karşılıklı seferlere başlanmıştır.

1933 yılında Lufthansa, 1935'de Air France, 1936'da da Aero Espresso Italiana etkinliklerine ara vermişlerdir. Daha sonraları Lufthansa ile 1.6.1939'da ve L.A.R.E.S Romen şirketleriyle de 17.7.1939'da genel sözleşmeler yapılmıştır. Bu sözleşmelere dayanarak İstanbul-Belgrad-Budapeşte, Viyana-Berlin ve İstanbul-Bükreş arasında uçak seferleri başlamıştır. Bu seferler 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı çıkıncaya kadar sürmüştür.

450 T.C Ulaştırma Bakanlığı, T.C Ulaştırma Bakanlığı 1923-1973, Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1973, s.203

Ülke içi hava hatları, 1934 yılında önce İstanbul Eskişehir-Ankara arasında başlamıştır. Bir süre sonra Kayseri ve Diyarbakır'a kadar uzatılmıştır. 1940 yılında da Ankara-İstanbul, Ankara-İzmir, Ankara-Adana ve İstanbul-İzmir hatlarına dönüşmüştür.[451]

29.10.1939 tarih ve 376[452] sayılı Posta Kanununa bazı maddeler eklenerek Hava Postacılığı ile ilgili 11.6.1933 tarih ve 2298 sayılı yasa[453] çıkarılmıştır. Bu yasa uyarınca, ülkede uçaklarla taşınacak postalarla ilgili bir tarife hazırlanmıştır. Vekaletinin Lufthansa ve L.A.R.E.S Şirketleri ile de yaptığı anlaşmalarda posta ile ilgili maddeler vardır.

Bir ülkede uygarlık ölçütü olarak postayı alanlar bu görüşlerinde yanılmazlar. Çünkü, postanın gelişimi bir ülkenin genel ulaşım araçlarının gelişmesi oranında artar. Böylece posta da, çağdaş araçları kullanarak kendi payına düşen hizmetleri yapar. Postanın gelişimine yardımcı olan etkenlerden birisi de "Uluslararası Posta Birliği" dir. Çünkü bu birlik tarifeleri, yöntemleri, sistemleri tekdüze bir şekle sokmaktadır. Her beş yılda bir toplanan birlik kongreleri, sosyal düzeyin yükselmesi ile uyumlu olarak genel sözleşmeyi düzenler. Böylece birliğe katılan ülkeleri de tek bir posta ülkesi olarak kabul eder. Bu nedenledir ki postalar, bünyelerini çağın buluşlarıyla besleyerek hız almakta devam ederler. Sonuçta da yeni mevzuatla ve ileri teknikle işlerini yürütürler.

Posta taşımacılığının genel değerlendirilmesini Şerafettin Söhmen şöyle değerlendirir: "1926 yılında Yunanistan, İtalya, Bulgaristan, Avusturya, Çekoslovakya, Almanya, Fransa, Lehistan (Polonya) ile aramızda uçak postaları başlamıştır. 1931'de Rusya da dahil olmak üzere beş Avrupa ülkesi ile yapılmıştır. 1932 yılında da 24'ten fazla Asya, Afrika ve Amerika'da yayılmıştır. Bu ülkelere Siyam, Mısır, Güney Afrika ve Peru da dahildir. İç hatlarda ise uçakla posta dağıtımı ilk kez 1934 yılında yapılmaya başlanmıştır.

Bu arada ulaşım alanında büyük yararlılıkları görülen bir kişiyi anmalıyız. Bu da Nuri Demirağ'dır. Sivas-Erzurum ve Irmak-Filyos arasında 1012 km'lik demiryolunu döşe-

451 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, ss.40-41
452 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt: 2, T.B.M.M., Ankara, 1942, ss. 145-153
453 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt:12, T.B.M.M., Ankara, 1934, s.975

diği için, soyadını da bu çalışmalarından almıştır. Nuri Demirağ ilk kez bir uçak yaptırmıştır. Diyebiliriz ki, bu kişi gerek demiryolu gerekse havayolu alanındaki ulaşım çabalarıyla postacılığın hız kazanmasına neden olmuştur.

Avrupa ile demiryollarımızın birleştiği tarihe kadar, Avrupa postalarımız İstanbul'dan Varna'ya, Avusturya vapurları ile taşınmıştır. Buradan da Bulgar demiryollarına nakledilerek gönderilmiştir. Rumeli demiryollarının imtiyazı 1869 yılında 85 yıl süre ile Avusturyalı Musevi Baron Hirsch'e verilmiştir. Bu işlem, Osmanlı Devleti'ne 790 milyon Frank'a mal olmuştur.

8.3.5. Köy Postaları

Meşrutiyet Dönemi'nde pahalı olduğu gerekçesiyle ertelenen ve gerçekleşmesi Cumhuriyet Dönemi'ne rastlayan köy postaları Bulgaristan örnek alınarak teşkilatlandırılmıştır. İlk kez Oskan Efendi'nin nazırlığı esnasında oluşturulan ve 1. Dünya Savaşı sırasında düzenli çalışan gezici nakliye memurluklarının ardından her köyde posta kutusu bulundurma yoluna gidilmiştir.

Ülkemizde köy postalarının kuruluşu ve atlı posta gezici dağıtıcılığının meydana getirilerek adli evrakın PTT aracılığıyla tebliğ edilmesi sonucunda 16.01.1939 tarih ve 3560[454] sayılı yasa hazırlanmıştır.[455] Bu yasa 01.01.1940 tarihinden geçerli olmuştur. Böylece köylülere ait adi mektupların atlı dağıtıcılar aracılığı ile 05.02.1941 tarihinden sonra köylere dağıtımı başlamıştır.Aynı zamanda köylüler tarafından dağıtıcılara verilecek mektupların pullanarak alınıp, merkeze getirilmesi de sağlanmıştır. 10.04.1941 tarihinde ise köylülere ait tahhütlü mektupların nakil ve dağıtımı yapılmıştır. 26.06.1941'den sonra da, deney niteliğinde havale ve koli kabulüne başlanmıştır. 01.09.1941 tarihinden başlamak üzere İstanbul, İzmir ve Ankara'da 8, 03.07.1942 tarihinden itibaren de 25 liraya

454 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt: 19, T.B.M.M., Ankara, 1939, ss. 100-101
455 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.81

kadar olan havaleler evlerde ödenmek üzere 14.08.1941 tarihinden itibaren, 8 liraya kadar kıymetli mektup ve kolilerin evlere dağıtımına tüm merkezlerde başlanmıştır.

Önceleri sadece adi evrak götürebilen atlı dağıtıcılar sonradan adi mektupları ve gazeteler ile 10 liralık pul ve kartpostalları da satmak amacıyla taşımışlardır. Bu konuda Umum Müdürlük 14.07.1948 tarih ve 611/6903 sayılı emir ile izin vermiştir.[456]

Cumhuriyetle birlikte P.T.T. işletmesi büyük gelişmeler kaydetmiştir. Gelişimin elde edilmesindeki en büyük etken nakil vasıtalarından yararlanılmaya başlanmasıdır.

Cumhuriyetten önce haftada ancak birkaç sefer posta alabilen ve bunlardan yirmisi vilayet merkezi olan 56 merkez her gün posta alabilmektedir. Demiryolu hatları üzerindeki merkez sayısı da 1409'a ulaşmıştır. Güzergâhta olmadıkları halde postalarını trenlerdeki gezici memurlar aracılığı ile alıp veren yada istasyonda bulunan merkezler kanalıyla postalarını ileten merkezlerin sayısı da 137 olmuştur. Karadeniz, Akdeniz ve Marmara kıyılarındaki merkezlerden 83'ü vapurlardan yararlanmaktadır.

Cumhuriyet'in 10. yılı ile 15. yılındaki posta alanındaki yapılanlara sayısal olarak baktığımızda kaydedilen gelişme açıkça ortaya çıkmaktadır.[457]

Yılı	**Merkez**	**Şubesi**	**Kabul eden istasyon**	
	Adet	Adet	Adet	Yekün
1933	646	196	0	842
1938 Haziranında	683	347	315	1345

Tablo 8.2: 1933-1938 yılları arasındaki gelişmeler

1924 yılında 4.780.208 liralık bütçe, 1941 yılında 14.941.924 liraya ulaşmıştır. 1941 yılı dünya ekonomisini alt üst eden savaş yıllarıdır. Buna karşın 17 yıl içerisinde bütçede be-

456 Tanrıkut, Türkiye…, a.g.e, s.486
457 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.83

lirgin bir artış gözlemlenmektedir. Artışın birçok nedenleri vardır. Örneğin; 10.6.1936 tarihinde bir İngiliz şirketinden İstanbul telefonlarının, 25.04.1938 tarihinde de belediyeden İzmir telefonlarının satın alınması ilk nedendir. Diğerleri ise; muafiyetlerin kaldırılması, adli tebligatın P.T.T'ye verilmesi, havale ve paket ücretlerindeki tenzilat dolayısı ile bu işlemlerin birden bire çok artması, harf inkılabı sonucu okur yazar sayısındaki artışın haberleşme trafiğini de hızlandırması, şehirlerarası telefonların günden güne gerçek ihtiyaca cevap verecek bir düzeye yükselmesi ve telsiz, telgraf ve radyo istasyonlarının meydana getirdiği açıklık olarak sayılabilir.

Gerçekten de P.T.T.'nin gelişmesinin, gelirlerinin artmasının en önemli nedenleri Atatürk İnkılapları'nda aranmalıdır. Atatürk'ün iletişime verdiği önemin bir sonucu olarak görebileceğimiz harf inkılabı ile ülkede okuryazar oranı artmış ve dolayısıyla bu durum haberleşmeyi etkilemiştir.

İnsanların düşüncelerini geliştirmek, olgunlaştırmak sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayabilmek için tüm ülkelerde iletişimi yaygınlaştırmak ve kitleye indirmek gerekir. Atatürk de bu görüşten yola çıkarak, ileri toplumlarda kitlelerin yeniliğe ve kalkınmaya yönelmesinin ancak "kitle iletişimi" ile sağlandığını düşünmüştür.

Bu anlayış içinde Atatürk'ün iletişim yönteminin en önemli adımlarından biri Arap harflerinin kaldırılarak Latin harflerinin kullanılmasıdır. Latin harflerinin kabulü, çağdaş uygarlık düzeyinin tüm ilkelerini salt batıda görmek ve doğuyu tümden reddetmek anlamını taşımaz. İşte Cumhuriyet Dönemi'nin iletişim alanındaki ilk adımı budur. Bu atılımı yine Atatürk'ün çabalarıyla iki adım daha izlemiştir. Birincisi okuma ve yazmanın yaygınlaştırılmasıdır. Diğeri ise Türkçe'nin sadeleştirilmesidir. Bunlar, Latin harflerinin kabulü ile başlayan sürecin tamamlayıcısı olmuştur. Çünkü okuma yazma eğer kısa sürede yaygınlaştırılmazsa bu üç adımın bir işe yaraması mümkün olamaz. Atatürk 1928 yılında Gülhane Parkı'nda yaptığı konuşmasında Yeni Türk harflerinin çabuk öğrenilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Halkevleri de Atatürk'ün izlediği bu iletişim politikası içinde adeta yardımcılık görevini yüklenmiştir. Harf inkılabı sonucunda her türlü haberleşme işlemleri artmıştır. Şe-

kip Eskin bu sonucun belirgin bir şekilde görülebilmesi için 1925 ve 1940 yıllarını karşılaştırmıştır.[458]

Tür	1925 yılı	1940 yılı
Adi mektup	20.846.082	51.746.236
Adi mektup tenzilatı ücrete tabi	…..	18192075
Adi kartpostal	859.166	1.201.639
Adi iş kağıtları	160.495	425.513
Adi basılmış kağıtlar	337.514	4.281.268
Gazete	4.163.671	20.696.542
Ticaret eşyası örnekleri	180.603	378.423
Taahhütlüler	5.218.603	3.053.889
Taahhütlüler, tenzilatlı ücrete tabi	….	4.873.600
Ödeme şartlı taahhütlü	….	13.434
Uçak gönderisi	….	3.946
Değer konmuş mektup	59.292	32.512
Koli	675.845	676.786
Ödeme Şartlı koli	….	22.033
Posta havalesi	541.246	2.806.864
Telgraf havalesi	24.605	310.868
Adli tebligat, pullu	….	1.068.431
Adli tebligat, pulsuz	….	1.733.641

Tablo 8.3: 1925-1940 tarihleri rasındaki gönderi adetleri

458 Eskin, Türk Posta…, a.g.e, s.47

Atatürk döneminde postaların daha verimli çalışmalarının sağlanması için yasal düzenlemeler yapılmıştır. Zaman zaman da yabancı uzmanlar getirtilmiş, onların görüşleri alınmıştır. Örneğin, 1924 yılında Laipzig Posta Müdürü olan Krauzer Türkiye'ye gelmiştir. Bundan sonra da posta alanında bazı düzenlemelere gidilmiştir.[459]

Mösyö Krauzer; resmi ve gayri resmi taahhütlü mektuplarla, bunların iade il muhaberelerinin, havalelerinin, lokal merkezler arasındaki ihbarnamelerin taahhüt listesine kayıt edilerek sevk edilmeleri şeklinin gecikmelere neden olduğunu görmüştür. Ayrıca bu yöntem fazla memur istihdam ettiği için idarenin mali olarak zarar göreceğini açıklamıştır. Merkezler arasındaki mektupların ihbariyelerle topyekün adeden kayıt ve sevk edilmesini istemiştir. Bunun sonucunda 20 Mayıs 1925 tarih ve 170/232 sayılı genelge ile de topyekün kayıt ve sevk işlemlerine başlanmış, 23.10.1927 tarihine kadar devam etmiştir. Zararın çoğalması ve sorumluların bulunamaması nedeni ile yeniden kayıtlı sevk yöntemine dönülmüştür.

Yapılan bir başka yenilik de 1934 yılında olmuştur. Bu yenilik, şüpheli ve kirli mektupların İstanbul'a gelirken koruma altına alınabilmeleri amacı ile emniyet zarflarının kullanılmasıdır. Bunun yanı sıra tüm taahhütlü mektup zarflarının kapaklarının yapışma noktalarına keskin kırmızı boya ile damgalanmak üzere kontrol damgaları yaptırılmıştır. 1939 yılından itibaren kullanılmak amacı ile, güvenceyi sağlayamadığı anlaşılan yuvarlak taneli, türlü boyuttaki mengeneler kaldırılarak, yerine dört köşe bağımsız kurşun sıkan mengeneler kullanılmıştır.[460]

Posta müdürü Krauzer'in Türkiye'deki incelemelerinden sonra 1929 yılında; Karl Orth, Boldow ve Mayer adlarında üç Alman postada yenilik yapmak amacı ile Türkiye'ye gelmişlerdir. Karl Orth, Alman Posta Başmüdürü Reisi'dir. Mösyö Boldow ise yine aynı dairenin posta müfettişidir. Telgraf kısmı amiri de Mösyö Moyer'dir. Bu kişiler; merkezde, Konya, Pozantı, Adana, Tarsus, Mersin, Antalya, İzmir, Afyon, Kütahya,

459 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.88
460 Diker, Cumhuriyet'in …a.g.e, s.89

Eskişehir, Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun ve İstanbul gibi il ve ilçelerde üç ay süre ile incelemeler yapmışlardır. Almanya'ya döndükten sonrada bir rapor düzenlemişlerdir.

1930 yılında Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın başkanlığında, eski postacılardan Samsun milletvekili Ali Rana Tarhan, Telgraf Umumu Eski Müdürü Kars Milletvekili Baha Tali Öngören, Posta ve Telgraf ve Telefon Umum Müdürü Fahri Şandur, Posta İşleri Müdürü Yusuf Arif, Telgraf İşletme Müdürü İhsan Kemal Karapürçek ve Telgraf Fen Müdür Muavini Nihat İpekoğlu'nun üye oldukları bir komisyon kurulmuştur. Çalışmalar sonunda 23.05.1933 tarih 2208 ve 2213[461] sayılı yasalar çıkarılmıştır. Ancak, öngörülen düzenlemelerin tamamı mali sıkıntılar nedeni ile yapılamamıştır.

Kurulan bu komisyon, uzman raporunun incelenmesi sonucunda; İdare Teşkilâtının esaslarını saptamak, yasaları hazırlamak ve 1930 bütçesini hazırlamak işlerini yapmıştır. Komisyon tutanaklarında teşkilatın yapılanmasının nedenleri sıralanmaktadır.

Buna göre :

"Fen Müşavere (danışma) Heyet-i ihdası esasen Fransız Posta ve Telgraf ve Telefon Teşkilâtı'ndan kopya edilerek 1910 yılında kabul edilerek uygulanmış ve sonradan bazı zorlamalar ile esası yine korunduğu halde bir iki kere düzeltme ve eleştiriye uğrayarak bugünkü vaziyete gelmiş bulunan Posta ve Telgraf Teşkilâtımız, bu işletme idaresinin sadece bir devlet müessesesi tarzında yönetilmesi kuramıyla daha uzun zaman için başarılı olabilirdi. Ancak, düşünülmesi gereken şudur ki, fennin ve işletmenin her günkü büyük gelişmeleri çerçevesinde ve Memleketimizde de bir zaman evvel tatbikatını görmek şüphesiz kuvvetle şayan'ı arzu olan bu terakki eserlerini yakından takip edebilecek mevkide kuvvetli bir teşkilâtın şimdiden dikkate alınması amacıyla bir taraftan rapordaki teklif nedeniyle İdare-i Merkeziyye'de Tetkik ve Hesap ismindeki Müdüriyet

461 T.B.M.M. Kavanin Mecmuası, Cilt 12, T.B.M.M., Ankara, 1934, ss. 365-367

kaldırma ve işleri kısmen Başmüdüriyetlere devir ve bölüştürme olunurken, diğer taraftan bir Fen Müşavere Heyet İhdası uygun bulundu. Bu heyet vazife ve yetkisine sahip olmaksızın telgraf, telefon, kablo, telsizler gibi en önemli Fen Şubeleri için memleketin en yüksek bilgili unsurlarından uygun olanları içerecek ve şubelerdeki uzayan terakkileri göz önünde bulundurarak incelenmesinde memleketi uğraş amacı olacaktır.[462]'' denilmektedir.

Daha sonraları, Amerikalı Posta uzmanı olan Mr. Ellis, 1949 ve 1954 yıllarında iki kez ülkemize gelerek postaların ıslahı amacı ile bir rapor hazırlamıştır. Mr. Ellis, ilk gelişinde 197 sayfalık bir muhtıra, ikinci gelişinde de 256 sayfalık 56 rapor hazırlamıştır. Mr. Ellis, bugün posta gönderilerinin ayrım, sevk ve dağıtım konusunda uyguladığımız yöntem ve açık uygulamanın ülkemizde yerleşmesini sağlayan kişidir. Ayrıca, postacılıkta kullanılan tefrik kasaları, posta açma masaları, telli tefrik gözleri, liyas bıçakları da onun örnekleri olarak kullanılmaktadır. Mr. Ellis'in vermiş olduğu raporlardan bazı paragraflar aşağıdadır:[463]:

"P.T.T.'nin vazifesi halka posta telgraf ve telefon hizmetlerini sağlamaktır. Yapılan hizmet karşılığı halk tarafından ödendiğine göre eldeki var olan olanaklar oranında mümkün olan en iyi hizmeti beklemek hakkına sahiptir. Bu hizmetleri en yüksek bir randımanla yerine getirmedeki başarısızlıkla her PTT mensubunun payı olmalı ve Umum Müdürlüğün payı ise birinci derece olmalıdır.

P.T.T. camiasında diğer genel bir görüş posta servisinin teknik bir servis olmadığı ve herhangi bir kimsenin bu servis hakkında öğrenilmesi gereken konuları birkaç ay içinde öğrenebileceğidir. Bu şekildeki bir amaç sebebi ile posta hizmeti için gerekli personel özel şekilde seçilmemekte ve posta servisi ile ilgili eğitim bir hiç kabul edilmektedir. Posta servisinin teknik hususları herhangi bir mektepte öğretilmez ve gerekli teknik kitaplar dışarıda herhangi bir kaynaktan sağlanamaz.

462 Tanrıkut, Türkiye…, a.g.e, ss.299-300
463 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.91

Bir personel programının uygulanmasına başlanmasının memurlar yararına olduğu bazen düşünülebilir. Bu düşünce tamamıyla yanlıştır. Sağlam bir personel programı sağlam bir iş idareciliğinin temelidir.

Bu raporun özeti şudur ki, eğer PTT'nin posta servisi işleyecekse bütün memurların genel bir eğitime tabi tutulması gereklidir. Posta servisi için iş başında eğitimden başka yeterli bir eğitim yöntemi henüz bulunamamıştır.[464]

Posta Genel Müdürü'nün posta mevzuatını yakinen bilmesi tercih edilmekle beraber bu mevkiinin Münakalat Vekili'nce seçilecek muktedir bir iş adamı tarafından doldurulması için de hiçbir neden yoktur. Posta Umum Müdür Muavini yerinin ise Posta Teşkilâtı'nı çok iyi bilen Münakalât Vekili, ve Posta Umumi Müdürü tarafından da şayanı kabul bulunacak olan biri tarafından doldurulması hemen hemen bir emri zaruridir.[465]"

8.3.6. PTT Meslek Okulu

Türk Posta Tarihinde 1944 yılında kurulan PTT Meslek Okulu da büyük önem taşır. Bu okul lise derecesinde eğitim veren üç sınıflı ve yatılı bir okuldur. Okulun ilk Müdürü İzmit ortaokul müdürlüğünden naklen 6000 kuruş maaşla gelen, Darüşşafaka ve Telgraf Mekteb-i Alisi'nin idare kısmından mezun Mehmet Halid Gürol'dur.

Büyük umutlarla kurulmuş olan, bu okulun eğitim süreci uzun soluklu olmamış, 1953 yılında tasarruf sebebiyle kapatılmıştır.[466]

8.4. CUMHURİYET DÖNEMİ TELGRAF HİZMETLERİ

İstiklal Savaşı kazanılıp, Cumhuriyet kurulduktan sonra hızlı bir çalışma ve kalkınma hamlesine girişilmiştir.

464 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.92
465 Söhmen Şerafettin, "Postacılığın ve Türk PTT'sinin Tarihçesi", Postel, Sayı: 3, İstanbul, 1972, s.3
466 Durukal Hüsnü Sadık, "Posta Meslek Okulu", Postel, Sayı:1, İstanbul, 1960, s.2

Cumhuriyet idaresinin en belli başlı etkinliği halk işlerinin en doğru ve en kolay şekilde görülmesini sağlamaktır. Posta, Telgraf ve Telefon işleri de halkın en çok ilişkisinin olduğu alanlardan birisidir. Bu nedenle, Cumhuriyet idaresinin sistemi de bu alandaki işlerin uygar ülkelerdeki düzen ve çabuklukla görülmesini sağlamaktı. Yabancı uzmanlara danışılması da bu nedenledir. Sonuçta, Almanya'dan Posta ve Telgraf reisi Mösyö Karl Orth ve beraberinde aynı dairenin posta müfettişi Mösyö Boldow ve Telgraf amiri Mösyö Mayer çağırılmıştır.

Cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yı1ından itibaren ilk onbeş yıl içinde telgraf alanındaki gelişmeleri Reşat Alşan şöyle açıklıyor:[467]

1923 yılında havai hatlar genel yolu 13.158 km, tek devir telgraf teli ise 27.030 km'dir. 1925 yılında havai hat genel yolu 29.846 km, tek devir telgraf teli ise 58.233 km'ye çıkarılarak yüzde yüz bir artış sağlanmıştır. Bu gelişmeler hızla devam ederek yurdun her yeri telgraf hatları ile örülmüştür. Ayrıca, sadece telgraf hatlarındaki gelişmenin dışında telgraf cihazlarında da günün en son teknolojisini içeren cihazlar sağlanarak telgraf işletmesine verilmiştir.

Telgraf trafiği konusunda da rakamsal bilgi vermek gerekirse 1923 yılında kabul edilen yurtiçi telgraf adedi 4.471.000'dir. 1928 yılında 9.376.000, 1932'de 5.561.000, 1935'de 5.688.000, 1938'de 5.992.000 olmuştur.[468]

Cumhuriyet'in ilk on yılı içinde birçok merkezlerde yazı tab eden, fennin en son gelişimine uygun Huk, Siemens ve Teleempimör telgraf makineleri kullanılmıştır. Oysa Osmanlı Devleti zamanında Mors makinesi kullanılmakta idi.

Cumhuriyetle birlikte 6651 km tel uzatılmıştır. Bundan başka 2339 km uzunluğunda yeni telgraf hatları yapılmıştır. Diğer taraftan diğer telgraf servislerinde bir takım yön-

467 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.151
468 Alşan, Cumhuriyetimizin..., a.g.m, s.26

temler uygulanarak halkın bu servisten yararlanması sağlanmıştır. Alınan bu önlemlerin sonucunda da telgraf haberleşmesinde eskiye oranla önemli bir artış kaydedilmiştir.

Türkiye ile Avrupa arasında verilen telgraf sayısı da 1932'de 385.000'e, 1933'de 972.000'e çıkmıştır. Cumhuriyet öncesi milletlerarası telgraf haberleşmesinde sadece 90 merkez açık iken Cumhuriyetin onuncu yılının sonunda bu miktar 296'yı bulmuştur.

Telgraf İdaresi'nin Cumhuriyet döneminde başında bulunan kişilerin isimleri şöyledir: Sırrı Bey-İzmit Milletvekili (1920), Refet Bey –Refet Paşa vekil olarak (1920), Mehmet Sabri Toprak Bey-Ziraat Vekil olan kişi; vekil olarak (1920), Mehmet Sabri Toprak (1920-1923), Fahri Şandur (Umum Müdür Vekili) (1923), Fahri Şandur (Umum Müdür) (1923-1934), Hüseyin Suphi Bey (Vekil olarak) (1934), Mehmet Edip (1934), Kadri Musluoğlu (vekil olarak) (1934), Nazif Ergin (1934-1938), Bekir Vefa Çeyrekbaşı (vekil olarak) (1938), Şerafettin Karacan (1938-1939), Nazım Turunç (1939), Kadri Musluoğlu (1939-1942), Naki Köstem (1942-1948), Haldun Sahran (1948-1949), Haldun Sahran (vekil olarak) (1949), Mehmet Emin (vekil olarak) (1950), Orhan Kubat (1950-1953), Talat Tolunay (vekil olarak) (1953), Arif Demirer (1954).[469]

Telgraf günlük yaşamda insanımız için önemli bir haberleşme biçimi olmuştur. Atatürk'ün İstiklal Savaşı sonrasında yabancı gazetecilerin "savaşı nasıl kazandınız?" sorusuna: "Telgraf telleriyle" cevabını vererek telgraf ve telgrafçıların misyonunu bir kez daha ortaya koyduğunu görüyoruz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında telgraf havai hatları genel yolu 13.000 km'ye ulaşırken, tek devir telgraf telleri 27.000 km'yi geçmiştir. Daha sonraki yıllarda bu rakamlar ikiye, üçe katlanarak tüm yurtta büyüyerek yayılmıştır. Ayrıca telgraf hatları ile birlikte telgraf

469 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.153

cihazlarının da geliştiğini görüyoruz. Böylece haberleşme hizmetleri çağdaş bir şekilde yerine getirilmeye başlanmıştır.

Telgraf, Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak 1940'lı yıllara kadar önemini korumuştur. Fakat bu dönemde telefonun yavaş yavaş günlük yaşama girmesi ile telgraf oranlarında gözle görülür bir düşüş meydana gelmiştir. Duruma sayısal olarak baktığımızda; 1940 yılında 1000 kişiye 468.2 yurtiçi telgraf düşerken, 1950'de 343.4, 1960'ta 372.3, 1970'de ise 168 telgraf düşmüştür. 1989 yı1ı sonunda 1000 kişiye 114 telgraf düşmektedir. Bunun nedeni de telgraf yerine telefon, teleks ve teleteks gibi araçların kullanımıdır.

Ülkemizde teleks de ilk kez 1938 yılında haberleşme aracı olarak Anadolu Ajansı tarafından kullanılmıştır. 1950 yılı başlarında ise teleks PTT'de manuel olarak kullanılmaya başlanmıştır.[470] Özel ve resmi kuruluşlarda 1951'den itibaren bu sistemden yararlanılmıştır. İlk aboneler, haber ajansları ile gazeteler olmuşlardır. 1960 sonrasında hemen hemen tüm yayın organları iç ve dış haberleşmenin tamamını bu yoldan sağlamışlardır.

Günümüzde teleks santralleri, telgraf kanalları ve teleks cihazları yardımı ile yurtiçi ve yurtdışı yazılı olarak abonelerin haberleşmesini sağlamaktadır. Teleks sanayinin, ekonominin ve ticaretin iletişim aracı durumundadır. Ayrıca teleks süratli, güvenli ve ucuz haberleşmeyi sağlayan özelliklere sahiptir. İşadamları tarafından çok kullanılmaktadır. Aynı anda karşılıklı görüşme olanağı sağlaması onu vazgeçilmez kılmaktadır.

Bugün dünyada tüm ülkeler teleks şebekesi ile donatılmış durumdadır. 1.650.000 civarında abonesi vardır. Bu sayının yarısı A.B.D'de, geri kalanının çoğu da Avrupa'dadır. Avrupa'da ilk sırayı 160.000'e yakın abonesi ile Almanya almaktadır.

470 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, s.155

8.5. CUMHURİYET DÖNEMİ VE ÖNCESİ TELEFON HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ

Ülkemizde ilk telefon hattı 1881 yılında Posta Nazırı odası ile Fabrika müdürlüğü arasında çekilmiştir. Yine aynı yıl Galata ile Eminönü merkezleri arasında telefon hattı kurulmuştur.[471]

1892 yılından itibaren başlayan koyu istibdat dönemi sonucunda hafiye ve jurnalciler okullara kadar girmişlerdir. Bu nedenle ev telefonları bile yasaklanmıştır. Bu yasak o kadar şiddetlidir ki Meşrutiyetin ilanına kadar telefondan bahseden kitap okumaktan bile çekinilir olunmuştur.

Telefon Çalışanları

1908 yılında Meşrutiyet'le bu baskı kalkınca herkes telefon kullanmak ve telefon yaptırmak hevesine düşmüştür. Bunların arasında hükümet dairelerinin hepsi vilayetlerde valiler, kaymakamlar, nahiye müdürleri, jandarmalar, polisler ve her rütbeden mülki ve askeri albaylar ve hükümet memurları da vardı. Ancak Posta ve Telgraf Nezareti sadece devlet hizmetleri için telefon kullanılmasına izin vermiş, halktan hiçbir kimseye ruhsat vermemiştir. Bu durum Meşrutiyet'in ilanıyla Fransa'dan ithal edilen 50'lik telefon santralinin 1909 yılında kurulmasıyla son bulmuştur.

Telefon santralinin kurulup faaliyete geçmesine paralel olarak idari yapıda da değişme başlamıştır. Nitekim 1891 yılından beri Posta ve Telgraf Nezareti adı altında yürütülen

471 Shaw, Stanford J - Shaw, Ezel Kural, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Cilt:2, e Yayınları, İstanbul, 2006, s.282

Santral Çalışanları

haberleşme hizmetleri, 1909 yılında Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti adı verilerek idare edilmeye başlanmıştır. Böylece bugünde baş harflarini kısaltarak kullandığımız "PTT" rumuzu Osmanlı idaresinde ilk defa bir nezarete ad olmuştur.[472]

Telefonun yararlı bir alet olduğunun anlaşılması üzerine kurulan ilk 50'lik santral kısa sürede yetersiz kalmıştır. Bunun üzerine Fransa'ya bir yüzlük, iki adet yirmibeşlik bir adet onbeşlik ve bir adette onluk olmak üzere beş adet santral daha sipariş verilmiştir. Böylece Beyoğlu, Pangaltı, Maliye ve Mebusan telgrafhanelerine birer telefon santral merkezi tesis edilmiştir.

472 Önay, Aliye. "Türkiye'de Telefon Teşkilatının Kuruluşu", Çağı Yakalayan Osmanlı, IRCICA, İstanbul, 1995, s.125

Santral Memureleri

Posta ve Telgraf Nezareti telefon işlerinin hükümet tarafından yürütülmesini uygun görmüştür. Yerli ya da yabancı özel şirketlere verilmemesinde ısrar etmiştir. Buna karşın, İngiliz, Amerikan ve Fransız sermayedarlardan oluşan bir grup adına Harbert Lows Webbe İstanbul ve civarında telefon işletme imtiyazını önermiştir. Sonra da bir Fransız tüm ülkenin telefon imtiyazını önermiştir. Haziran 1909'a kadar bu talepler red cevabı ile karşılanmıştır. Ancak bu tarihte Posta Telgraf Nazereti Umum Müdürlük olarak Maliye Nezaretine bağlanmıştır.

Harbert Lows Webbe, yapılan bu değişiklikten sonra önerisini Maliye Nezareti'ne sunmuştur. 6 Nisan 1911 tarihinde de 30 yıl süre ile telefon işletme imtiyazını elde etmiştir. Bu antlaşma ile hükümete ait telefon şebekeleri imtiyaz dışı bırakılmıştır. Böylece hükümete ait şebekeler istenildiği kadar dağıtılabilecektir.

1912 yılında yayınlanan geçici bir yasa "muhabir geçirilmesine özgü özel elektrik hatları" başlığını taşıyordu. Bu yasa ile yapılan ve yapılacak olan özel telefonların kuruluşları Telgraf İdaresi'nin kontrolü altına girmiştir.

Sonuçta, 28 Şubat 1913'te İstanbul, Beyoğlu, Kadıköy santralları işletmeye açılmıştır. Harbert Lows Webbe "Dersaadet Telefon Anonim Şirketi" adı ile bir şirket kurmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu dahilinde ilk kez Mekke ile Cidde arasında şehirlerarası telefon konuşmaları yapılmıştır. Bu iki kent arasında bulunan iki telgraf telinden birisi telefon konuşmalarına ayrılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ilk telefon şebekesini İstanbul-Sofya arasındaki telefon hattı oluşturmaktadır.[473] 3 dakikalık bir konuşma ücreti 3 Frank olarak saptanmıştır. Savaş sırasında Almanlar resmi konuşma amacı ile İstanbul ve Sofya arasına bir telefon devresi uzatmışlardır. Savaştan sonra da bu devrenin Türk topraklarında kalan kısmı Türk Telgraf İdaresine bırakılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sırasında hükümet İstanbul telefon şirketi tesislerine ve işletmesine el koymuştur. Bu sırada yabancı şirket görevlilerinden pek çoğu İstanbul'u terketmiş çok az Türk çalışan kalmıştır. 1919 yılının nisan ayına kadar bu çalışanlar ve onların yetiştirdiği 15-20 kişi ile işletme büyük zorluklarla durumu idare etmiştir.

Mondros Mütarekesinden sonra 1 Nisan 1919'dan itibaren İngiliz şirketi telefon işletmesini yeniden eline almış, Damat Ferit Paşa Hükümeti ile yaptığı 20 Mart 1919 ve 18 Aralık 1921 tarihli iki sözleşme ile de ilk imtiyaz sözleşmesindeki hükümlerden bazılarını kendi yararına değiştirmeyi başarmıştır.

473 Diker, Cumhuriyet'in…, a.g.e, ss.172-175

Telefon Anonim Şirketi 01.04.1919 tarihinde telefon işletmesini hükümetten devraldıktan sonra buna bağlı il santralı işletmeye açmıştır. Bunlar; Bebek, Bakırköy, Yeşilköy, Kandilli, Erenköy, Büyükada, Büyükdere, Tarabya, Paşabahçe, Kartal ve Heybeliada'dır.

Hükümetin zorlaması ile şirket 1931 ve 1932 yıllarında İstanbul, Beyoğlu ve Kadıköy merkezlerinin donanımını standart elektrik (Western Electric)'in "Döner Daire Sistemi" denilen otomatiğine bağlatmıştır. Aletler de Standart Elektriğin Paris civarındaki fabrikasından gelmiştir. Böylece 10 tali santral yarı otomatik hale getirilmiştir.

Türkiye'de telefon şebekesinin belli bir sisteme oturtulması 4 Şubat 1924 tarihinde Büyük Millet Meclisince kabul edilen Telgraf Telefon Kanunu ile mümkün olabilmiştir. 1926 yılına kadar İstanbul'dan başka bir yerde düzenli bir telefon tesisatı yoktu.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Ruslar Trabzon'u işgal ettikleri zaman orada 100 telefonu idare edecek bir tesisat yapmışlardı. Bu sonradan Trabzon Belediyesince işletilmiş ise de bakımsızlıktan harap olmuştu.

Cumhuriyet İdaresi ile birlikte telefonculuğa büyük önem verilmiştir.10.06.1936 tarihinde İstanbul telefonu, 25.01.1938 tarihinde de İzmir telefonu idare tarafından satın alınmıştır.

Ülkemizde ikinci düzenli şehiriçi telefon şebekesi İzmir'de kurulmuştur. Hükümetle İzmir Belediyesi arasında 1923 yılında yapılan anlaşma uyarınca İzmir şehri ile Karşıyaka, Bornova, Buca ve Balçova bölgelerinde 300'lük birer otomatik sistem santral tesisleri yapılması kararlaştırılmıştı. 1927 yılında hükümetin izni ile yapılan bir sözleşme ile Ericson İsveç şirketine devrolunmuştur. Bu şirkete belediye de hissedardı. 2400'den fazla abonesi bulunmaktaydı. 1938 yılında hükümet tarafından satın alınmıştır.

4 Şubat 1924 tarihli Telgraf Telefon Kanunu yurdun her tarafında telefon tesisi ve işletme yetkisini Posta Telgraf ve Umum Müdürlüğü'ne vermiştir. Bu yetkiyle Umum Müdürlüğü önce hükümet merkezi olan Ankara'nın telefonlarının sağlanması amacı ile İstanbul'daki resmi şebekesinin bir kısmını Ankara'ya nakletmiştir. Ancak Atatürk'ün direktifi ile o dönemde gelişmiş Avrupa ülkelerinde kullanılan otomatik telefon santrali tesisine karar, bu amaçla açılan ihaleyi Ericson firması kazanmıştır. Böylece, Ankara'da 1926 yılında Balkanların ve Türkiye'nin ilk otomatik telefon santrali işletmeye açılmıştır.

1926 yılında kurulan Ankara otomatik santrali 4 rakam üzerine kurulmuştu.1948 yılında da 5 rakama çıkarılmıştır. İlk kurulduğu yıl 651 abonesi varken sayı 1927'de 876, 1930'da 1635, 1932'de 1833, 1934'de 2022, 1936'da 2734'e ulaşmıştır. 1949 yılında 9547 aboneye karşılık, 1952'de 15700'e yükselerek 25 misli artmıştır.

İstanbul ve civarındaki telefon tesisleri ve işletmesi 9 Nisan 1936 tarihli bir antlaşma gereğince hükümet tarafından İngiliz telefon şirketinden satın alınmıştır. Zamanla santral tesis taleplerini yaptırmaya yeterli olamadığı için Şişli'de 6000'e kadar dağılımlı, 2000 abonelik bir santral yaptırılmıştır.

Aynı dönemde Kadıköy santrali abonelik sayısı da 1200'e çıkarılmıştır. İzmir telefon tesisatı Ericson şirketinden satın alınmıştır. Bu tesisat İzmir ve Karşıyaka'da otomatik ve Bornova ile Buca'da manuel olaral 3000 abonelik bir santral ve şebekeden oluşmaktaydı. Adana'da 1000, Bursa'da 1500 abonelik otomatik santral hizmete açılmıştır.

1958 yılında Ankara –İstanbul-İzmir arasında 2 adet 120 kanal içeren link sistemi işletmeye açılmıştır.

10 Temmuz 1967 yılında Pazartesi günü saat 10.30'da Northern Electric Company ile ortaklaşa olarak otomatik telefon santrali ve telefon makinesi imal edilecek olan fabrikanın temeli atılmıştır.[474]

474 Otomatik Telefon Santralleri ve Telefon Makinası İmal Edecek Fabrikanın Temeli Atıldı, PTT Bülteni, Sayı:24, Ankara, 1967, s.3

1976'da şehirlerarası konuşmaların, 1979'da milletlerarası konuşmaların otomatiğe dönüştürülmesine başlanmıştır.

1977'te Antalya ile İtalya arasında denizaltı kablosu döşenmiştir.

Uydular aracılığıyla haberleşme olanağında yararlanmak için 1979'da Ankara Uydu Haberleşme Sistemi kurularak işletmeye sokulmuştur. Bu istasyon Türkiye'yi 206 telefon 8 telgraf kanalıyla dış ülkelere bağlamıştır.Bu arada abone hesaplarının bilgisayarlarca yapılmasına geçilmiştir.

1982'de İstanbul bilinmeyen numaralar servisi kurularak hizmette hız ve kalite artırılması yoluna gidilmiştir.[475]

1983 yılında Yenifoça, Kemalpaşa, Pasinler ve Bodrum'da Türk Telefon Endüstrisinin ürettiği ilk telefon otomatik santrali işletmeye açılmıştır. Köylerin şehirlerarası otomatik şebekeye bağlanmasına başlanmış, ilk uygulaması 1984'te kırsal radyo-telefon sistemi yardımıyla Trabzon'un Karlık köyünde gerçekleştirilmiştir.

1985 yılında ilk digital transmisyon sistemleri işletmeye verilmiştir.

1986 yılında "Araç Telefonu" ve "Çağrı sistemi" işletmeye verilerek aynı yıl uydu yer istasyonu, mobil uydu ile telefon bağlantısı sağlanır hale gelmiştir.

1987 yılında BAYKOK (Batı Anadolu Yer altı Koaksiyal Kablo) sistemi servise verilmiştir, Avrupa uydu sistemi üzerinden video konferans yayını gerçekleştirilmiştir.

1988 yılında Kablo TV ve Tele Bilgi hizmetleri başlatılmıştır.

12 Ocak 1989'da 3517 sayılı yasa ile radyo ve televizyon vericileriyle ilgili tüm taşınır, taşınmaz her şey PTT Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.[476]

---

475 Gümrükçü Yakup, "Türkiye'de PTT Hizmetleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:10, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.2775

476 Çankaya Özden, Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi, TRT 1927-2000, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003, s.220

1991 yılında EMOS İtalya Denizaltı fiber kablo bağlantısı hizmete verilmiştir.[477]

1992 yılında otomatik santral kapasitesi 10396601 hatta ulaşmış olup, bu kapasitenin %56.25'i digitaldir; toplam 4144 otomatik telefon santrali tesis edilmiştir. Toplam 47818 ankesörlü telefon makinesı halkın hizmetine tahsis edilmiştir.

1994 yılında GSM (Cep Telefonu) hizmete verilmiştir. Aynı tarihte TÜRKSAT-1B uydusu uzaya gönderilmiştir.

1996 yılında TÜKSAT-1C uzaya gönderilmiştir.[478]

8.6. PTT YÖNETİMİNDE RADYO YAYINCILIĞI

18 Ağustos 1936'da çıkarılan Hükümet Kararnamesi ile radyoların yönetimi Nafia Vekaletine bağlı PTT Umum Müdürlüğüne bırakılmış olup, Hükümet'de ilk iş olarak 1937-1938 yılları arasında, Ankara'da 120 kw gücünde yeni bir verici istasyonu yaptırmıştır. Dokuz yıl içinde altı kez yer değiştiren Ankara Radyosu, sonuçta bu gün yayınlarını sürdürdüğü yeni binasına kavuşur. Bu yeni postanın (Türkiye Milli Radyosu) 31 Kasım 1938 tarihinde hizmete girmesiyle Ankara ve İstanbul Radyoları çalışmalarını durdurur. PTT radyo yayıncılığında, vericiler ve yayın stüdyolarının yönetiminden sorumlu olup, programların düzenlenmesi sorumluluğu ise, Milli Eğitim ve İçişleri Bakanlıklarına aitti. 1939 yılında radyolarda programları oluşturmak üzere Başbakanlığa bağlı dört komisyon oluşturulmuş; bunlar söz, saz, temsil ve teknik komisyonlarıydı.

Bu dönemde de teknik anlamda vericiler ve stüdyolarda çok önemli gelişmeler olmamıştır. Yeni radyonun hizmete girmesinden sonra da yurdun birçok yerinde teknik yetersizlikler nedeniyle radyo yayınlarına ulaşılamamaktadır. Doğu ve Güneydoğu

477 T.C Ulaştırma Bakanlığı, "Cumhuriyetin 70. Yılında Ulaştırma ve Haberleşme", Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1993. s.166

478 T.C Ulaştırma Bakanlığı, "Cumhuriyetin 75. Yılında Ulaştırma ve Haberleşme", Başbakanlık Yayınları, Ankara, 1998, ss.137-138

Anadolu'nun büyük bir kesimiyle, Batı Anadolu'nun bir bölümü ve Trakya Bölgesi radyo yayınlarını nitelikli bir biçimde dinleyememekteydi. Buna karşın komşular arasında Türkiye'nin durumu hiç de küçümsenecek gibi değildi. 1938 yılında Avrupa'da 100 kw üstünde 36 verici vardı. 120 kw'lık Ankara vericisi bu nedenle sıralamada iyi bir yerde bulunuyordu.

Vericilerin bu durumuna karşın alıcı sayısında önemli artışlar görülmüştür. 1936 yılında tüm ülkedeki alıcı sayısı 10.640 iken, 1939'da 56.076'ya yükseldiği görülmektedir. Bu yıllarda alıcı sayılarında görülen artışın nedeni İkinci Dünya Savaşı'na giden dünyada radyonun gittikçe artan önemi ve yeni Ankara vericisinin devreye girmesiyle başlayan dinleyici sayısındaki artışa bağlanmaktadır.

PTT döneminde radyo yayınlarının süreleri artmış, yayınların günlük başlangıç ve bitiş süreleri bir düzene girmiştir. Ankara Radyosu'nun hizmete girişi radyo yayıncılığı açısından gerçekten önem taşıyan bir olaydır. Ankara Radyosu'nun hizmete girişinin bir gün sonrasının Cumhuriyetin 15.Yılına rastlaması nedeniyle gazeteler aylar öncesinden açılışın bu önemli güne yetiştirileceğini duyurmuşlardı. Verilen haberlere göre üç gün boyunca kesintisiz yayın yapılacaktı. Gerçekten de, 120 kw vericiden yapılan yayınlar milyonlarca dinleyiciden başarıyla ulaşmıştı ama Atatürk rahatsızlığı nedeniyle böyle bir törene katılamamıştı ve bu törenden 13 gün sonra, Ankara Radyosu Atatürk'ün ölümünü şu cümlelerle duyurmuştu: "Reisicumhur Atatürk'ün umumi hallerinde vehamet, dün gece saat 24.00'te neşredilen tebliğden sonra her an artarak bugün 12.Teşrin 1938 Perşembe günü saat 9'u beş geçe Büyük Şefimiz derin koma içinde terk-i hayat etmişlerdir"

PTT yönetimindeki bu dönemde, geçmiş yıllara göre, söz yayınlarının toplam yayın içindeki süreleri arttığı görülmektedir. Her iki radyoda da yaklaşık yüzde 30 oranında söz programı yayınlanmaktaydı. Bu dönemde radyolarda henüz reklam yayınları yoktu.

Söz programlarının içinde eğitici yönü ağır basan ancak, bugünkü anlamda örgün eğitim programı olarak nitelendiremeyeceğimiz programlar vardı. Yabancı dil öğretilmesine önem verilmesi, o dönemin Batı kültürüne yönelik politikasının bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Ancak yabancı dil eğitimi ile ilgili programlar düzensizlik gösteriyordu. İnkilap Dersleri adlı bir program önemli yer tutmaktaydı. Ayrıca, o yıllarda dinleyici yurttaşlık bilgisi veren programlara sıkça rastlanmaktaydı. Genç cumhuriyetin değerlerini benimsetmek açısından bu tür programlar işlevsel özellik taşıyorlardı. Bu programlar Hukuk Bilgileri, Hukuk İlmini Yayıma adına Konuşmalar, Ceza Kanununda Yazılı Olmayan Suçlar adlarını taşıyordu ve adlarından da anlaşılacağı gibi var olan hukuk ve toplum düzeninin pekiştirmeye, bu konuda bilgiler vermeye yönelik bir içeriğe sahiplerdi.

1940 yılında radyolarda ilk kez "Manevi Yayınlar" kapsamı içinde yer alabilecek programlar yayınlanmaya başlandığı görülmektedir. Dinsel içerik taşımayan Milli Kahramanlık Menkıbeleri ve Yurttaşlık Bilgisi ve Sevgisi adlı bu programların yayınlanması, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde toplumun morali açısından önem taşıdığı biçiminde yorumlanabilir. Kültür ve sanat programları içinde Radyo Tiyatrosu önemli bir yer tutuyordu. Ankara Radyosu'da Temsil Kolu Şefliği oluşturulmuştu ve bu çalışmaların sorumluluğu Ekrem Reşit Bey'e verilmişti. Ankara'da 1940'lı yıllarda ilk radyo tiyatrosunun kadrosu 20 kişi kadardı. Kadroda İbrahim Delideniz, Dürnev Türkan (Tunaseli), Kadriye Tuna, Avni Dilligil, Neşet Berküler, Nezahat Tanyeri, Saime ve Muhip Arcıman yer alıyordu. Cemal Reşit Bey müzikle ilgileniyordu. Radyo Tiyatrosu canlı olarak yayınlanıyor, bazen bir oyun iki üç kez tekrarlanıyordu. Dinleyicilerden büyük ilgi gören Radyo Temsil Kolu zaman zaman turneye de çıkıyordu.

1936 yılından başlayarak Ankara ve İstanbul Radyoları'nda çocuk yayınlarının varlığı görülmektedir. Toplam yayın sürelerinin yeterli olduğu söylenmese de, Türkiye Radyoları'nda önemli bir yeri olan çocuk programlarının temelleri bu yıllarda atılmıştır. Söz programlarını oluşturan bir radyocu kadrosu oluşturulmadığı görülmektedir. Söz

programları, radyo dışından tanınmış, hükümete yakın kişi ve kurumlara ısmarlama yoluyla yapılmıştır. Böylece programlar, doğal olarak daha yapım evresinde denetlenmiş olmaktadır. Çünkü, program yapması için seçilen kişiler, zaten zamanın hükümetinin onayladığı yani siyasal gücün düşünce ve görüşlerini paylaşan ve programlarında bu görüşlerin dışına çıkmayan kişilerden oluşmaktadır.

Haber bültenleri bugünkü anlamıyla olması gereken nitelikleri taşımıyordu. Haber bültenlerinin başlıca kaynağı Anadolu Ajansı'ydı. Anadolu Ajansı'ndan gelen haberler önem sırasına göre spikerler tarafından okunuyordu. "Birinci Türk Neşriyat Kongresi" nde haber bültenlerinin haber dili ve anlatımının eleştirildiği görülmektedir. Bu dönemde, çok düzenli olmayan bir şekilde, Gazete Özetleri, Günün Meseleleri, İç Politika Hadiseleri gibi haber programları yayınlanıyordu. Haber bültenleri önceleri 10-15 dakikalık iki bülten halinde yayınlanırken, daha sonraları üç bülten halinde düzenlenmiştir. Haber bültenlerinden ilki öğlen yayın kuşağı içinde 12.00-13.00 arasında, ikincisi de akşam saat 20.00-21.00 arasında yayınlanmıştır.

31 Mayıs 1940'da yürürlüğe giren 3837 sayılı kanunla radyo Matbuat Umum Müdürlüğüne bağlanmıştır.[479]

479 Çankaya, Bir…, a,g,e, ss. 27-33

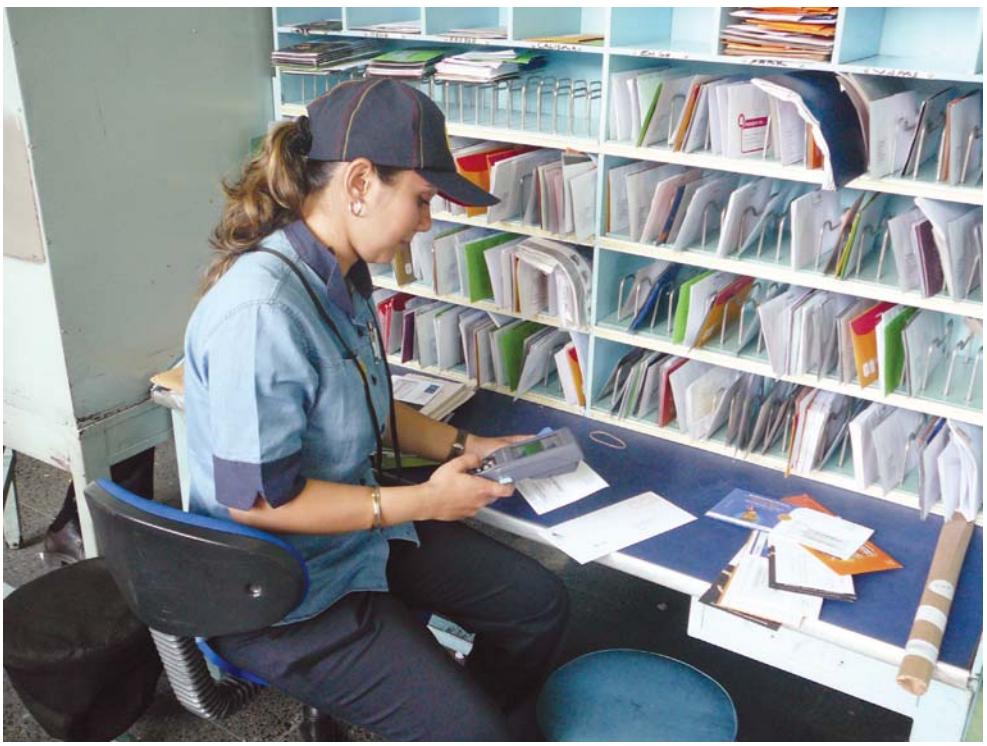
2007 PTT Genel Müdürlüğü

DOKUZUNCU BÖLÜM

GÜNÜMÜZ PTT'Sİ VE PTT İŞYERLERİNDE VERİLEN HİZMETLER

APS
169
Ptt
PTT BAŞ MÜDÜRLÜĞÜ
www.ptt.gov.tr

http://www.ptt.gov.tr

9.1. HUKUKİ STATÜ

T.B.M.M.'de kabul edilen 13.07.1953 tarih ve 6145 sayılı kanunla Kamu İktisadi Teşebbüsü (KİT) olan PTT Genel Müdürlüğü[480], 08.06.1984 tarih ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) Statüsüne geçmiştir.[481]

18.06.1994 tarih ve 4000 sayılı kanun ile PTT İşletmesi Genel Müdürlüğünün, T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.[482] şeklinde yeniden yapılandırılması öngörülmüş olup, 24.04.1995 tarihinden itibaren Genel Müdürlüğümüz T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü adı altında çalışmaya başlamıştır.

27.01.2000 tarihinde T.B.M.M.'de kabul edilen 4502 sayılı kanunun 24. maddesiyle de "T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü (P.İ.)" olan Kuruluşumuzun adı "T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü (PTT)" olarak değiştirilmiştir.[483]

Kuruluşumuzun amaç ve faaliyet konuları 22.02.2000 tarih ve 23972 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren ana statünün 4. maddesinde şöyle açıklanmıştır:

9.2. AMAÇ VE GÖREVLERİ

1- 5584 sayılı Posta Kanunu ve 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu ile diğer kanunlarda;

A- Tekel olarak verilen:

Yurdun her tarafında açık ve kapalı mektuplar ve posta kartlarını kabul etmek, taşımak ve dağıtmak, 2813 sayılı Telsiz Kanunu hükümleri saklı kalmak kaydıyla, halka hizmet veren gişelerdeki telgraf, teleks, tele-post gibi uç tesisleri ile telgraf muhabere cihazlarını kurmak ve işletmek.

B- Tekel dışı olarak verilen:

Gazete, dergi ve kitaplar ile her türlü basılmış kağıtlar, tebliğ kağıtları, küçük paketler, değer konulmuş ve konulmamış posta kolilerinin kabulü, taşınması ve dağıtılması, posta bonoları ile posta ve telgraf havale işlemleri, yolcu ve bagaj taşımacılığı, posta çekleri ve seyahat çeki işlemleri gibi hizmetleri düzenlemek ve yürütmek.

480 T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt:35, T.B.M.M., Ankara, 1953, ss. 900-905
481 Resmi Gazete, Sayı: 18435, Başbakanlık, Ankara, 1984, ss. 20-25
482 T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt:77, T.B.M.M., Ankara, 1994, ss.479-480
483 T.B.M.M. Kanunlar Dergisi, Cilt:84-1, T.B.M.M., Ankara, 2000, s.609

Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde her türlü işlemleri yapmak üzere Posta Biriktirme Sandığı kurmak.

2- Posta ve telgraf hizmetlerini modern bir düzeye ulaştırmak için tedbirler almak ve uygulamak.

3- Kuruluşun faaliyet konuları ile ilgili olmak ve her türlü posta ve telgraf malzeme ve teçhizatını yapmak ve üretmek üzere:

A- Tesisler kurmak ve işletmek.

B- Müessese, bağlı ortaklık kurmak, iştiraklerde ve gerekli olan diğer faaliyetlerde bulunmak.

4- Kurulup oluşturulabilecek müesseselerini, bağlı ortaklıklarını ve iştiraklerini, kanun, tüzük ve yönetmelikler, kalkınma planı ve yıllık programlar çerçevesinde yönlendirmek ve işbirliğini sağlamak.

5- Kanun, tüzük ve bunların uygulanmasına ilişkin yönetmeliklerle kendisine verilen diğer görevleri yerine getirmek.

6- IBRS (Uluslararası Ticari Cevap Servisi) ADRESBANK (Adres Bankası) gibi hizmetlerin kurulup işletilmesi; EUROGIRO (Avrupa Posta Bankaları Çek Merkezleri Bilgisayar Şebekesi), EDI (Posta Gönderileri Hakkındaki Verilerin Elektronik Olarak Alınıp Verilmesi) gibi Uluslar arası hizmet veren sistemlere katılmak; POSTSHOP (faaliyet alanı ile ilgili ürün ve malzemelerin tanıtımı, pazarlanması, yörelerin özelliğine uygun eşyaların satımı) 7258 sayılı Futbol Müsabakalarında Müşterek Bahisler Tertibi Hakkında Kanun ile 320 sayılı Milli Piyango İdaresi Genel Müdürlüğü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun hükmünde Kararnamede düzenlenen faaliyetlerle ilgili bayilik, taşıt pulu satılması, telefon, elektrik, su doğalgaz, havagazı gibi faturaların tahsili gibi hizmetleri yapmak.

7- Sigorta Acenteliği yapmak.

8- Hazine bonosu, hisse senedi, tahvil v.b. menkul kıymetlerin satışına aracılık etmek.

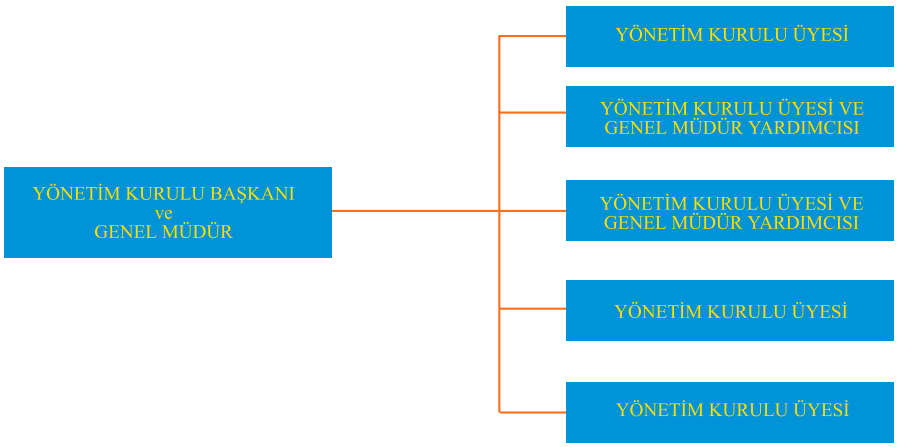
9- İstihdamı geliştirme çalışmaları kapsamında düzenlenen beceri kazandırma programlarının uygulamasını sağlamak.

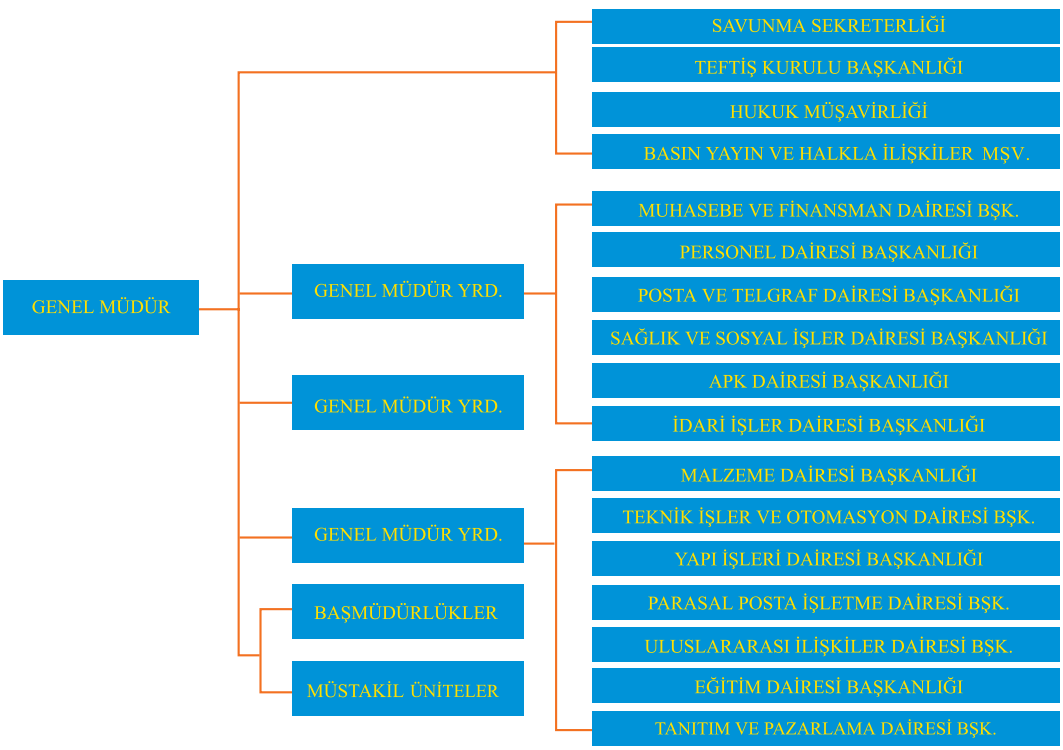
10- Döviz alım ve satımı yapmak.

11- Faaliyet konuları ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu tarafından verilen görevleri yapmak.

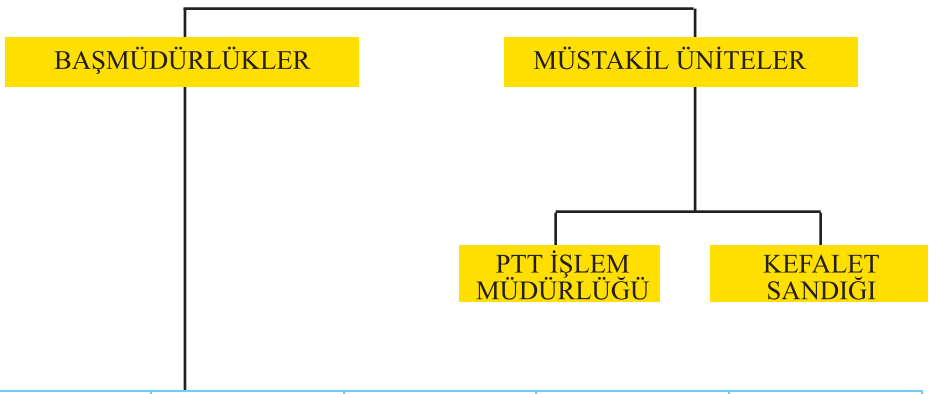
9.3. KURULUŞUMUZUN ORGANİZASYON ŞEMASI

YÖNETİM KURULU

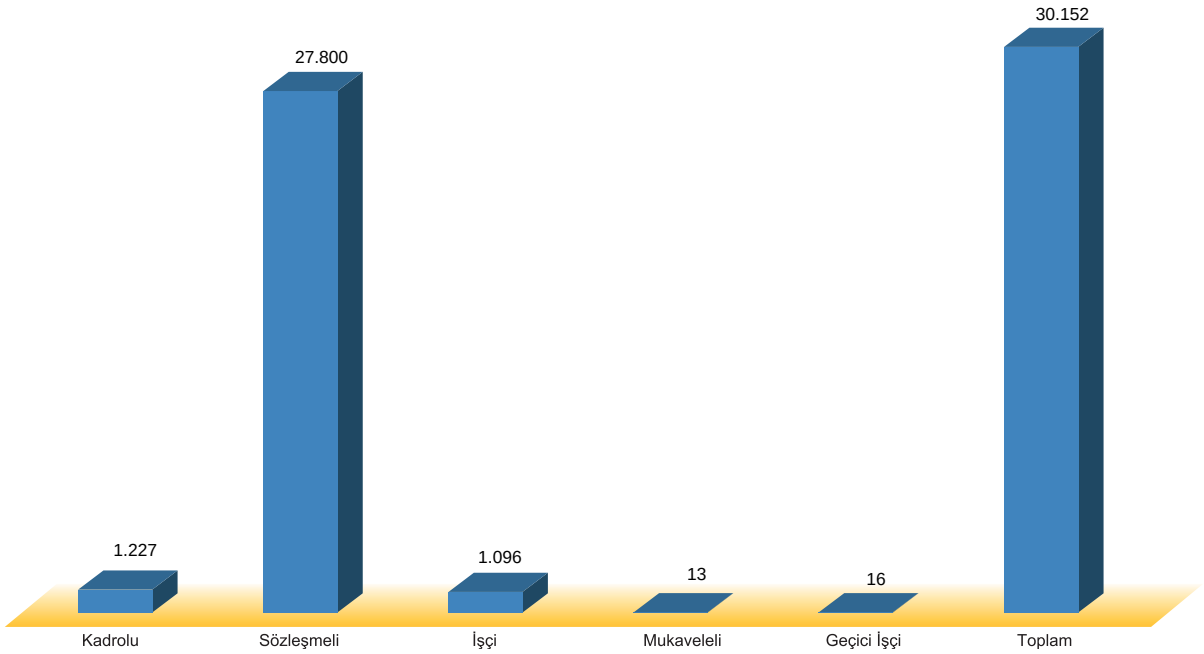

TAŞRA TEŞKİLATI

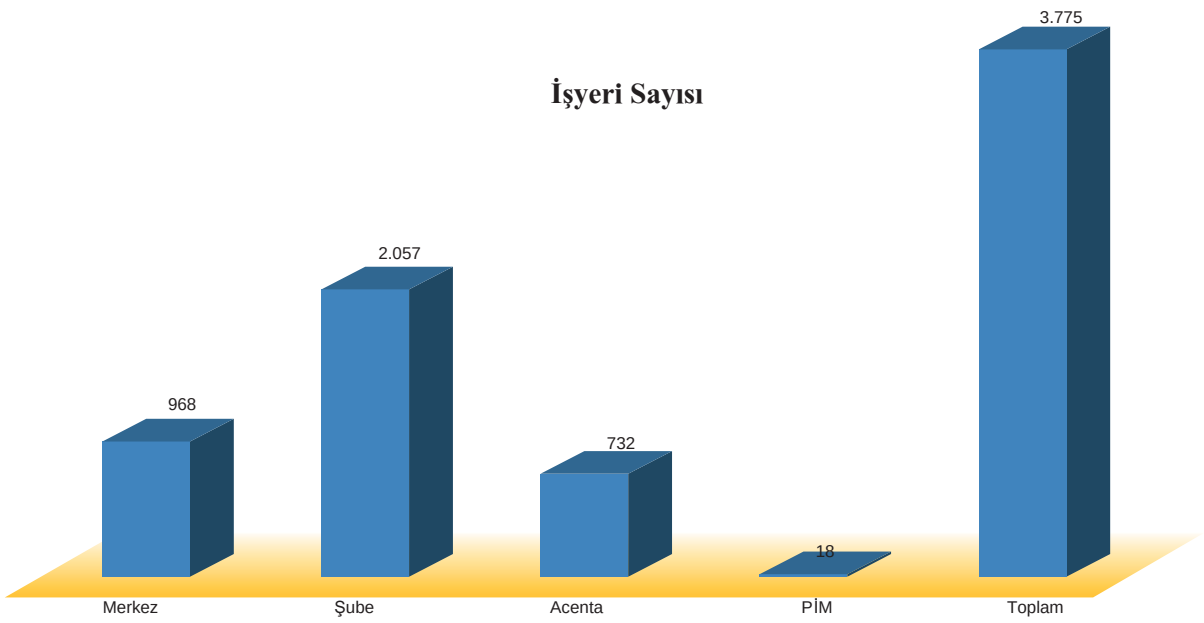

01-ADANA	18-ÇANKIRI	35-İZMİR	52-ORDU	69-BAYBURT
02-ADIYAMAN	19-ÇORUM	36-KARS	53-RİZE	70-KARAMAN
03-AFYON	20-DENİZLİ	37-KASTAMONU	54-SAKARYA	71-KIRIKKALE
04-AĞRI	21-DİYARBAKIR	38-KAYSERİ	55-SAMSUN	72-BATMAN
05-AMASYA	22-EDİRNE	39-KIRKLARELİ	56-SİİRT	73-ŞIRNAK
06-ANKARA	23-ELAZIĞ	40-KIRŞEHİR	57-SİNOP	74-BARTIN
07-ANTALYA	24-ERZİNCAN	41-KOCAELİ	58-SİVAS	75-ARDAHAN
08-ARTVİN	25-ERZURUM	42-KONYA	59-TEKİRDAĞ	76-IĞDIR
09-AYDIN	26-ESKİŞEHİR	43- KÜTAHYA	60-TOKAT	77-YALOVA
10-BALIKESİR	27-GAZİANTEP	44-MALATYA	61-TRABZON	78-KARABÜK
11-BİLECEK	28-GİRESUN	45-MANİSA	62-TUNCELİ	79-KİLİS
12-BİNGÖL	29-GÜMÜŞHANE	46-K.MARAŞ	63-Ş.URFA	80-OSMANİYE
13-BİTLİS	30-HAKKARİ	47-MARDİN	64-UŞAK	81-DÜZCE
14-BOLU	31-HATAY	48-MUĞLA	65-VAN	82-İST.AVR.YK
15-BURDUR	32-ISPARTA	49-MUŞ	66-YOZGAT	
16-BURSA	33- MERSİN	50-NEVŞEHİR	67-ZONGULDAK	
17-ÇANAKKALE	34-İST. AND.YK.	51-NİĞDE	68-AKSARAY	

Personel Durumu (*)

İşyeri Sayısı

(*) Kitapta kullanılan grafikler 31.12.2006 tarihi itibariyle ilgili dairelerinden teyid edilerek alınan veriler doğrultusunda hazırlanmıştır.

9.4. PTT BANK VE VERİLEN HİZMETLER

PTT Genel Müdürlüğü halkın sürekli yükselen beklentilerine cevap verebilmek ve müşterilerine çağdaş hizmet sunmak amacıyla mevcut hizmetlerine yenilerini eklemeye devam etmektedir. Bu kapsamda; müşteri profilinin de değiştiği günümüzde çeşitli kurum ve kuruluşlarla görüşmeler sürdürülmekte olup, muhtelif kurumlarla da anlaşmalar yapılmaktadır. Ülkemizdeki ekonomik gelişmelere paralel olarak tek bir tahsilat merkezi olmak ve küçülerek büyümek isteyen özel bankaların güvenilir uç noktalarını oluşturmak amacıyla, 3 Mart 2004 tarihinde PTT Bank hayata geçirilmiş bulunmaktadır. Bu kapsamda bir çok banka, kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği yapılmış olup, daha da geliştirilmeye çalışılmaktadır.

2007 yılının sonuna kadar 518 işyerimizin (290 adet merkez, 228 adet Şube) PTT Bank olarak düzenlenmesi için inşaat, ihale ve projelendirme çalışmaları devam etmektedir.

9.4.1. PTT Bank Tahsilat İşlemlerinden Elde Edilen Komisyon Gelirleri

Bankalar, Finans Kurumları, Türk Telekom ve GSM Şirketleri ile diğer kamu ve özel kurumlardan elde edilen tahsilat geliri 2003 yılında 133.815.391,99 Bin YTL, 2004 yılında 150.026.022,72 Bin YTL, 2005 yılında 185.545.515,06 Bin YTL'ye yükselmiş ve 2004 yılına göre %23, 6 oranında artış sağlanmıştır.

2006 yıl sonu itibariyle ise 212.233.947,28 YTL gelir elde edilmiştir.

9.4.1.1. Türk Telekom ve Gsm Şirketleri İle Yapılan Tahsilat Anlaşmaları

- Telefon Faturaları Ödemeleri
- Telefon Kartı Satış

PTT Genel Müdürlüğünce; Türk Telekom, Vodafone (Telsim), Avea ve Turkcell'le tahsilat konusunda anlaşma yapılmıştır.

Yapılan anlaşmalar sonucunda adı geçen şirketlerden elde edilen gelirler kayda değer bir oranda artırılmış olup, Hazineye katma değer sağlanması amaçlanmıştır.

Kuruluşumuzca Türk Telekom A.Ş ve GSM Şirketlerinden;

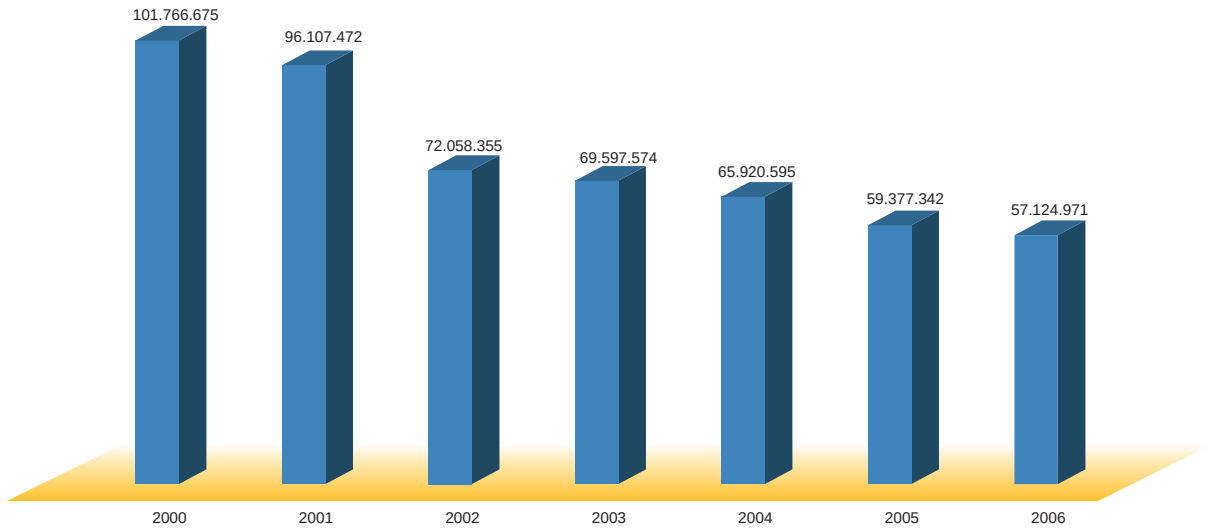
2003 Yılı sonu itibariyle 73.367.048 adet işlem karşılığında 76.777.897, 91 YTL. komisyon geliri elde edilmiş iken,

2004 Yılı sonu itibariyle 76.523.580 adet işlem karşılığında 77.853.833, 77 YTL. komisyon geliri elde edilmiş olup,

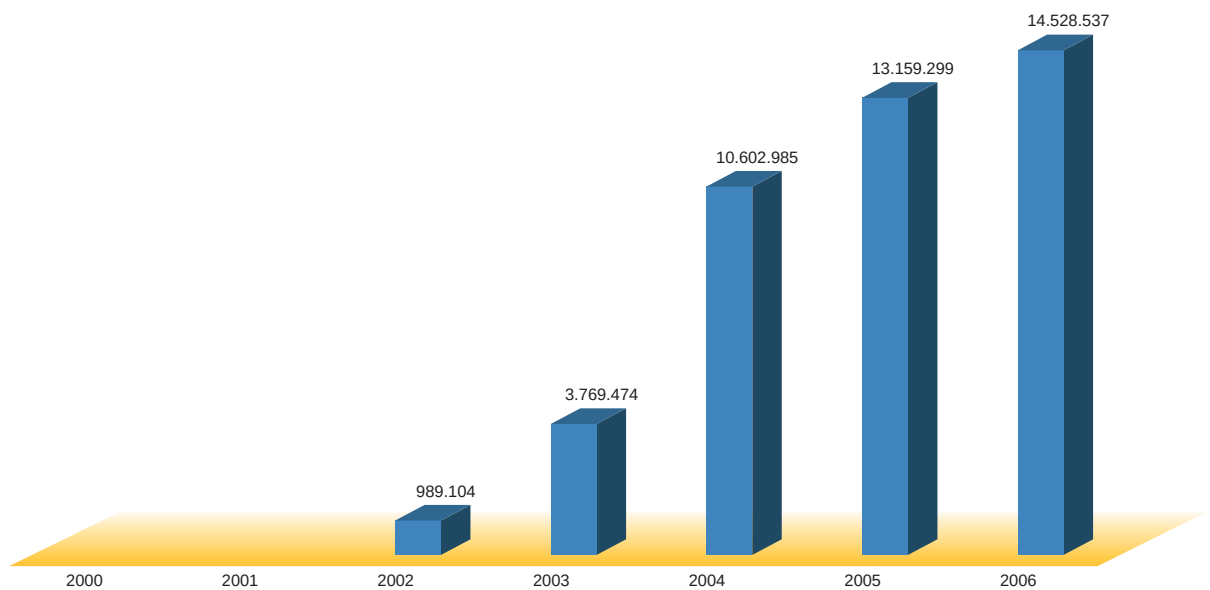
2005 Yılı sonu itibariyle 72.536.641 adet işlem karşılığında 78.158.276, 57 YTL. komisyon geliri elde edilmiştir.

2006 Aralık ayı sonu itibariyle 71.653.508 adet işlem karşılığında 57.241.242, 12 YTL. komisyon geliri elde edilmiştir.

Türk Telekom Faturası Toplam Tahsilat Adedi

GSM Şirketleri Faturaları Toplam Tahsilat Adedi

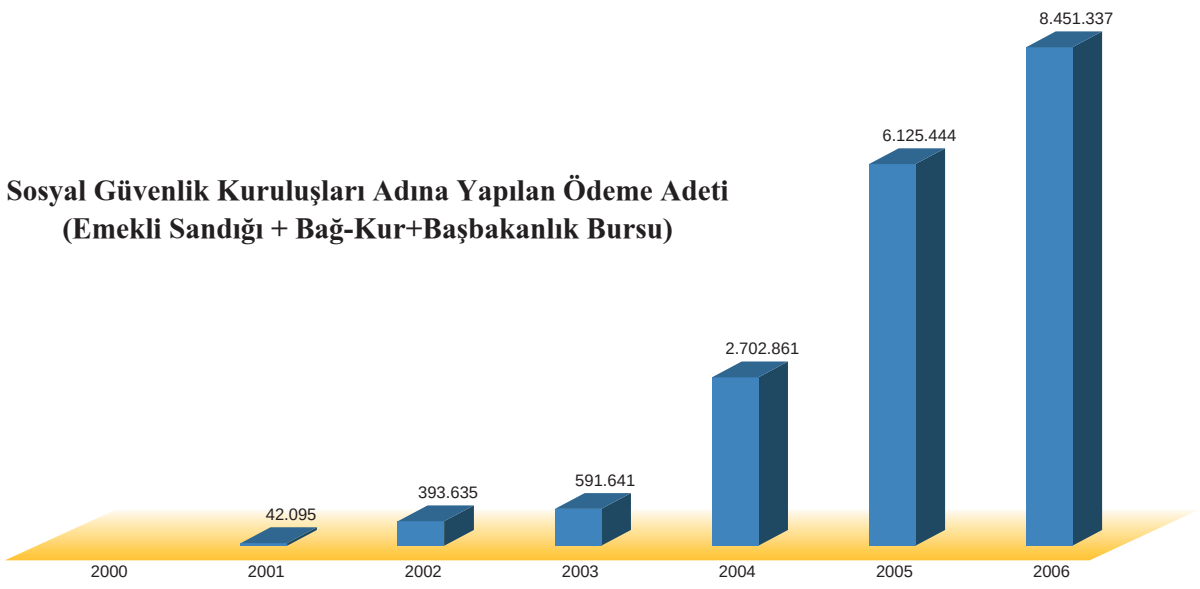
9.4.1.2. Emekli Maaşı Ödemeleri

Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü ile yapılan protokol uyarınca 60 yaş üzeri emeklilerimizden isteyenlerinin tüm Türkiye'de maaşları PTT'ce konutta teslim olarak ödenmektedir. SSK ve Emekli Sandığı ile yapılan protokoller uyarınca emekli ödemeleri PTT işyerlerimizden de yapılmaktadır.

Kuruluşumuz ile Bağ-Kur Genel Müdürlüğü arasında 22.02.2006 tarihinde imzalanan protokol uyarınca otomasyona açık işyerlerimizden adı geçen kurum emeklilerinin maaş ödemeleri ile prim tahsilatına başlanmıştır.Ayrıca 65 yaş ve üzeri emeklilerimizden isteyenlerin maaşları konutlarında teslim edilmektedir.

Ayrıca İş-Kur ile yapılan sözleşme gereğince işsizlik sigorta primi, iş kaybı tazminatı, ücret garanti fonu ödemesi ve kısa çalışma ücreti ödemesi işlemlerine başlanmıştır.

Kuruluşumuzca Sosyal Güvenlik Kuruluşları ile işbirliği kapsamında;

2003 Yılı sonu itibariyle 591.641 adet işlem karşılığında 2.458.783, 69 YTL. komisyon geliri elde edilmiş iken,

2004 Yılı sonu itibariyle 2.702.861 adet işlem karşılığında 7.197.091, 58 YTL. komisyon geliri elde edilmiş olup,

2005 Yılı sonu itibariyle 6.125.444 adet işlem karşılığında 13.202.391, 82 YTL. komisyon geliri elde edilmiştir.

2006 Aralık ayı sonu itibariyle 8.451.337 adet işlem karşılığında 18.386.779, 07 YTL. (Kesin olamayan) komisyon geliri elde edilmiştir.

9.4.1.3. Bankalarla İşbirliği

Genel Müdürlük olarak hizmet türlerinin artırılması, müşterilere çağdaş hizmet sunulması amacıyla başlatılan çalışmalar devam etmektedir. Müşteri profilinin de değiştiği günümüzde çeşitli kurum ve kuruluşlarla görüşmeler sürdürülmekte olup muhtelif kurumlarla da anlaşmalar yapılmaktadır.

Kuruluşumuz;

Garanti Bankası A.Ş ve Anadolu Finans A.Ş ile tahsilat, nakit yatırma ve ödeme konularında anlaşma sağlayarak çalışmaktaydı. Bu kapsamda daha önce çalıştığımız kurumlara ilave olarak;

2003 Yılında;
Citibank,

Asya Finans (21.03.2006 tarihinden itibaren adı Asya Katılım Bankası A.Ş "Bank Asya" olarak değişmiştir.)

Finansbank,
Kuveyt Türk Bank
2004 Yılında;
Denizbank
Fortisbank
Koçbank (Yapı Kredi ile birleşti)
Yapı Kredi Bankası

Türk Ekonomi Bankası (TEB)
Vakıfbank
2005 Yılında;
Akbank
Şekerbank
İşbankası
HSBC
Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bankası
Tekstilbank

Türkiye Finans Katılım Bankası (30/12/2005 tarihinde Family Finans ile Anadolu Finans birleşerek bu isim altında faaliyetine devam etmektedir.)

2006 Yılında;
Anadolubank AŞ. (14.03.2006 sözleşme imzalanmıştır.)
Denizbank

2007 Yılında:
Halkbank

gibi bazı bankalar ile de anlaşma yaparak hizmetlerin geniş kitlelere yayılması ve bankacılık-nakit işlemlerinde pazar payının arttırılması sağlanmıştır. Müşterilere verilecek sağlıklı ve süratli hizmetin geniş kitleler üzerinde meydana getireceği olumlu etki ve

Posta Çek hizmetinin düşük bedel ile verilmesi yaygın teşkilat ağının Bankacılık sistemine karşı sağladığı avantajla Ülke genelindeki nakit hareketlerinde pazar payı itibariyle belirleyici bir konuma gelinmiştir.

2006 Aralık ayı sonu itibariyle, Denizbank dahil toplam 19 Banka ve Finans Kuruluşu ile protokol imzalanmıştır.

Kuruluşumuzca bankaların nakit yatırma ve kredi kartı tahsilatlarından;

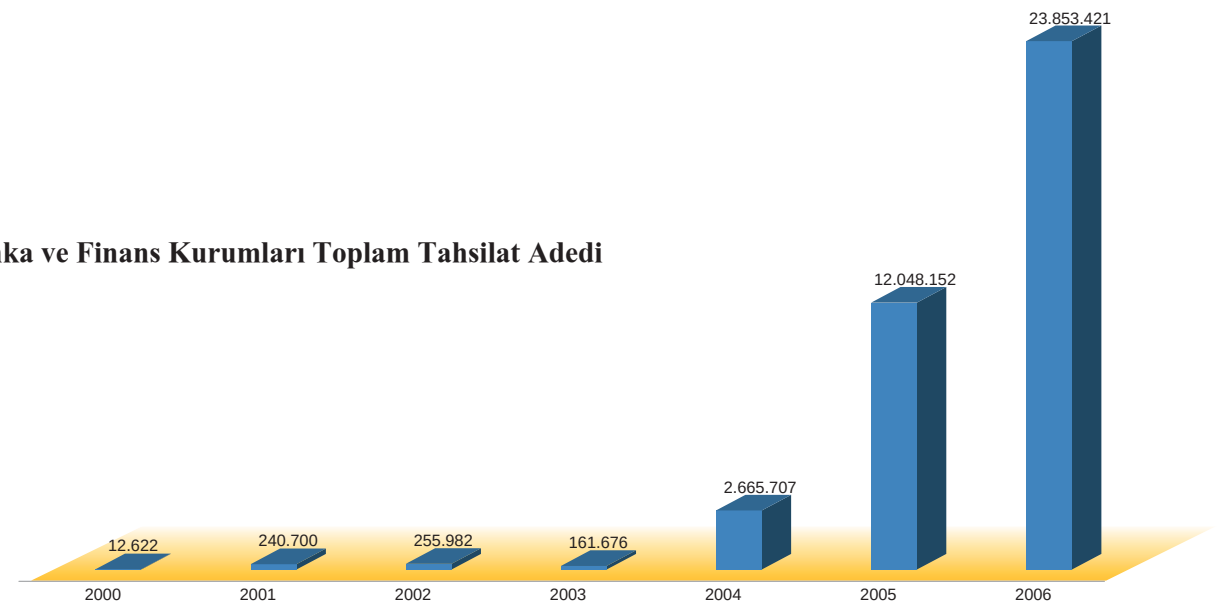
2003 Yılı sonu itibariyle 161.676 adet işlem karşılığında; 196.601, 81 YTL. komisyon geliri elde edilmiş iken,

2004 Yılı sonu itibariyle 2.665.707 adet işlem karşılığında; 3.025.841, 80 YTL. komisyon geliri elde edilmiş olup,

2005 Yılı sonu itibariyle 12.048.152 adet işlem karşılığında; 11.037.703, 14 YTL. komisyon geliri elde edilmiştir.

2006 Aralık ayı sonu itibariyle 23.853.421 adet işlem karşılığında 19.901.891, 06 YTL. komisyon geliri elde edilmiştir.

Banka ve Finans Kurumları Toplam Tahsilat Adedi

9.4.1.4. Belediyelerle İşbirliği

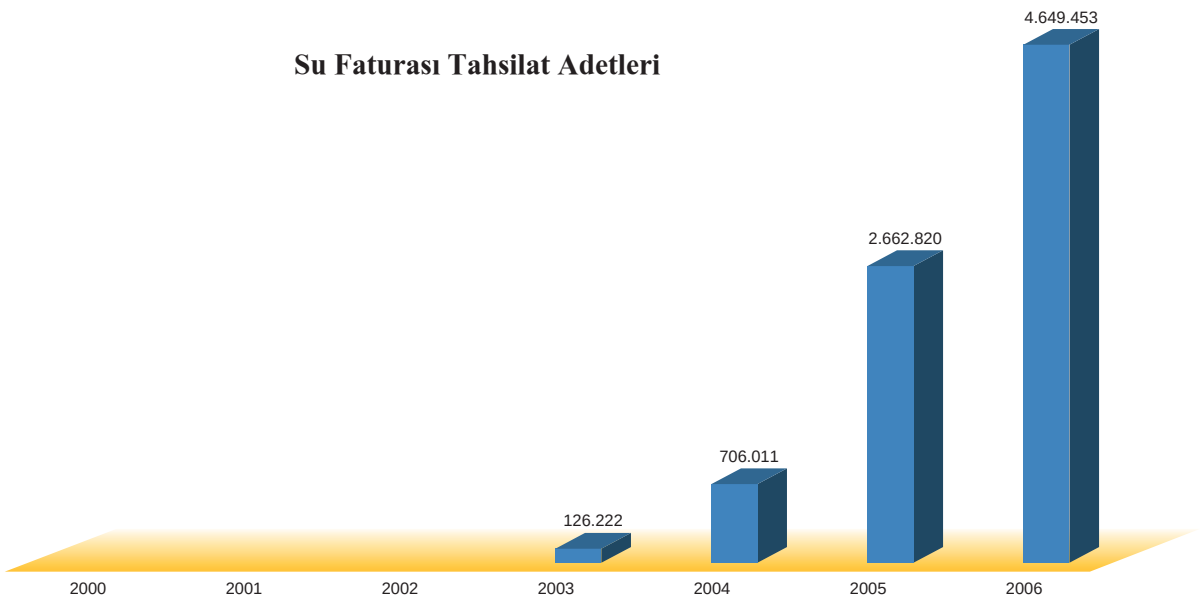
2003 yılından itibaren daha önceden hiç yapılmamış olan su tahsilat işlemlerine de başlanılmış olup;

Bugün itibariyle, toplam 15 Belediyenin (Adana Su, Antalya Su (ASAT), Bayburt Su, Bilecik Su, Burdur Su, Bursa Su (BUSKİ), Gaziantep Su, İzmir Su (İZSU), Karabük Su, Konya Su (KOSKİ), Kocaeli Su, Sivas Su (SİBESKİ), Samsun Su (SASKİ), Zonguldak Su tahsilat işlemleri yapılmaktadır. (Isparta Belediyesiyle yapılan protokol 22.06.2006 tarihinde fesh edilmiştir.)

Malatya, Aksaray, Çemişgezek, Mersin, Diyarbakır Su Tahsilatı, İzmir Gaz Dağıtım A.Ş. ile 26.04.2007 tarihinde imzalanan protokol uyarınca 10.05.2007 tarihinden itibaren İzmit doğalgaz faturası tahsilatına başlanmıştır.

Yıllar itibariyle Belediyeler adına yapılan su faturası tahsilatından ;

2003 yılında 126 Bin 222 adet işlem karşılığında 46 Bin YTL,
2004 yılında 706 Bin 011 adet işlem karşılığında 296 Bin YTL,
2005 yılında 2 Milyon 662 Bin adet işlem karşılığında 935 Bin YTL gelir elde edilmiştir.
2006 yılı Aralık sonu itibariyle 4.649.453 adet işlem karşılığında 1.829.409, 58 gelir elde edilmiştir.

9.4.1.5. Telekom Şirketleriyle İşbirliği

- Avea
- (*) Atlas Online
- Akses Telekom
- Doğan Telekom
- Gisad Telekom
- İke Telekom
- İkon Telekom
- Mega Telekom
- Millenicom Telekom
- Superonline Telekom
- Sabancı Telekom
- (*) Star Telekom
- Tellcom Telekom
- Vodafone (Telsim)
- Telosat Telekom
- Turkcell
- Türk Telekom
- Türksat
- Trendikom Telekom
- Vianet Telekom
- World Telekom
- TTNet A.Ş. (ADSL Aboneliği)

(*) Henüz işleme başlanmamış olup, en kısa zamanda başlanacaktır.)

9.4.1.6. Sigorta Şirketleriyle İşbirliği

Sigorta Şirketleriyle yapılan işbirliği kapsamında,

Global Hayat ile Sağlık ve Hayat Sigortası, Işık Sigorta - İsviçre Sigortayla Trafik ve DASK sigortaları, Anadolu Hayat Emeklilik ile Prim Tahsilatı konularında protokol imzalanmıştır.

Global Hayat ile; 16.08.2004 tarihinde protokol imzalanmış, 05.01.2005 tarihinden itibaren otomasyona açık tüm PTT merkezlerinden işlemler yapılmaya başlanmıştır.

İsviçre Sigorta ile; 15.06.2004 tarihinde protokol imzalanmış, 20.04.2005 tarihinden itibaren 191 PTT merkezinden işlemler başlatılmıştır.

Anadolu Hayat Sigorta ile; 03.11.2004 tarihinde protokol imzalanmış, 03.05.2005 tarihinden itibaren otomasyona açık tüm işyerlerinden işlemleri yapılmaya başlanmıştır.

Işık Sigorta ile 13.05.2004 tarihinde protokol imzalanmıştır.

Anadolu Sigorta ile 20.12.2006 tarihinde protokol imzalanmış olup, alt yapı çalışmaları halen devam etmektedir.

HDI sigorta ile 14.02.2007 tarihinde Zorunlu Trafik Sigortası, DASK, Lokman Hekim Acil Sağlık Sigortası, Yurtiçi-Yurtdışı Seyahat, Ferdi Kaza Sigortası, Poliçe satışı konularında protokol imzalanmış olup, 02.07.2007 tarihinden itibaren otomasyona açık tüm işyerlerinden işlemler yapılmaya başlanmıştır.

ANADOLU HAYAT EMEKLİLİK

GLOBAL MENKUL DEĞERLER

İSVİÇRE SİGORTA A.Ş.

IŞIK SİGORTA *Her ihtimale karşı!*

ANADOLU SİGORTA

DASK DOĞAL AFET SİGORTALARI KURUMU

HDI SİGORTA

9.4.1.7. Tedaş İle İşbirliği

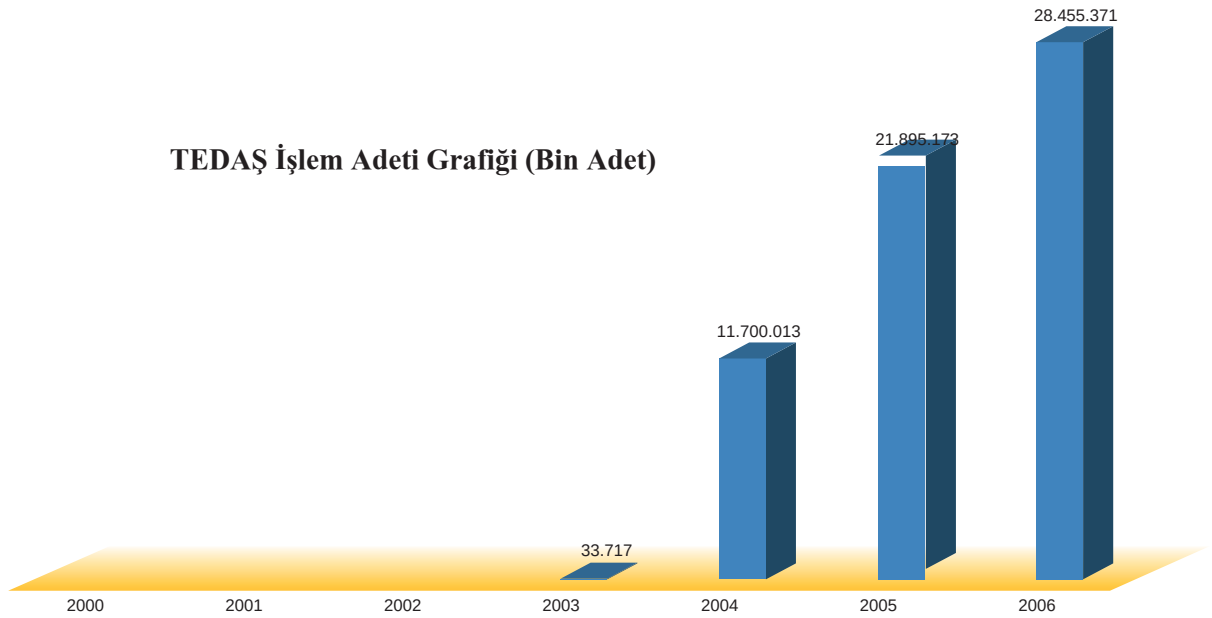
20.11.2003 Tarihinde TEDAŞ ile anlaşma yapılmış olup; Yıllar itibariyle TEDAŞ adına;

2003 yılında 33.717 işlem karşılığında 11.889,63 YTL

2004 yılında toplam 11.700.013 adet işlem karşılığında 5.011.221,20 YTL

2005 yıl sonu itibariyle TEDAŞ adına yapılan tahsilatlardan 21.895.173 adet işlem karşılığında 11.304.601,50 YTL gelir elde edilmiştir.

2006 yılı sonu itibariyle 28.455.371 adet tahsilat karşılığında 16.369.737,20 YTL gelir elde edilmiştir.

9.4.1.8 Katma Değerli Servisler

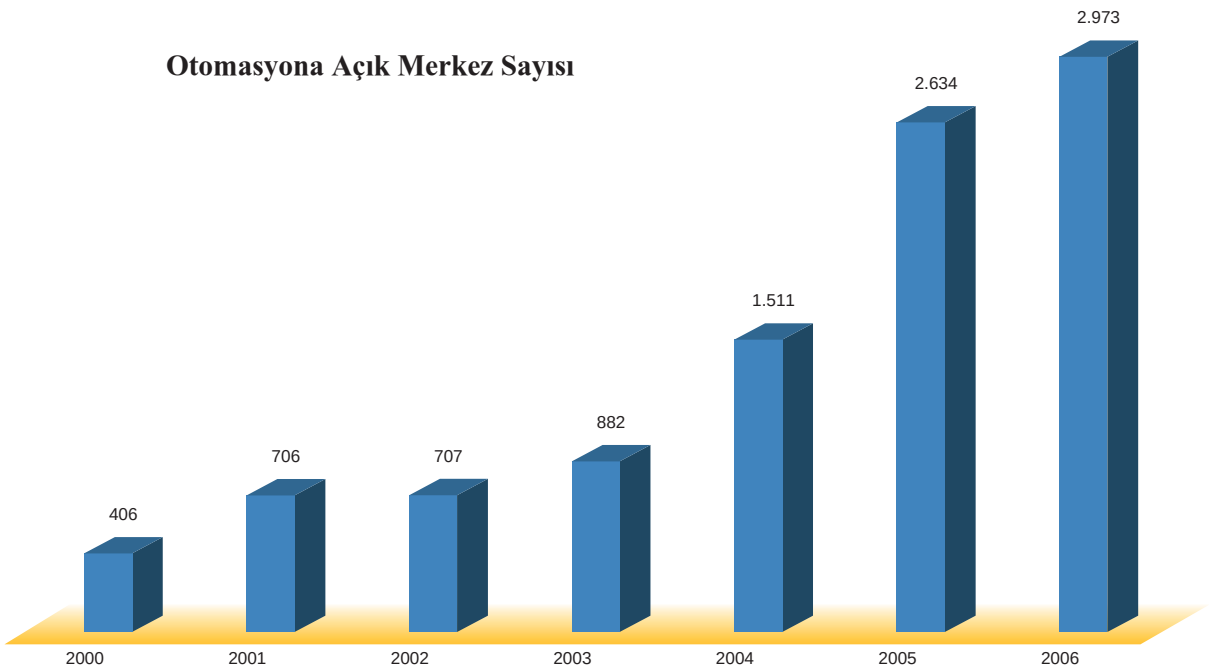
Kuruluşumuz ile T.C Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü arasında 12.08.2004 tarihinde bir protokol imzalanmıştır.

Kuruluşumuzla TCDD Genel Müdürlüğü arasında imzalanan protokol uyarınca pilot olarak Ankara PTT Başmüdürlüğü ve İstanbul Anadolu Yakası PTT Yakası PTT Başmüdürlüklerinde toplam 6 PTT Merkezinde TCDD yurtiçi tren bileti satışı yapılmakta olup, daha sonra bu sayı 74 PTT Merkezine ulaşmış ve şu an içinde 17 İlde otomasyona açık 284 adet PTT İşyerinde anahat yolcu bilet satışı yapılmaktadır.

9.5.GİŞE OTOMASYON HİZMETİ

PTT Genel Müdürlüğü'nce halkımıza hızlı, güvenli ve kaliteli hizmet sunmak amacıyla 1995 yılında 27 işyerinde başlatılan Gişe Otomasyonu hizmeti 2003 yılı sonunda 882, 2004 yılı sonunda 1511, 2005 yılı sonu itibariyle 2.634, 2006 yıl sonunda 2.973 işyerine ulaşmıştır. Otomasyon sistemi sayesinde posta çeki hesaplarına para yatırma veya hesaptan para çekme işlemleri otomasyona açık herhangi bir PTT merkezinden anında on-line olarak gerçekleştirebilmektedir. 2005 Yılı Yatırım Programı kapsamında donanım alımları tamamlanmış olup, Telekom alt yapısının uygun olduğu yerlerde peyder-pey açılışlar devam etmektedir.

Her geçen gün sayısı artan ve 31.07.2007 tarihi itibariyle 3118'e ulaşan otomasyona açık işyeri ile halkımıza daha çağdaş ve kaliteli hizmet sunulmaktadır.

9.6. EFEKTİF İŞLEMLER

2002 Yılında 113.500.000 YTL işlem tutarı karşılığında 1.093.000 YTL,

2003 Yılında 105.500.000 YTL işlem tutarı karşılığında 527.310 YTL,

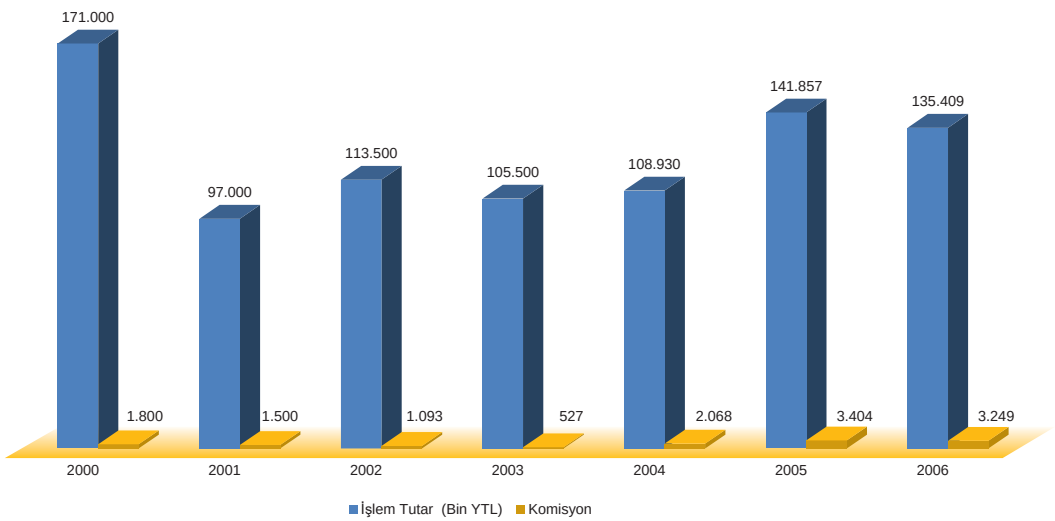
2004 Yılında 108.930.527 YTL işlem tutarı karşılığında 2.068.292 YTL,

2005 Yılında 141.857.501 YTL işlem tutarı karşılığında 3.404.580 YTL komisyon geliri elde edilmiş olup;

2006 Yıl sonu itibariyle 135.499.755 YTL işlem tutarı karşılığında 3.249.834 YTL komisyon gelir elde edilmiştir.

2002 ile 2003 yılları arasındaki işlem tutarları karşılığı alınan komisyonlardaki farklılıkların nedeni;

01.01.2003-06.07.2003 tarihleri arasında %0 komisyon karşılığında işlem yapılmasıdır. Bu tarihten sonra, işlemler karşılığında, başlangıçta %1 ve daha sonra %2 komisyon alınmıştır.

9.7. KİŞİSEL PUL HİZMETİ

Türk Pulculuğunda ve filateli hizmetlerinde bir yenilik yaratmak, PTT'ye gelir sağlamak amacıyla ilk kez 25/10/2005 tarihinde "Kişisel Pul" basımına başlanmıştır. Bu proje ile tüzel kişilerin; kuruluş yıl dönümünü kutlamak, belli bir olayı anmak, ticari bir ürünün tanıtımını yapmak vb. etkinlikler için veya 18 yaşını doldurmuş gerçek kişilerin, doğum günü, evlilik yıl dönümü, anneler günü, babalar günü, mezuniyet töreni, hatıra vb. amaçlarla arzu ettikleri fotoğraf, grafik, tasarım gibi objeler kuruluşumuzca pul olarak basılmaktadır.

Kişisel Pul Projesi kapsamında kuruluşumuzca başlangıcından 31.12.2006 tarihine kadar 649 gerçek ve tüzel kişiye 624 bin 550 adet kişisel pul basılmış ve toplam 720 bin 662 YTL'lik gelir elde edilmiştir.

9.8. FİLATELİ HİZMETLERİ

Posta pulları ve bununla ilgili zarf, kart, damga ve benzeri maddeleri biriktirmeye uluslararası deyimle "Filateli", bu işi yapan kişiye de "Filatelist" denir.

Posta Pulları, ilk planda posta ücretlerinin ödenmesi için bastırılmıştır. Dünyada ilk defa 1840 yılında İngiltere' de kullanılan pul, ülkemizde 1863 yılında, Posta Nazırı Agâh Efendi zamanında kullanılmaya başlanmıştır.

Ancak, pulun bugünkü durumu incelenecek olursa; pulların yalnız posta ücretlerinin ödenmesi için değil, aynı zamanda biriktirmek suretiyle değerlendirilmek üzere, yani koleksiyonculuk amacıyla da basılmakta olduğu görülür.

Posta pullarının, bir ülkenin kültür ve politik propagandasında olumlu bir yer işgal ettiği, ayrıca turistik yönden tanıtılmasına da yardımcı olduğu bir gerçektir.

Kurumumuzca filateli alanda yapılan faaliyetler içinde;
Yurtiçi Abone Sayısı : 5116,
Yurtdışı Abone Sayısı : 858
Yurtdışı Pul Satış Acente Sayısı : 8 bulunmaktadır.

9.9. POSTA ÇEKİ İŞLEMLERİNİN MODERNİZASYONU

Bu proje ile Kuruluşumuzun parasal posta hizmetlerinden birisini oluşturan posta çeki hizmetinin günümüz şartlarına uygun, asgari güvenlik ortamında, müşteri odaklı, vatandaşların beklentilerine cevap verebilecek düzeye getirilmesi hedeflenmiştir.

Proje kapsamında;

A- İnteraktif Posta Çeki Projesi
B- Döviz Pozisyonlu Posta Çeki İşlemleri Projesi olmak üzere iki ayrı proje üzerinde çalışılmaktadır.

A-İnteraktif Posta Çeki

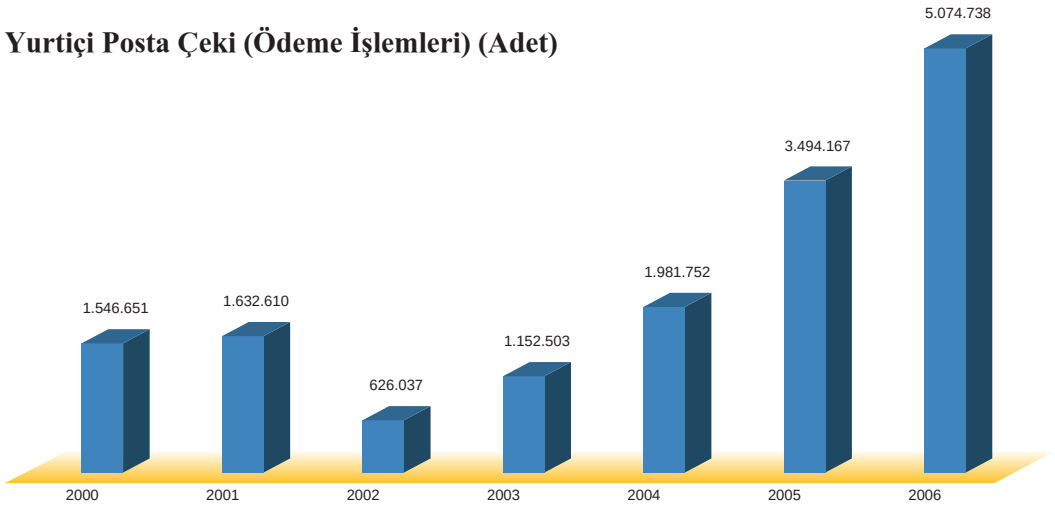
İnteraktif Posta Çeki Projesi ile bugüne kadar yalnızca PTT işyerlerinden verilmekte olan posta çeki hizmeti, 1 Haziran 2006 tarihinde tüm Türkiye'de devreye alınmasını müteakip hesap sahiplerine PTT işyerlerine gitmeden ofis veya ev ortamında internet ortamında gerçekleştirme imkanı verilmiştir.

B-Döviz Pozisyonlu Posta Çeki İşlemleri

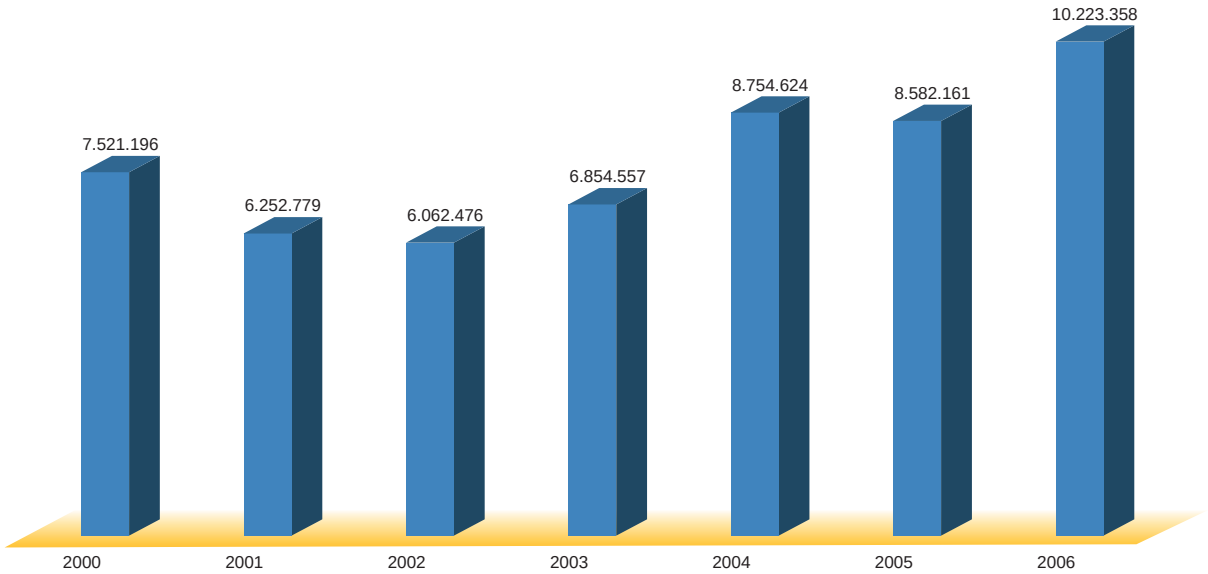
Döviz Pozisyonlu Posta Çeki İşlemleri Projesi Posta çeki hesap sahiplerinin yalnızca Türk Lirası cinsinden yapabildikleri posta çeki işlemlerinin, diğer para birimleriyle de yapılabilmesidir. Bu proje ile posta çeki hizmetine yeni açılım kazandırılarak, daha geniş kitleler tarafından rağbet görmesi sağlanacak, ayrıca vatandaşlardan da gelen talepler karşılanmış olacaktır.

Döviz pozisyonlu posta çeki çalışmaları 18.09.2006 tarihinden itibaren ülke geneline yaygınlaştırılmıştır.

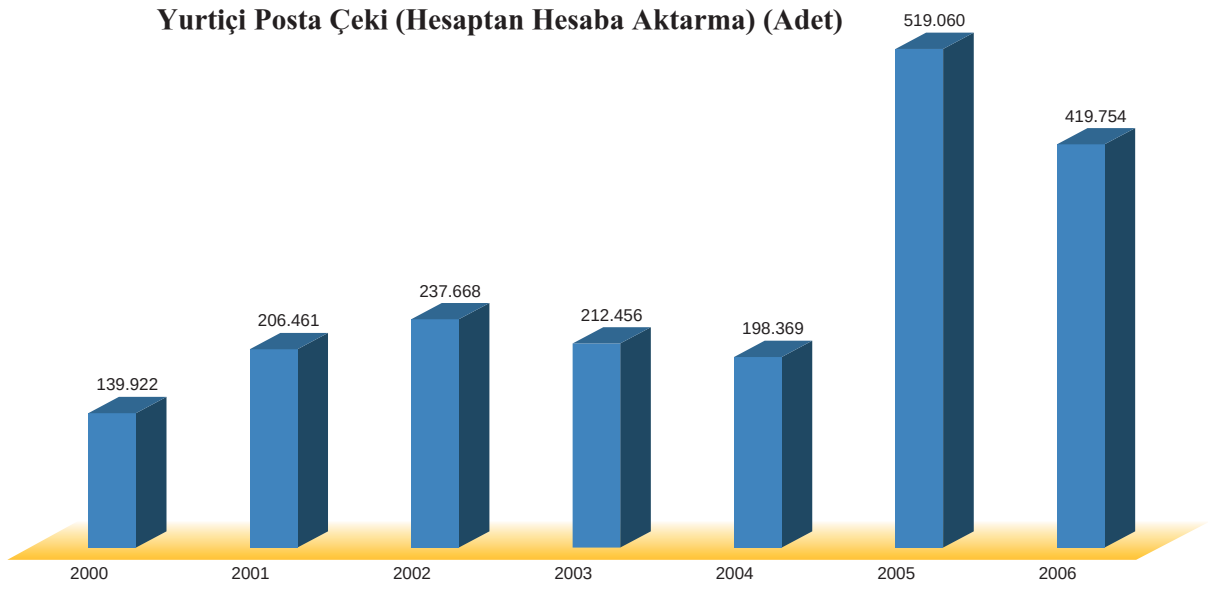
Yurtiçi Posta Çeki (Ödeme İşlemleri) (Adet)

Yurtiçi Posta Çeki (Kabul İşlemleri) (Adet)

Yurtiçi Posta Çeki (Hesaptan Hesaba Aktarma) (Adet)

9.10. MEKTUP POSTASI GÖNDERİLERİ

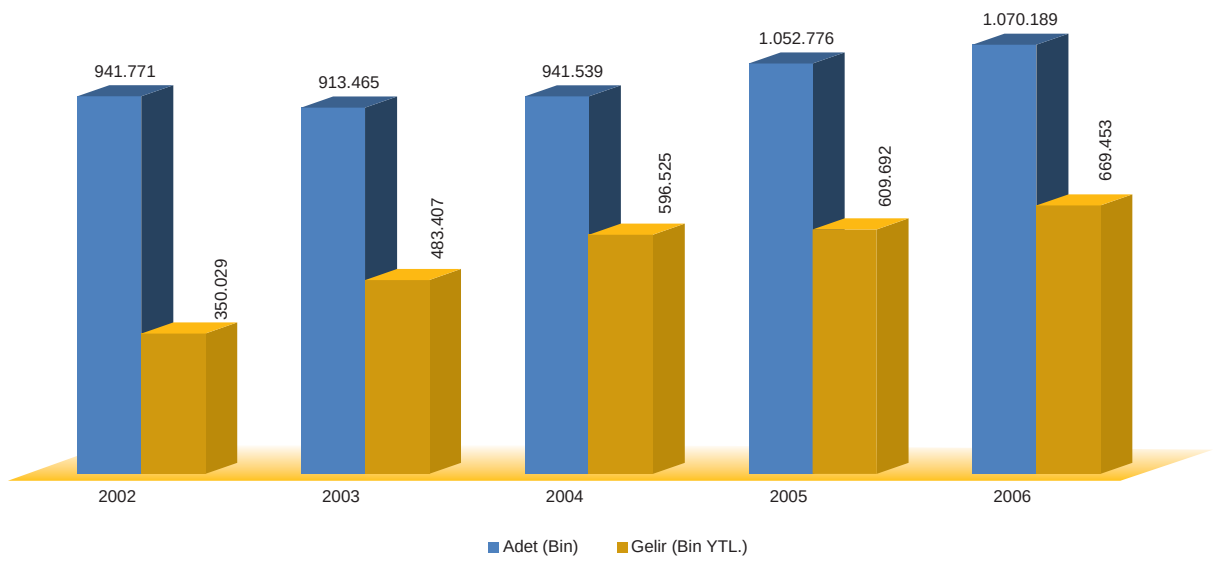
2002 yılı sonunda 941 Milyon 771 Bin adet yurtiçi mektup postası trafiği karşılığında 350 Milyon 29 Bin YTL,

2003 yılı sonunda 913 Milyon 465 Bin adet yurtiçi mektup postası trafiği karşılığında 483 Milyon 407 Bin YTL,

2004 yılı sonunda 941 Milyon 539 Bin adet yurtiçi mektup postası trafiği karşılığında 596 Milyon 525 Bin YTL,

2005 yılı sonunda ise yurtiçi ve yurtdışı mektup postası trafiği 1997 yılından sonra ilk defa 1 Milyar sınırını geçerek 1 Milyar 52 Bin adet olarak gerçekleşmiş, 609 Milyon 692 Bin YTL de gelir elde edilmiştir.

2006 Yılı Sonu itibariyle 1 Milyar 70 Milyon 189 bin adet Posta Trafiği karşılığı 669 Milyon 453 bin YTL. gelir elde edilmiş, 2007 Yılı Haziran ayı sonu itibariyle ise 167 Bin 708 adet işlem trafiği karşılığında 107 Milyon 482 Bin YTL. gelir elde edilmiştir.

9.11. KAYITLI POSTA HİZMETLERİNİN OTOMASYONU

APG, koli, tebligat ve taahhütlü gönderilerin kabul, sevk ve teslim aşamalarının otomasyon sistemi üzerinden kayıt ve takibinin yapılmasına yönelik olarak 185 işyerinde uygulanmakta olan "Kayıtlı Posta Maddeleri Otomasyonu Projesi" 2005 yılı Yatırım Programı kapsamında gerekli donanımlar alınıp planlanan merkezlerimize tahsisler yapılmış olup, peyderpey açılışları devam etmektedir. 26.07.2007 tarihi itibariyle 3114 işyerimiz hizmete açılmış durumdadır. Söz konusu hizmetin, 2007 Yılında tüm işyerlerimizde verilmesi işlemi tamamlanacaktır.

9.12. KAPIDAN KAPIYA TESLİM HİZMETİ

Kapıdan Kapıya Teslim Hizmeti (Alo-Post) kapsamında, 3 büyük ilde hizmet verilirken 08.11.2004 tarihinde 3 (Kocaeli, Konya ve Bursa), 26.04.2006 tarihinde de 20 il daha ilave edilerek toplam 26 ilde kapıdan kapıya teslim hizmeti yaygınlaştırılmıştır.

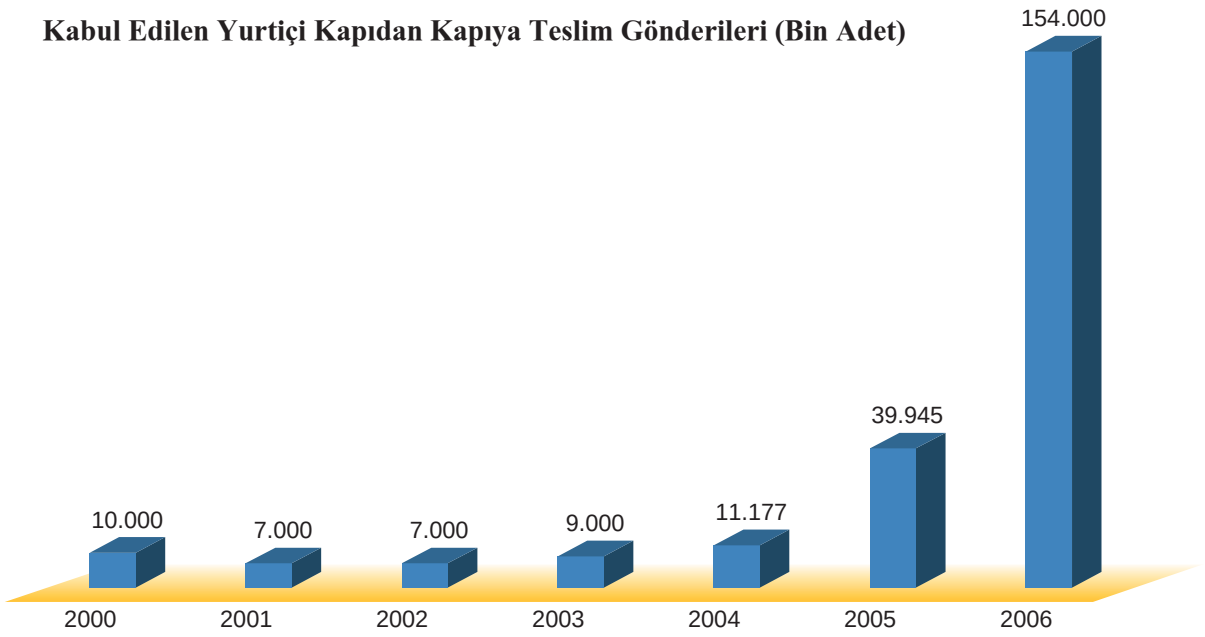

(Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Kocaeli, Bursa, Adana, Eskişehir, Antalya, Balıkesir, Aydın, Denizli, Manisa, Mersin, K.Maraş, Muğla, Tekirdağ, Erzurum, Trabzon, Zonguldak, Hatay, Samsun, Gaziantep, Isparta, Malatya Diyarbakır) Haftanın her günü 07:00/23:00 saatleri arasında 169 no'lu telefon aranmak suretiyle veya PTT web sayfası üzerinden sipariş verilebilmekte, her türlü gönderi adresten teslim alınıp aynı il içerisinde alıcısına 4 saatte teslim edilmektedir. Bu kapsamda 2004 yılında 11.177 adet gönderi kabul edilmiş iken, 2005 yılında 39.945 adet gönderi kabul edilerek % 264 oranında artış sağlanmıştır. 2006 yılı sonu itibariyle 154 Bin adet gönderi kabul işlemi yapılmış olup, bir önceki yıla göre artış oranı %285, 5tir.

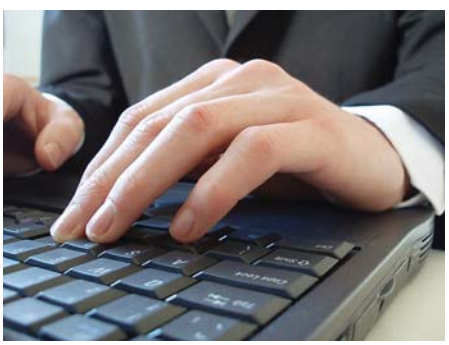

9.13. E - TELGRAF HİZMETİ

Telefon vasıtası ile verilen kayıtların internet üzerinden alınabilmesini sağlamak ve kurum içindeki telgraf haberleşmesini de internet üzerine taşıyarak telgraf birimindeki yoğunluğun giderilmesi hedeflenmektedir.

05/06/2006 tarihinden itibaren ilk etapta Ankara ve İzmir Telgraf Müdürlükleri ile Bursa'da pilot olarak uygulamaya konulmuştur. 26.03.2007 tarihi itibariyle 81 ilde uygulamaya konulan e-telgraf hizmetinin tüm ilçelerde de yaygınlaştırılması çalışmalarına devam edilmektedir.

9.14. KÜTÜPHANE HİZMETİ

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Bakanlığımız arasında yapılan protokolle, eve bağımlı hasta, yaşlı veya engelli vatandaşlarımızın evlerinde, kütüphane hizmetlerinden yararlanması amacıyla Aksaray, Amasya, Balıkesir, Bartın, Batman, Burdur, Çanakkale, Çankırı, Elazığ, Erzincan, Gaziantep, Isparta, Kırıkkale, Kırşehir, Muğla, Nevşehir, Osmaniye, Sakarya, Samsun ve Uşak illeri olmak üzere 20 ilde "kütüphane hizmeti" başlığı altında başlatılan projenin hayata geçirilmesi için kapsamında kitap bulunan gönderilerin kabul, teslim ve iade işlemlerinin PTT tarafından yapılması uygun görülerek posta ve telgraf ücret tarifesini ücretlendirmek suretiyle yeni bir pozisyon oluşturularak uygulamaya başlanmıştır.

9.15. IPS PROGRAMI (ULUSLARARASI POSTA SİSTEMLERİ)

Dünya Posta Birliği Posta Teknoloji Merkezi'nce geliştirilen Uluslararası Posta Sistemi (IPS) ile tüm kayıtlı gönderilerin kabulünden alıcılarına teslimine kadar her aşamasının bilgisayar marifetiyle izlenmesi ayrıca Posta İdareleri'nin de yine bilgisayar şebekesiyle birbirine bağlanması sonucu işlemlerin daha hızlı, doğru ve güvenli bir şekilde yapılması, personelden tasarruf edilip gelişen teknoloji paralelinde müşteri ihtiyaçlarına cevap verilebilmesi hedeflenmiştir.

Bu sistem ile postaların oluşturulmasında kullanılan tüm dokümanların otomatik olarak bilgisayardan alınması (alındı, bildirme, yol kağıdı, posta teslim bordrosu, torba etiketi, manifesto vs.) büyük kolaylıklar sağladığı gibi zaman, emek ve maliyetten de tasarruf getirmektedir.

Bu sistem sayesinde uluslararası posta hesaplaşmalarında çok büyük kolaylık sağlanmakta, istenilen bilgi ve dokümanlar doğru ve süratli bir şekilde alınabilmekte, alacakların tahsili de çok hızlı ve herhangi bir karışıklığa veya mükerrer ödemelere meydan vermeden gerçekleşebilmektedir.

Kayıtlı gönderilerin sevkinin hangi aşamada olduğu ve kaybolan gönderilerin mahalli ve müsebbibi derhal tespit edilebilmektedir. Ayrıca posta idareleri;

- Gönderi çıkış ülkesini ne zaman terk etti,

- Varış posta idaresi postayı ne zaman veya ne durumda aldı,

- Gönderi gümrüğe ne zaman verildi ve gümrükten ne zaman çıktı,

- Gönderiler alıcılarına teslim edildi mi,

gibi sorulara derhal yanıt alabilmektedir.

İdaremizin de diğer posta idarelerinden geri kalmaması, kamuoyunda hızlı, güvenli ve çağdaş bir posta imajını yaratacak ve özellikle özel taşıma kuruluşlarıyla rekabeti sağlayacak sözkonusu otomasyon sistemi kullanılmaktadır.

Yapılan ön incelemeler sonucu İdaremizce de kullanılmasına karar verilen bu sistem için gerekli eğitim ve alt yapı hazırlıklarının tamamlanmasıyla ilk aşamada Acele Posta Gönderileri (APG) nin sistem marifetiyle düzenlenmesine 1999 yılında başlanılmıştır.

Daha sonra, bu sistemin mektup postası gönderileriyle posta kolilerinde de kullanılmasına yönelik IPS yaygınlaştırma projesi hazırlanarak Dünya Posta Birliği'ne sunulmuş ve bu projemiz kabul görmüştür.

Bu proje kapsamında söz konusu hizmete yönelik yeni versiyonun yüklenmesi ve mektup ile koli postalarında kullanılmasına yönelik eğitim verilmesi amacıyla Dünya Posta Birliği Posta Teknoloji Merkezi'nden bir uzman davet edilmiş ve bu süreç tamamlanmıştır.

Alıp verme merkezlerimizce yurt dışından alınan APG postalarının yanında koli ve mektup postası gönderilerinin de geliş kayıt işlemlerinin Uluslararası Posta Sistemleri (IPS) marifetiyle yapılması, ayrıca yurt dışına sevk edilecek APG, koli ve mektup postasının yine aynı sistem üzerinden düzenlenmesi sağlanmıştır.

Yurt dışı varışlı kayıtlı tüm gönderilerin kabul bilgileri Kayıtlı Posta Otomasyonuna girilmesiyle IPS'e aktarılmakta ayrıca, yurtdışından gelen tüm kayıtlı posta gönderilerinin de teslim/teslim edilememe ve gümrük işlemlerine ait bilgilerin de yine aynı menüden sisteme aktarılması hususunda tüm Başmüdürlüklerimize gerekli talimat verilmiştir.

Şu an, idaremizde kurulu bulunan IPS vasıtasıyla 69 posta idaresi ile APG postası, 46 posta idaresi ile koli 3 posta idaresi ile taahhütlü mektup postası gönderileri için bilgi transferi yapılmaktadır. Konu ile ilgili olarak liste ilişikte sunulmuştur.

Mektup postası gönderileri için de bilgi transferi yapılmasını teminen Dünya Posta Birliği'nin ilgili birimi nezdinde girişimde bulunulmuştur.

IPS ARACILIĞIYLA BİLGİ TRANSFERİ YAPILAN ÜLKELER

APG

1. Almanya
2. ABD
3. Arjantin
4. Arnavutluk
5. Avusturya
6. Avustralya
7. Azerbaycan
8. Birleşik Arap Emirlikleri
9. Belçika
10. Beyaz Rusya
11. Brezilya
12. Bosna Hersek
13. Bulgaristan
14. Cezayir
15. Çek Cumhuriyeti
16. Çin Halk Cumhuriyeti
17. Danimarka
18. Endonezya
19. Eritre
20. Estonya
21. Etiyopya
22. Fas
23. Fransa
24. Finlandiya
25. Gana
26. Hırvatistan
27. Hindistan
28. Hollanda
29. Hong Kong
30. İngiltere
31. İran
32. İspanya
33. İsrail
34. İsveç
35. İsviçre
36. İtalya
37. İzlanda
38. Japonya
39. Kanada
40. Kazakistan
41. Kenya
42. Kore
43. Latvia
44. Lüksemburg
45. Macaristan
46. Makedonya
47. Maldiv
48. Malezya
49. Mısır
50. Moldova
51. Nepal
52. Norveç
53. Pakistan
54. Polonya
55. Rusya
56. Senegal
57. Singapur
58. Slovakya
59. Suriye
60. Suudi Arabistan
61. Şili
62. Tayland
63. Tayvan
64. Tunus
65. Ürdün
66. Venezuella
67. Yemen
68. Yeni Zelenda
69. Yunanistan

KOLİ

1. Almanya
2. Azerbaycan
3. ABD
4. Avusturya
5. Avustralya
6. Belçika
7. Beyaz Rusya
8. Brezilya
9. Cezayir
10. Çek Cumhuriyeti
11. Çin Halk Cumhuriyeti
12. Danimarka
13. Estonya
14. Fas
15. Finlandiya
16. Fransa
17. Hırvatistan
18. Hindistan
19. Hollanda
20. Hong Kong
21. İngiltere
22. İsveç
23. İsviçre
24. İspanya
25. İsrail
26. Kanada
27. Kolombiya
28. Kore
29. Macaristan
30. Makedonya
31. Malezya
32. Malta
33. Mısır
34. Norveç
35. Pakistan
36. Polonya
37. Rusya
38. Senegal
39. Singapur
40. Slovakya
41. Slovenya
42. Suriye
43. Tunus
44. Ürdün
45. Yemen
46. Yunanistan

MEKTUP

1. Arnavutluk
2. Finlandiya
3. Suriye

9.16. AVRUPA POSTA BANKALARI VE ÇEK MERKEZLERİ BİLGİSAYAR ŞEBEKESİ (EUROGIRO)

Gelişen teknolojiye paralel olarak bankalarla rekabet edebilmek ve pazar payını kaptırmamak için Avrupa'daki başlıca posta idareleri ile posta bankaları 1990 yılında EUROGIRO'yu (Avrupa Posta Bankaları ve Çek Merkezleri Bilgisayar Şebekesi) kurarak bilgisayar ortamında para transferini başlatmışlardır.

Yurtdışı havale hizmetinde sürat ve kaliteyi artırmak amacıyla Kuruluşumuz da 1997 yılında bu sisteme üye olmuştur. Sistem sınırlarını Avrupa dışına da taşımış olup şu an için Japonya, Çin, Amerika dahil 50 üyesi bulunmaktadır.

PTT Bank İşlem Müdürlüğü'nde kurulu bulunan sistem üzerinden halen Almanya, Avusturya, Belçika, İsviçre, Japonya, Romanya, İtalya, Slovakya, Sırbistan, Portekiz, Letonya, Hırvatistan, Fransa, Yunanistan, Macaristan, Brezilya, İspanya, Çek Cumhuriyeti ile karşılıklı olarak elektronik havale hizmeti sürdürülmektedir.

Kuruluşumuz Eurogiro'nun her yıl yapılan Teknik ve İdari Kullanıcılar Grubu Toplantılarında aktif olarak temsil edilmektedir.

Yurtdışı havale hizmetinin Eurogiro sistemi aracılığıyla alınıp verilmesi sonucunda gerek yurtdışından ülkemize, gerekse ülkemizden yurtdışına daha önce posta yoluyla gönderilen ve 15-20 günlük süre içerisinde alıcılarına ödenebilen havale bedellerinin 1-3 gün gibi kısa süre içerisinde ödenmesi sağlanmaktadır. Bu sistemin devreye girmesi ile özellikle yurtdışındaki vatandaşlarımız ucuz ve kaliteli bir hizmetten yararlanmakta olup, bu alanda bankalarla rekabet edilerek hizmetin zaman içerisinde gerekli reklam ve tanıtım yapılmak suretiyle yurtdışı havale sayısı ve tutarında daha da artış sağlanması beklenmektedir.

Ayrıca söz konusu sistem sayesinde hesaplaşma işlemlerinin günlük olarak yapılmasına başlanarak Kuruluşumuz alacağının tahsiline hız kazandırılmıştır.

9.17. WESTERN UNION

Western Union (Batı Birliği) 1851 yılında Amerika'da kurulmuş ve ilk para transferine 1871 yılında başlamıştır. 1980'lerin sonunda Amerika dışında çeşitli ülkelere modern para transferi hizmetini başlatmış ve şu an için 200'den fazla ülkede tüm dünya genelinde hızlı para transferi hizmetini sürdürmektedir.

Western Union'un sunduğu para transferi hizmeti dünyada herkesin kullanımı için uygun olup, hizmetten yararlanabilmek için herhangi bir Western Union acentasına başvurarak basit bir formu doldurmak yeterli olmaktadır.

Paranın alıcısı herhangi bir Western Union acentasına uğrayarak gerekli bilgileri vermekte ve transfer edilen miktarı kendi para biriminden veya bazı ülkelerde Amerikan Doları (USD) ve EURO olarak alabilmektedir.

PTT Genel Müdürlüğü ve Western Union Şirketinin işbirliği sayesinde Türkiye'den Yurtdışına, yurtdışından Türkiye'ye havale hizmeti sunulabilmekte ve havale yollanışından 30 dakika sonra alıcısına ödenebilmektir.

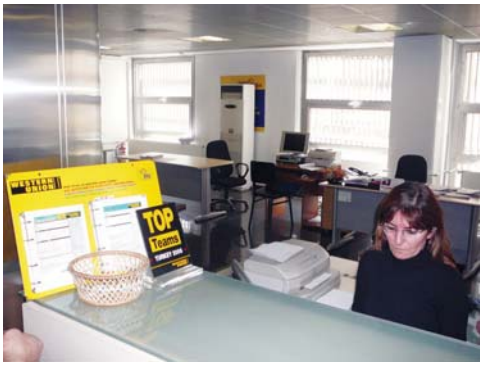
Kuruluşumuz yurtdışı havale hizmeti konusunda dünya genelinde hizmet kalitesini artırmak amacıyla hızlı para transferi alanında hizmet veren Western Union ile 29 Mart 2004 tarihinde anlaşma imzalamıştır.

Hızlı para transferi hizmetine 22/06/2004 tarihinde pilot uygulama olarak 25 merkezde başlanmış olup, 2007 Temmuz ayı itibariyle otomasyona açık 1.564 işyerinde sürdürülmektedir.

PTT işyerlerinde Western Union kabul ve ödeme işlemleri EURO, USD veya müşterilerin istemesi halinde YTL olarak yapılmaktadır.

PTT mektup, koli, posta çeki, posta havalesi, tahsilat işlemleri vb. hizmetleri yanında Western Union hızlı para transferi hizmetini de müşteri memnuniyetini en üst düzeyde sağlayarak başarıyla sürdürmektedir.

9.18. KARGO BİNALARI

Bu binalar yurt içindeki kargoların kabul ve sevk işlemlerinin yapıldığı yerler olarak düşünülmemelidir. Bu yerlerin kuruluşundaki esas amaç gönderilerin güvenli bir şekilde uçaklara verilmesinde ya da alınmasında geçiş hizmeti sağlamaktadır.

Sıra No	Proje Adı	Başlangıç Tarihi	Bitiş Tarihi	Tahmini Maliyeti (YTL)	Açıklama
1	Samsun- Çarşamba Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	248.000	31.05.2007 tarihinde geçici kabul yapıldı
2	İzmir- Adnan Menderes Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	269.500	İnşaatı devam ediyor, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.
3	Antalya Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	519.000	19.07.2007 tarihinde geçici kabulü yapıldı
4	Trabzon Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	-	Proje çalışması yapılmakta, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.
5	Gaziantep Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	295.000	İnşaatı devam ediyor, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.
6	Ankara- Esenboğa Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	-	Proje çalışması yapılmakta, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.
7	İstanbul Atatürk Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	-	Proje çalışması yapılmakta, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.
8	Adana Havalimanı Kargo Binası	2006	2007	309.000	İnşaatı devam ediyor, 2007 yılında bitirilmesi planlanmaktadır.

9.19. AKILLI KART

Bu proje ile bugüne kadar PTT işyerlerinden posta çeki hesap sahiplerine yapılan posta çeki ödemelerinde, kullanılmakta olan "Garanti Kartı" uygulaması yerine ülkemiz finans sektöründeki örneklerine ve diğer gelişmiş dünya ülkelerindeki posta idarelerinde uygulanmakta olan chipli kart uygulaması 01.06.2007 tarihi itibariyle uygulamaya konulmuştur.

Projenin 17.10.2006 tarihinde ihalesi yapılmış olup, 05.12.2006 tarihinde sözleşmesi imzalanmıştır.

9.20. ÇAĞRI MERKEZİ (CALL CENTER)

PTT hizmetlerinin tanıtımının sağlanması, vatandaş ile birebir iletişimin daha etkin bir şekilde sağlanması, şikayet, öneri, temenni gibi etkenlerin vatandaştan alınarak iş ve işlemlere yansıtılabilmesi, ayrıca interaktif posta çeki (İPÇ), kayıtlı posta, hizmet çeşitlerine ve tarife bilgilerine vatandaşlarımızın telefon yoluyla da ulaşabilmesi amacıyla Arama Merkezi (Call Center) Projesi için çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışma kapsamında 444 1 788 PTT Çağrı Merkezi 10.07.2007 tarihinde devreye girmiştir.

9.21. YÜRÜTÜLEN PROJELER

9.21.1. Gişematik

PTT Bank kapsamında finans ve hizmet sektöründe faaliyet göstermekte olan kurumlar ile işbirliği kapsamında yaygınlaştırılan kredi kartı ve fatura tahsilatı işlemlerinin her geçen gün artması, buna karşılık mevcut personelin belirtilen hizmetler için ihtiyaçları karşılayamaması sonucu benzerlerine gelişmiş ülkelerde rastlanan gişematiklerin personel olmaksızın işlem yapmak üzere PTT işyerlerinde de devreye alınması hedeflenmiştir.

Bu doğrultuda, ülkemizde de enflasyonun düşmesi, ekonomik dengelerin oluşmasına paralel olarak yerli firmalar tarafından geliştirilmeye ve ödematik veya başka isimlerle piyasaya sürülmeye çalışılan matiklerin, Kurumumuza uygunluğu ve işlevselliği yönünde çeşitli firmalarla görüşme, inceleme ve araştırma çalışmalarına başlanılmıştır.

Proje karşılanabilir maliyetlerle, düşünülen düzeyde PTT işyerlerindeki öncelikle kredi kartı ve fatura tahsilatına ilişkin gişe uygulamalarının insansız olarak gerçekleştirilmesine olanak sağlaması halinde 2007 yılı başında ihalesine çıkılması planlanmaktadır.

Fizibilite çalışmaları ile konu hakkında fikir sahibi olabilmek için bu alanda sektörde hizmet ve destek veren firmalarla görüşmeler tamamlanarak fizibilite etüdü hazırlanmış, teknik şartname hazırlanarak ihale süreci başlatılmıştır.

9.21.2. Kredi Kartlarının Taşınması

Vatandaşlarımızın kullanımında olan ve kullanım süresi bitmiş kredi kartları bankalar tarafından yenileri ile değiştirilmektedir ayrıca, mevcut manyetik okuma özellikli kredi kartlarının 2006 yılının sonuna kadar çipli kartlar ile değiştirilmesi gündemdedir.

Bu kapsamda ülke genelinde yaklaşık 27 milyon kredi kartı mevcut olup bu da potansiyel olarak taşınacak kart miktarını göstermektedir. Bunun yanında, yeni kart sahibi müşterilerine de gönderilecek olan kart miktarları da bu rakama artı değer olarak yansıyacaktır.

Kredi kartı sahipleri açısından önemli yer tutan Garanti Bankası ve İş Bankası ile de konuya ilişkin görüşmeler sürdürülmektedir.

Kayıtlı Posta Maddeleri Otomasyonu Projesi ile bankaların gönderilerin kabul, dağıtım, teslim ve raporlama ile ilgili talepleri doğrultusunda projeye yön verilmekte olup, gerekli teknik yazılım ilaveleriyle işletme yönünden alınması gereken tedbirler tespit edilmiştir.

Vakıfbank, PTS (Paket Taşımacılık Servisi) ve Türk Trust firmalarıyla sözleşme imzalanmış olup yazılım programı güncellenip Vakıfbank ve PTS gönderilerinin kabulü başlamıştır.

9.21.3. Pazar Araştırması ve Analizi Hizmet Alımı

Posta hizmetlerinde 1890'lı yıllardan itibaren büyük değişiklikler yaşanmaya başlanmıştır. Haberleşme, ulaştırma, finansal hizmetler ve diğer hizmetlerdeki değişimler, temel olarak müşteri beklentilerindeki değişim posta talebinde değişimleri beraberinde getirmiştir. Pazarlardaki reform ve serbestleşme ve ürün/servislerin ticaretindeki küreselleşme, artan rekabet ve özel sektörün o güne kadar kamu sektörünün tekelinde olan alanlara girmesini beraberinde getirmiş ve pazarın yapısında köklü değişikliklere yol açmıştır. Teknolojideki değişimler, faks, e-posta gibi alternatif haberleşme kanalları ve aynı zamanda İnternetle gelen e-ticaret ve e-devlet uygulamaları, posta idarelerini de değişime ayak uydurmak zorunda bırakmıştır.

Posta idareleri, hem fırsatlardan istifade etmek, hem de olası riskleri ortadan kaldırmak amacıyla, geleneksel politikalarında ve işleyişlerinde değişikliklere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyacın karşılanması amacıyla çeşitli ülkelerde, farklı isimler altında olsa da, iş modelleri gözden geçirilmiş ve yeni stratejilerin ortaya konulduğu dönüşüm projeleri hayata geçirilmiştir.

Bu çerçevede;

- Karşılaştırma imkanı verecek dünya örneklerini incelemek,

- Dünya örnekleri ve mevcut durum tespitleri ışığında, PTT'nin kaynak ve imkanlarını en üst düzeyde değerlendirerek, daha etkin ve geleceğe dönük bir kuruma dönüşümünü sağlamak üzere; uygulanabilir, birbiri ile tutarlı stratejik amaç ve hedefleri belirlemek,

- Söz konusu stratejik amaç ve hedeflere ulaşmak için uygulanması gereken eylem ve projeleri tanımlamak ve önceliklendirmek, önerilen eylem ve projelere ilişkin bir yol haritası çıkarmak,

- Bu strateji ve projelerin PTT'ye sağlayacağı stratejik ve ekonomik faydalar ile olası riskleri tespit etmek, etkin uygulama için ihtiyaç duyulan finansal model ve kaynaklar, düzenleyici ve hukuki çerçeve, kurumsal yapılanma ve insan kaynağını belirlemek,

- Uygulamanın izlenmesi, ölçülmesi, değerlendirilmesi ve gerektiğinde önlem alınmasını sağlayacak ölçme kriterlerini belirlemek hedeflenmiştir.

Pazar Araştırması ve Analizine ait Danışmanlık Hizmet Alımına ilişkin ihaleye 4734 sayılı Kamu İhale Kanununa göre; 20.09.2006, 29.11.2006 ve 22.03.2007 tarihlerinde olmak üzere üç defa ihale yapılmış olmasına rağmen, ilgili mevzuat hükümlerine uygun teklif verilmediği için ihale gerçekleştirilememiştir.

Mevcut şartname üzerinde değişiklikler yapılmış olup, yeniden ihaleye çıkılması hususunda çalışmalar devam etmektedir.

PTT'nin rekabete açılarak liberalleşecek bir pazarda daha verimli ve etkin bir konuma getirilmesi için mevcut durumunu, tespit ederek, geleceğine yön vermesi hedeflenmiştir. Bu proje için 1.400 bin YTL ödenek öngörülmüştür.

9.21.4. Hybrid Mail Projesi

Kuruluşumuzca telefon faturaları, banka ekstreleri gibi çok sayıdaki her türlü gönderinin elektronik ortamda müşteriden alınıp, özel bir yazılım programı ile adreslere en yakın noktalara kurulacak olan merkezlerde katlama, zarflama ve dağıtım yapılmasını içeren hybrid mail projesinin hayata geçirilmesini teminen gerekli fizibilite çalışmaları tamamlanmıştır. Proje ile ilgili firmaların görüşleri alınmak suretiyle, projeye son şekil verilerek yeniden ihale yoluna gidilecektir.

9.21.5. Tele Money Order (TMO) Yarı Acil Havale Projesi

Tele Havale (TMO) Yarı Acil Havale Hizmeti, Dünya Posta Birliği (UPU) ve Avrupa Posta Bankaları ve Çek Merkezleri Bilgisayar Şebekesi (EUROGIRO) tarafından geliştirilen ve gönderilen paranın en geç 2 gün içerisinde alıcısına ödenmesini öngören bir hizmettir.

Hizmete UPU ve EUROGIRO sistemlerinin entegrasyonu ve işletme koşullarında gerekli anlaşmaya varmalarından sonra başlanacaktır.

Kuruluşumuz bu hizmeti, EUROGIRO sistemi aracılığıyla ve gerek UPU gerekse EUROGIRO üyesi gönüllü ülkelerle anlaşma yapmak suretiyle sunacaktır.

EUROGİRO ELS Sistemi'nin yeni versiyonunun uygulamaya konulması hazırlıklarına başlanmış olup, çalışmalar devam etmektedir.

9.22. EĞİTİM FAALİYETLERİ

Ana faaliyetlerimiz ve yeni iş alanlarımızla ilgili olarak öncelikle eğitmenlerimiz eğitilmiş sonra da kendi eğitmenlerimiz vasıtasıyla eğitim birimlerimizde eğitimler yapılmıştır.

Bu kapsamda;

2002 yılında 1.938 personel eğitilmiş iken,

2003 yılında 2.379,

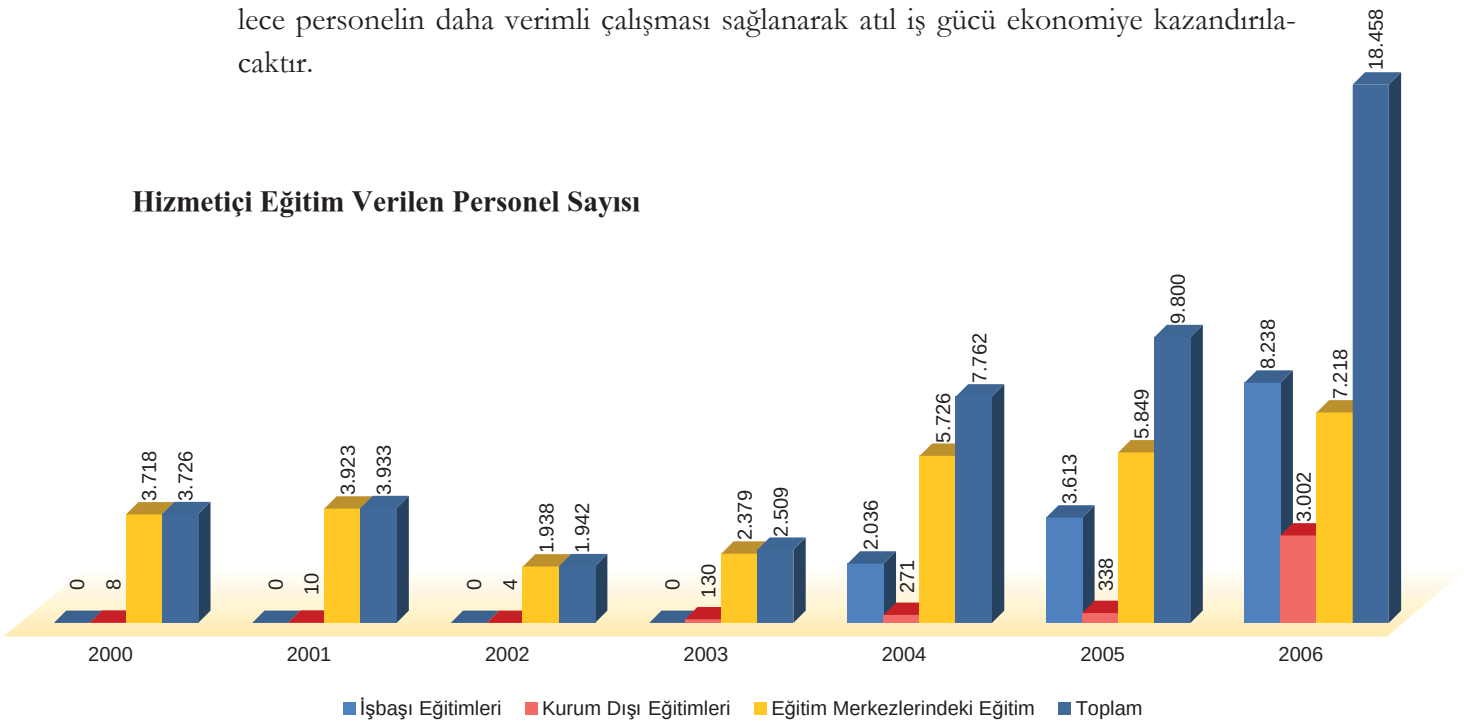
2004 yılında ise 5.726,

2005 yılında 5.849,

2006 Yılı sonu itibariyle itibariyle 7.218 personelimiz Eğitim Merkezlerimizde eğitim görmüştür.

Diğer taraftan işbaşı eğitim uygulamaları da Başmüdürlüklerce sürdürülmektedir.Böylece personelin daha verimli çalışması sağlanarak atıl iş gücü ekonomiye kazandırılacaktır.

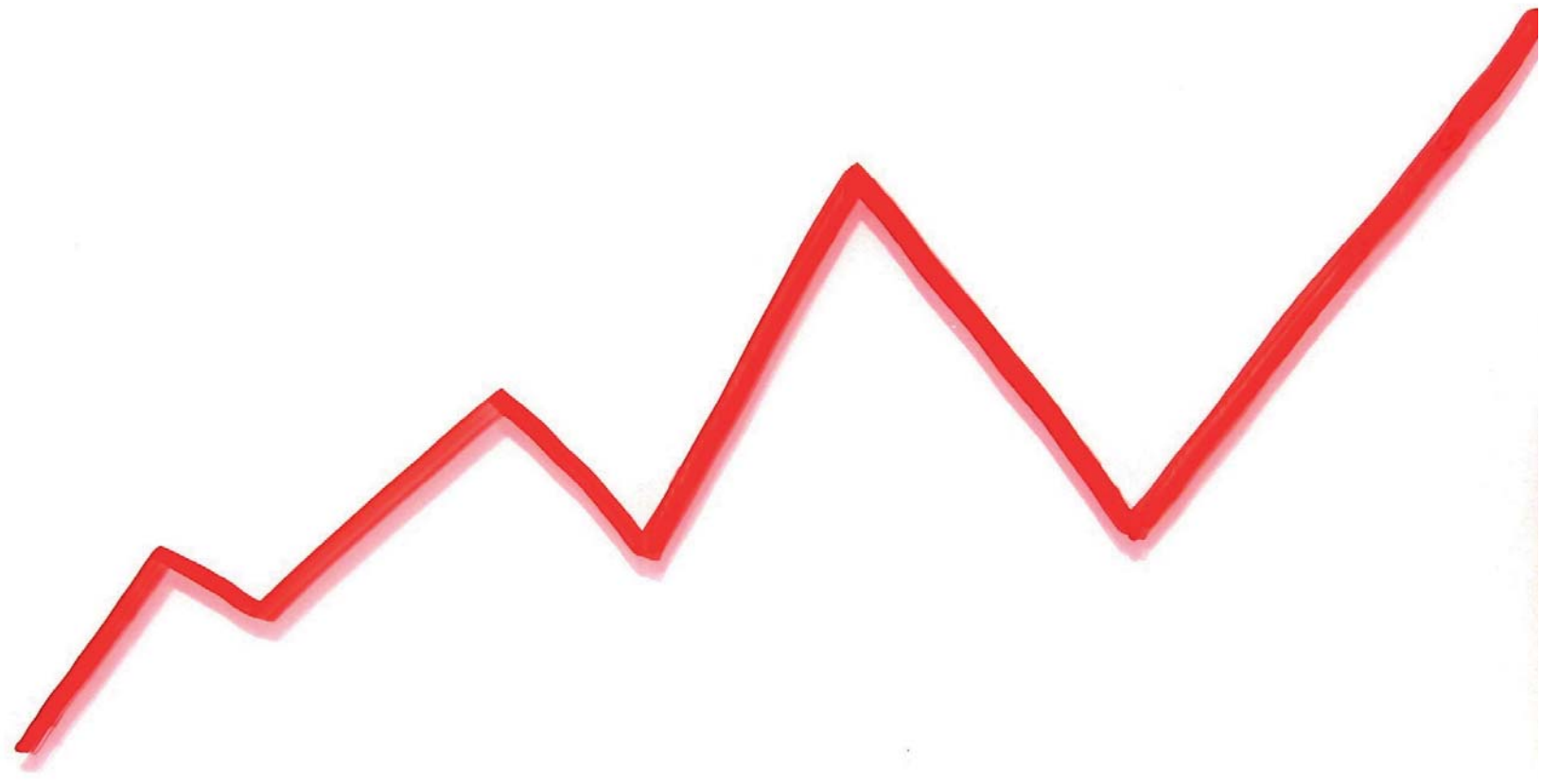
Hizmetiçi Eğitim Verilen Personel Sayısı

9.23. YENİDEN YAPILANMA ÇALIŞMALARI

9.23.1. Muhasebe Finansman Yönetim Sistemi (MFYS)

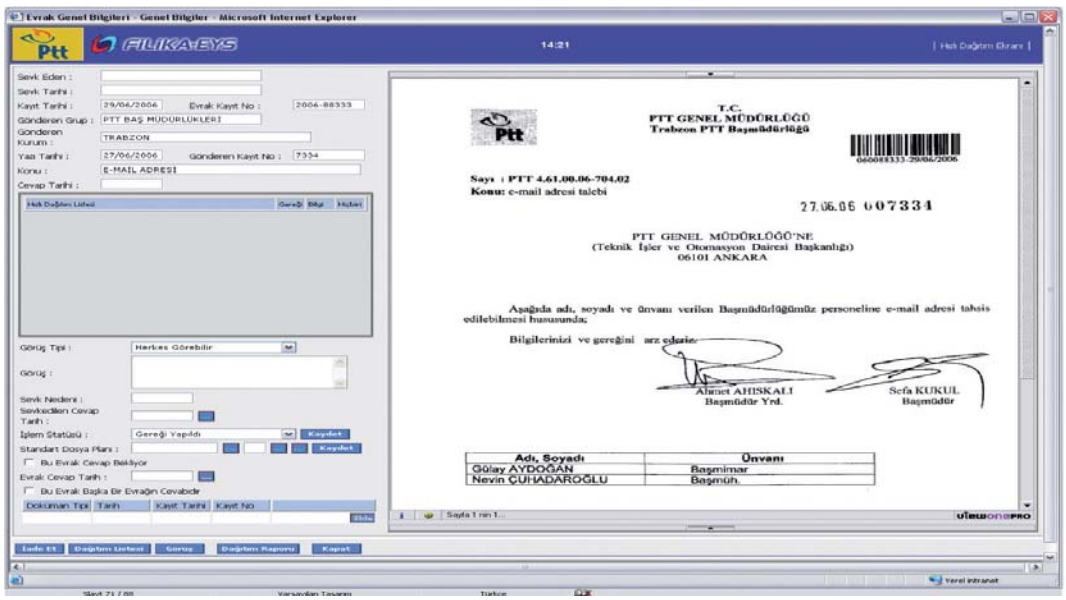
Muhasebe Finansman Yönetim Sistemi Projesi ile Genel Müdürlük, Başmüdürlük, Müstakil Üniteler ve Merkez Müdürlükleri ile Şubelerdeki muhasebe işlemlerinin on-line ortamda yapılması sağlanarak kontrol ve denetim mekanizmasının gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Bu proje ile PTT'nin mali tablosunun net bir şekilde ortaya konulmasına yönelik yönetici istatistikleri ve raporlarının alınması sağlanmıştır. Bu sayede ileriye dönük hedeflerin belirlenmesi ve hizmet akışının sağlanması kolaylaştırılmış olacaktır.

9.23.2. Doküman Yönetim Sistemi (DYS);

2006 yılında projelendirilen ve hızlı bir şekilde hizmete alınan, Doküman Yönetim Sistemi ile Genel Müdürlüğümüz'e intikal eden evraklar bilgisayar ortamına taşınmıştır. Bu çalışma ile herhangi bir evraka yapılan iş ve işlemin ne olduğu konusunda anında bilgi alınabilme imkanı sağlanmıştır.

Genel Müdürlüğümüz'e intikal eden her evrağa bir barkod numarası verilip, tarayıcılardan geçirilmek suretiyle bilgisayar ortamına aktarılması sağlanmış, taraması yapılan evrak anında ilgili birime bilgisayar ortamında ulaştırıldığından fiziki evrak ilgili birime sevk edilmeden bilgisayar üzerinden işlem yapılmakta olup, daha önce hazırlanan standart dosya planına uygun hale getirilmek suretiyle etkin bir sistem oluşturulmuştur.

9.23.3. Personel İşlemleri Yönetim Sistemi (PİYS)

Personel İşlemleri Yönetim Sistemi Projesi ile PTT Genel Müdürlüğü merkez ve taşra teşkilatlarında hizmet veren tüm personellerin daha etkin, yararlı ve aktif çalışmasının sağlanması amaçlanmıştır.

Proje'nin yazılımı 2004 yılı sonunda Kuruluşumuz tarafından başlatılmış ve 2006 Mart ayı itibariyle tamamlanmış ve personel bilgilerine ait veri girişi yapılmaya başlanmıştır. Genel Müdürlük personelinin özlük bilgilerinin veri giriş işlemleri tamamlanmış olup, güncellemeler devam etmektedir. Taşra teşkilatında tüm veri giriş işlemlerinin eksiksiz ve doğru girilebilmesi amacıyla, Ankara Eğitim Merkezi'nde veri girişi yapacak personele dört grup halinde Kasım ve Aralık 2006 döneminde eğitim verilmiştir.

Bu proje ile PTT personellerine ait tüm detay bilgileri, tüm dağılımları net bir şekilde ortaya konulmakta olup, etkin personel yönetimine ilişkin istatistikleri ve raporlarının alınması hedeflenmektedir. Söz konusu proje, Kuruluşumuz personellerince hazırlanmış olup, PTT'nin gelirler toplamının büyük bir bölümünün personel gideri olduğu düşünüldüğünde, etkin personel yönetimine destek verecek olan bu çalışmanın hizmet ve gelir gelişimi açısından Kuruluşumuz için önemi daha iyi ortaya çıkmaktadır.

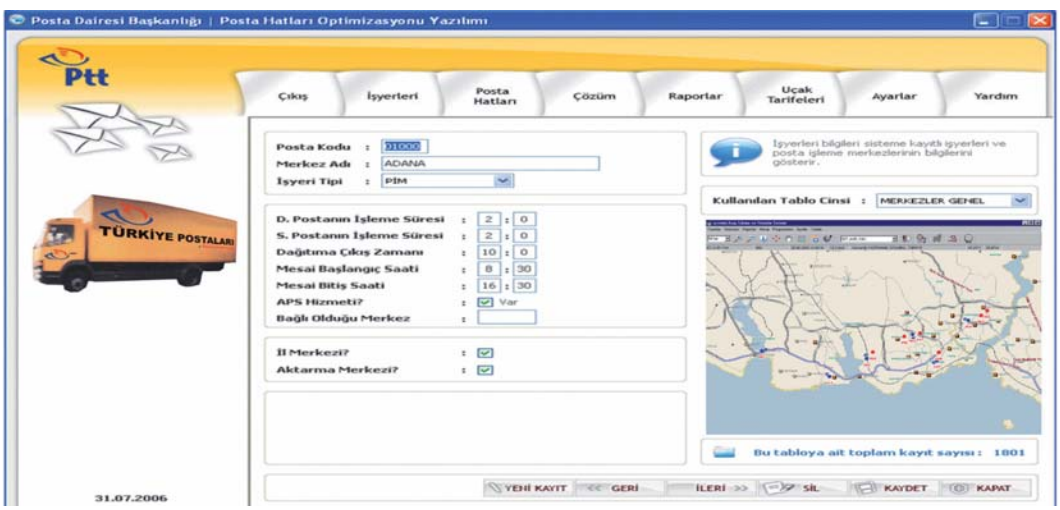
9.23.4. Posta Hatları Optimizasyonu

Mevcut posta ulaşım şebekesine ait bilgilerin (kara ulaşım ve THY uçakları) bilgisayar ortamına aktarılarak, öncelikle PTT işyerlerinden kabul edilen gönderilerin varış yerine en kısa ve hızlı yoldan ulaşmasını sağlayacak alternatif sevk yollarının tespit edilmesi, hatalı ve gecikmeli posta sevklerinin önlenmesi ve postaların ulaşım süresini hızlandırmak amacıyla Posta Hatları Optimizasyon Projesi oluşturulmuştur.

Projeye, 09.05.2006 tarihinden itibaren Genel Müdürlük bünyesindeki, 15.09.2006 tarihinden itibaren de PTT'nin intranet ağına bağlı (PTT Merkezleri ve PİM'ler dahil) bilgisayarlardan http://pttposta.ptt.gov.tr/Optimizasyon/ web adresi üzerinden ulaşılabilmekte olup, Teşkilatımızın kullanımına açılmıştır.

Mevcut posta hatlarının güzergahında yapılan değişiklikler, yeni kurulan posta hatları ve sefer tarifelerinin değiştirilmesi gibi durumlarda proje üzerindeki bilgiler (ve çözümler) güncellenmektedir.

Projeden, posta gönderilerinin en kısa sürede hangi yoldan sevk edilmesi gerektiği, hangi tarihte alıcısına teslim edilebileceği ve merkezler itibariyle posta sevk yollarının tespiti hakkında bazı bilgi ve dokümanlar sanal olarak intranet ağına bağlı bilgisayarlardan alınabilmektedir.

9.23.5. Posta İşleme Merkezlerinin Modernizasyonu

Posta İşleme Merkezlerimizin modernizasyonunun sağlanması ile lojistik alanındaki hizmetlerimizin kalite, yoğunluk ve etkinliğinin arttırılması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, Atatürk Havalimanı'nda elverişsiz şartlarda sadece mübadele hizmetlerinin yürütüldüğü merkezin modern bir yurtdışı posta alıp verme ve işleme merkezine dönüştürülmesi amacıyla 2005 Eylül ayında ihalesi yapılarak inşaatına başlanmış olup, inşaatın bitimini müteakip 03.04.2006 tarihinde taşınma işlemleri tamamlanmıştır. Aynı tarih itibariyle posta alıp verme işlemlerine kısmen başlanmıştır. Eksik kalan bazı donanımların montajı sonrasında resmi açılışı gerçekleştirilebilecektir.

Posta işleme merkezlerinin daha modern hale getirilmesi, ayırım, sevk ve dağıtım hizmetlerinin daha sağlıklı ve süratli bir şekilde yürütülmesini teminen 2004 yılı içinde başlatılan "Posta İşleme Merkezleri'nin Modernizasyonu" projesi kapsamında;

-Poşetleme Makinası

-Akülü Çekici Araba

-X-Ray Cihazı

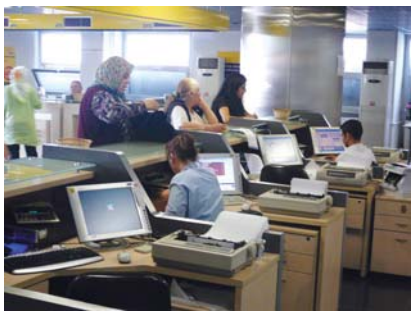
- Tartılı Konveyör

alımı gerçekleştirilmiştir.

Ayrıca, İstanbul Avrupa Yakası Posta İşleme merkezine saatte 100.000 adet gönderiyi dağıtıcı bazında cihet ayrımı yapacak özellikle "Otomatik Ayırım Sistemi" alımının 28.06.2007 tarihinde ihalesi yapılmış olup, değerlendirme aşamasındadır.

Diğer taraftan, Ankara, İstanbul ve İzmir'de mevcut Otomatik Ayırım Sistemleri'nin iyileştirilmesini teminen firma ile sözleşme imzalanmış olup, çalışmalar sürdürülmektedir.

9.23.6. PTT Merkezlerinin Modernizasyonu

PTT'nin yeni ve gelişen yüzünü göstermek, hizmet anlayışını vatandaşa yansıtmak, daha uygun bir çalışma ortamı hazırlayarak personel motivasyonunu sağlamak amaçlarıyla; PTT merkezlerinin PTT Bank Konsept dönüşümleri hızla gerçekleştirilmektedir.

Bu kapsamda;

2004 yılında 8,

2005 yılında 13,

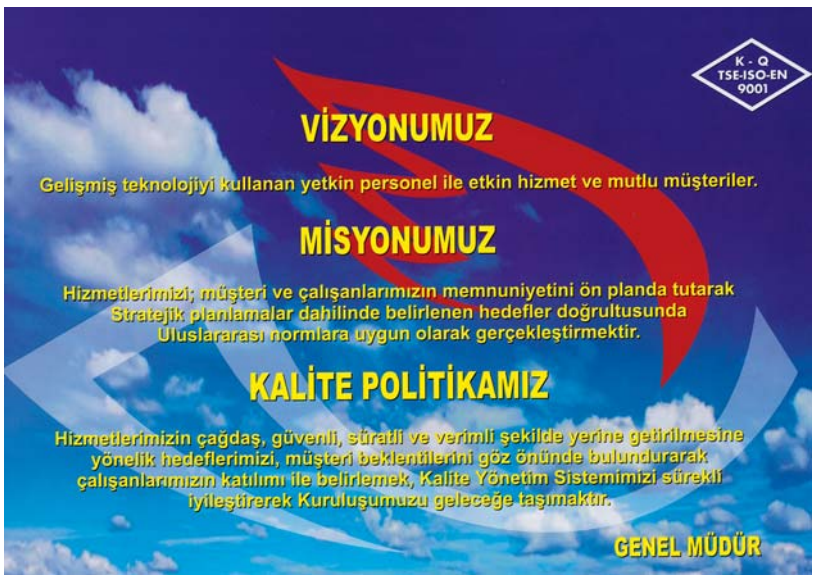
2006 yılında 200,

adet olmak üzere toplam 221 adet işyerimizin yenilenmesi tamamlanmış olup, 2007 yılında 172 işyerimiz daha bu hizmete geçerek toplam 393 adet PTT Bank konsepti otomasyona açılmıştır. Halen 518 adet merkezin inşaat ihale projeleri çalışmaları devam etmekte olup, 2007 yılı sonu itibariyle 911 adet merkezin otomasyona açılması hedeflenmektedir.

9.23.7. TS EN ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi Belgesi

Posta Sektöründe öncü olabilmek ve halkımıza çağdaş bir posta hizmeti sunabilmek için, Genel Müdürlüğümüzde başlatılan Kalite Yönetim Sistemi kurulması çalışmaları sonuca ulaşmış olup Kuruluşumuz, TS EN ISO 9001:2000 Kalite Yönetim Sistemi Belgesini almaya hak kazanmıştır. 15.11.2005 tarihinde düzenlenen törenle Kuruluşumuz Kalite Yönetim Sistemi Belgesini almıştır.

9.24. PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN ÜYESİ OLDUĞU ULUSLARARASI KURULUŞLAR

9.24.1. Dünya Posta Birliği (UPU)

Kısa adı UPU (Union Postale Universelle) olan Dünya Posta Birliği, ülkeler arasında haberleşmeyi geliştirmek, kültürel, sosyal ve ekonomik alanlardaki işbirliğinin en yüksek seviyeye ulaşmasını sağlamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir birlik olup 01.07.1948 tarihinden itibaren Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın bir ihtisas organı olarak çalışmaktadır.

Ortaçağ'da haberleşme ancak hükümdarların özel ulakları ve manastırların habercileri vasıtasıyla yapılırken zamanla Avrupa ülkeleri bünyesinde özel kişiler tarafından bazı yerel kuruluşlar oluşturulmuştur. 16. yüzyılda ise bu kuruluşların faaliyetleri ülkelerin sınırlarını aşmıştır.

Uygarlıkla birlikte gelişen ihtiyaçlar ve sınırlardan taşan ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkiler, devletleri uluslararası haberleşmeyi basitleştirme olanaklarını araştırmaya sevk etmiştir. Bu nedenle, postanın tarihi, uygarlık tarihine sıkı sıkıya bağlıdır.

Postanın henüz devlet tarafından yürütülen bir halk hizmeti olmadığı çağlarda devletler, bu hizmeti görenlere bazı imtiyaz ve kolaylıklar sağlamak suretiyle himayelerine almak gereğini duymuşlardır. Ancak gerek matbaanın icadı ile okuma yazmanın süratle yayılması gerek yeni ülkelerin keşfi bu önlemlerin yetersizliğini ve posta hizmetlerinin devlet tarafından yürütülmesi gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır.

ABD bu fikirden yola çıkarak 1856 yılında soruna uluslararası çözüm bulmak amacıyla bir konferans yapılmasını önermiştir. Bunun sonucu olarak 15 ülkenin katılımıyla 11 Mayıs 1863 tarihinde Paris'te bir "Posta Konferansı" düzenlenmiştir. Bu Konferans daha sonra "Dünya Posta Birliği" fikrini doğurmuştur.

Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 22 devletin tam yetkili temsilcileri İsviçre'nin Bern kentinde toplanarak "Dünya Posta Birliği" 'nin esaslarını tespit etmiş ve bunlar 9 Ekim 1874 tarihinde ilk Genel Kurul Kararları olarak imzalanmıştır.

Bu kararların imza tarihi olan 9 Ekim günü ise tüm dünya ülkelerinde "Dünya Posta Günü" olarak kutlanmaktadır.

Dünya Posta Birliğini temsilen bronz bir heykel yapılmış ve 1909 yılında görücüye çıkmıştır. Bu heykel ayrıca birliğin logosu olarak 1951 yılında ilk kez UPU dergisinde kullanılmış ve 1967 yılında da birliğin resmi amblemi olarak benimsenmesi kararlaştırılmıştır.

Dünya Posta Birliği'nin genel prensipleri; üye ülkeler topraklarının posta alınıp verilmesi bakımından tek ülke sayılması, Birlik üyesi ülke toprakları üzerinden transit serbestliğinin garanti edilmesi, posta ücretlerinin yeknesak olması, posta servislerinin kurulması ve geliştirilmesi konusunda uluslararası işbirliğinin sağlanmasıdır.

Dünya Posta Birliği'nin Kongrelerinde önceki kongrelerde alınan kararlar, uluslararası posta ilişkilerini düzenleyen senetlerde yapılması teklif edilen değişiklikler incelenerek karara bağlanmakta, bu kararlar, bütün üye ülkelerce 4 (2004 Bükreş Kongresi'ne kadar Kongreler 5 yılda bir toplandı) yıl boyunca uygulanacak olan Uluslararası Posta Mevzuatı'nı oluşturmaktadır.

Birliğin Organizasyonu

Birliğin ana anlaşması Kuruluş Yasası'dır. Bu yasanın her üye ülkenin yetkililerince onaylanması gerekir. Birliğin Kuruluş Yasası'nda yapılacak değişiklikler sadece UPU Kongresi tarafından kararlaştırılır ve onaylanır. Kuruluş Yasası'nın uygulanmasına ve Birliğin işleyişine ilişkin hükümler, Genel Tüzük'te yer alır.

Kuruluş Yasası ve Genel Tüzük bütün üye ülkeleri bağlayıcı nitelik taşır.

Uluslararası posta servislerinde uygulanacak ve mektup postası hizmetlerini yönlendirecek ortak hükümler UPU Sözleşmesinde, posta kolilerine ilişkin hükümler Posta Kolileri Anlaşması'nda, paralı postaya (çek, havale, ödeme şartlı gönderi) ilişkin hükümler de Paralı Posta Anlaşması'nda yer almaktadır.

Birliğin Üyeleri

Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın tüm üyeleri UPU'ya üye olabileceği gibi Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na üye olmayan egemen ülkeler de Dünya Posta Birliği üyesi ülkelerin en az üçte ikisinin onayı olması koşuluyla UPU üyesi olabilirler. UPU'nun halen 191 üyesi bulunmaktadır.

Birliğin Organları

a) Kongre

Kongre, üye ülkelerin tam yetkili temsilcilerinin toplandığı Birliğin en üst organıdır ve her 4 yılda bir (2004 Bükreş Kongresi öncesine kadar 5 yılda bir) toplanır. Kongrede Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı ile İdari Konsey ve Posta İşletme Konseyi'nin üyeleri seçilir ve gelecek 5 yılın bütçesi belirlenir. Teşkilatımız her kongrede temsil edilmektedir. Dünya Posta Birliği'nin son kongresi 2004 yılında Bükreş'de yapılmıştır.

b) İdari Konsey (CA)

Bir başkan ve seçilen 40 üye ülkeden oluşan Konsey, her yıl UPU'nun merkezi olan Bern'de toplanır. Kongreler arasında Birliğin çalışmalarının devamını sağlar, mevzuatı, tüzüğü, idarî ve hukukî sorunları inceler. Birliğin yıllık bütçesini onaylar, üye ülkeler arasında teknik yardım koordinasyonunu sağlar.

c) Posta İşletme Konseyi (CEP)

Seçilen 40 üyeden oluşan CEP, teknik ve işletmeye yönelik sorunlarla uluslararası posta hizmetlerinin ticari ve ekonomik durumlarını ele alır. CEP, her Kongreden sonraki ilk toplantısında İcra Tüzükleri'ni gözden geçirir, uluslararası teknoloji ve işletmeye yönelik normlar hakkında tavsiyeleri hazırlar ve üye ülkelere bildirir.

CEP, Posta İdarelerinin uluslararası mektup postası hizmetlerinin yanı sıra uluslararası APS, koli postası ve paralı posta hizmetlerinin de modernizasyonu konusunda işbirliği ve yardımlaşmayı koordine eder.

d) Uluslararası Büro (BI)

1874 yılında Bern'de kurulmuştur. Sekreterya hizmetleri ve UPU organlarını destekleme hizmetleri ile üye ülkeler arasında irtibat, bilgi aktarımı, danışmanlık ve teknik işbirliği görevlerini sürdürür. Ayrıca idareler arasında alınıp verilen postaların ve uluslar arası cevap kuponlarının mübadelesine ilişkin hesapların tasfiyesini sağlar.

Birliğin Dili

Birliğin anadili Fransızca olarak kabul edilmekle birlikte, Seul Kongresi'nde Uluslararası Büro'nun çalışma dili olarak İngilizce de 2. bir dil olarak kabul edilmiştir.

Uluslararası Büro tarafından düzenlenen kongre ve toplantılarda Fransızca, İngilizce, Almanca, Arapça, Çince, Portekizce, İspanyolca ve Rusça dillerinde çeviri yapılmaktadır.

Küçük Birlikler

UPU üyesi ülkeler, posta idareleri arasında işbirliğini güçlendirmek ve posta hizmetlerini iyileştirmek için "Küçük Birlik" oluşturabilir ve bu amaçla aralarında özel anlaşma imzalayabilirler. Halen mevcut 17 küçük birlik bulunmaktadır.

UPU KONGRELERİNİN TARİH VE YERLERİ

1874	Bern-İsviçre
1878	Paris-Fransa
1885	Lizbon-Portekiz
1891	Viyana-Avusturya
1897	Washington-Amerika Birleşik Devletleri
1906	Roma-İtalya
1920	Madrid-İspanya
1924	Stokholm-İsveç
1929	Londra-İngiltere
1934	Kahire-Mısır
1939	Buenos Aires-Arjantin
1947	Paris-Fransa
1952	Brüksel-Belçika
1957	Ottova-Kanada
1964	Viyana-Avusturya
1969	Tokyo-Japonya
1974	Lozan-İsviçre
1979	Rio de Janeiro-Brezilya
1984	Hamburg-Federal Almanya
1989	Washington-Amerika Birleşik Devletleri
1994	Suel-Güney Kore
1999	Pekin-Çin Halk Cumhuriyeti
2004	Bükreş-Romanya

DÜNYA POSTA BİRLİĞİ (UPU) ÜYESİ ÜLKELER

Afganistan	Endonezya	Jamaika	Marşal Adaları	Sırbistan
Almanya	Eritre	Japonya	Meksika	Siera Lione
ABD	Ermenistan	Kamboçya	Mısır	Singapur
Angola	Estonya	Kamerun	Myanmar	Slovakya
Antiga ve Barbuda	Etiyopya	Kanada	Moğolistan	Slovenya
Arjantin	Fas	Karadağ	Moldova	Somali
Arnavutluk	Fiji	Katar	Monako	Sri Lenka
Avusturalya	Fildişi Sahilleri	Kazakistan	Moris	Sudan
Avusturya	Filipinler	Kenya	Moritanya	Surinam
Azerbaycan	Finlandiya	Kıbrıs	Mozambik	Suriye
Bahama	Fransa	Kırgızistan	Namibya	Suudi Arabistan
Bahreyn	Gabon	Kiribati	Nauru	Svaziland
Bangladeş	Gambiya	Kolombiya	Nepal	Şili
Barbados	Gana	Komorlar	Nijer	Tacikistan
Belarus	Gine	Kongo	Nijerya	Tanzanya
Belçika	Gine Bisso	Kongo Dem.Cum.	Nikaragua	Tayland
Belize	Gine Ekvator	Kore Cum.	Norveç	Timor-Leste
Benin	Grenada	Kore Dem.Halk.Cum.	Orta Afrika	Togo
Birleşik Arap Emirlikleri	Guatemala	Kostarika	Özbekistan	Tonga
Bolivya	Guyana	Kuveyt	Pakistan	Trinite Ve Tobago
Bosna-Hersek	Güney Afrika	Küba	Palaos	Tunus
Botan	Gürcistan	Lao	Papua Yeni Gine	Tuvalu
Bostvana	Haiti	Lesoto	Paraguay	Türkiye
Brezilya	Hırvatistan	Letonya	Peru	Türkmenistan
Brunei Darussalam	Hindistan	Liberya	Polonya	Uganda
Bulgaristan	Hollanda	Libya	Portekiz	Ukrayna
Burkina Faso	Hollanda Antilleri ve Aruba	Lihtenştayn	Romanya	Uruguay
Burundi	Honduras	Litvanya	Ruanda	Ürdün
Cezayir	Irak	Lübnan	Rusya	Vanuatu
Cibuti	İngiltere	Lüksemburg	Salomon	Vatikan
Çad	İran	Macaristan	Samua	Venezuella
Çek Cumhuriyeti	İrlanda	Madagaskar	Sao Tome Ve Prensip	Vietnam
Çin	İspanya	Makedonya	Sen Vensen Ve GrenaDim	Yemen
Danimarka	İsrail	Malavi	Senegal	Yeşil Burun
Dominik	İsveç	Maldivlar	Sen-Kristof	Yunanistan
Dominiken	İsviçre	Malezya	Sen-Lusi	Zambiya
Ekvator	İtalya	Mali	Sen-Marin	Zimbabve
El Salvador	İzlanda	Malta	Seyşeller	

9.24.2. Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT)

Teşekkülümüzün de kurucu ve daimi üyesi olduğu Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT), Avrupa bünyesinde Posta ve Telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin kamu politikası ile mevzuat konularını incelemek ve bu mevzuatların düzenli ve güncel hale getirilmesini teşvik etmek için 26 Haziran 1959 tarihinde İsviçre'nin Montreux kentinde kurulmuştur.

Avrupa bünyesinde, posta ve telekomünikasyon hizmetlerine ilişkin kamu politikası ile mevzuat konularını incelemeyi ve mevzuatların ahenkli hale getirilmesini teşvik etmeyi amaçlayan Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT), mevzuatın önemli bir rol oynamaya başlamasıyla ayrıca PTT İdarelerinin Posta ve Telekomünikasyon olarak ikiye ayrılması nedeniyle 1992 yılından itibaren "İşletmeci" ve "Mevzuat düzenleyici" lerden oluşan bir teşkilatlanma yoluna gitmek zorunda kalmıştır.

Bunun sonucu olarak da, Avrupa Kamu Posta İşletmecileri Birliği (POSTEUROP) ile Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP) adları altında iki yeni birlik ortaya çıkmış ve posta ve telekomünikasyonun sorunlarını ayrı ayrı incelemeye başlamıştır. Birliğe üye ülkeler listesi aşağıdaki listede verilmiştir.

Teşekkülümüzün kurucusu ve daimi üyesi olduğu adı geçen Birliğe katılması Bakanlar Kurulu'nun 19.04.1960 gün ve 4/12940 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Birliğin bütçe ile ilgili tüm harcamaları bir katılma payı sistemine göre belirlenmiştir. Katılma payı 1'den 25'e kadar olan 6 sınıflık (1, 2, 5, 10, 15, 25) birime bölünmüş olup, her üye devlet, Birlik üyeliğine ilk girişi sırasında ödeme sınıfını kendisi belirlemektedir. Teşekkülümüz ise Birlik harcamalarına 10 birimlik katılma payı ile katkıda bulunmaktadır.

1 Şubat 2001 tarihinde Teşekkülümüz, Telekomünikasyon Kurumu ve TRT Genel Müdürlüğü arasında yapılan protokol uyarınca, adı geçen Birliğe ilişkin 10 birimlik katılma payının; %70'inin Telekomünikasyon Kurumu, % 20'sinin İdaremiz ve % 10'unun TRT Kurumu tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır. Teşekkülümüz CEPT faaliyetleri ve konusu itibariyle Kuruluşumuzu ilgilendiren Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP) faaliyetleri kapsamında katılma payı ödemektedir.

POSTA VE TELEKOMÜNİKASYON İDARELERİ AVRUPA KONFERASANSI

(CEPT) ÜYESİ ÜLKELER

Almanya	Kıbrıs
Andorra	Letonya
Arnavutluk	Lihtenştayn
Avusturya	Litvanya
Azerbaycan	Lüksemburg
Belarus	Macaristan
Belçika	Makedonya
Bosna-Hersek	Malta
Bulgaristan	Moldova
Çek Cumhuriyeti	Monaco
Danimarka	Montenegro
Estonya	Norveç
Finlandiya	Polonya
Fransa	Portekiz
Gürcistan	Romanya
Hırvatistan	Rusya Federasyonu
Hollanda	San Marino
İngiltere	Sırbistan
İrlanda	Slovakya
İspanya	Slovenya
İsveç	Türkiye
İsviçre	Ukrayna
İtalya	Vatikan
İzlanda	Yunanistan

9.24.3. Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP)

CERP Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP) sadece posta mevzuat düzenlemelerini yapan CEPT'in bir organıdır.

CERP'in görevleri arasında:

- Avrupa bünyesinde, posta konusunda mevzuat sorunlarını incelemek,
- CERP üyesi ülkelerde uluslararası mevzuat politikalarının etkisini değerlendirmek ve posta mevzuatı konularında ortak bir yaklaşım geliştirmek amacıyla bu konularla ilgili olarak Avrupa Komisyonu ile gerekli iletişimi sağlamak,
- Komisyonun faaliyetlerinden elde edilen sonuçlara uygun teklif ve öneriler geliştirmek,
- İlk etapta posta mevzuatına ilişkin konuların tümüne ait Avrupa Mevzuat Düzenleyicilerinin görüşlerinin gelişmesini kolaylaştırmak, posta mevzuat sorunlarıyla ilgili Kurum ve Kuruluş temsilcileriyle temas kurmak,
- CEPT ülkeleri nezdinde posta mevzuatı ve posta piyasasının yapısına ilişkin eldeki bilgileri kullanmak, temel verileri oluşturmak ve çalışma metodu hazırlamak,
- Üçüncü ülkelerin posta mevzuatını ve politikalarını izlemek, bu politikalara ilişkin ortak görüş geliştirmek,
- Kamu posta politikasının gelişmesine ilişkin Avrupa Komisyonu'nca sunulan mevzuat tekliflerini incelemek gibi konular bulunmaktadır.

Üye ülkeler Posta İdareleri Avrupa Birliği Tüzüğü'ne veya ulusal mevzuatlarına ters düşen kararları uygulamama hakkına sahiptirler.

Teşekkülümüz Avrupa Posta Mevzuatı Komitesi (CERP) nin yılda 2 kez yapılan Olağan Genel Kurul Toplantısı'nda temsil edilmektedir.

Birlik üyesi ülkeler listesi aşağıda sunulmuştur.

AVRUPA POSTA MEVZUATI KOMİTESİ (CERP) ÜYESİ ÜLKELER

Almanya	Kıbrıs
Andorra	Letonya
Arnavutluk	Lihtenştayn
Avusturya	Litvanya
Azerbaycan	Lüksemburg
Belçika	Macaristan
Beyaz Rusya	Makedonya
Bosna-Hersek	Malta
Bulgaristan	Moldova
Çek Cumhuriyeti	Monaco
Danimarka	Norveç
Estonya	Polonya
Finlandiya	Portekiz
Fransa	Romanya
Hırvatistan	Rusya Federasyonu
Hollanda	San Marino
İngiltere	Slovakya
İrlanda	Slovenya
İspanya	Türkiye
İsveç	Ukrayna
İsviçre	Vatikan
İtalya	Yunanistan
İzlanda	

9.24.4. Avrupa Kamu Posta İşletmecileri Birliği (POSTEUROP)

Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT) nın 1992 yılından itibaren yeniden teşkilatlanması sonucu Avrupa Kamu Posta İşletmecileri Birliği (POSTEUROP) adı altında yeni bir Posta İşletmesi Birliği kurulmuştur. Sadece CEPT üyesi ülkelerin Kamu Posta İşletmecilerinin katılabildiği bu birliğe Teşekkülümüz de üye bulunmaktadır. Birlik üyesi ülkeler listesi aşağıda verilmiştir.

Kendisine özgü bir statü ve iç tüzük ile yönetilen PostEurop'un başlıca amacı; posta işlemlerini iyileştirmek ve kolaylaştırmak, posta hizmetlerini modernize etmek, Avrupa Posta İdareleri arasında işlemsel işbirliğini güçlendirmek, gönderici ihtiyaçlarına daha çabuk cevap verebilmek amacıyla piyasa gelişimini izlemek, hizmet kalitesi normlarını sağlamak ve uygulanmasını kontrol etmek, küçük birlik sıfatıyla Dünya Posta Birliği çalışmalarına katılmak ve dünya çapında daha etkili bir posta prosedürü oluşturmak, birlik dışındaki kuruluşlarla temas kurmak, üye ülkelerle bilgi alış verişinde bulunmak, etkililiği, verimliliği ve kalite/ücret ilişkisini iyileştirmek için alınan önlemleri desteklemektir.

Ayrıca, Teşekkülümüz 2'şer yıllığına 4 kez PostEurop Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiş olup bir dönem Birlik bünyesinde yer alan Proje Grupları'ndan Gümrük Projesinin de Başkanlığını yürütmüştür.

Birliğin gerek alt grup gerekse proje düzeyinde yürütülen çalışma gruplarına Teşekkülümüz aktif olarak katılmaktadır.

AVRUPA KAMU POSTA İŞLETMECİLERİ BİRLİĞİ

(POSTEUROP) ÜYESİ ÜLKELER

Almanya	Kıbrıs
Arnavutluk	Letonya
Azerbaycan	Lihtenştayn
Avusturya	Litvanya
Belçika	Lüksemburg
Bosna-Hersek	Macaristan
Bulgaristan	Makedonya
Çek Cumhuriyeti	Malta
Danimarka	Moldova
Estonya	Monaco
Finlandiya	Norveç
Fransa	Polonya
Hırvatistan	Portekiz
Hollanda	Romanya
Jersey	Rusya Federasyonu
İngiltere	San Marino
İrlanda	Sırbistan
İspanya	Slovakya
İsveç	Slovenya
İsviçre	Türkiye
İtalya	Ukrayna
İzlanda	Yunanistan

9.24.5. Yurtdışı Paralı Posta Hizmetleri Komisyonu (ICPSFP)

Posta ve Telekomünikasyon İdareleri Avrupa Konferansı (CEPT) üyesi Kuruluşlar paralı posta servislerini güçlendirmeyi ve geliştirmeyi sağlayacak geniş bir işbirliği kurmanın uygun olacağına inanarak 1992 yılında Yurtdışı Paralı Posta Hizmetleri Komisyonu (ICPSFP) nu kurmayı kararlaştırmışlardır.

Komisyon'un amaçları arasında:

- Avrupa Devletleri Paralı Posta Hizmetleri'nden sorumlu teşkilatlar arasında ilişkilerin geliştirilmesi,
- Makul ekonomik verimlilik şartları içerisinde müşteri ihtiyaçlarına cevap vermek,
- İdari ve teknik servislerin fiili olarak iyileştirilmesi,
- UPU Anlaşmaları çerçevesinde paralı posta servisleri ve ürünlerinin araştırılması, yenileştirilmesi ve iyileştirilmesi,
- Bilgi alışverişi,
- Kendi faaliyet alanlarında diğer uluslararası ortak kuruluşlar nezdinde üyelerin temsil edilmesi bulunmaktadır.

Teşekkülümüz, Yurtdışı Paralı Posta Hizmetleri Komisyonu (ICPSFP) nun yılda bir kez yapılan Genel Kurul Toplantısında temsil edilmekte olup, ayrıca alt çalışma grubu olan Strateji Grubu Toplantılarına da aktif olarak katılmaktadır.

Birlik üyesi ülkeler sırasıyla:

AVRUPA PARALI POSTA HİZMETLERİ KOMİSYONU (ICPSFP) ÜYESİ ÜLKELER

Arnavutluk	Kıbrıs
Belçika	Letonya
Bulgaristan	Lüksemburg
Çek Cumhuriyeti	Macaristan
Fransa	Polonya
Hırvatistan	Portekiz
Hollanda	Romanya
İngiltere	Slovakya
İrlanda	Slovenya
İspanya	Türkiye
İsveç	Sırbistan
İtalya	Yunanistan

9.24.6. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren ihtisas kuruluşu olup, 17 Mayıs 1865 tarihinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 20 Ülke tarafından kurulmuştur. Günümüzdeki üye sayısı 189'dur.

ITU hükümetler arası ve yegane global telekomünikasyon kuruluşudur.

Birliğin amacı:

Telekomünikasyon alanında kalkınmakta olan ülkelere teknik yardımda bulunmak, her türlü telekomünikasyon hizmetlerinin iyileştirilmesi ve şebekelerinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve rasyonel biçimde kullanılması, telekomünikasyonun standartlaştırılarak (tarife, işletme, teknik) tüm insanlığın hizmetine sunulması için, üye ülkeler arasında işbirliği sağlamaktır.

Birliğin Yapısı :

Tam Yetkili Konferans:

Bütün üyelerin katılımı ile dört yılda bir toplanır. Temel Belge değişiklikleri, ITU strateji ve politikalarının belirlenmesi, sonuç kararlarının alınması gibi önemli konularda kararlar alır. Kuruluş Yasası, Sözleşme, İç Tüzük şeklindeki Temel Dokümanları Tam Yetkili Temsilciler tarafından imzalanır, ulusal prosedürlere göre kanunlaştırılır ve hükümleri üyeleri bağlayıcıdır.

Konsey

Konsey'in üye sayısı Tam Yetkili Konferans tarafından, ITU'nun belirlediği yedi bölge (Batı Avrupa, Amerika, Afrika, Doğu Avrupa ve Kuzey Asya, Asya ve Avustralya) arasında coğrafi temsil dengesi sağlanacak şekilde, Üye Ülkelerin adayları arasından seçilmekte ve şu anda 46 üyesi bulunmaktadır. Ülkemiz Batı Avrupa Bölgesinde bulunmaktadır. Türkiye Konsey'e 1994 yılındaki Tam Yetkili Konferans sırasında aday olmuş ancak Almanya, Fransa, İngiltere, Danimarka gibi, ITU'da geniş ölçüde faaliyetlere katılabilen telekomünikasyon yönünden güçlü ülkeler arasında yeterli oy alamamıştır. Türkiye, 2002 yılında düzenlenecek olan tam yetkili konferansta yapılacak seçimlerde gündeme alınmak üzere Konseye aday olduğunu bildirmiştir.

Konsey yılda bir kez toplanır, Konsey üyesi ülkeler bu toplantıya katılır, üye olmayan ülkeler ise "gözlemci" statüsünde bir temsilci gönderebilir. Bu temsilcilerin söz ve oy kullanma hakkı yoktur.

Genel Sekreterlik

Genel Sekreter, tam yetkili konferansta, dört yılda bir üye devletlerin adayları arasından seçilmektedir. Adaylar, bir kaç lisana vakıf, uzun yıllar telekomünikasyonun üst makamlarında görev yapmış, uluslararası kuruluşlarda tecrübesi olan ve özellikle diplomatik tecrübesi olan adaylar arasından seçilmektedir

Radyokomünikasyon Sektörü: (ITU-R)

Frekans yönetimi, uydu konularında faaliyet göstermektedir.

Telekomünikasyon Standardizasyon Sektörü: (ITU-T)

Tarife, işletme, teknik ve telekomünikasyonun standartlaştırılması konusunda çalışmaktadır.

Telekomünikasyon Geliştirme Sektörü: (ITU-D)

Gelişmekte olan ülkelere uzman ve teknik yardım gönderilmesi, telekomünikasyon politikası belirlenmesi konularında çalışmaktadır.

Çalışma Grupları: (Study Groups-SG)

ITU'nun şu anda, üç sektöründeki ana etüd grupları toplamı 24'dür. Bu gruplara bağlı alt çalışma grupları da mevcuttur. Çalışma grupları konularına göre, Koordinatör daire ve diğer ilgili birimler belirlenmiş olup Etüd Grupları faaliyetleri yakından takip edilmektedir.

Birliğin Temel Belgeleri :

- Kuruluş Yasası ve Sözleşme

- İdari Tüzükler (Telekomünikasyon Tüzüğü, Radyokomünikasyon Tüzüğü, Personel Tüzüğü, Mali Tüzük)

ITU'nun bu temel belgeleri en son 1992 yılında reform niteliğinde değişikliğe uğramış olup halen bu belge, 1994, 1998 yıllarındaki değişikliklerle birlikte geçerlidir.

ITU Kuruluş Yasası, Sözleşme ve İdari Tüzüklerden oluşan belgelerin, yürürlüğe giriş tarihini takip eden iki yıl içinde, bu belgeye imza koymuş ülkeler tarafından yasallaştırılması gerekmektedir. Aksi halde bu üyeler ITU faaliyetlerine katılmakta, doküman, görüş bildirme gibi olanaklardan yararlanmakta, doküman almakta, görüş bildirmekte ve diğer olanaklardan yararlanmakta, ancak ITU Konferans, Asamble ve toplantılarında oy kullanma hakkını kaybetmektedirler.

Üyelik :

Üye Devlet (Member States)

Sektör Üyesi (Sector Member)

Sınırlı Üye (Associate Member)

Gözlemci (Observer)

Bu gruplar içinde sadece Üye İdare'nin oy kullanma hakkı bulunmaktadır. Her Üye Devletin bir oy hakkı vardır. Ülkemizdeki idare Telekomünikasyon Kurumu'dur.

Üyelik aidatı:

Üyeler, ITU olanak ve hizmetlerinden yararlanmanın karşılığı olarak Birliğe yıllık katılım payı ödemektedirler. Üye devletlerin, katılım payı listesinden seçtikleri toplam birim sayısının, ITU'nun yıllık bütçe miktarına bölünmesi ile katılım payı birim tutarı tesbit edilmektedir. Türkiye tarafından 1 birimlik katkı payı sınıfı seçilmiş olup Türkiye, yılda yaklaşık 120.000 USD katılım payı ve ortalama 15.000 USD doküman bedeli olarak ödemektedir.

Telekomünikasyon Kurumu'nun İdare görevini üslenmesi sebebiyle katılım payı kurum tarafından ödenmektedir.

9.24.7. Avrasya Posta Birliği (EURASIA)

Sovyetler Birliği ile Doğu Bloku'nun dağılması sonucu bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Balkanlar'daki Türkiye yanlısı ülkeler arasında kökleri tarihin derinliklerine dayalı ilişkilerimizin son yıllarda posta hizmetleri alanında da büyük yoğunluk arz etmesi, karşılıklı ilişkilerin artması ve dünyada meydana gelen hızlı teknolojik gelişme sonucu ortaya çıkan globalleşme nedeniyle uluslararası alandaki ortak çıkarlarımızın daha üst düzeye çıkarılması ve ortak hareket edilmesi amacıyla Bölge ülkeleriyle "Posta Birliği" kurulması zaruretini ortaya çıkarmıştır.

Bu kapsamda 22-24 Haziran 2000 tarihinde Arnavutluk, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Gürcistan, Kazakistan, K.K.T.C., Makedonya ve Türkiye Posta İdarelerinin katılımıyla Antalya'da bir seminer gerçekleştirilmiş ve seminer sonunda prensip olarak bir Posta Birliği'nin kurulması kabul edilmiştir.

Teşekkülümüz öncülüğünde 5-7 Haziran 2001 tarihinde İstanbul'da Arnavutluk, Azerbaycan, Gürcistan, K.K.T.C., Kazakistan, Makedonya ve Pakistan Posta İdarelerinden delegelerin katılımıyla yapılan AVRASYA POSTA BİRLİĞİ'nin ilk Kongresinde Birlik Kuruluş Yasası ve Genel Tüzüğü Azerbaycan, K.K.T.C., Pakistan ve Türkiye Posta İdarelerinin tam yetkili temsilcileri tarafından imzalanmıştır.

Sözü edilen Birliğin kuruluş amaçları:

- Üye ülkeler arasında postaların daha düzenli ve hızlı bir şekilde alınıp verilmesinin sağlanması ve hizmet kalitesinin artırılması,
- Üye ülkeler arasında verilmeyen posta ve paralı posta hizmetlerinin karşılıklı olarak başlatılması,
- Uluslararası posta taşımacılığında ulusal havayollarının kullanılması konusunda işbirliği yapılması,
- Üye ülkeler arasında ortak konulu posta pulu çıkarılması ve pul sergileri düzenlenmesi,
- Üye ülkeler Posta İdareleri personelinin karşılıklı ziyaretleri ve bilgi alışverişinde bulunulması ve bu bağlamda staj, toplantı ve seminerler düzenlenerek eğitim çalışmalarının yürütülmesi,
- Uluslararası kongre ve toplantılarda tek vücut olarak hareket edilmek suretiyle uluslararası alanda söz sahibi olunmasıdır.

Birliğin Merkezi Bürosu Ankara'da olup ikinci Kongre'ye kadar Türk Posta İdaresi'nden bir yetkili Birliğin Genel Sekreteri olarak görev yapmaktadır.

Birliğin 1. İcra Konseyi Toplantısı 9-11 Mart 2002 tarihlerinde İslamabad'da, 2. İcra Konseyi Toplantısı 16-18 Temmuz 2003 tarihlerinde İstanbul'da, 3. İcra Konseyi Toplantısı ise 7-9 Ağustos 2004 tarihlerinde İslamabad'da yapılmıştır.

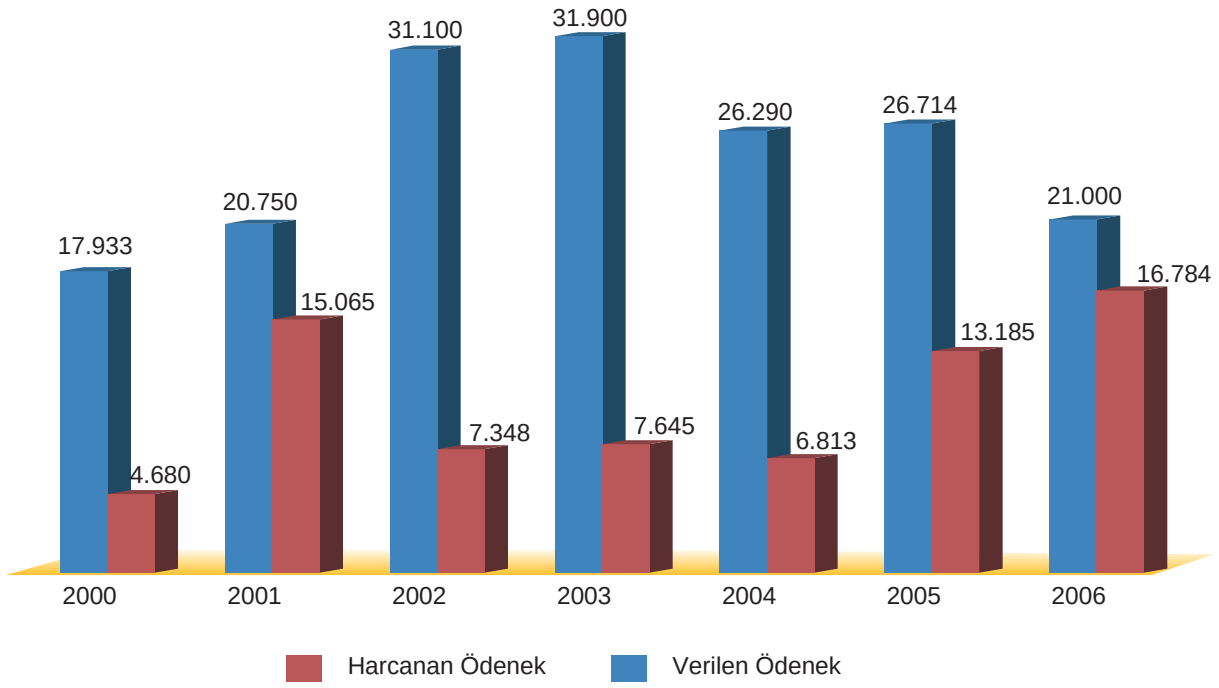
Birlik, Dünya Posta Birliği (UPU) nin 3 Ocak 2005 tarihli sirküler mektubu ile UPU'nun Küçük Birliği olarak ilan edilmiş ve www.puea.org.tr adı ile bir web sitesi oluşturulmuştur.

9.25. YATIRIM PROGRAMI VE MALİ DURUM

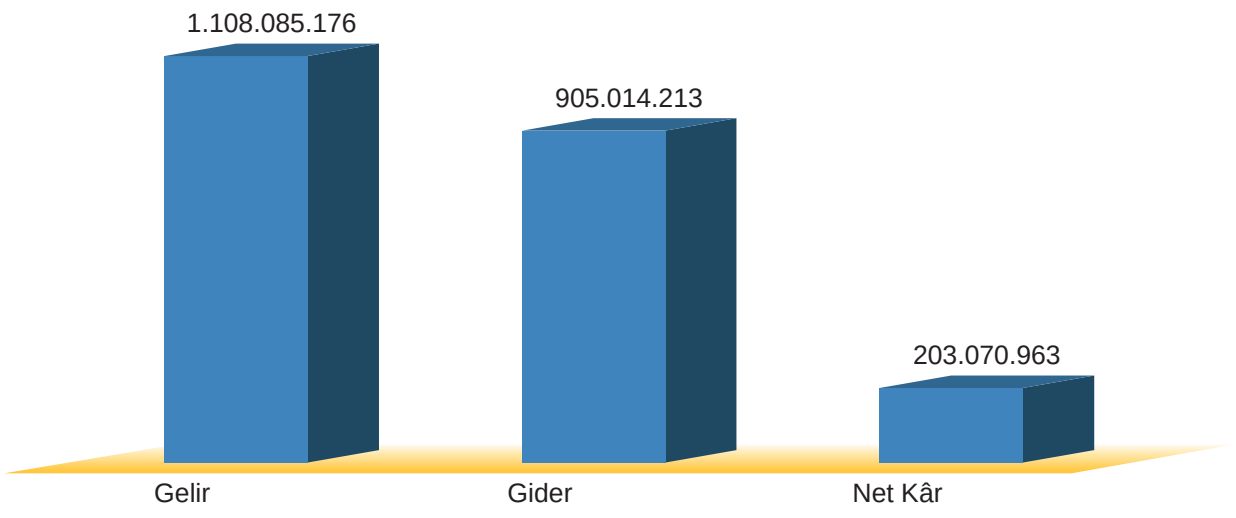
2006 YILI YATIRIM PROGRAMI

PROJE NO	PROJE ADI	2006 YILI ÖDENEĞİ (YTL)		2006 YIL SONU İTİBARİYLE HARCAMA (YTL)
		PROGRAM ÖDENEĞİ	REVİZE ÖDENEĞİ	
1996 E 11 0120	PTT HİZMET BİNALARI	4.345.000	4.225.000	3.030.939
2006 E 11 0010	POSTA HİZMETLERİNİN MEKANİZASYONU	926.000	1.000	-
2006 E 11 0020	İDAME, YENİLEME	9.482.000	9.926.000	7.391.048
2006 E 11 0030	BİLGİ İŞLEM SİSTEMLERİ	3.277.000	3.277.000	3.231.308
2006 E 11 0040	TAŞIT ALIMI	1.470.000	1.146.000	872.770
2006 E 11 0050	PTT İŞYERLERİ OTOMASYONU (e-DTR)	1.500.000	2.425.000	2.258.114
TOPLAM		21.000.000	21.000.000	16.784.179

Yıllar İtibariyle Yatırım Programı Gerçekleştirme Durumu (BİN YTL)

2006 Yılındaki Mali Performans (YTL)

ONUNCU BÖLÜM

TARİHTEN MEKTUPLAR

Asur Taş Tablet Mektupları

10.1 ASURCA MEKTUPLAR

10.1.1. Asurlu Tüccar Uşur-ša-İštar'ın Kardeşi Hunnia'ya Gönderdiği Mektup

Uşur-ša İštar'ın kardeşi Hunnia'ya , onun vekilinin Asur'da Aššur-lamassi'ye, onun Qatarā'da Saklia'ya Saklia'nın ise kendine teslim ettiği kalay, kumaş ve diğer şeylerle ilgili olarak yazdığı mektubudur. İfâdenin devâmında Hunnia'nın 30 kumaşından 1 1/2 'sinin nishātum, 3'ünün ise išrātum vergisi olarak ödendiği, kalan 27 1/2 kumaşla ilgili olarak Saklia ile hesaplaşıldığı belirtilmekte; diğer masraflar da sayılarak, Hunnia'nın kalayının bakıyesi 3 1 /2 mina 3 šeqel'in kendine verildiği ifâde edilmektedir.

1-2 Uşur-ša İštar, Hunnia'ya şöyle söylüyor: Senin vekilinin şehirde (Asur'da) Aššur-lamasši'ye teslim ettiği ve onun da Qatarā'da Saklia'ya emanet ettiği, senin vekilin (tarafından) mühürlenmiş olan 1 talent 10 mina kalaya âit 1 šuqlum'luk ticarí malı ve 32 kutānum kumaşını, 1 siyah eşeği ve yükünü, 8 2/3 mina kalay (dan ibaret) 2 riksum'u 10 mina'lık serbest kalayı, bütün bunları Saklia bana teslim etti. Senin kumaşlarının içinden 1 1/2 kumaş nishātum (vergisi) 3 kumaş išrātum (vergisidir). Kumaşlarının bakıyesi olan 27 1/2 kumaş için Saklia ile hesaplaştım ve 2 1/2 talent 6 2/3 mina senin hazır ticarî malındır, 4 2/3 mina üzerinden 12 mina 11 šeqel kalay tut<tu>. 17 šeqel kalay nakil masrafı (dır). 2 mina 15 šeqel (ise) yiyecek masrafı (dır).1/3 mina 7 1/2 šeqel serbest kalay açığı (dır). 1/3 mi <na> 2 1/2 šeqel kalay Zalpa'dan Kaniš'e kadar yapılan nakil masrafı (dır). Senin kalayının bakıyesi olarak 3 1/2 mina 3 šeqel'i bana verdi. [484]

10.1.2. Asurlu Tüccar Atata'nın, Aššur- Massu-i'ye Gönderdiği Mektup

Atata'nın Ašur-massu'i'ye; İnā'nın Aššur-massu'i'den alacaklı olduğunu kaydeden vesikayı elinde bulundurduğuna dâir yazdığı mektubudur. Atata, kendilerinin ödemesi için bir vesika ortaya konduğunda, onun sahte olacağını Kaniš'e gittiğinde bu senedi alacağını, adı geçen üç kişinin muhâtabını mesul tutmamalarını, bir şey sorduklarında ise daha mühletin olduğunun söylenmesini belirtmekte ve elinde kendi senedini tutan adama yazacağını, geldiğinde de konuyu hatırlatacağını ifâde etmektedir.

Atata, Aššur-massu'i ye şöyle söylüyor: Amur-â'nın oğlu İna'nın 8 mina gümüşü ile ilgili, senin mührünü (taşıyan) tableti elimde tutuyorum; bize (bu) paranın ödendiği hususunda ortaya çıkarılacak tablet sahtedir. Kaniš'e geldiğimde mührümü (taşıyan) tableti bana veriniz ve ben tutayım. Orada İbbika, Amur-â'nın oğlu İna ve Elā-(i) li'nin oğlu İnā seni (mesul) tutmasınlar. Senin üzerindeki para bağlanmasın. Eğer senden bir şey sorarlarsa şöyle söyle: Günler çoktur (daha çok vakit var). Adam benim çok senedimi elinde tutuyor. Ben yazayım, gelsin ve hatırlatayım.[485]

---

484 Bilgiç,Emin-Bayram,Sebahattin.Kültepe Tabletleri II.TTK,Ankara,1995,ss.77-79.

485 Bilgiç…,a.g.e, ss.98-99

10.2. HİTİT MEKTUPLARI

10.2.1. 19. Mısır Firavunu II. Ramses'in, Hitit Kralı III. Hattusili'ye Gönderdiği Uluslararası Mısır-Hitit Antlaşması İle İlgili Mektup

Antlaşma metni taraflar arasında teati edilen birer gümüş tablet üzerine yazıldığı için mektupta antlaşmadan "Gümüş Tablet" diye söz edilmektedir.

(… … … … … … … … ve kardeşinin bana aşağıdaki gibi yazdığı konuya gelince:) "(Kardeşim için gümüş tableti hazırlattım) ve ona gönderdim (sen) de (gümüş tableti hazırlat) ve bana gönder, onları Hatti ülkesinin tanrıları ile Mısır ülkesinin (Tanrılarının önüne koyalım" - kardeşim bana böyle yaz) dı. İşte kardeşimin (benim için hazırlattığı) gümüş (tableti habercilerin) elçilerin (getirince çok sevindim.)

(İşte şimdi onun üzerindeki bütün sö)zleri (işittim ve) (gümüş tableti asi) 1 kişiler ile fa (kir) kişiler önünde (tanrıların önüne) koydum ve (Mısır ülkesinin insanlarına onun üzerindeki) bütün antlaşmaları (din) lettim, (ve) kardeşimin benim için hazırlattı (ğı gümü)ş (tableti Heliopolis kentinin Güneş Tanrısı'nın önüne koydum.)

(Ve ben gümüş tableti M)ısır (ülkesinin) bü (yük) tanrıları önüne (koydum). A(rtık) (kardeşimin bana ett)iği (bütün teklifleri uyguladım); ben de gümüş bir tablet hazırlatacağım (v)e gümüş tableti kar(deşime) göndereceğim (ve kardeşim) onun üzerindeki bütün sözleri Hatti ülkesinin (insanlarına dinlet) sin, sen de onu Hatti ülkesinin tanrılarının önüne koy!

(Güneş Tanrısı ile Fırtına Tanrısı, benim tanrılarım ve) kard (eşimin tanrıları bizim) güzel (barışımızı) gümüş (tablet üzerinde sulh temini için yarattığımız güzel ilişkiye uygun olarak) bizim güzel (kardeşliğimizi) aramızda sonsuza dek ge (liştirsinler!) kardeşime (şöyle söyle): Kardeşimin bana aşağıdaki gibi yazdığı konuya gelince: "Kardeşim ikimizi ilgilendiren konuyu işitsin; "Kardeşim bana buluşacağımız yer hakkında bütün tekliflerini yapsın. "Kardeşim bana böyle yazdı. (İşte kardeşimin bana söylediği bu teklif çok, çok iy)idir. Güneş Tanrısı ile Fırtına Tanrısı (ve benim tanrılarım ile kardeşimin tanrıları kardeşimin) kardeşine (görmesini sağlasınlar, kardeşim) bana gelsin ve beni ziyaret için yapılan gü(zel) (teklifi uygulasın!) Biri diğ(eri) ne (gelsin ve biri diğerinin) yüzüne (baksın kralın) taht(ın) da bulunduğu yerde. Ben Mısır'ın kralı büyük Kral, Hatti ülkesinin kralı, kardeşim Büyük Kralı görmek, onun yüzüne bakmak ve onu ülkemde karşılamak için Kina (hhi ülkesine) gideceğim. Kardeşime şöyle (söyle): Kardeşimin (ba)na aşağıdaki gibi (yazdığı) konuya gelince (:") Kardeşin kral (sa)na gelmek istiyor. Kardeşin kral seni ziyaret etmek konusundaki güzel teklifi uygulamak istiyor Kardeşin (ülken) de (kardeşinin yüzüne bakmak için yanına) gelmek istiyor.)"

Bu tabletin devamı kırıktır. Diğer bir kırık tablette de Hattusili'nin Mısır'ı ziyaretinden ve gümüş tabletten söz ediliyor.

10.2.2. Mısır'ın Anne Kraliçesi Tuya'nın, Hattusili'ye Mektubu:

Mısır ülkesinin kralı (Büyük Kralın annesi) Tu(ya) şöyle (der): (Hatti) ülkesinin kralı (kardeşim) Büyük Kral (Hattusili'ye söyle):

Be (n kız kardeşin iyiyim ve) sağlık durumum ço(k, çok) iyidir;

Oğlum Mısır ülkesinin kralı, kardeşin Büyük Kral da çok iyidir, oğulları ve ülkeleri (de) ço(k, çok) iyidir.

Sen kardeşim (de) (çok, çok) iyi olasın. Evlerin (de) (iyi olsunlar,) oğulların (da) iyi olsunlar, (ülken) de (çok, çok iyi olsun)!

İşte (Hatti ülkesinin kralı, kardeşim,) Büyük Kral (sağlığımı sormak için) bana yazdı. Güneş Tanrısı ile (Fırtına Tanrısı) ve Mısır ülkesinin (tanrıları ile Hatti ülkesinin tanrıları) kardeşimin sağlığı (ile ilgilensinler);

Mısır ülkesinin kralı, Büyük Kral ile kardeşi Hatti ülkesinin kralı, Büyük Kral (arasındaki barışı ve kardeşliği sonsuza dek geliş) tirsinler! (Onlar) (Mısır ülkesinin kralı, büyük kral ile kardeşi) (Hatti ülkesinin kralı, Büyük kral,) (Hattusili'nin yıllarını uzatsınlar). (Onlar) iki kral (güzel barış) (ve güzel kardeşlik içinde sonsuza dek kalsınlar!)

(İşte, kardeşime) bir selamlama hediyesi olarak (kardeşim için Mısır ülkesinin kralı kardeşinin Büyük kralın habercisi Parihnawa'nın eliyle bir hediye gönderdim.)

(Ağırlığı…. Şekel olan iyi kaliteli) altından 1 kadeh, 1 koton giysi, kral kalitesi, (çok renkli), 1 koton Tunika, (kral kalitesi, çok renkli).[486]

---

486 Alp Sedat, Hitit Çağında Anadolu, Tübitak Yayınları, Ankara, 2001, ss.108 – 110

10.3. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)'İN İSLAM'A DAVET VE TEBLİĞ MEKTUPLARI

Hz. Muhammed (s.a.v.)'in çeşitli ülkelerin krallarına ve bazı eyaletlerin valilerine yazdığı tebliğ mektuplarından bir kısmının orijinalleri günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Hükümdarların ve halklarının en güzel ve en hikmetli şekilde hak dini yaşamaya davet edildiği bu mektuplar, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in üstün ahlâkının, bağışlayıcılığının, hoşgörüsünün ve tebliğ gücünün tarihi örneklerindendir. Yüce Allah'ın Kuran-ı Kerim'de "Alemlere Rahmet" olduğunu bildirdiği Hz. Muhammed (s.a.v.), kendisine bu şerefli görev vahyedildiği ilk andan yaşamını yitirdiği ana kadar dinini tebliğ etmiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bu tebliğleri sırasında izlediği yöntemlerden en etkili olanlarından biri ise hiç şüphesiz ülkelerin hükümdarlarına yolladığı mektuplar olmuştur. Bu mektuplardaki hikmetli, etkileyici ve ılımlı üslup, pek çok kişinin hak din İslam'ı tanıyıp kabul etmelerine vesile olmuştur. Kuşkusuz Hz. Muhammed (s.a.v.)'in tebliğindeki bu hikmetli uslup tüm Müslümanlar için bir örnektir.

10.3.1. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Doğu Roma İmparatoru Herakliyus'a Gönderdiği Mektup

Esirgeyen, bağışlayan Allah'ın adıyla!

Allah'ın Elçisi Muhammed'den Rum büyüğü Herakliyus'a...

Doğru yola hidayet olana selam olsun. Seni İslam'a davet ediyorum. Müslüman ol, selameti bulursun. Sana Cenab-ı Hak iki kere sevap verir. Kabul etmediğin takdirde senin ve sana tabi olanların günahı senin üstünedir. Ey ehli kitap, gelin fikir birliği edelim ve Allah'tan gayrisine tapmayalım. Kabul ettiğiniz takdirde Müslüman olduğunuzu bildiriniz.[487]

487 Yurdatap Selami Münir, Hz. Muhammed'in Mektupları, Elips Yayıncılık, Ankara, 2006, s.19

H.Z. Muhammed'in (s.a.v.)'in Mühr-ü Şerif-i

10.3.2. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) İran Kisrası Perviz İbn-i Hürmüz'e Gönderdiği Mektup

(Hicret'in 7.senesi Muharrem ayı /Miladi 628)

Hükümdarları İslam'a davet kararı alan Resul-i Kibriya Efendimiz, ashabtan Abdullah b. Huzafe'yi İran Kisrası Perviz İbn-i Hürmüz'e elçi olarak gönderdi.

İran'a varıp, saraya kabul edilen Hz. Abdullah b. Huzafe, Peygamberimiz'in İslam'a davet mektubunu bizzat Kisra Perviz'in eline teslim etti. Kisra, mektubu katibine okuttu; mektubun metni aynen şöyleydi:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resûlü Muhammed'den Farsların Büyüğü Kisrâ'ya!

Doğru yola gidenlere, Allah'a ve Peygamberine iman edenlere, bir Allah'tan başka ilâh olmadığına, O'nun hiçbir ortağı da bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet edenlere selâm olsun!

Ben, seni Allah'ın dinine (İslâm'a) davet ediyorum; çünkü ben, bütün insanlara, hayatı olan kişilere (gelecek tehlikeleri) haber vermek ve kafirlere o söz hak olmak için (azab sözü gerçekleşmesi için) (Yasin, 70) peygamber olarak gönderildim.

Müslüman ol ki, selamete eresin! Eğer davetimden yüz çevirirsen, Mecusi kavminin günahı senin boynuna olsun![488]

488 Suruç Salih, Kainatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı, Cilt:2, Nesil Yayınları, İstanbul, 2007, ss.369-371

10.3.3. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Habeş Meliki Necaşi Eshame'ye Gönderdiği Mektup

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Allahü tealanın Resulü Muhammed (s.a.v.) 'den Habeş Meliki Necaşi Eshame'ye!...

Hidayete tabi olana selam olsun!..

Ey Hükümdar! Selamette olmanı diler, sana olan nimetlerinden dolayı, Allahü tealaya hamd ederim. Ondan başka ilah yoktur. O Melik'tir; bütün kainatta tasarruf sahibi yalnız O'dur. Kuddus'tür; her türlü ayıp ve kusurlarda beridir Selamdır; kullarını bütün tehlikelerden selamette bulundurucudur. Mü'mindir; emniyet verendir. Müheymin'dir; her şeyi gözetip koruyandır.

Ben şehadet ederim ki, İsa (aleyhisselam), Allahü tealanın, çok temiz, iffet sahibi, her türlü dünya hayatından tamamıyle çekilmiş bulunan Meryem'e ilka ettiği, ruhu ve kelimesidir. Allahü teala, Adem'i, kudreti ile nasıl yarattı ise, İsa'yı da öyle yaratmıştır.

Ey Hükümdar! Ben, seni, eşi ortağı olmayan Allahü tealaya imana, O'na ibadet etmeye ve bana tabi olmaya, Allahü tealanın bana gönderdiklerine inanmaya davet ediyorum. Çünkü, ben, Allahü tealanın bunları tebliğ etmeye memur resulüyüm.

Şimdi ben, sana lazım olan tebligatı yapmış, dünya ve ahiret saadetini sağlayacak nasihatı vermiş bulunuyorum. Nasihatımı kabul ediniz! Hidayete eren, doğru yola kavuşanlara selam olsun.[489]

489 Oruç Mehmet, Kainatın Efendisi, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul, 2000, s.329

H.z. Muhammed'in (s.a.v.)'in
Gassan Hükümdarı Haris b.Ebi Şimr'i İslam'a Gönderdiği Davet Mektubu

10.3.4. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Gassan Hükümdarı Haris b.Ebi Şimr'i İslam'a Davet Mektubu

Gassaniler, Suriye'de oturan en güçlü kabilelerden biri idi.

Hicret'in 7.senesi Muharrem ayında, Peygamber Efendimiz, bu kabilenin hükümdarı Haris b.Ebi Şimr'i de İslâm'a davet etmek üzere ashabtan Şuca b.Vehb'i bir mektupla gönderdi.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Allah'ın Resulü Muhammed (s.a.v.)'den, Ebu Şemmer oğlu Haris'e,

Selam hidayete uyan, bana iman edip nübüvvetimi tasdik edenler üzerine olsun.

Seni, eşi ve benzeri olmayan tek bir Allah'a iman etmeye davet ediyorum. Kabul ettiğin takdirde, yerinde hükümdar olarak kalacaksın.[490]

490 Yağmur Sinan, Barış Peygamberi Hz. Muhammed (S.A.V), Esra Yayınları, Konya, 2007, s.154

H.z. Muhammed'in (s.a.v.)
Müseylimetü'l-Kezzab'a Gönderdiği Mektup

10.3.5. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Müseylimetü'l Kezzab'a Gönderdiği Mektup

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Allah'ın Resûlü Muhammed'den yalancı Müseylime'ye Selâm. Hidayete tâbi olanların üzerine olsun. Bundan sonra bilesin ki yeryüzü Allah'ındır. Onu kullarından dilediğine ihsan eder. Hüsn-i akibet ise müttakîlerindir. Sen ve beraberindekiler eğer tövbe ederseniz Allah'da seni ve seninle beraber tevbe edenleri affeder.

Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Müseylimetü'l-Kezzab'ın mektubuna cevap olarak gönderdiği mektup 22x15 cm. ebadında olup, deri üzerine yazılmıştır.[491]

491 Aydın Hilmi, Hırka-i Saadet Dairesi ve Mukaddes Emanetler, Kaynak Kitaplığı, İstanbul, 2004, s. 99

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
مِنْ مُحَمَّدٍ عَبْدِ اللّٰهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى
الْمُقَوْقِسِ عَظِيمِ الْقِبْطِ.
سَلَامٌ عَلَى مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَى أَمَّا بَعْدُ..
فَإِنِّي أَدْعُوكَ بِدِعَايَةِ الْإِسْلَامِ أَسْلِمْ
تَسْلَمْ. يُؤْتِكَ اللّٰهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ فَإِنْ
تَوَلَّيْتَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ إِثْمُ الْقِبْطِ.
وَ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ
سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ أَنْ لَا نَعْبُدَ إِلَّا
اللّٰهَ وَ لَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَ لَا يَتَّخِذَ
بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ.

H.z. Muhammed'in (s.a.v.)
Mısır Hükümdarı Mukavkıs'a Gönderdiği Mektup

10.3.6. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) Mısır Hükümdarı Mukavkıs'a Gönderdiği Mektup

Mısır hükümdarı Makokas Hristiyandı. Mısır'ın Kıbtî kavmine mensuptu. O'nun asıl ismi Ceriyh ibn-i Mina idi. Zat-ı Risaletpenâhîleri, kendisine bir mektup yazarak, Hazret-i Hatîb ibn-i Belte'a vasıtasıyla gönderdiler. Mektupta şöyle deniyordu;

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Allah'ın kulu ve Resûlü Muhammed (s.a.v.)'den Kıbt'ın büyüğü Makokas'a yazılmıştır. Doğru yol tutmuş olanlara selâm ola. Ve sonra Ben, seni İslâm yoluna dâvet ederim. İslâm'a girip, selâmeti bulasın. Allâhü Teâlâ, senin ecrini iki kat versin. Dönersen, o zaman, Kıbtîlerin günâhı senin boynuna. Ey Ehl-i Kitâb geliniz, bizim de sizin de aramızda bir olan bir hususta birleşelim. Allah'dan başka birine ibadet etmeyelim. Her hangi bir şeyle de O'na ortak koşmayalım, bir birimize kendimizi rabb edinmeyelim.[492]

492 Mevlana Şah Muhammed İsmail Pani Pati, İslam Tarihi, Toker Yayınları, İstanbul, 1971, s.291

10.3.7. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) El Ahsa Valisi El Münzir b. Sava'ya Gönderdiği Mektup

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla!

Allah'ın Resûlü Muhammed'den Münzir b. Sava'ya.

Senin için eşi, ortağı olmayan Allah'a hamdederim. Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur. Muhammed O'nun kulu ve Resûlüdür. Sana kudret ve celâl sahibi Allah'ı hatırlatırım. Muhakkak ki nasihat eden onunla kendisi de nasihatlenmiş olur. Elçilerime itaat eden ve emirlerimi yerine getiren bana itaat etmiştir. Onları öğütlerini dinleyen benim öğütlerimi dinlemiştir. Elçiler seni övdüler. Ben de sen ve senin kavmin için aracılığı kabul ettim. Müminleri iman ettikleri hal üzerine bırak. Kabul etmeyenleri bağışladım. Bu yüzden onların özürlerini kabul et. Doğru olduğun müddetçe seni görevinden uzaklaştıracak değiliz. Yahudi ve Mecusi olarak kalanların da cizye ödemeleri gereklidir.[493]

10.3.8. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Umman'da İki Kardeş Hükümdara Gönderdiği Mektuplar

Birinci mektup:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Allah'ın kulu ve Resul'ü Muhammed'den Cülendaoğulları Ceyfer ile Abda'ya; Hidayete ittiba edenlere (doğru yola girenlere) selam.

Sizleri Müslümanlığa davet ediyorum; Müslüman olunuz, selamet bulursunuz. Ben bütün insanlara gönderilmiş bir peygamberim. Kalbi diri olana Allah azabını bildiririm. Kafirlere Allah'ın azabı yerini bulacaktır. Eğer sizler Müslümanlığı kabul ederseniz, sizi ora halkının valiliğinde bırakırım, eğer İslam'ı kabulden çekinirseniz, ikinizin de hükümdarlığı elinizden gider, askerlerim ülkenize girer ve peygamberliğim memleketinizde hakim olur.

493 Aydın Hilmi, Hırka-i ..., a.g.e., s. 98

İkinci mektup:

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Allah'ın Resul'ü Muhammed (s.a.v.)'den Minzir ibn-i Savi'ye sizlere selam. Kendisinden başka tapılacak olmayan Allah'a hamd ve sena, Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah Resul'ü olduğuna şehadet ederim. Sonra size, aziz ve müteal (yüce) olan Allah'ı hatırlatırım. Öğüt veren kimse, kendine öğüt vermiş olur. Benim elçilerime itaat ve onların emrine ittiba edenler (uyanlar) bana itaat etmiş olur. Bunlardan size nasihat edenler, benim için nasihat etmişlerdir. Elçilerim sizi hayr ile sena etmişlerdir. Ben de size ve kavminize şefaat ediyorum. Müslümanlar, yola geldikleri din usullerine göre, halleri üzere bırakılacaklardır. Müslüman olmayanların günahlarını ve hayatlarını bağışlıyorum, onlara arkanı çevirme, sen orada salah dairesinde hareket ettikçe, valilikten seni ayırmayız. Yahudilikte ve Mecusilikte kalanlardan cizye alınacaktır.[494]

10.3.9. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Ezbezilere Gönderdiği Mektup

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,

Muhammed Rasulullah'tan Ezbezi kullara.

Siz esenlik içindesiniz. Bahreyn temsilciler kuruluyla birlikte elçileriniz bana geldi. Hediyenizi kabul ettim.

Sizden kim Allah'tan başka tanrı olmadığına, Muhammed'in onun kulu ve elçisi olduğuna tanıklık eder, kıblemize yönelir ve kestiklerimizden yerse, bizimle aynı hak ve yükümlülüklere sahip olur. Kim kabul etmezse, cizye ödeyecektir: Can güvenliği açısından cizye, erkek ve kadına bir dinardır. Kim kaçınırsa, Allah ve peygamberine savaş açmış demektir.

494 Yörükhan Yusuf Ziya, Hazret-i Muhammed'in Doğumundan Ölümüne Kadar İslam Dini Tarihi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, ss.316-320

(Çocuklarınızı) Mecusi yapmayacaksınız. Ateşgede (malı), Allah'a ve peygamberine aittir.

Topraklarınızdan da bize Allah'ın verdiği gerekir. Yağmur veya kaynak sularıyla sulanan topraklardan beşte bir, kova veya aletlerle sulanan topraklardan onda bir ödenecektir.

Mallarınızda da yükümlülük vardır: Yirmi dirhemde bir dirhem, on dinarda bir dinar ödenecektir.

Hayvanlarınızda, Müslümanların ödediğinin iki katı vardır. Değirmenlerinizde valilerimize ait hububatı öğüteceksiniz.

Doğruya uyanlara esenlik dilerim.[495]

10.3.10. Nil Nehrinin İniş ve Yükselişi İle İlgili İslamiyetin İlk Komutanlarından Amr İbnülas'ın Halife Hz. Ömer'e Yazdığı Mektup

Ya Emir-ül müminin!

Kısır bir çöl ve iki dağ arasında muhteşem bir vadi tahayyül et ki bu dağların biri kum tepeleri şeklinde ve diğeri zayıf bir at karnı veya deve hörkücü biçiminde olsun, iste Mısır böyledir. Bütün verimi ve bütün zenginliği bunların arasından haşmetle akan bir ırmaktan geliyor. Sularının çoğalması, azalması güneşle ayın yürümesi kadar muntazamdır. Muayyen bir zaman vardır ki o zaman gelince dünyanın bütün bulakları, çayları kudretin kendine bağlandığı bu ırmaklar şahına vergilerini getirip verirler. O vakit suları çoğalır, yatağından fırlar ve bereketli çamurlarını bırakmak için Mısırın sathını sular. O vakit bir köyden diğer köye hurma yaprakları kadar sayılmaz hafif kayıklardan başka gidip gelme vasıtası yoktur. Ondan sonra itaatli ırmak arzın sinesinde sakladığı hazineleri toplatmak için kudretin kendine çizdiği hudut içine girer.

Ya Emirü'l-mümin! İşte böylece Mısır nöbetle kısır ve kumlu bir çölden sulak ve parlak bir ova; siyah ve kalın bir çamurla örtülü bataklıktan yeşil ve dalgalı bir çayırlık, türlü türlü renkte çiçeklerle donanmış bir yaygı ve sararmakta bulunan bir ekin tarlası manzarasını gösterir.[496]

---

495 Hamidullah Muhammed, El-Vesaik's-Siyasiyye (Hz. Peygamber Döneminin Siyasi- İdari Belgeleri), Çeviren :Vecdi Akyüz, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul, 1998, s.171

496 Özer Yusuf Ziya, Mısır Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1939, s.12

10.4. OSMANLI MEKTUPLARI

10.4.1. Şehzâde Cem'in Sultan II.Bâyezid'e Mısır'dan Gönderdiği Mektup

Sultan Cem Mısır'da gördüğü bütün iyi kabul ve ikramlara rağmen sıkıntıdaydı; durumunu ağabeyine bir mektupla bildirdi. Sultan Cem'in Sultan II.Bayezid'e Mısır'dan gönderdiği mektubun bugünkü Türkçe ile açıklaması aşağıdaki gibidir;

Merhum Sultan Bayezid-i Velî'ye kardeşi Sultan Cem göndermiştir.

Büyük ağabeyim ve babam yerine gönül tahtında parlak güneşim, cihan padişahım, başbuğum Bayezid Hân Hazretleri'ne, Şerefli ulu Padişahımıza takdim olunur ki: Eskilerden beri Bizans İmparatorlarının başşehri olan İstanbul civarı ile Rumeli topraklarının sizde kalması ve Osmanoğulları-Melik ve Mennan olan Allah varlığını daim etsin. Önceleri sığınak ve konak olan Başkenti Bursa ile Anadolu arasında olan beldeler ve şehirlerin ise, zavallı duâcı küçük kardeşiniz Cem kulunuza verilmesi hususunda, devletli ve sacâdetli babam yerine kardeşimin ve mürüvvetli, insaniyetli padişahımın iyilik ve bağışta bulunmaları dilenir ki, bu toprak mertebeli bu değersiz kuluna verilmesi, bendelerinin iyi bir şekilde hayatımı sürdürmesini sağlayıp, sizin sayenizde çoluk çocuğumla nizâm ve intizam içinde oturmamıza mertebe ve saltanatınızın eksilmeden süregitmesi dualarını dile getirmemizi ve ardından yaşadığınız sürece ömür ve mutluluğunuzun giderek artması dilekleriyle iyi sözler söylememizi sağlasın; yumuşak yüzlü olmamıza sebep olsun.

Artık karar ve buyruk sizin çok değerli görüş ve düşüncenize bağlıdır. Sultan Cem, bu mektubunda özetle: ağabeyisinden Bursa civarındaki bazı yerlerin ve Anadolu'nun kendisine ihsan olarak verilmesini rica ediyor. Mektupta görüldüğü gibi kardeşine "mürüvvetli padişahım" diye hitap etmekle kullandığı sıfatlardan kardeşinin padişahlığını kabul etmiş olduğu anlaşılıyor. Mürüvvetli padişahından Anadolu'yu kendisine ihsan olarak bağışlanmasını ve lutfetmesini bir ikram olarak bağışlamasını rica etmektedir.[497]

497 Meriç Okur Münevver, Sultan Cem, PYS Vakıf Sistem Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2006, ss.84-86

10.4.2. Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'e Gönderdiği Mektup

1514 tarihinde Yavuz Sultan Selim İzmit'te iken, daha önce Şah İsmail'in adamı olduğu için yakalanmış olan Kılıç adında birini bir mektupla Şah İsmail'e gönderdi. Mektubun içeriği ağırlıklı olarak nasihat ve tehdit üslubunda yazılmıştı. Mektubun metni bugünkü Türkçe ile şöyle idi;

"Bilesin ve ağah olasın ki" ilahi hükümlerden yüz çevirenlerin, dini ve şeriatı yıkmaya çalışanların bu hareketlerine, bütün Müslümanların ve bu arada adalet-sever hükümdarların, kudretleri nisbetinde, mani olmaları farzdır. Bunu söylemekten maksadımız şudur: Tekke köşesinden hakimiyete yükselen sen, bu yolda yürüdün, Müslümanların memleketlerine saldırdın, şefkat ve utanmağı bir tarafa atarak zulüm kapılarını açtın, günahsız Müslümanları incittin, fitne ve fesâdı kendin için esas kabul ettin ve "umûr-ı Padişahi ve ahkam-ı Şehinşahiyi mukteza-yi heva-yi nefs ve rağbet-i tabiiyyeye, uydurup kuyûd-ı şeriatı hakk" ettin "İbahe-i muharrem'e ve irakat-i dima-i mükerreme" ve mescitleri yıkma, türbeleri, mezarları yakma, ulema ile peygamber neslinden gelmiş olan seyyidlere ihanet ve "ilka-i mesahif-i kerime der kazurat ve sebb-i şeyhayn-i kerimeyn" gibi işler senin kötü hallerinden bir kaçıdır. Dillerde dolaşmakta olan bunlar ve bunlara benzer hareketlerinden dolayı din adamları kesin delillere dayanarak senin küfür ve irtidadına, senin ve sana tabi" olanların öldürülmelerinin vacip olduğuna; mallarınızın, rızklarınızın yağma, kadın ve çocuklarınızın esir edilmesinin mübah olduğuna ittifakla karar vermişlerdir. Bu durum karşısında ben, Allah'ın emirlerini yerine getirmek, zulüm görenlere yardım etmek ve merasim-i namus-i Padişahi için" ipekli elbiselerimi çıkardım, zırh giydim, kılıç kuşandım, ata'a bindim ve safer ayının başında Anadolu yakasına geçtim. Maksadım, Allah'ın inayetiyle senin padişahlığını yok etmek ve bu suretle de acizler üzerinden zulmünü ve fesadını kaldırmaktır. Ancak, kılıçtan önce sana "sünnet-i seniyye icabı" islamiyeti teklif ederim. Eğer yaptıklarına pişman olup can ve gönülden "istiğfâr" eder ve aldığın kaleleri geri verirsen, tarafımızdan dostluktan başka bir şey görmezsin. Fakat kötü hallerine devam ettiğin takdirde "zulmet-i zulümden" simsiyah yaptığın yerleri nura kavuşturmak ve senin elinden almak üzere inşa'Allah yakında geleceğim. Takdir ne ise öyle olacaktır.[498]"

498 Tansel Selahattin, Yavuz Sultan Selim, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1969, ss.40-41

10.4.3. Kanuni'nin, Birikmiş Borçlarını Ödemesi İçin Beç (Avusturya) Kralı Ferdinand'a Gönderdiği Mektup

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın adıyla,

Ben ki padişahlar padişahı, Maşrık u Mağrıb'ın Şehinşahı, sahibü's-satveti ve'ş-şekîme… Yunan ve İran ve Arabistan'a hâkim, Emîrü'l-mümin ve'r-reâyâ, Sahib-kı-ranı zaman, fatih-i cihan-ı bî-pâyân, Bahr-i Siyah ve Bahr-i Sefîd ile Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere ve Kudüs-i Şerif'e malik ve zîr i cenab-i saltanatımda bulunan nice nice ülkeler misillû malik-i Macaristan, es-Sultan Süleyman Han İbnü's-Sultan Selim Han, halledallahü makarrehû Fi'l-Cenne, min-kıbeli'r-Rahman, sevk ü temşiyet-i umur-ı akvam, müvekkel ve bilumum kılâ'ü kişverin feth ü küşadı ile mübeccel, ol Hakan-ı muazzam nesl-i necibiyim. Ben ki, dest-i me'âti peyvest-i mûlükânemde mukadderat-ı kâinata mutasarrıf olup İskender-i Kebîr ülkelerin kendü memalik-i mahruse-i şahanem içre bir cüz-i sağir-i mevrus addeylerim. Sen ki âlem-i nesaranın tacdar-ı ziktidarı ve din-i Mesih'in havzatü'l-enharı olan Kıral Ferdinand'sın. Sana ferman-ı asuman iktiran-ı hümayunum oldur ki: Hazine-i hasse-i hümayunuma 30 bin Macar duka altunı saliyane cizye irsalin taahhüt eyleyesüz ve daha iki yıldan berü güzeşte olan saliyaneler ayrıca uhdende kemakem baki bilesüz…, [499]

10.4.4. Kanuni Sultan Süleyman'ın Fransa Kralı Françesko'ya Gönderdiği Mektup

Ben ki Sultan-i salâtin-i zaman burhân-i havakın-i avân tâc-bahs-i husrevân-i cihan zillulâhi'l-meliki'l-mennân Akdeniz'in ve Karadeniz'in ve Rumeli'nin ve Anadolu'nun ve Şam ve Halep ve Karaman ve Rûm'un ve vilâyeti-i Dulkadriye'nin ve Diyârbekr'in ve Azerbaycan ve Van'ın ve Budun ve Tamisvar vilâyetlerinin ve Mısır'ın ve Mekke'nin ve Medine'nin ve Kudüs'ün ve Halilü'r Rahmânin kulliyen diyâr-i Arab'ın ve Yemen'in ve Bağdad ve Basra ve Cezayir vilâyetlerinin ve dahi nice memleketlerin ki âbâ-i kiram ve ecdâd-i izamim enârallâhü berâhinehümkuvvet-i kahire ile fetheyledikleri ve cenabı-i celalet-meâbim dahi tig-i âtes-bâr

499 Bahadıroğlu Yavuz, Kanuni Sultan Süleyman, Nesil Yayıncılık, İstanbul, 2006, ss.185-186

simsîr-i zafernigârım ile fetheylediğim nice diyarın sultanı ve pâdişahı hazret-i Sultan Bâyezid oğlu Sultan Selim Hân oğlu Sultan Süleyman Şah Hân'ım!

Sen ki Françe Vilayetinin Kralı Françesko'sun. Dergâ-hı selâtin penahıma yarar adamın Frankpan ile mektup gönderip ve bazı ağız haberleri dahi ısmarlayıp memleketinize düşman müstevli olup elan hapiste idüğünüzü ilân idup halâsınız hususunda bu cânibden inayet ve meded istida eylemişsiz; her ne iki demiş iseniz benüm paye-i serir âlem-i masiri arzolunup alâ sebilittafsil ilmi şerifim muhit olup tamamen malûm oldu.

"İmdi, Padişahlar sınmak ve hapsolunmak aceb değildir. Gönlünüzü hoş tutup âzerde hatır olmıyasınız. Öyle olsaydı bizim âbayi kiram ve ecdadı uzmamız, Nevellahı Merakadıhüm, daima defi düşman ve fethi memalik için seferden hâli olmayıp biz dahil anların tarikına silik olup her zamanda memleketler ve sab ve hasin kaleler fetheyleyüp gece gündüz atımız eğerlenmiş ve kılıcımız kuşanılmıştır. Hak Sübbane ve tealâ hayırlar müyesser eyleyüp meşiyet ve iradatı neye müteallik olmuş ise vücude gele. Baki ahval ve ahbar ne ise mezkûr adamınızdan istintak olunup malûmunuz ola. Şöyle bilesiniz."

"Tahriren fi Bemakamı Darüssaltanatül Aliyyetül Kostantaniyetül Mahmiyetül Mahrusa.[500]

10.5. ÇANAKKALE CEPHESİNDEN MEKTUPLAR

10.5.1. Çanakkale Şehidi Üsteğmen Zahit'in, Eşi Hanife Hanım'a Son Mektubu

Üsteğmen Zahit, Çanakkale Savaşı'nın son şehitlerindendir. Cenazesini gömmeden önce ceplerinde yapılan aramada karısına yazılmış, fakat gönderilme olanağı bulunamamış bir vasiyetname çıktı. Üsteğmen Zahit'in bugün elimizde ne bir fotoğrafı, ne de mezarı vardır. Çanakkale Savaşı'nda can veren binlerce yiğit Türk evladıyla beraber gönüllerimizde yaşamaktadır. Aziz hatırasına hürmet olmak üzere de, hemşerisi Kara Hüseyin tarafından çevrilen vasiyetnamesi aşağıda alınmıştır:

500 Lamb Harold, Muhteşem Süleyman Kanuni, Çeviren: A. Göke Bozkurt, İlgi Yayınları, İstanbul, 2006, ss.144-145

"Aziziye (Pınarbaşı) İlçesi'nin Kılıç Mehmet Bey Köyü'nden Ahmet Efendi kızı eşim Hanife Hanıma,

1) İşte bugün seferberlik ilan edildi. Ben hem kendim, hem mesleğim itibariyle tam bir asker, hem de şerefli bir askerim.

2) Asker olmam nedeniyle, sevgili vatanımı savunmaya gidiyorum. Gidip gelmemek, gelip bıraktıklarını bulmamak da olabilir. Bu gibi durumların insanlık aleminde meydana geleceği inkar olunamaz.

3) Böyle olmakla beraber şu vasiyetnameyi yazmak, hemen ölmek demek değildir.

4) Ulu Allah ve ilahi mukadderat ben seni, sen beni tanımadığımız ve bilmediğimiz halde, uzak bir memleketten bizi birbirimize nasip etti. Allah'ın emrine ve Peygamber'in kavline uygun olarak nikahımız kıyıldı. Yaşadığımız sürece geçimimizi sağlamaya çalıştım. Fakat bizi toparlayıp bir araya getiren devletimiz harp ilan eder ve ben de vatanım uğruna şehit olursam, Ulu Allah elbet ruhlarımızı birbirine kavuşturur. Vatan uğruna şehit olursam bana ne mutlu. Böyle bir hal olduğunda mevcut olan eşyam ve taşınabilir mallarımdan mihri müeccelinizi (payınıza düşen tazminatı) almanız için sizi vekil olarak görevlendiriyorum. Eğer bunlar yetmesse hakkınızı helal edeceğinizi ve beni borçlu yatırmayacağınıza eminim.

5) Birbirimize verdiğimiz sözlerden dönmemenizi ister ve umarım. Ruhuma bir mevlit okutmak vicdanınıza kalmıştır. Kendim için başka bir şey istemiyorum. Şehitlik bana yeter.

6) Altı maddeden ibaret bu vasiyetnamemi aldığınız zaman yüksek sesle ağlamanıza razı değilim."

Mektubun içinde kırmızı kurdeleye bağlı bir de altın gibi sapsarı bir demet saç bulunmuştu. Bu saçlar, aziz şehidin biricik yavrusu Nadide'ye aitti.[501]

501 Mütercimler Erol, Korkak Abdul'den Coni Türk'e Gelibolu, 2.Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005, ss.659-660

10.5.2. Çanakkale Cephesi Komutanlarından Selahattin Adil Paşa'nın Karısı Siret Hanım'a yazdığı Mektup

Sevgili Sîr;

İşte sana bugün uzunca mektup yazabiliyorum. Grup Erkan-ı Harbiye Riyaseti (Seddülbahir Grup Komutanlığı Kurmay Başkanlığı) vazifesini muvakkaten (geçici olarak) ifa ettikten (yerine getirdikten) sonra tekrar Fırka'ma (Tümenime) iltihak ediyorum (katılıyorum). Çok şükür vücutça afiyetteyim.

Arkadaşlardan birinin habersizce aldığı bir fotoğrafı da lef ediyorum (ekliyorum). Kereviz Deresi, Fırka'mın bulunduğu hattın birkaç yüz metre gerisindeki her gün pek çok, bazen yüzlerce şüheda ve mecrühine (yaralıya) penah (sığınak) olan kanlı bir mahaldir. Cenab-ı Hakk'ın hıfz ve inayetiyle muharebeye devam ediyoruz.

Bu gece bir aydır ileride bulunan fırkam, istirahat için biraz geriye geldi. Ağabeyimle tekrar buluşamadım. Galiba yine İstanbul'a döndüler. Nasılsınız? Erenköy'den sen ve çocuklar istifade edebildiniz mi? Vücutça biraz toplayabildin mi? Haftada birkaç defa muntazaman kartını alarak çok seviniyorum. Gözümü arkada bırakma. Kartpostallarını muntazaman beklerim. Bugün Azize Abla'ya da bir kart yazdım. Gözlerinden ve yavrumun yanaklarından öperim. Pederin ellerinden öperim. Hadiye'ye, Azize Hanım'a, cümleye selam. Cümlenizi Cenab-ı Hakk'a emanet ederim.

Sevgili Sîr'im.[502]

Selahaddin Adil

Not: Selahaddin Adil Paşa o tarihte Seddülbahir Grubu'nda 12.Tümen'in komutanıydı. Selahattin Adil Paşa mektuplarında, adı Sîret olan eşine kısaca "Sîr" diye hitap ediyordu.

502 Selahaddin Adil Paşa, Çanakkale Cephesinden Mektuplar-Hatıralar, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.159

10.5.3. Şehid Kolağası (Ön Yüzbaşı) Mehmed Tevfik'in, Çanakkale Arıburnu'ndan Anne ve Babasına Yazdığı Son Mektubu

Sebeb-i hayâtım, feyz-i velinimetim. Sevgili peder vâlideme

Babacığım, vâlideciğim.

Arıburnu'nda ilk geçirdiğim müthiş muharebede sağ yanımdan ve pantolonumdan kurşun geçti. Hamdolsun kurtuldum. Fakat bundan sonra gireceğim muharebelerden kurtulacağıma ümidim olmadığından bir hâtıra olmak üzere, şu yazılarımı yazıyorum.

Hamd ü senâlar olsun, Cenâb-ı Hakk'a ki beni bu rütbeye kadar isâl etti. Yine mukadderât-ı İlâhiye olarak beni asker yaptı. Siz de ebeveynim olmak dolayısıyla beni vatan ve millete hizmet etmek için ne sûretle yetiştirmek mümkün ise öylece yetiştirdiniz. Sebeb-i feyz-i rıfatım oldunuz. Cenâb-ı Hakk'a sizlere çok teşekkürler ederim.

Şimdiye kadar milletin bana verdiği parayı bugün hak etmek zâmanıdır. Vazîfe-i Mukaddese-i Vataniye'yi îfâya cehd ediyorum. Rütbe-i şahâdete suûd edersem Cenâb-ı Hakk'ın en sevimli kulu olduğuma kanaat edeceğim. Asker olduğum için, bu her zaman bedenim için pek yakındır.

Sevgili peder ve vâlideciğim, gözbebeğim olan zevcem Münevver ve oğlum Nezih'ciğimi evvelâ Cenâb-ı Hakk'ın, sâniyen sizin himâyenize tevdî ediyorum. Onlar hakkında ne mümkün ise lütfen yapınız. Oğlumun ta'lim ve terbiyesine siz de refîkamla birlikte lütfen sa'y ediniz. Servetimizin olmadığı malûmdur. Mümkün olandan başka bir şey isteyemem, istesem de pek beyhûdedir. Refîkama hitâben yazdığım melfûf mektubu lütfen kendi eline veriniz. Fakat çok müteessir olacaktır, o teessürü izâle edecek vechile veriniz. Ağlayacak üzülecek tabii; teselli ediniz. Mukadderât-ı İlahiye böyle imiş. Matlubât ve düyûnâtım hakkında refîkamın mektubuna leff ettiğim deftere ehemmiyet veriniz. Münevver'in

hâfızasında ve yâhud kendi defterinde mukayyed düyûnu arasında doğrudur. Münevver'e yazdığım mektubum daha… kendisinden sorunuz.

Sevgili Baba ve vâlideceğim, belki bilmeyerek size karşı birçok kusurda bulunmuşumdur. Beni affediniz… helâl ediniz. Rûhumu şâd ediniz. İşlerimizin tesviyesinde refîkama muâvenet ediniz ve muîn olunuz. Sevgili hemşîrem Lütfiye'ciğim bilirsiniz ki sizi çok severdim. Sizin için ve sa'yimin yettiği nispetle ne yapmak lâzımsa yapmak isterdim. Belki size karşı da kusur etmişimdir, beni affet. Mukadderât-ı İlâhiye böyle imiş. Hakkını helâl et. Rûhumu şâd et. Yengeniz Münevver Hanım'la oğlum Nezih'e sen de yardım et, size de Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve himâyesine tevdî ediyorum.

Ey akraba ve ehibbâ ve evdâ; cümlenize elvedâ. Cümleniz hakkınızı helâl ediniz. Benim tarafımdan cümlenize hakkım helâl olsun elvedâ. Elvedâ cümlenizi Cenâb-ı Hakk'a tevdî ve emânet ediyorum. Ebediyyen Allah'a ısmarladım, sevgili Peder ve Vâlideceğim[503].

18 Mayıs 331 (1915) Pazartesi
Ovacık Kurbimdeki Karargâhtan
Oğlunuz Mehmed Tevfik Kolağası

503 Çakır Ömer, Türk Edebiyatında Mektup, Gazi Üniversitesi S.B.E., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2005, ss.548-549

10.6. İTTİHAT VE TERAKKİ PARTİSİ'NİN MEŞHUR PAŞALARINDAN CEMAL PAŞA'NIN MUSTAFA KEMAL PAŞA'YA GÖNDERDİĞİ MEKTUP

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

1- Süreyya ile gönderdiğiniz mektubu aldım. Bütün icraat ve teşebbüsatımda efkar ve mütalâatınıza tamamiyle iştirak ederim. Enver'in son zamanlarındaki efali onunla aramızdaki münasebatı bilkülliye katetmiştir. Süreyya ile gönderdiğim mufassal mektuplarla Feyzi Bey'in getirdiği mektubumdaki mütalaatımda tamamiyle sâbitkademim. Bütün hariçteki teşebbüsatımda Ankara'dan mülhem olmağı ve her teşkilatımı Ankara'ya bağlamağı öteden beri esas meslek ittihaz ettiğim gibi âtiyen de ruhan ve cismen Ankara'ya merbut olarak çalışacağımı beyan ederim.

2- İsviçre'nin en sahibi nüfuz askerlerinden Miralay Fonjala eğer sizin taraflardan bir daveti resmiye alırsa Ankara'ya gelip Türk ordusunun harekâtını takip ve İsviçre efkâr-ı umumîyesine bildireceğini vaadetti. Bu zatın İsviçre'de bâhusus gençlik aleminde pek büyük nüfuzu vardır. Yunanlıların elindeki Miralay Fayler'e karşı kullanabileceğiniz pek mühim bir vasıta olur. Yusuf Kemal Beyefendi'ye bu hususu arzettim. Münasip telâkki buyurursanız kendisinin Ankara hükûmeti namına resmen davet edilmesi hususunun müşarünileyhe iblâğını rica ederim.

İsviçre'de efkâr-ı umumîyeyi lehimize tahvil için bundan büyük bir fırsat elimize geçemez. Yunanlılar Fayler'e yüz bin İsviçre frangı harcırah verdiler. Fonjala'nın harcırahını siz de ona göre takdir edersiniz. Herhalde elli bin İsviçre frangından aşağı olamaz.

3- Paris'e seyahatimin ne suretle husule geldiğini bir ay sonra nezdinize hareket edecek olan İsmet Bey'le göndereceğim mufassal mektupta arzederim[504].

Ahmet Cemal

504 Yalçın Hüseyin Cahit, İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları, Temel Yayınları, İstanbul, 2002, s.377

10.7. İSMET (İNÖNÜ) PAŞA'NIN İSTANBUL'DAN KAZIM KARABEKİR PAŞA'YA YAZDIĞI MEKTUP

Kardeşim Kâzımcığım,

"Bundan evvel bir mektup yazmıştım. Onu daha almamışsınızdır. Bununla vaziyet hakkında malumat vermek istiyorum: Şimdi İstanbul'da belli başlı iki cereyan vardır. Amerika, İngiliz taraftarlığı. İngiliz tarafında hürriyet ve itilaf ve Türkçe İstanbul gazetesi, Adil Bey…, vs. Mütebakisi Tevfik Paşa dahil olduğu halde Amerikan muaveneti taraflarıdırlar. Evvelce Amerikalıların kabul etmesi pek şüpheli olduğu için İngilizler sakin idiler. Halbuki tahmin hilafına olarak, Amerika da gelmek için temayül artmış. İstanbul'da propagandaya başladılar. Taraftarlarını hükümet ile beraber körüklüyorlar. İstanbul'un bazı mahallerine beyannameler bile dağıtmışlar. İngilizler'i isteriz diye…, İngilizler'in emeli bu esnada memlekette, Amerikan heyetinin tahkikatını ve temayülatını iptal edebilecek cereyan ihzar ve ilan ettirmek, bu suretle bir defa Amerika işini suya düşürdükten sonra yine bildiklerini yapmaktır, diye tahmin olunuyor. Korkulur ki bütün Asya'yı eline geçirmiş olan İngilizler, yegane kabiliyet-i harbiyye ve ihtilaliyesi olan Türkiye'yi elinde bulundurarak tamamen çürütüp mahvetmek isteyeceklerdir. Eğer Amerikanın gelmesi suya düşerse, İngilizler için bugünkü taksim vaziyetini tevsik etmekten başka yapılacak bir şey yok gibidir ki, İngilizler'e diğerleri bu hususta muavenet edecekler, muhalefet etmeyeceklerdir.

"Eğer Anadolu'da halkın Amerikalıları herkesi tercih ettikleri zemininde, Amerika milletine müracaat edilse pek ziyade faydası olacaktır, deniyor ki ben de tamamıyla bu kanaatteyim" Bütün memleketi parçalamadan Amerika'nın müraka-besine tevdi etmek yaşayabilmek için yegane ehven çare gibidir. Fakat bugün bu kanaatin kıymeti onun ihzarındadır. Avrupa'nın, Amerika'nın pazarlık ettikleri bir zamanda Amerika aleyhine bir koz göstermemektedir. Sen Erzurum'a giderken korkuyorum ki seni bir şeye karıştıracaklar demiştin. Evimden dışarı çıkmadım ve hiçbir şeye karışmadım.

"Fakat muhitim karıştı. Ben karışmadım da ne oldu, hiç! Şuray-ı Askeri teşkil ettiklerini ve beni oraya tayin ettiklerini bildirdiler. Bir hafta sonra affettiklerini söylediler. Kim istemişti? Sonra ne sebeple af ettiler. Bilen ve söyleyen yoktur. Anadolu'ya silah ve cephane giderse ben gönderirmişim, hep ben idare edermişim, Adil Bey'in kanaati…, Merhumun her bildiği böyle ise vay milletin başına…, (İsmet İnönü ben göndermiyorum ki demek istiyor) Dahili nifak, hü-

kümetle millet arasındaki iftirak en soysuz en alçak kısmın idare başında bulunması gibi ahvalin memleketi daha nice felaketlere süreceğine şüphe yoktur. Anadolu'da anarşi günden güne artıyor. Hükümetsizlik her gün daha ziyade tebarüz ediyor.Bu hal yalnız başına bir felakettir. En muktedir, en temiz insanlar bu anarşiyi senelerce tedavi ve mahvolan nüfus-u hükümeti de iadeye teşebbüs etseler muvaffakiyetleri şüphelidir. Bilakis tutulan sakin yolun inat ve ısrarla takibinden mütevellit netayiç bakalım ne olacaktır. İşte biz evimizde hiçbir kimse ve hiçbir şeyle alakadar olmaksızın hükümetin kanaatine rağmen ahvali böyle teessürle görüyoruz. Dilhun oluyoruz. Duadan başka elimizden bir şey gelmez. Malatya'dan bana Malatya mebusluğunu teklif ediyorlar. Sen ne dersin? Gözlerinden öperim. Seni bağrıma basarım sevgili kardeşim Kazımcığım.[505]

İsmet (İnönü)

10.8. ATATÜRK'ÜN MEKTUPLARI

10.8.1. Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'ya Yazdığı Mektup (1918)

General Ali Fuat Cebesoy'a gönderilen bu mektup, Mustafa Kemal Paşa tarafından Suriye'den İstanbul'a döndükten sonra 23.01.1334 (1918) tarihinde yazılmıştır. Cebesoy'un Milli Mücadele Hatıraları'nın 9.sayfasında yer alan bu mektupta Falkenhayn çatışmasının nedenlerine de temas edilmektedir.

Sayın General, Kudüs'ü 2. Ordu Kumandanı sıfatıyla müdafaasından bahsettikten sonra mektup hakkında şunları yazmaktadır:

"Bu kanlı ve anudane müdafaa münasebetiyle Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanı Bahriye Nazırı Cemal, Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Müşir Von Falkenhayn paşalardan aldığım tebrik telgraflarının burada tekrarını doğru bulmuyorum. Fakat beni çok sevindiren bir mektuptan bahsetmeliyim. O sıralarda İstanbul'da bulunan Karargah-ı Umumiye memur Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşadan hem mirlivalığa terfiimi ve hem de Filistin Cephesi hakkında esaslı fikirleri taşıyan şu mektubu almıştım:[506]

Mektubun Metni:

505 Atay Falih Rıfkı, Çankaya, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2004, ss.193-194
506 Borak Sadi, Atatürk'ün Özel Mektupları, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1961, s.59

23.1.1918

"Kardeşim"

Sina Cephesinde başlayan Filistin askeri harekatının kan ve heyecanla dolu safhalarında kader icabı defedilemeyen felaketli günlerin tevalisinde ibraz buyurduğunuz cesaret ve askeri kudrete, resmi ve muhtelif membaların raporlarına dayanarak harekâtı takibim sırasında vakıf olmuştum. Sonradan gelen zabitlerden dahi şifahen malumat almıştım. En nihayet yüksek hizmetlerinizin mirlivalığa terfiinizle resmen teyit ve ilan edildiğini işitmekle mübahi oldum. Suret-i mahsusa da tebrik ve bu rütbede dahi vatanımızı kurtarmak uğrunda parlak muvaffakiyetlere mazhariyetinizi temenni ederim.

Falkenhayn Paşa ile Sina harekatına dair ilk karar ve tedbirlerde ve sevk-u idare noktasında bugün vaki, o gün için bir tasavvurdan ibaret olan feci hakikatleri devlet ricalimize de kabul ettirmek ve ona göre sevk-ı tedbire muvaffak olmak mümkün olamaması yüzünden Yedinci Orduyu ve ondan sonra verilen İkinci Orduyu kabul etmeyip İstanbul'a gelmiş olduğumu duymuşsunuzdur. Burada pek aksi olarak rahatsızlıktan baş alamıyorum. Veliaht Hazretleriyle Almanya seyahatine yataktan kalkıp gittim.

Yirmi gün seyahat esnasında bir şey yok, tam avdette trende yeniden hastalandım. Bir aydır yine yataktayım. Birinci ve Beşinci ordulardan Liman Paşanın idaresinde bir grup teşkili tekarrur etti. Bana Beşinci veya Esat Paşa ile becayiş suretiyle Birinci Ordu kumandanlıklarından birini teklif ettiler. Ben Beşinci Orduyu tercih ve kabul ettim. Fakat icraat gecikti.

Bu mektubu eski arkadaşım ordunuz Sıhhıye Reisi Hüseyin beyin hareketinden istifade ederek yazabiliyorum. Gözlerinizden öper ve inşallah bundan sonrada İngilizlerin geri çekilişiyle neticelenen muvaffakiyetlerinizi işitmekle mesut olurum Kardeşim[507]"

M. Kemal

507 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s.60

10.8.2. Kurtdereli'ye Yazdığı Mektup

Atatürk hem güreş etmesini hem de güreş seyretmesini çok severdi. 12 Kasım 1931 tarihinde Ankara sahasında yağlı güreş yapılacağını haber alan Gazi hemen oraya gidiyor. Alanda yapılan güreşlere hakemlik eden yaşlı bir zatı Atatürk'e göstererek şu izahatı veriyorlar: "Bu ihtiyar, uzun seneler baş pehlivanlığı muhafaza etmiş meşhur Kurtdereli Mehmet Pehlivandır. Yabancılarla yaptığı güreşler hakkında bir zamanlar şu sözü sarfetmiştir: "Ben her güreşte arkamda Türk Milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürüm." Kurtdereli'nin söylemiş olduğu bu sözler Atatürk'ü o derece mütehassis ediyor ki gözlerinden damlayan yaşlara engel olamıyor. Türklük ve Türklüğün şerefi, Atatürk'ün üzerine titrediği en mukaddes varlıktır. O gün Çankaya'ya döner dönmez eski baş pehlivana bir hediye ile birlikte aşağıdaki şu mektubu gönderiyor:

Kurtdereli Mehmet pehlivan, 12 Kasım 1931 Salı

Seni cihanda büyük ün almış bir Türk pehlivanı tanıdım. Parlak muvaffakiyetlerinin sırrını şu sözlerle izah ettiğini de öğrendim:

"Ben her güreşte arkamda Türk Milletinin bulunduğunu ve millet şerefini düşünürüm."

Bu dediğini en az yaptıkların kadar beğendim. Onun için senin bu değerli sözünü, Türk sporcularına bir meslek düsturu olarak kaydediyorum. Bununla, senden ve sözlerinden ne kadar çok memnun olduğumu anlarsın.[508]

Gazi M.Kemal

10.8.3. Miralay Fahreddin (Altay) Bey'e Yazdığı Mektup

Mustafa Kemal Paşa tarafından o tarihte Konya'da bulunan Fahreddin Altay'a gönderilen bu mektup birçok noktalardan dikkate şayandır. Mektup 1919 yılı şartlarını belirtmesi bakımından olduğu kadar bir anlaşmazlığa nihayet vermesi yönünden de tarihi bir değer taşımaktadır. Mektubun daha iyi anlaşılabilmesi için bu anlaşmazlığa da mektubun metnini verdikten sonra temas edeceğiz. Bu mektup ilk defa "Yeni Tarih Dünyası Dergisi" nin özel sayılar serisinin birincisinde 15.ölüm yıldönümünde yayımlanmıştır. Eserin başında da belirttiğimiz gibi mektup metnini sadeleştirerek veriyoruz:[509]

508 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s.82
509 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s. 61

"Muhterem kardeşim, 8 Aralık 1919

Şemseddin Bey'den sonra Hüseyin Beyin de Sivas'a gönderilmesi suretiyle kardeşlik bağlarını kuvvetlendirmek hususunda izhar buyurulan samimiyete teşekkürlerimi arzeylerim. Şemseddin Bey son günlerin gerektirdiği müzakere ve kararlar hakkında siz biraderlerine malumat arzeylemiştir.

Hüseyin Bey de Suriye ve Ermenistan Fevkalade Komiseri iken İstanbul yolu ile Paris sulh konferansına giden François George Piqueau'nun Heyet-i Temsiliye'ye katılmak üzere Sivas'a gelmesindeki sebebi izah edecektir. Bu buluşmaya ait bir hulasa şifre ile takdim edildiği gibi bir sureti de Hüseyin Beyle takdim edilmiştir. İtalya'nın İstanbul Fevkalade Komiseri Mösyö Malis evvelce bazı mütalaalarını mektupla bildirdiği gibi bu defa da Sivas'a hususi bir memur göndererek iki taraf için bir anlaşma zemini araştırmaya başlamıştır. İngilizlerin Erzurum ve Kars havalisindeyken tanıştığımız ve sonradan Harbiye Nazırlarının daveti üzerine Londra'ya giden Kaymakam Rovlson bu defa İstanbul'a dönmüş ve görüşmek üzere Sivas'a gelmek istediğini Trabzon'daki mümessilleri vasıtasıyla bildirmiştir. Rovlson Londra'ya hareket edeceği sırada Erzurum'da veda etmek üzere görüşmüş ve "avdetimde daha müsait şartlar dahilinde görüşebileceğimizi ümit ederim" demişti. İstanbul'da umumiyetle Şarkta İngiliz siyasi memurlarının Türkleri tanımakta ve Trakya hakkında takibettikleri siyasette yanlış yola gittiklerini ve bunda İstanbul muhiti ile Osmanlı Hükümet merkezinin zararlı amil olduklarını ilave etmişti.

Amerika Tahkikat Heyeti Reisi General Harbord ile Sivas'ta uzun uzadıya vuku bulmuş olan görüşmemizde müşarünileyhin ve Şarkta bulunan bütün Amerikalıların lehimizde olduğu anlaşılmış ve sonradan alınan mevsuk malumattan Harbord raporunun lehimizde yazıldığı anlaşılmıştır. Yalnız Amerika ahalisi senelerden beri aleyhimizde işittikleri propagandanın tesirinden kolaylıkla kurtulamayacakları itiraf olunmuştur.

Avrupalıların Türkiye hakkındaki niyetleri, memleketimiz üzerinde azami derecede daimi ve emin bir surette menfaatlerinin temini merkezindedir. Menfaatlerine uygun zemini hazırlamak ve temin etmek için dayanmak istedikleri sebep ve bahaneler: Osmanlı Hükümetinin aczi ve azınlıkların korunması için teminat.

Toplanacak olan Meclisi Mebusan, millete dayanır, vakur ve azimli bir vaziyet alırsa, millet de vekillerine cidden mesnet olabilecek tam birlik gösterirse, mahvolmaktan kurtulabileceğimize emniyetim vardır.

Milletimizi mevcut ters ve zararlı cereyanlar arasında kuvvetli bir bütün halinde tutabilmek her şeyden evvel zat-ı biraderleri gibi kıymetli, hamiyetli kumandan arkadaşlarımızın himmet ve fedakarlıklarına bağlıdır.[510]

Mülkiye memurlarının başında bulunanlarının ekseriya mütelevvin olduklarını tecrübe göstermiştir. İçlerinde en hamiyetli olanlar bile daima askeri kumandalara uymaktan başka bir şey yapmamışlardır.

Teşekküre ve hamde şayandır ki bugün istisnasız tekmil kolordu kumandaları arkadaşlarımız büyük bir iyi niyetle vatanın kurtuluşu noktasında fikirlerini birleştirmiş ve milleti müşekkel bir hale getirmek için âlicenabane ve azimkarane bir surette çalışmaktadırlar.

Benim ve elyevm beraber bulunan Rauf Bey, Bekir Sami Bey gibi arkadaşlarımızın pek dikkatli olarak çalıştığımız esaslı nokta, bütün mesaimizin, arkadaşlarımızın düşüncelerine mutabık ve milli umumi efkarın muhassalasına uygun olmasıdır.

Buna rağmen, Hüseyin Beyin, yolda bazı kimselerden, bizim hiçbir vakit hatır ve hayalimizden geçmemiş ve geçmeyecek olan zararlı fikirler propaganda edildiğini söylemesi cidden teessürümüzü mucip oldu.

Mesela, diktatörlük gibi…. Bu fikrin ne kadar manasız olduğu izan erbabınca kolaylıkla takdir olunur. Bir de bu hususta zerre kadar şüphe ve tereddüde düşen namus ve hamiyet erbabı için Heyet-i Temsiliye'ye fiilen dahil olarak işbirliği etmek ve davranışları kontrol etmek daima mümkündür.

İstanbul'da bulunan yüksek zevatın serbest olanları, Ahmet İzzet Paşa vesaireyi davet ettim. Fakat bu gibiler hayatını tehlikeye koymak istemez, huzur ve rahatını feda edemezse ne yapılır?

Memleket ve milletin içinde bulunduğu elim şartlar, sonumuz hakkındaki ka-

510 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s.62

ranlık ihtimaller bir an vicdan huzuriyle düşünülecek olursa milli vahdeti, çalışmamızdaki ahengi bozacak ve kıl-ü kale sebebiyet verenler hakkında ne hüküm verilmek lazım geleceği kendi kendine anlaşılır.[511]

Heyeti Temsiliye yakında Kayseri, Kırşehir üzerinden Ankara'ya ve oradan da Eskişehir yakınında Seydigazi'ye gidecektir. Bu intikali henüz mahrem tutmaktayız. Maksat, Eskişehir'den temin olunacak mebusların toplanmasına temas edebilmektir. Oraya intikal edecek Heyeti Temsiliye, yeniden her liva mebuslarından Heyeti Temsiliye azası olarak davet olunacak birer mümessil ile takviye olunacaktır. Muvakkat bir toplantı ve kısa bir fikir danışmasından sonra Heyeti Temsiliye bir kısım azasiyle orada kalacak, geri kalanlar İstanbul'a gidecektir. Oralara geldiğimizde yakınlığı hasebiyle zat-ı ali-i biraderleriyle de müşerref olmayı temenni ederim.

Refet kendiliğinden İstanbul'a gidivermiş. Cephenin bir an evvel deruhtesi hakkındaki bildirileri üzerine kendisine yazdım, hatta habersiz İstanbul'a gidişini biraz da tenkid ettim.

Hüseyin Bey burada gördüklerini, işittiklerini, bütün hislerinizi zatıalinize arz ve kafi tafsilat ita edecektir.

Hürmetle gözlerinden öper ve diğer arkadaşların selam ve muhabbetlerini takdim ederim kardeşim" [512]

M. Kemal

10.8.4. Afet İnan'a Yazdığı Mektup

Savarona yatı, 14.6.1938

Afet,

H.R Soyak ile, benden mektup beklediğini bildirmiştin. Arzun her gün hatırımdadır. Şifahen Celal'e (Başyaver merhum Celal Üner) telefonla bildirmek üzere söylemekteyim. Ancak henüz kendim bir şey tesbit edemedim.

511 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s..63
512 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s.64

Vaziyetim şudur: Bence doktorların yanlış görüş ve hükümleri sebebiyle hastalık durmamış, ilerlemiştir. Vakitsiz ayağa kalkmak, yürümek, hususiyle burunda yapılan atuşman üzerine gelen kusma neticesi, yapılan istirahatleri hiçe indirmiştir. İstanbul'a gelince, hükümet reyimi almaya lüzum görmeksizin Fissenger'yi getirtti. Yeniden tetkik, muayene yapıldık. Karaciğeri eski halinden farksız ve karnı birkaç kiloluk birikmiş su ve gaz dolayısıyla şişkin ve defigüre bir halde buldular. Şimdilik Temmuz on beşe kadar yeni tiretman ve yeni rejim altında repo apsolüyü (kesin istirahati) zaruri buldular. Bunun esası da yatak ve şezlong istirahatidir. Bu müddet sonunda Fissenger tekrar gelecektir. Umumi ahvalim iyidir. Tamamen iadei afiyet ümit ve va'di kuvvetlidir. Senin için asla merakı ve endişeyi mücip olmamalıdır. Serinkanlılıkla imtihanlarını vererek muvaffakıyetle dönmeni bekler ve muhabbetle gözlerinden öperim.

İkamet için Savaronayı tercih ettiler. Yat şimdilik saray karşısında demirlidir.

Malumun olan devlet işleri için Başbakan ve diğer Bakanlar sık sık gelip yatta misafir olmaktadırlar.

Nutkunu Şükrü Kaya Türkçe'ye çevirmektedir. Matbuata verilecektir.

K.Atatürk

Not: Bu mektup sayın Afet İnan'a Üniversite tahsilini yapmak üzereyken Cenevre'ye gönderilmiştir.[513]

10.8.5. Sabiha Gökçen'e Yazdığı Mektup

Kızım uçman Gökçen'e,

Muvaffakıyetle Ankara'dan Eskişehir'e geldiğini memnuniyetle öğrendim.

Eskişehirdeki uçuş vazifelerini yaptıktan sonra İstanbul'a muvaffakıyetli bir uçuşla gelmene intizar ederek gözlerinden öperim.

K.Atatürk

Not: Bu mektupta tarih yoktur, fakat 1937 senesinde yazıldığı tahmin edilmektedir[514].

513 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, ss.78-79
514 Borak, Atatürk'ün…, a.g.e, s.80

10.9. ATATÜRK'ÜN TELGRAFLARI

10.9.1. Batı Cephesindeki Başarılar Üzerine Kumandanlığa Gönderilen Kutlama Telgrafı

26.10.1920

Batı Cephesi Kumandanlığına

26 Ekim'de dört maddeli raporunuz alındı. Batı ordusunun kahramanca başarıları büyük sevinçle anlaşıldı. Müjdelemeleriniz yarınki birleşimde Büyük Millet Meclisine açıklanarak arz olunacaktır. Şimdiden kutlamalarımı, takdirlerimi, güven ve saygımı iletmekten onur duyarım.[515]

Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa Kemal

10.9.2. Dumlupınar Zaferi Üzerine Çekilen Telgraf

(12/13.IV.1921)

Güney Ordusu Kumandanı Refet Paşa Hazretlerine

İnönü Meydan Savaşı'nda silahlarımızın kazandığı parlak zaferi, Dumlupınar Meydan Savaşı'nda irade üstünlüğü ve idaremizin sağladığı ikinci parlak zafer tamamlandı. Canilik ve hainliğin ilk cezalarını çekmeye başlayan Yunanistan'a karşı Anadolu'nun eski savaş ufukları üstünde zaferimizin kartalları ateşten iki kanat açtı. Ata topraklarında iki uzun seneden beri bozguncu ve yalancı bir ateşkes ile silahlarından soyutlanmış ve ölüme mahkum edilmiş milletimize karşı aralıksız bir yangın ve yok etme politikası takip eden, en bayındır memleketimizi harabeye çeviren düşmanın başıboş bırakılmış haydut sürüleri yüzlerini döndürdüler. Ordumuz gök gürültülerini andıran görüntüyle ve heybetle tarih sahnesine yeniden çıktı. Başkalarının zaferinden doğmuş ve başkalarının zaferleriyle büyümüş asalak düşmanı, ana topraklarımızdan büsbütün kovacak zafer kazanıcı yollara gözlerim dikilmiş, size ve ustaca idareniz altında ata ruhlarını yücelten bir kahramanlıkla çarpışan bütün kumandan ve silah arkadaşlarınıza, mutlu ve övücü tebriklerimizi gönderiyorum.[516]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa, Kemal

---

515 Sevim Ali – Öztoprak İzzet – Tural Mehmet Akif, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s.378

516 Sevim, Atatürk'ün Tamim …, a.g.e, s.402.

10.9.3. T.B.M.M'nin Açıldığı Günün Milli Bayram Olarak Kabulü Dolayısıyla Çekilen Telgraf

23.04.1921

Kastamonu, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetine;

Kurtuluş davası ve bağımsızlık ile ayaklanan bütün Anadolu'nun bu kutsal davayı temsil ve müdafaa için meydana getirdiği Türkiye Büyük Millet Meclisi 920 yılı Nisanının yirmiüçüncü günü açılmıştır. Yeni ve yüce bir tarihe başlangıç olan bu ulu günü, milletin hatırasında sonsuza kadar yaşatmak üzere Meclisimiz bugün yirmiüç Nisan tarihinin Milli Bayram sayılmasını bir özel kanun ile kabul etmiştir. Bu kutsal tarihi meydana getiren milli mücadelenin en canlı ve fedakar etkeni bulunan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk kurullarını bütün içtenlik ve sıcaklıkla tebrik eder ve bu tebriklerin bütün ilçe, bucaklar ve yörelerin yönetim kurullarına da bildirilmesini rica ederim efendim.[517]

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı
Mustafa, Kemal

10.9.4. Montrö Antlaşması Üzerine Çekilen Telgraf

(25.VII. 1936)

A'lâ Hazret-i Hümayun Rıza Şah Pehlevi

Tahran

Montrö görüşmelerinin ulaştığı başarılı sonuç üzerine, yüksek şahsiyetlerinin bana göndermek inceliğinde bulundukları zarif telgrafı sevinçle aldım. Bu vesile ile gösterilen sevinçten ve gerek şahsıma, gerek Türkiye'ye karşı gösterilen içten duygulardan dolayı teşekkürlerimi sunar ve soylu dost İran'ın refahı konusundaki içten dileklerimi özellikle bildiririm.[518]

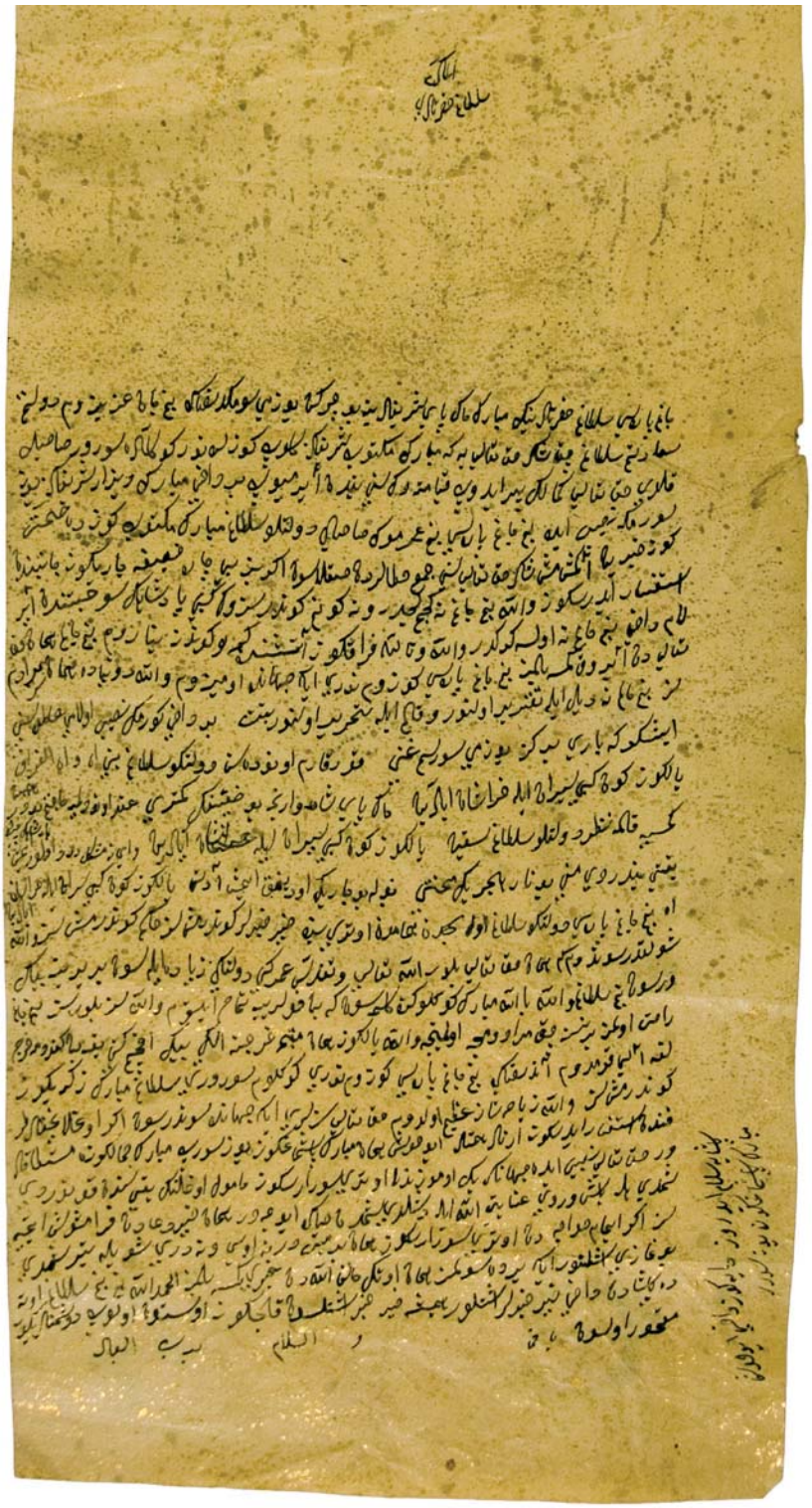
K.Atatürk

517 Sevim, Atatürk'ün Tamim …, a.g.e, s.403.
518 Sevim, Atatürk'ün Tamim…, a.g.e, s.662

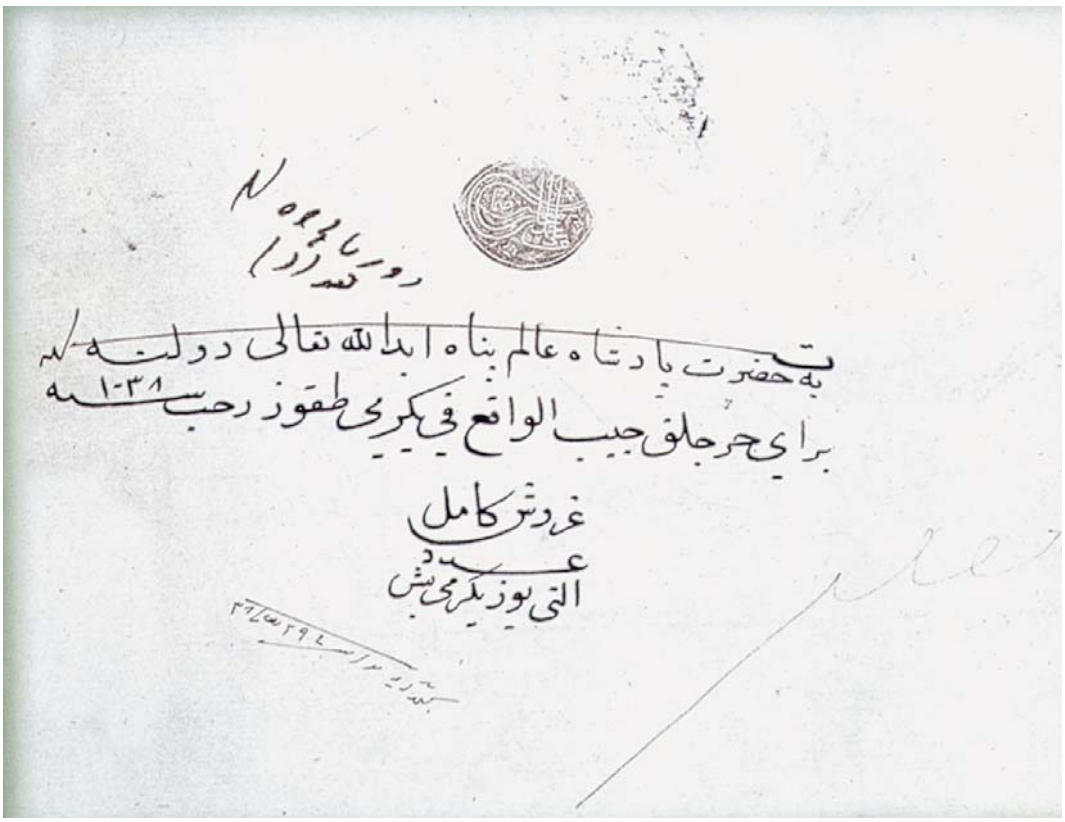
ONBİRİNCİ BÖLÜM

ALBÜM

Hürrem Sultan'ın Kanuni Sultan Süleyman'a yazdığı muhabbet, özlem, gönderilen paraya teşekkür, çocukları ve Şehzade Cihangir hakkında bilgi içeren mektup (Topkapı Sarayı-İstanbul)

OSMANLI PADİŞAH MÜHÜRLERİNDEN ÖRNEKLER

Sultan IV. Murad'ın Hatt-ı Hümayun-u

Sultan IV. Murad'ın Mührü

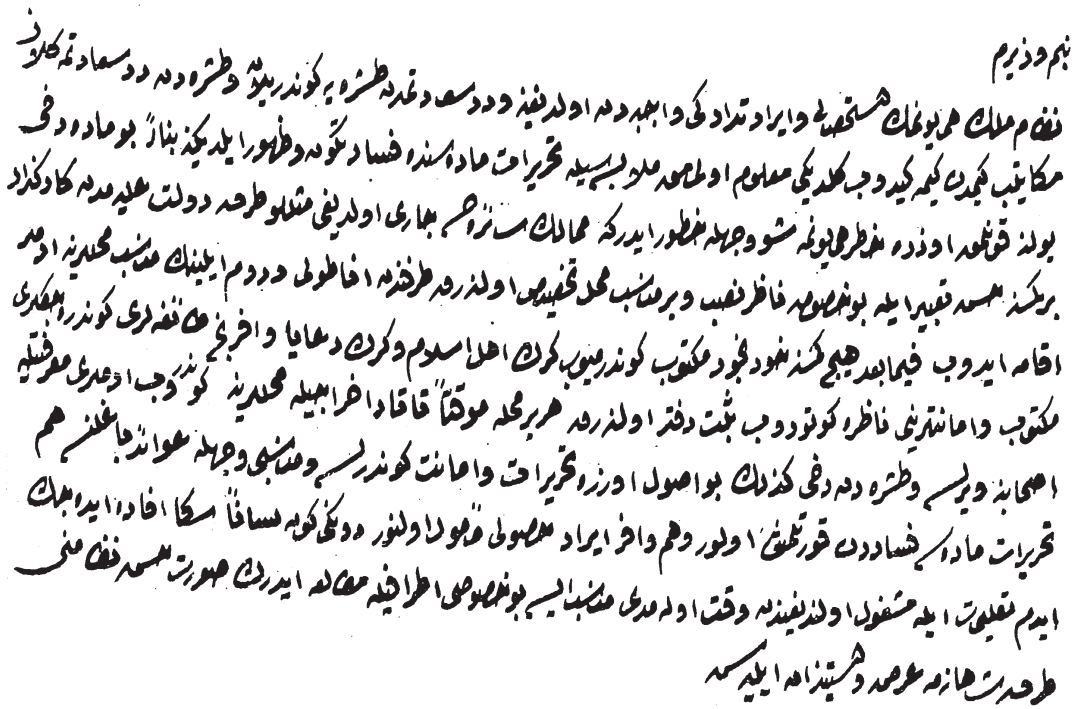
OSMANLI PADİŞAH MÜHÜRLERİNDEN ÖRNEKLER

Sultan Abdülmecid'in Hatt-ı Hümayun-u

Sultan Abdülmecid'in Mührü

II Mahmut'un Haberleşme İle İlgili Hatt-ı Hümayun-u Osmanlı Arşivleri No: 23995

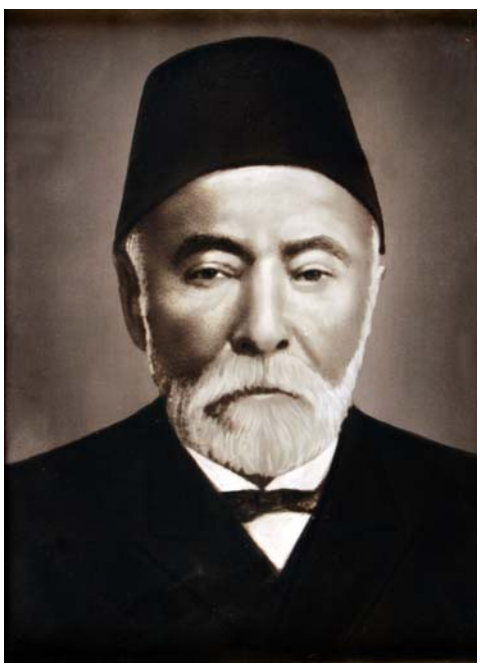
İLK OSMANLI POSTA NAZIRLARI

1855-1860 Billuri Mehmet Efendi

1860-1861 Davud Efendi

1861-Yusuf Efendi

1861-Franko Efendi

İLK OSMANLI POSTA NAZIRLARI

1862-Kamil Bey

1861-1865 Agah Efendi

1865-1866 Kadri Paşa

1868-1871 Abdullah Feyzi Bey

İLK PTT GENEL MÜDÜRLERİ

1920 Sırrı Bellioğlu

1920-Refet Bele

1920-1923 Sabri Toprak

1923-1934 Fahri Sandor

İLK PTT GENEL MÜDÜRLERİ

1934 Edip Cemal Oyhon

1934 Hüseyin Suphi Kıyat

1934-1937 Nazif Ergin

1939-1942 Kadri Musluoğlu

OSMANLI POSTA DAMGALARINDAN ÖRNEKLER

(1256-1840) An-canib-i posta-i
İzmir

(1258-1842) An-canib-i posta-i
Deraliye

(1258-1842) An-canib-i posta-i
Siroz

(1257-1841) An-canib-i posta-i,
Deraliye

(1258-1842) An-canib-i posta-i
Erzurum

(1258-1842) An-canib-i posta-i
Trabzon

(1257-1841) An-canib-i posta-i,
Haleb

(1258-1842) An-canib-i posta-i,
Deraliye

(1259-1843) An-canib-i posta-i
Vidin

OSMANLI POSTA DAMGALARINDAN ÖRNEKLER

(1260-1844) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1268-1852) An-canib-i posta-i Deraliye

(1275-1859) An-canib-i posta-i İzmir

(1263-1874) An-canib-i posta-i Tokat

(1268-1852) An-canib-i posta-i, Deraliye

(1278-1862) An-canib-i posta-i İzmir

(1268-1852) An-canib-i posta-i Deraliye

(1272-1862) An-canib-i posta-i zagra-i Atik

(1278-1862) An-canib-i posta-i, Haleb

OSMANLI POSTA DAMGALARINDAN ÖRNEKLER

(1278-1862) Posta hane-i Siroz

(1278-1862) Postane-i Vidin

(1864) Siroz

(1278-1862) Posta hane-i Trabzon

(1278-1862) Postane-i zagra-i Atik

An-canib-i posta-i Deraliye

(1278-1862) Postane-i Erzurum

(1279-1863) Posta-i hane-i Tokat

OSMANLI PUL ESKİZLERİNDEN ÖRNEKLER

Pul Eskizi, Cami Manzaralı Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Cemal Bey (Yenigün Ressamı)
Fatih Sultan Mehmed Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Mahmut Bey, Ağa Cami-i Şerifi, 1919-1921.
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Mehmet Ali Bey.
Çeşme Manzaralı Çizim 1919-1921.
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

OSMANLI PUL ESKİZLERİNDEN ÖRNEKLER

Pul Eskizi, Mehmet Ali Bey.
Rumeli Hisarı Çizim 1919-1921.
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Mustafa Efendi,
Kız Taşı, Çizim
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Mustafa Efendi.
Cami Manzaralı Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Nuri Hasan Bey Tuğra Çizim 1919-1921.
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

OSMANLI PUL ESKİZLERİNDEN ÖRNEKLER

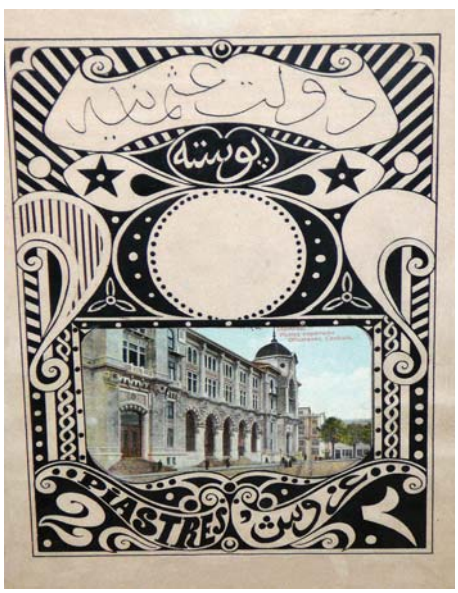
Pul Eskizi, Osmanlı Arması Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Ressam Halit.
Türk Bayrağı Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Yıldız Sarayı ve Galata Kulesi Çizim
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Pul Eskizi, Eminönü Büyük Postane Çizim 1919-1921
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

OSMANLI PULLARINDAN ÖRNEKLER

1863

1863

1863

1863

1863

1865

OSMANLI PULLARINDAN ÖRNEKLER

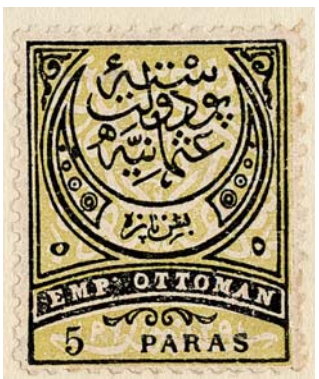
1871

1876

1881

1884

1888

1897

OSMANLI PULLARINDAN ÖRNEKLER

1867

1898

1898

1898

1908

1908

1908

OSMANLI PULLARINDAN ÖRNEKLER

1914

1914

1914

1914

1914

1918

OSMANLI POSTA KARTLARINDAN ÖRNEKLER

PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi

OSMANLI POSTA KARTLARINDAN ÖRNEKLER

PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi

OSMANLI POSTA KARTLARINDAN ÖRNEKLER

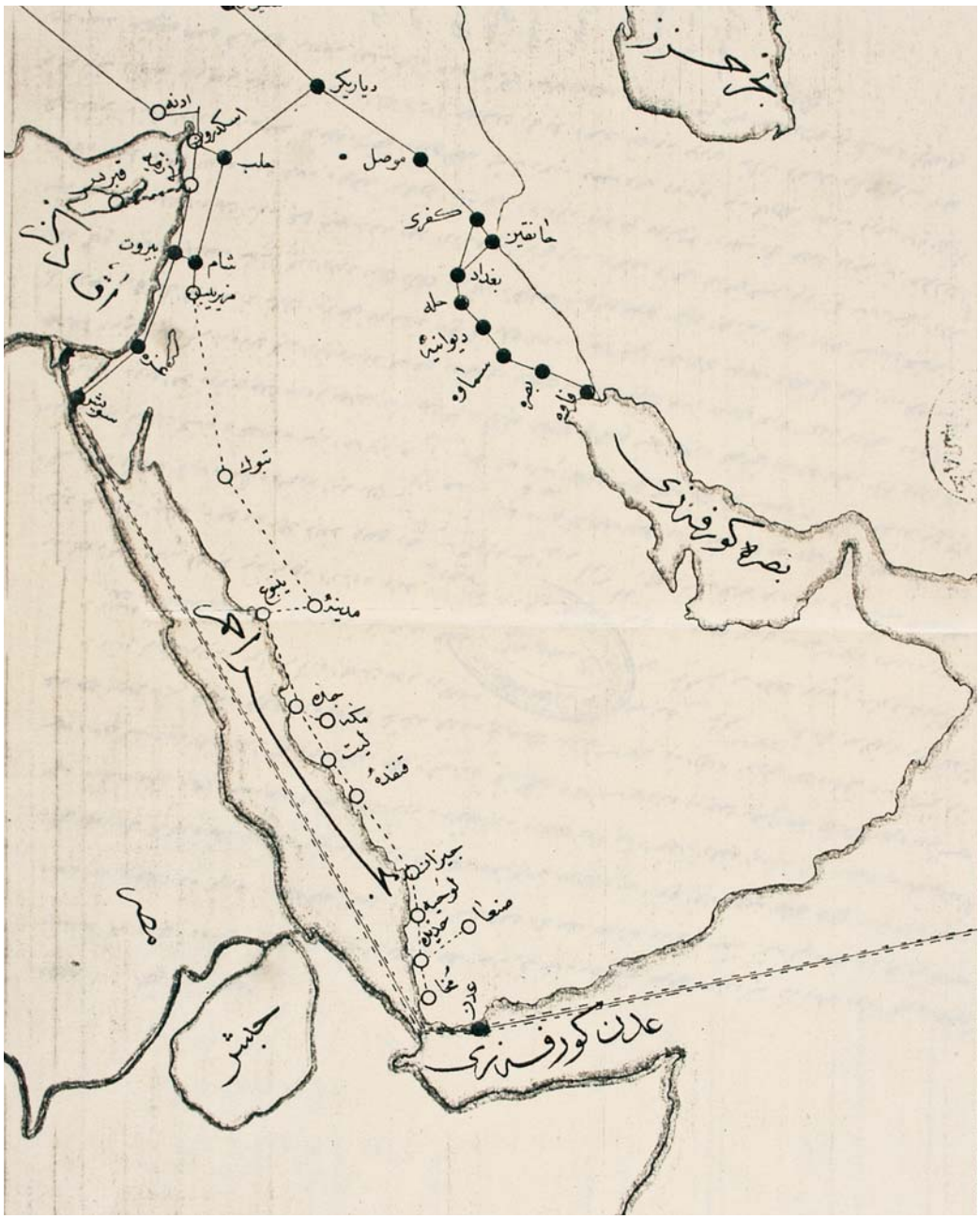

PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi

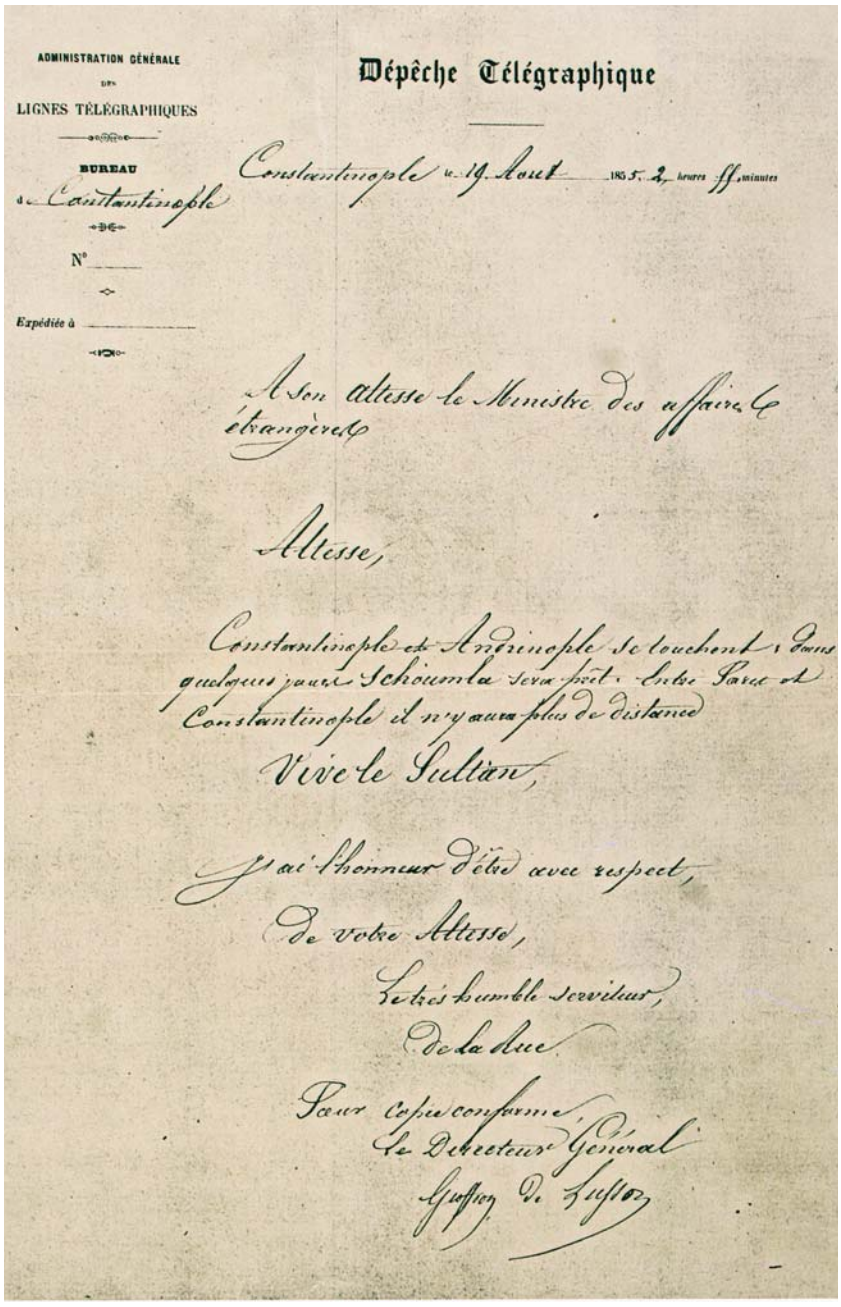
OSMANLI POSTA KARTLARINDAN ÖRNEKLER

PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi

Arabistan Yarımadası'na kurulması planlanan Osmanlı Telgraf Şebekesi Krokisi (1872)
Meclis-i Mahsus Envanter No: 1813/7

ADMINISTRATION GÉNÉRALE
DES
LIGNES TÉLÉGRAPHIQUES

BUREAU
de Constantinople

N°

Expédiée à

Dépêche Télégraphique

Constantinople le 19 Août 1855. 2 heures 55 minutes

A Son altesse le Ministre des affaires
étrangères

Altesse,

Constantinople et Andrinople se touchent à
quelques pas. Schoumla sera prêt. Entre Paris et
Constantinople il n'y aura plus de distance

Vive le Sultan,

J'ai l'honneur d'être avec respect,

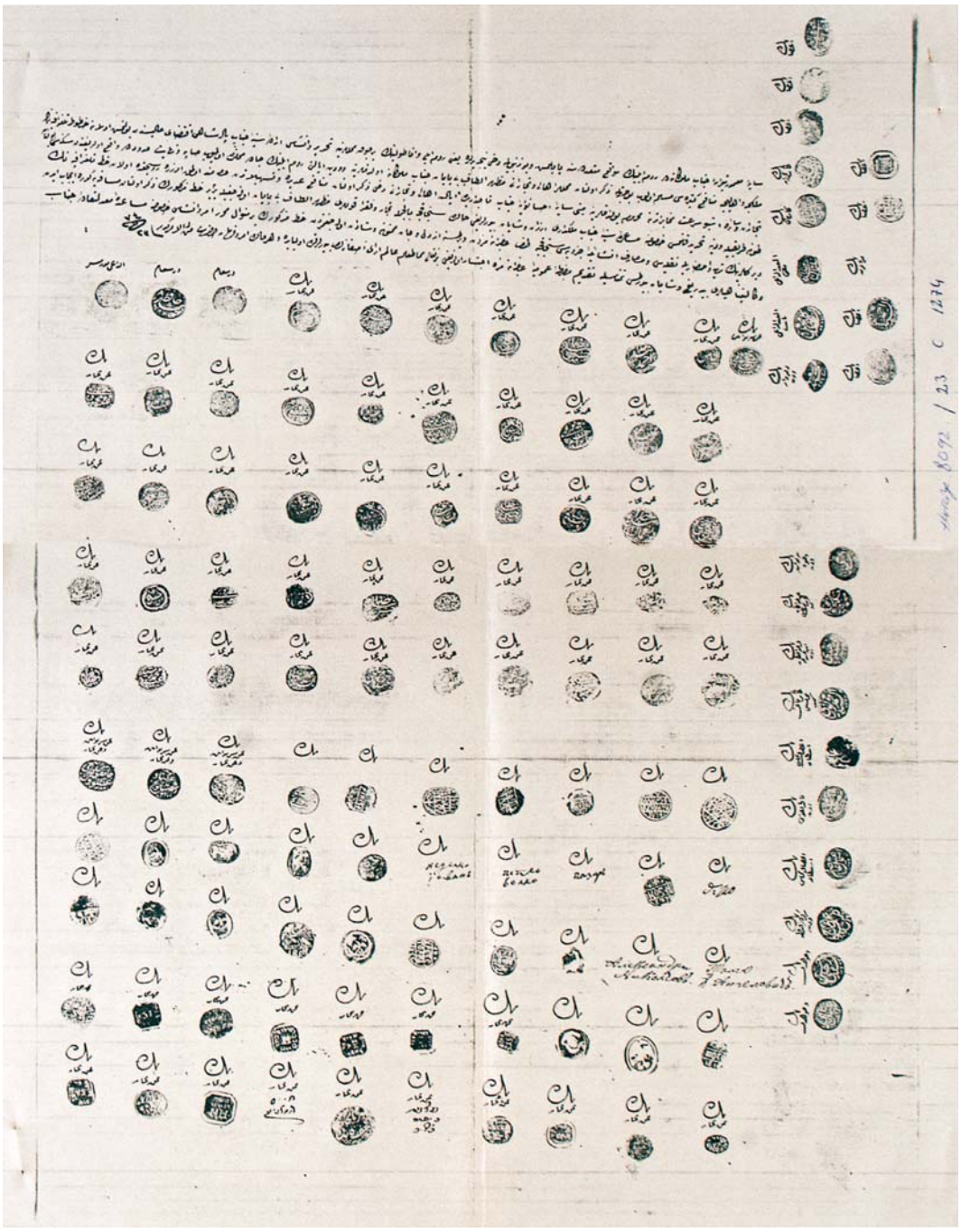
De votre Altesse,

Le très humble serviteur,

De la Rue

Pour copie conforme,
Le Directeur Général
Gustave De Lafon

Mösyö de la Rue tarafından Osmanlı Hariciye Nazırına gönderilen telgraf
19 Ağustos 1855 (Osmanlı Devlet Arşivi) Envanter No: Dahiliye 21244

Vidin ahalisinin kendi vilayetlerine telgraf hattı çekilmesi hususunda saraya gönderdikleri mazhar (1857)
(Osmanlı Devlet Arşivi) Envanter No: Hariciye 8092

OSMANLI POSTA ÇANTALARINDAN ÖRNEKLER

Deri Posta Çantası
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Kırmızı Deri Mektup Çantası,
(Vehbi Koç Vakfı, Sadberk Hanım Müzesi)

OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

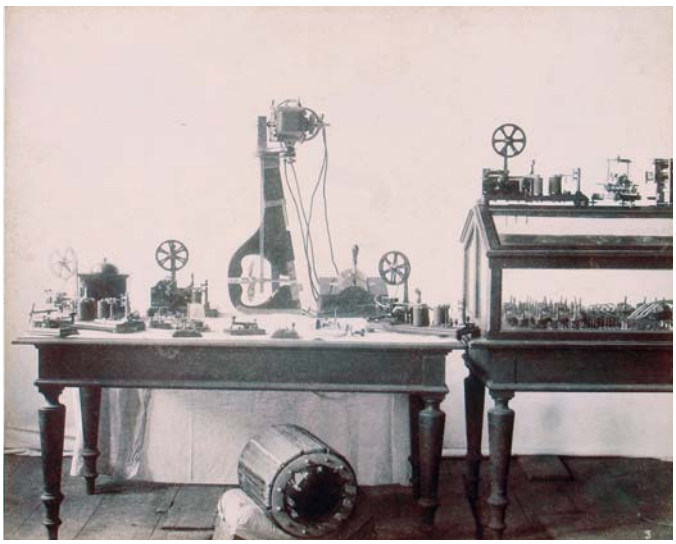

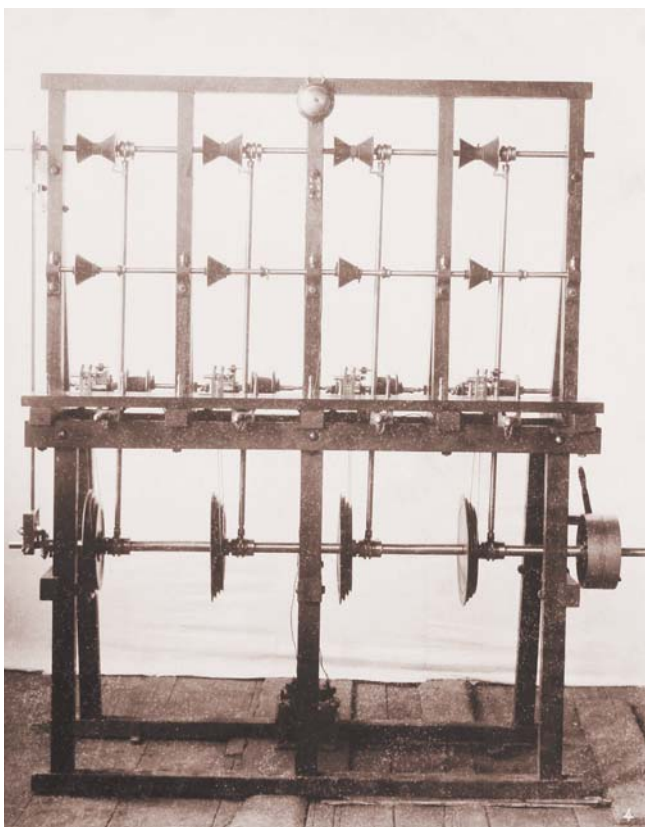
OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

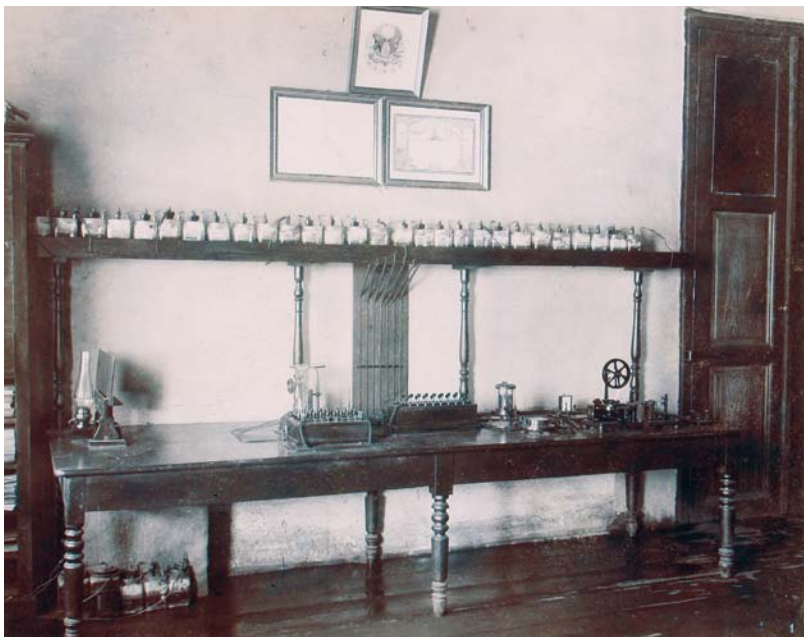

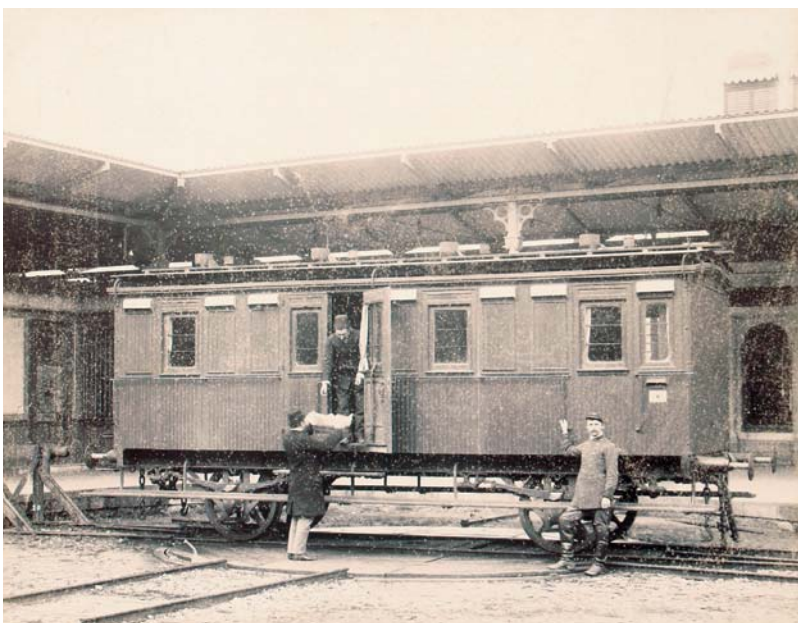
OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

OSMANLI SİRKECİ PTT MERKEZİ

Osmanlı Posta Telgraf Nazırlığı Binası

Tarihi Sirkeci PTT Binası, İstanbul

Sirkeci PTT Müzesi - İSTANBUL, 2007

İstanbul'un İşgali Sırasında Türk Haberleşmesini kesmek isteyen
İngilizlerin Postane baskınını gösteren tablo (PTT Genel Müdürlüğü Sirkeci PTT Müzesi)

1920 İstiklâl Savaşında Ankara Telgrafhane Merkezi (Soldaki 2 katlı bina)

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1923

1924

1926

1927

1928

1930

1931

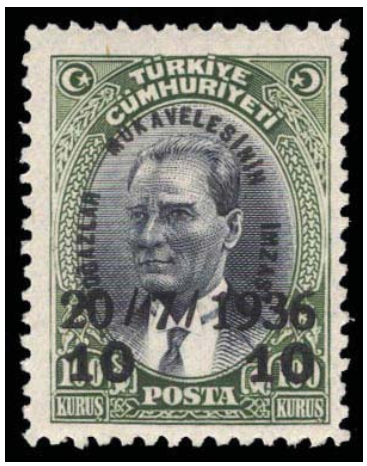

1934

1935

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1936

1937

1938

1939

1940

1943

1946

1947

1949

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

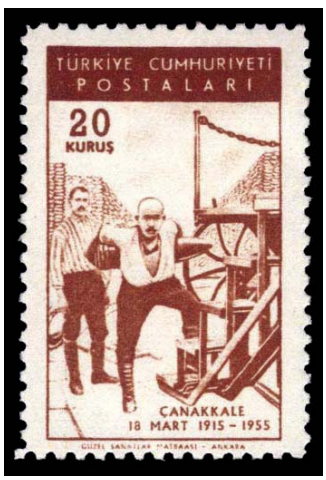
1950

1952

1953

1955

1956

1957

1959

1960

1962

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1966

1967

1973

1975

1976

1981

1982

1983

1988

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1989

1991

1992

1993

1996

1997

2003

2004

2005

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1922

1924

1929

1933

1948

1951

1954

1958

1961

1963

1965

1968

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1969

1970

1971

1972

1977

1978

1980

1984

1985

1986

1987

1988

CUMHURİYET PTT PULLARINDAN ÖRNEKLER

1990

1994

1995

1997

1998

1999

2000

2001

2002

2003

2004

2006

Ericson marka, çatal tip,
tüm aksamı dışarıda 1882 model masa telefonu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Manyetolu çift zilli, üzerinde ahizesi olan ahşap duvar
telefonu (PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Masa Telefonu, Wingers Elektrik Verksted Kristiana
marka, bakalit, çatal tip, zili ve mikrofonu ayrı (1890)
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Vingers Elec. Wasted Kristiaina marka
çatal manyetolu A-15 kanallı masa telefonu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Ericson marka, manyetolu, numaralı,
beyaz metal, masa telefonu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

1892 model, Ericson marka, tüm aksamı
dışarıda manyetolu masa telefonu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Portatif numaratörlü kaporta kapağa monte edilmiş
metal sahra telefonu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Ericson marka masa telefonu, bakalit
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Otomatik Mors Cihazı 1960
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

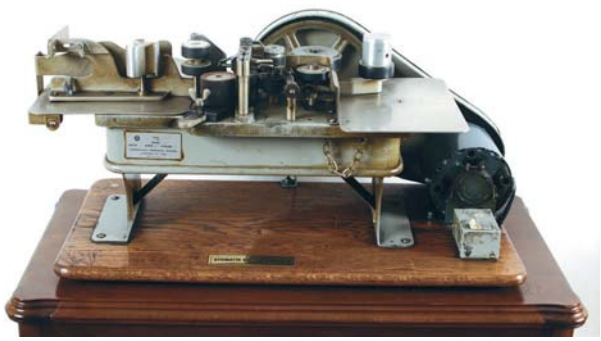
1952 yılında hizmete konulmuş olup, halen kullanılan elektrikli metal ücret alma makinası
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Metalden yapılmış kan kırmızısı renkli posta kutusunun üzerine siyah zemin üzerine sarı renkle PTT yazılı Metal Posta Kutusu
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

İsveç (Sterners Marka) 29.03.1967 tarihinde hizmete giren Sarı Boyalı, Metal Pul Verme Makinası
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

Ahşap kaide üzerine monte edilmiş metal, otomatik damga makinası 1974 yılında ithal edilmiştir.
(PTT Genel Müdürlüğü, Sirkeci PTT Müzesi)

TARİHİ KÜLTÜREL MİRASA SAHİP ÇIKAN PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NE AİT AMASYA EVLERİ TARZINDA YAPILMIŞ PTT MERKEZİ (AMASYA)

DİZİN

A

Abbasiler 70, 72, 77, 78
Abd Krallığı 13
Abdülmecid 145, 148, 187, 188, 190, 191, 366
Abdülmelik b. Mervan 67
Ablahanda 14
Acemler 63
Ahamanişler 19
Ahhiyava 20
Ahmed Fevzi Paşa 145
Ahmed Şükrü Bey 146, 150, 152, 158, 159, 200, 228
Akka 16, 156
Altınordu 111
Amautalar 33
Amenofis 16
Ammurapi 14
Angarice 30
Antarauva 20
Antoninus 28
Anum Hirbi 13
APG postası 291
Aratta 6
Arnuvanda 20
Askeri yollar 29
Astrakhan 98
Asur 1, 330, 331
Atahualpa 33
Ateş kuleleri 25
Atina 21
Augustus 30
Avusturya Postaları 173

B

Bab-ül Mendeb 19
Balyelogi 150
Başkan Lincoln 97
Basra 19, 61, 196, 346

Bel 114

Belazuri 64

Belen 106

Belkıs 61

Benjamin Franklin 96

Berid 33, 44, 45, 49, 51, 53, 59, 60, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78

Bern 177, 309, 311, 312

Blacque 191

Buhari 65

Burnaburyaş 16

C

Caber Kalesi 113

Cavit Bey 179

Celali 54

Cemal Bey 216, 375

Chamberlain 187

C. Hamlin 187, 188

Christian Gyldenlove 88

Ctesiphon 33

D

Danimarka pulu 89

Darius 18

Derek 106

Dersaadet 154, 253

Devlet-i Aliyeyi Osmaniye 170

Dideban 106

Dorothea Krag 89

Dr. Emanuel Herrmann 86

Dünya Posta Birliği 290, 291, 301, 309, 310, 311, 318, 326

E

Ebu Müslim 69
Ebu Nasr Malik b. Heysem 69
Edmund Prideaux 93
Efes 18
Elamlı 12
Enmerkar 6
Epaulette 83
Eratostenes 24
Eşnunnalı 12
Evrak-ı Sahiha 154

F

Fazl 50, 70
Fenike 19
Fevzi Bey 195
Francisco Pizarro 33
Fransız De La Rue 191
Fransız Posta Kanunu 145
Frigya 18

G

Gayr-ı Muntazam 155
Gezici postane 90
Gutiler 7

H

Hadi Efendi 145
Halid b. Velid 66
Halife Hadi 72
Halife Mu'tezid Billah 78
Harşamna 14
Hatt-ı Hümayun 143, 144, 146, 365, 366, 367
Hattusilis 20
Hemerodrome 21

Hermes 24
Hippias 21
Hititler 8
Horasan 67, 68, 69, 71, 234
Hotaliç 117
Hüseyin Hasip Bey 150, 152
Huzistan 19
Hz. Ali 65
Hz. Ebu Bekir 66
Hz. Muhammed 62, 63, 64, 335, 338, 341, 342
Hz. Ömer 64, 65, 66, 343
Hz. Osman 65
Hz. Süleyman 61

I

II. Abdülhamit 212
III. Michel 32
III. Selim 146
II. Joseph 85
II. Manuel 31
II. Mehmed 111
II. Murad 106, 110

İ

İkunum 13
İlhanlı Devleti 110
İmtiyazat-ı Ecnebiyyenin Lağvı 179
İnar 14
İngiliz Posta İdaresi 168
İspanya 169, 292, 293, 294, 312, 313, 315, 317, 319, 321
İştira 123
İsumud 7
İtalya 29, 215, 219, 238, 256, 257, 292, 294, 312, 313, 315, 317, 319, 321, 357

J

Justinien 31

K

Kadaşman Enlil 20
Kanani 16
Kaniş 9, 11, 13, 14, 15
Kapadokya 18
Karum 9, 11, 13
Kassit 20
Kayseri 9, 11, 12, 13, 124, 156, 163, 166, 225, 234, 237, 238, 244, 359
Kervan yolları 105
KİK 265
Kilikya 16, 18
KİT 265
Kıbrıs 313, 315, 317, 319, 321
Kırım 105, 113, 11
Kırım tatarları 132
Köprücü 113, 33
Kraliçe Anne 93
Kral II. Christian 88
Kral IV. Christian 88
Küfe 65
Kültepe 9, 11, 12, 13
Kuraş 19
Kuros 18
Kurtkulağı 113
Kuşçu 111
Kuzko 33

L

Ladas 25
Larsa 7, 8
Laurenz Koschier 85
Le Compte Angles 191

Lianos Efendi 153
Limum 12
Louvre Müzesi 9

M

Macaristan 31, 169, 292, 293, 294, 313, 315, 317, 319, 321, 346
Madik 106
Mallet 179
Mansiones 29
Mari 8
Maria Theresia 85
Martulosan 115
Maymun Larissa 7
Mecdelavi 64
Medain 33
Medine 64, 346
Mehdi 72
Menzilhaneler 132
Misis 113
Mısır 177, 205, 238, 292, 293, 312, 313, 332, 333, 334, 340, 343, 344, 346
Mors 187, 188, 190
Muntazam 155
Mürettip 77
Mustafa Efendi 193, 197, 211, 376
Mustafa Reşit Paşa 145
Mustafa Sami Bey 150
Mutationes 29

N

Nafia Nezareti 157, 224
Napolyon 186
Neşa 20
Nüzul 123

O

Ocaklık 108
Odacı 151

P

Pandorlar 115
Parangarice 30
Paris 9, 84, 86, 91, 92, 145, 184, 186, 205, 206, 207, 210, 237, 254, 309, 312, 352, 357
Paul Klinberg 88
Penny Black 168
Peykbaşı 137
Peykhane-i Hassa Ocağı 137
Peykler 48
Pheidippides 21
Philip the Good 83
Philonides 25
Posta Müfettişi 154, 157
Posta Nezareti 139, 147, 148, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 169, 171, 172, 174, 180, 200
Postanın Altın Kuralları 88
Posta Tekeli 158
Posta ve Telgraf Mektebi 199
Posta ve Telgraf Nezareti 158, 193, 200, 250, 252
Pul Muhafızı 154

R

Rowland Hill 95, 168
Ruznameci 154

S

Sadrazam Lütfü Paşa 119
Sargon 13
Sasaniler 32
Şehir Postası 153, 154, 164
Semerkand 68

Septumus Severus 30
Serdar 109
Sezar 30
Sidon 19
Skytale 23
Smith 188
Sofyalı Ağyazar 150
Sparta 23
Stathmos 18
Süleyman Ağa 150
Sultan Abdülaziz 170, 199
Sultaniye 113
Sümerler 7
Suriye 292, 293, 313, 338, 354, 357
Sürsat 123

T

Tahir b. Hüseyin 68
Tahiroğulları 68
Takvim-i Vekayi 150
Talat Bey 179
Tanhuvataşşa 14
Tarhanlık 110
Tataran Ocağı 133, 172
Tavanana 20
T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü 265
Telgraf 246, 265, 289, 361, 362, 386, 396
Telgraf Mekteb-i Alisi 199, 192
Telgraf Merkezi 192
Tep İmparatorluğu 16
Thomas Neale 96
Timin 135
Tir 19
Topraklama 63
Tuğla levhalar 16
Tutkavulluk 110

U

Ugarit 14, 20
Ulak 105, 117, 119, 132, 133, 146, 147
Ulak hükmü 119, 133
Ulak zulmü 133
Umman Denizi 19
UPU 301, 309, 310, 311, 312, 313, 320, 326
Ur Sülalesi 13
Uruk 6

V

Varidat 152
Venedik Postası 173
Vezir Hasan Paşa 117
VI. Charles 85
Voliç Efendi 197

W

Wabartum 9, 11
Warşama 13, 14
William Mulradi 168

Y

Yabancı Postalar 173
Yam 54
Yamki Paçakutek 33
Yaver Bey 154, 157
Yenitaş 14
Yermük 66
Yurdluk 108

Z

Zaviye 129
zaptiye Neferi 115
Zhou Hanedanlığı 25
Zimri-Lim 8, 13, 14

KAYNAKÇA

AĞAKAY MEHMET ALİ, TÜRKÇE SÖZLÜK, TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1959

AKOBA M. MÜNFAHHAM, TÜRKİYE'DE PUL VE PULCULUK, İSTANBUL, 1963

AKYILDIZ ALİ, TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI MERKEZ TEŞKİLATINDA REFORM (1836-1856), EREN YAYINCILIK, İSTANBUL, 1993

ALEMDAR KORKMAZ, TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞ HABERLEŞMENİN TARİHSEL KÖKENLERİ, A.İ.T.İ.A., GAZETECİLİK VE HALKLA İLİŞKİLER YÜKSEKOKULU, ANKARA, 1981

ALP SEDAT, HİTİT ÇAĞINDA ANADOLU, TÜBİTAK YAYINLARI, ANKARA, 2001

ALPTEKİN COŞKUN, "MUSUL ATABEYLİĞİ ZAMANINDA POSTA TEŞKİLATI", TÜRKLÜK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, SAYI:2, İSTANBUL, 1986

ALPTEKİN COŞKUN, "XI-XII. YÜZYILLARDA SELÇUKLULAR İLE ATABEYLİKLERDE POSTA VE İSTİHBARAT", ULUSLARARASI HAÇLI SEFERLERİ SEMPOZYUMU, ANKARA, 1999

ALŞAN REŞAT, "CUMHURİYETİMİZİN KURULUŞU VE İLK ONBEŞ YILINDA PTT İŞLETMESİ", PTT DERGİSİ, SAYI:95, PTT İŞLETMESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINI, ANKARA, 1990

ALTUNAN SEMA, "OSMANLI DEVLETİ'NDE HABERLEŞME AĞI: MENZİLHANELER", TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:10, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, ANKARA, 2002

ANTONOV ALEKSANDIR, "BULGAR TOPRAKLARINDA KURULAN MENZİL SİSTEMİNİN ORGANİZASYONU (XVI-XVIII. YÜZYILLAR)", ÇEVİREN:ZEYNEP ZAFER, TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:10, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, İSTANBUL, 1980

ARSLAN HÜSEYİN, XVI. YÜZYILDA OSMANLI TOPLUMUNDA YÖNETİM, NÜFUS, İSKAN, GÖÇ VE SÜRGÜN, KAKNÜS YAYINLARI, İSTANBUL, 2001

ATA BAHRİ, THE TRANSFER OF TELEGRAPH TECHNOLOGY TO THE OTOMAN EMPİRE İN THE XIXTH CENTURY", BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ S.B.E, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL, 1997

ATATÜRK GAZİ MUSTAFA KEMAL, ATATÜRK'ÜN SÖYLEV VE DEMEÇLERİ, ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ, ANKARA, 2006

ATATÜRK MUSTAFA KEMAL, "16 MART 1920: İŞGAL VE SONRASI", TÜRK TARİH DERGİSİ, SAYI:8, İSTANBUL, 1985

ATATÜRK MUSTAFA KEMAL, "NUTUK", YAYINA HAZ: ZEYNEP KORKMAZ, ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU , ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ, ANKARA, 2006

ATAY FALİH RIFKI, ÇANKAYA, POZİTİF YAYINLARI, İSTANBUL, 2004

ATİK KAYHAN, LÜTFÜ PAŞA VE TEVARİH-İ AL-İ OSMAN, T.C KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2001

ATİLLA A.NEDİM, İZMİR POSTA TARİHİ (1841-2001), İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINI, İZMİR, 2001

AYDIN HİLMİ, HIRKA-İ SAADET DAİRESİ VE MUKADDES EMANETLER, KAYNAK KİTAPLIĞI, İSTANBUL, 2004

AYKAÇ MEHMET, ABBASİ DEVLETİ'NİN İLK DÖNEMİ İDARİ TEŞKİLATINDA DİVANLAR, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1997

AYKARA GÜLESER., "ÜLKEMİZDE YABANCI DEVLET POSTALARI VE POSTA UZMANLARI", PTT DERGİSİ, SAYI:2, ANKARA, 1985

BABACAN HASAN, MEHMET TALAT PAŞA (1874-1921), TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 2005

BAHA, A., TELGRAFÇILIKTA ANA DİLİMİZ VE MUSTAFA EFENDİ, BEYAZIT GÜNEŞ MATBAASI, İSTANBUL, 1933

BAHADIROĞLU YAVUZ, KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN, NESİL YAYINCILIK, İSTANBUL, 2006

BAINES JOHN-MALEK JAROMIR, ESKİ MISIR, ÇEVİREN: ZEYNEP ARUOBA- ORUÇ ARUOBA, ATLASLI BÜYÜK UYGARLIKLAR ANSİKLOPEDİSİ, CİLT: 2, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 1986

BALKAN KEMAL, MAMA KRALI ANUM-HİRBİ'NİN KANİŞ KRALI WARŞAMA'YA GÖNDERDİĞİ MEKTUP, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1957

BARTHOLD W. – KÖPRÜLÜ FUAD, İSLAM MEDENİYETİ TARİHİ, AKÇAĞ YAYINLARI, ANKARA, 2004

BAYINDIR MUSTAFA HİLMİ, OSMANLI-TÜRK POSTA MÜHÜR VE DAMGALARI 1840-1929, ÖN KİTAP, ÜNAL OFSET, İSTANBUL, 1992

BAYKENT TUĞRUL, "OSMANLILARDA HABERLEŞMEYİ YÜRÜTEN TATARAN OCAĞI", ASKERİ TARİH BÜLTENİ, SAYI: 44, GENEL KURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1998

BAYUR YUSUF HİKMET, TÜRK INKILABI TARİHİ, CİLT:1, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1983

BEKTAŞ YAKUP, "MORSE'UN EN ŞANLI NİŞANI: NİŞAN-I İFTİHAR", DÜNDEN YARINA HABERLEŞMENİN SERÜVENİ, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

BERKEŞ NİYAZİ, TÜRKİYE'DE ÇAĞDAŞLAŞMA, DOĞU BATI YAYINLARI, İSTANBUL, 1973

BESEN CEVAD, "POSTA ÜCRETLERİNDEKİ DEĞİŞİKLİKLERLE SEBEPLERİ; "T.C. PTT DERGİSİ, CİLT: 6, SAYI: 68; ANKARA, 1938

BİLGİÇ EMİN-BAYRAM SEBAHATTİN, KÜLTEPE TABLETLERİ II, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1995

BİLGİLİK,BÜYÜK GENEL KÜLTÜR ANSİKLOPEDİSİ,CİLT:14,İSTANBUL,2000

BİR ATİLLA , KAÇAR MUSTAFA, "ANTİK HABERLEŞME" DÜNDEN YARINA HABERLEŞMENİN SERÜVENİ, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

BORAK SADİ, ATATÜRK'ÜN ÖZEL MEKTUPLARI, VARLIK YAYINEVİ, İSTANBUL, 1961

BOSKOVİÇ RUCER YOSİP, "1762 TARİHLİ İSTANBUL-LEHİSTAN SEYAHATİNE AİT HATIRA DEFTERİ", ÇEVİREN: İSMAİL EREN, TARİH DERGİSİ, SAYI:17, İSTANBUL, 1963

BOZKURT NEBİ, "MEKTUP", TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:29, ANKARA, 2004

BUYAN SAKİN, "POSTA TARİHİ VE POSTALARIMIZ", T.C. MÜNAKALAT VEKALETİ PTT DERGİSİ, SAYI: 14, ANKARA, 1939

BUZ AYHAN, OSMAN GAZİ'DEN VAHDETTİN'E OSMANLI KRONOLOJİK TARİHİ, NEDEN KİTAP YAYINCILIK, İSTANBUL 2006

CAFEROĞLU AHMET, UYGUR SÖZLÜĞÜ, İSTANBUL, 1934

CEVDET AHMET, TEZAKİR, YAYINA HAZIRLAYAN:CAVİD BAYSUN, ANKARA, 1953

CHINA POST, A BRIEF HISTORY OF CHINA POST, CHINA, 2006

CHRİSTEL RÜSTER-ERİCH NEU, HETHITISCHES ZEICHENLEXIKON, OTTO HARRAS SOZ WİTZ, WIESBADEN, 1989

ÇADIRCI MUSA TANZİMAT DÖNEMİ'NDE ANADOLU KENTLERİ'NİN SOSYAL VE EKONOMİK YAPILARI,TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1991

ÇADIRCI MUSA, "POSTA TEŞKİLATI KURULMADAN ÖNCE OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MENZİLHANE VE KİRACIBAŞILIK", VIII. TÜRK TARİH KONGRESİ (11-15 EKİM 1976), CİLT: II, ANKARA, 1981

ÇAKIR ÖMER, TÜRK EDEBİYATINDA MEKTUP, GAZİ ÜNİVERSİTESİ S.B.E., YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ, ANKARA, 2005

ÇANKAYA ÖZDEN, BİR KİTLE İLETİŞİM KURUMUNUN TARİHİ, TRT 1927-2000, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2003

ÇARDAK MUTTALİP, "TELGRAFÇI MANASTIRLI HAMDİ BEY, ÖZYÜREK BASIMEVİ, İSTANBUL, 1984

ÇEÇEN SALİH, ANKARA MÜZESİ'NDEKİ YENİ KÜLTEPE METİNLERİNDEN ELDE EDİLEN ORİJİNAL NETİCELER, ANKARA ÜNİVERSİTESİ, S.B.E., YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ, ANKARA, 1990

ÇETİN CEMAL, "İŞLEVLERİ VE ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN KONYA MENZİLLERİ (XVII - XVIII YÜZYILLAR)", TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ, SAYI: 21, KONYA, 2007

ÇIĞLIDAĞ NURİ, "TELGRAF VE MORS", ARK DERGİSİ, SAYI:1, ANKARA, 1957

ÇINAR HÜSEYİN, "OSMANLI ULAK MENZİLHANE SİSTEMİ VE XVIII. YÜZYILIN İLK YARISINDA ANTEP MENZİLLERİ", OSMANLI ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:3, İSTANBUL, 1980

ÇUKUROVA BÜLENT, KURTULUŞ SAVAŞINDA HABERALMA VE YERALTI ÇALIŞMALARI, ARDIÇ YAYINLARI, ANKARA, 1994

DANİŞMEND İ.HAMİ, İZAHLI OSMANLI TARİHİ KRONOLOJİSİ, CİLT:5, İSTANBUL, 1971

DARÜŞŞAFAKA DERGİSİ, "FERİT BEY'İN NUTKU", SAYI:1, İSTANBUL, 1325-1326

DEMİREL İ. HAKKI, POSTA'NIN ÖNEMİ VE ANA KURALLARI, ANKARA, 1971

DEVELİOĞLU FERİD, OSMANLICA-TÜRKÇE ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK, AYDIN KİTAPEVİ, ANKARA, 1985

DİKER HANDAN, CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİNDE HABERLEŞMENİN GELİŞİMİ: PTT ÖRNEĞİ, YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ.SBE, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL, 1995

DİRİM ÖZGEN. "MEMLÜK İMPARATORLUĞUNDA POSTA HİZMETLERİ", YENİ KOLEKSİYON DERGİSİ, SAYI:34, İSTANBUL, 1985

DURUKAL HÜSNÜ SADIK, "İLK TÜRK TELGRAFÇISI BİLLURİZADE MEHMET EFENDİYE AİT İKİ MÜHİM VESİKA", GÜVERCİN, SAYI:5, İSTANBUL, 1956

DURUKAL HÜSNÜ SADIK, "İLK TÜRKÇE TELGRAFI YAZAN MUSTAFA EFENDİYE AİT TARİHİ BİR VESİKA", ARK PTT TEKNİK VE AKTÜALİTE DERGİSİ, SAYI:5, İSTANBUL, 1958

DURUKAL HÜSNÜ SADIK, "POSTA MESLEK OKULU", POSTEL, SAYI:1, İSTANBUL, 1960

DÜSTUR, BAŞVEKALET MÜDEVVENAT MÜDÜRİYETİ, II. TERTİP, CİLT:5, İSTANBUL, 1931

DÜZENLİ ŞÜKRAN, İLETİŞİM ARACI OLARAK PULUN ÖNEMİ, CUMHURİYET DÖNEMİ, CUMHURİYET KONULU POSTA PULLARININ İNCELENMESİ VE CUMHURİYETİN 75. YILDÖNÜMÜ ANMA SERİSİ PUL TASARIMI ÖNERİLERİ, İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SBE, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, MALATYA, 1998

EKİN ÜMİT, OSMANLI DÖNEMİ ULAŞIM TEKNOLOJİSİ VE ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA: MEKKARİ ESNAFININ TARİHİ, ANKARA ÜNİVERSİTESİ S.B.E. ANA BİLİM DALI, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, ANKARA, 1996

EKİN ÜMİT, XVII-XVIII. YÜZYILLARDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ULAŞIM VE İLETİŞİM ÖRGÜTLENMESİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA, ANKARA ÜNİVERSİTESİ S.B.E., TARİH ANABİLİM DALI, YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ, ANKARA, 2002

ELMACI MEHMET EMİN, "I.DÜNYA SAVAŞI VE KAPİTÜLASYONLARIN KALDIRILMASININ SONUÇLARI", TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:14, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, ANKARA, 2002

ERİM NİHAT, DEVLETLERARASI HUKUKU VE SİYASİ TARİH METİNLERİ, CİLT:1, ANKARA ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ YAYINLARI, ANKARA, 1953

ERSAVCI AYDIN - NAZLIMOĞLU MUSTAFA, "TÜRKÇEYİ TELGRAFA İLK DEFA UYGULAYAN ÖNCÜ MUSTAFA EFENDİ", GÜVERCİN, CİLT: 11, SAYI:117, İSTANBUL, 1976

ERTÜRK HÜSAMETTİN, İKİ DEVRİN PERDE ARKASI, PINAR YAYINEVİ, İSTANBUL, 1964

ERZİ ADNAN SADIK, TÜRKİYE KÜTÜPHANELERİNDEN NOTLAR VE VESİKALAR I, "OSMANLILARDA TARHANLIK", BELLETEN, CİLT:14, ANKARA, 1950

ESKİN ŞEKİP, TÜRK POSTA TARİHİ, ULUSAL MATBAA, ANKARA, 1942

EYÜBOĞLU SELİM, "HABERLEŞME, OPTİMİZM VE DİSTOPYA", DÜNDEN YARINA HABERLEŞMENİN SERÜVENİ, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

FAROQHI SURAİYA, OSMANLI ŞEHİRLERİ VE KIRSAL HAYATI, ÇEVİREN:EMİNE SONNUR ÖZCAN, DOĞU BATI YAYINLARI, ANKARA, 2006

FAROQHİ SURAİYA, OSMANLI KÜLTÜRÜ VE GÜNDELİK YAŞAM, ÇEVİREN:ELİF KILIÇ, TARİH VAKFI YURT YAYINLARI, İSTANBUL, 2005

FAROQHİ SURAİYA, OSMANLIDA KENTLER VE KENTLİLER, ÇEVİREN:NEYYİR KALAYCIOĞLU, TARİH VAKFI YURT YAYINLARI, İSTANBUL, 2004

GABAİN ANNEMARIE VON. ACTA ORİENTALİA HUNG, ÇEV. TEZCAN SEMİH, RENKLERİN SEMBOLİK ANLAMLARI, TÜRKOLOJİ DERGİSİ, ANKARA ÜNİVERSİTESİ, DİL TARİH VE COĞRAFYA FAKÜLTESİ, CİLT: 3, SAYI : 1, TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI, ANKARA, 1968

GENÇ REŞAT, KARAHANLI DEVLET TEŞKİLATI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 2002

GENÇ REŞAT, KAŞGARLI MAHMUD'A GÖRE XI. YÜZYILDA TÜRK DÜNYASI, TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ YAYINLARI, ANKARA, 1997

GEORGES JEAN, YAZI İNSANLIĞIN BELLEĞİ, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

GIBBON EDWARD, ROMA İMPARATORLUĞU'NUN GERİLEYİŞ VE ÇÖKÜŞ TARİHİ, ÇEVİREN: BALTACIGİL ASIM, CİLT:1 B/F/S YAYINLARI, İSTANBUL, 1988

GÖKBİLGİN M.TAYYİB, "TANZİMAT HAREKETİNİN OSMANLI MÜESSESELERİNE VE TEŞKİLATINA ETKİLERİ", BELLETEN, CİLT:31, SAYI:121-124, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1967

GÜLTEKİN ESER, ULUKIŞLA VE ÖKÜZ MEHMET PAŞA MENZİL KÜLLİYESİ, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2001

GÜMRÜKÇÜ YAKUP, "TÜRKİYE'DE PTT HİZMETLERİ", CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:10, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 2002

GÜNALTAY M. ŞEMSETTİN, YAKIN ŞARK, ELAM VE MEZOPOTAMYA, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI , ANKARA, 1937

GÜNALTAY ŞEMSETTİN, İRAN TARİHİ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1948

HALAÇOĞLU YUSUF, "KLASİK DÖNEMDE OSMANLILARDA HABERLEŞME VE YOL SİSTEMİ", ÇAĞINI YAKALAYAN OSMANLI, IRCICA, İSTANBUL, 1995

HALAÇOĞLU YUSUF, OSMANLILARDA ULAŞIM VE HABERLEŞME, PTT GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI, ANKARA, 2002

HALAÇOĞLU YUSUF, XIV-XVII. YÜZYILLARDA OSMANLILARDA DEVLET TEŞKİLATI VE SOSYAL YAPI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 2003

HAMİDULLAH MUHAMMED, EL-VESAİK'S-SİYASİYYE (HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNİN SİYASİ- İDARİ BELGELERİ), ÇEVİREN :VECDİ AKYÜZ, KİTABEVİ YAYINCILIK, İSTANBUL, 1998

HANİOĞLU MEHMET ŞÜKRÜ, BİR SİYASAL ÖRGÜT OLARAK OSMANLI İTTİHAD VE TERAKKİ CEMİYETİ VE JÖN TÜRKLÜK (1889-1902), CİLT:1, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 1985

HAREKAT İBRAHİM, "BERİD MADDESİ", TÜRKİYE DİYANET VAKFI İSLAM ANSİKLOPEDİSİ,CİLT:5,İSTANBUL,1992

HERODOTOS, TARİH, ÇEVİREN: MÜNTEKİM ÖKMEN, TÜRKİYE İŞ BANKASI YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

HEYWOOD COLİN J., "THE OTTOMAN MENZİLHANE AND ULAK SYSTEM İN RUMELİ İN THE EİGHTEEN CENTURY", I. ULUSLARARASI TÜRKİYE'NİN SOSYAL VE EKONOMİK TARİHİ KONGRESİ TEBLİĞLERİ, YAYINA HAZIRLAYAN: OKYAR OSMAN-İNALCIK HALİL, ANKARA, 1980

HOMEROS, İLYADA, ÇEVİREN: FULYA KOÇAK, ARKADAŞ YAYINEVİ, ANKARA, 2004

HUSUSİ KANUNLAR, CİLT: 3,T.B.M.M, ANKARA, 1956

İHSANOĞLU EKMELEDDİN, OSMANLI DEVLETİ VE MEDENİYETİ TARİHİ, CİLT:1, IRCICA, İSTANBUL, 1994

İNALCIK HALİL, "OSMANLI HUKUKUNA GİRİŞ- ÖRFİ SULTANİ HUKUK VE FATİH'İN KANUNLARI", A.Ü.S.B.F. DERGİSİ, CİLT:13, ANKARA, 1958

İNÖNÜ ANSİKLOPEDİSİ, CİLT: 4, MİLLİ EĞİTİM BASIMEVİ, ANKARA, 1950

İZGİ ÖZKAN, KUTLUK BİLGE KÜLTİĞİN KAĞAN VE UYGURLAR, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1986

JEANNENEY JEAN-NOEL, BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE MEDYA TARİHİ, ÇEVİREN: ESRA ATUK, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

KAÇAR MUSTAFA, "OSMANLI TELGRAF İŞLETMESİ", ÇAĞINI YAKALAYAN OSMANLI, IRCICA, İSTANBUL, 1995

KAÇAR MUSTAFA, "TELGRAFIN DOĞUŞU VE HABERLEŞMEDE DEVRİM", DÜNDEN YARINA HABERLEŞMENİN SERÜVENİ, HABERLEŞME, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

KARADUMAN FATMA AYŞE, 1956'DA BULUNAN ÇEŞİTLİ KÜLTEPE VESİKALARINDAN ANADOLU'NUN TARİHİ İÇTİMAİ VE İKTİSADİ MESELELERİ HAKKINDA ÇIKAN NETİCELER, ANKARA ÜNİVERSİTESİ, S.B.E., YAYINLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ, ANKARA, 1994

KARAL ENVER ZİYA, OSMANLI TARİHİ, CİLT:5, ANKARA, 1983

KAŞGARLI MAHMUD, DİVANÜ LUGAT-İT-TÜRK, ÇEVİREN: BESİM ATALAY, CİLT:1, TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 2006

KAYAOĞLU İSMET, İSLAM KURUMLARI TARİHİ, ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI, ANKARA, 1985

KAZICI ZİYA, İSLAM MEDENİYETİ VE MÜESSESELERİ TARİHİ, MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI, İSTANBUL, 2000

KAZICI ZİYA, İSLAM MEDENİYETİ VE MÜESSESELERİ TARİHİ, MARMARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ VAKFI YAYINLARI, İSTANBUL, 2003

KAZICI ZİYA, OSMANLI'DA TOPLUM YAPISI, BİLGE YAYINLARI, İSTANBUL, 2003

KAZICI ZİYA, OSMANLIDA VERGİ SİSTEMİ, BİLGE YAYINCILIK, İSTANBUL, 2005

KINAL FİRUZAN, ESKİ ANADOLU TARİHİ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI , ANKARA, 1962

KOCA SALİM, "BÜYÜK HUN DEVLETİ" "TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ", CİLT:1, SEMİH OFSET, ANKARA, 2002

KOCADAŞ BEKİR, "İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN OSMANLI DÖNEMİ ULAŞTIRMA – HABERLEŞME KURUMLARININ FONKSİYONLARI VE ÖNEMİ", SAYI:152, TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI VAKFI YAYINLARI, İSTANBUL, 2004

KOLOĞLU ORHAN, TARİH VE TOPLUM, SAYI: 115, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 1993

KÖPRÜLÜ M. FUAD, BERİD, İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:2, MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI, İSTANBUL,1944

KÖYMEN MEHMET ALTAY, NİZAMÜ-L MÜLK SİYASET – NAME, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1999

KRAMER SAMUEL NOAH, TARİH SÜMER'DE BAŞLAR, ÇEVİREN: MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1998

KUTAY CEMAL, "113 YIL ÖNCE, İLK TELGRAF KABLOSUNUN İLETTİĞİ İLK ZAFER HABERİ:SİVASTOPOL RUSLARDAN ALINDI", GÜVERCİN DERGİSİ, CİLT:3, SAYI:27, İSTANBUL, 1968

KUTAY CEMAL, BİR DEVİR AYDINLANIYOR: ŞEHİT SADRAZAM TALAT PAŞA'NIN GURBET HATIRALARI, KÜLTÜR MATBAASI, İSTANBUL, 1983

KUYAŞ M. SALİH, "POSTA TARİHİ VE KAPİTÜLASYON POSTANELERİ", TARİH VE TOPLUM DERGİSİ, SAYI:1,İSTANBUL, 1984

KÜTÜKOĞLU BEKİR, OSMANLI İRAN MÜNASEBETLERİ, İSTANBUL, 1962

KÜTÜKOĞLU MÜBAHAT, OSMANLI DÖNEMİ, TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR ATLASI, CİLT:4, TÜRK KÜLTÜRÜNE HİZMET VAKFI YAYINLARI, İSTANBUL, 2002

LAMB HAROLD, MUHTEŞEM SÜLEYMAN KANUNİ ,ÇEVİREN: A. GÖKE BOZKURT, , İLGİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

LEWİS BERNARD, MODERN TÜRKİYE'NİN DOĞUŞU, ÇEVİREN: METİN KIRATLI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1993

LISSNER IVAR, UYGARLIK TARİHİ, ÇEVİREN: ADLİ MORAN, NOKTA KİTAP, İSTANBUL, 2006

LÜTFÜ PAŞA, "TEVÂRİH-İ ÂL-İ OSMAN", İSTANBUL, 1341

MADRAN EMRE, "POSTA HİZMETLERİNİN DOĞUŞU", YENİ KOLEKSİYON DERGİSİ, ANKARA, 1980

MANSEL ARİF MÜFİD, EGE VE YUNAN TARİHİ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 2004

MEMİŞ EKREM, ESKİÇAĞDA MEZOPOTAMYA, EKİN KİTABEVİ, BURSA, 2007

MERÇİL ERDOĞAN, KİRMAN SELÇUKLULARI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1989

MERİÇ OKUR MÜNEVVER, SULTAN CEM, PYS VAKIF SİSTEM MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI, ANKARA, 2006

MEVLANA ŞAH MUHAMMED İSMAİL PANİ PATİ, İSLAM TARİHİ, TOKER YAYINLARI, İSTANBUL, 1971

MÜDERRİSOĞLU FATİH, "MENZİL KAVRAMI VE OSMANLI DEVLETİNDE MENZİL YERLEŞİMLERİ", TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:10, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, İSTANBUL, 1980

MÜTERCİMLER EROL, KORKAK ABDUL'DEN CONİ TÜRK'E GELİBOLU, 2. BASKI, ALFA YAYINLARI, İSTANBUL, 2005

NIELSEN MORELL, THE DANİSH POST AND TELEGRAPH MUSEUM, KOPENHAG, 1987

NUHOĞLU GÜLLER, "GAZNELİ DEVLET TEŞKİLATI", TÜRKLER ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:4, ANKARA, 2002

ORHONLU CENGİZ , OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA AŞİRETLERİ İSKAN TEŞEBBÜSÜ (1691-1696), İ.Ü. EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI, İSTANBUL, 1963

ORHONLU CENGİZ, OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA DERBEND TEŞKİLATI, EREN YAYINCILIK, İSTANBUL, 1990

ORKUN NAMIK HÜSEYİN, ESKİ TÜRK YAZITLARI, DEVLET BASIMEVİ, İSTANBUL, 1936

ORUÇ MEHMET, KAİNATIN EFENDİSİ, ARI SANAT YAYINEVİ, İSTANBUL, 2000

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA İLK PUL, GELİŞİM HACHETTE, CİLT:9, İSTANBUL, 1983

OTOMATİK TELEFON SANTRALLERİ VE TELEFON MAKİNASI İMAL EDECEK FABRİKANIN TEMELİ ATILDI, PTT BÜLTENİ, SAYI:24, ANKARA, 1967

ÖGEL BAHAEDDİN, TÜRK KÜLTÜR TARİHİNE GİRİŞ, CİLT:4, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2000

ÖGEL BAHAEDDİN, TÜRK KÜLTÜR TARİHİNE GİRİŞ, CİLT:6, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA 2000

ÖGEL, BAHAEDDİN, TÜRK KÜLTÜR TARİHİNE GİRİŞ, CİLT:7, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2000

ÖNAY, ALİYE. "TÜRKİYE'DE TELEFON TEŞKİLATININ KURULUŞU", ÇAĞI YAKALAYAN OSMANLI, IRCICA, İSTANBUL, 1995

ÖNDER NİYAZİ, "TÜRKİYE'DE İLK TELGRAF TECRÜBESİ", POS-TEL, CİLT:5, SAYI:7, İSTANBUL, 1963

ÖROĞLU İHSAN KIVANÇ, ALMANYA'DA GELENEKSEL İLETİŞİM SEKTÖRÜNÜN TEKNOLOJİK GELİŞME KARŞISINDAKİ REKABET GÜCÜ, MARMARA ÜNİVERSİTESİ S.B.E, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, İSTANBUL, 2003

ÖZBİLGEN EROL, BÜTÜN YÖNLERİYLE OSMANLI (ADAB-I OSMANİYE), İZ YAYINCILIK, İSTANBUL, 2004

ÖZDEMİR ONUR, TÜRKİYE'DE MODERN POSTA TEŞKİLATININ KURULUŞU VE GELİŞİMİ, ANADOLU ÜNİVERSİTESİ SBE, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, ESKİŞEHİR,1998

ÖZER YUSUF ZİYA, MISIR TARİHİ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1939

ÖZKAYA YÜCEL, "XVIII. YÜZYILDA MENZİLHANE SORUNU", A.Ü. DTCF DERGİSİ, CİLT:28, SAYI:2, ANKARA, 1970

ÖZTUNA YILMAZ, BÜYÜK OSMANLI TARİHİ, CİLT:9, ÖTÜKEN NEŞRİYAT, İSTANBUL, 1994

ÖZTÜRK EMRE, KIZILDERİLİ TARİHİ, NOKTA KİTAP, İSTANBUL, 2007

PAKALIN ZEKİ, OSMANLI TARİH DEYİMLERİ SÖZLÜĞÜ, CİLT:III, ANKARA, 1993

PAYDAŞ KAZIM, AKKOYUNLU DEVLET TEŞKİLATI, A.Ü. S.B.E., YAYIMLANMAMIŞ DOKTORA TEZİ, ANKARA, 2003

PEHLİVANLI HAMİT "ESKİ TÜRKLER VE SELÇUKLULARDA İSTİHBARATÇILAR", TÜRKLER, CİLT:5 YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, CİLT:5, ANKARA, 2002

POLO MARCO, MARCO POLO'NUN GEZİLER KİTABI, ÇEVİREN:ÖMER GÜNGÖREN, YOL YAYINLARI, İSTANBUL, 1985

POSTA, MEYDAN LAROUSSE, CİLT:10, MEYDAN YAYINEVİ, İSTANBUL, 1972

RENOY GEORGES., HISTORIE DE LA POSTE, RACINE EDITIONS, BRÜKSEL, 1999

RESMİ GAZETE, SAYI: 18435, BAŞBAKANLIK, ANKARA,1984

RESNELİ NİYAZİ, BALKANLARDA BİR GERİLLACI, HÜRRİYET KAHRAMANI RESNELİ NİYAZİ BEY'İN ANILARI, ÇEVİREN:İHSAN ILGAR, ÇAĞDAŞ YAYINLARI, İSTANBUL, 1975

RİDGE A. H, LA POSTE, LAUSANNE, 1974

RİZİ EVDİN, "LEVANT POSTALARI VE TÜRKİYE'NİN BUNLARA KARŞI SAVAŞI", YENİ KOLEKSİYON FİLATELİ-NÜMİSMATİK DERGİSİ, SAYI:7, İSTANBUL, 1979

RUSSIAN POST, THE HISTORY OF THE RUSSIAN POSTAL SYSTEM, SAINT PETERSBURG, 2002

SAK İZZET, ÇETİN CEMAL "XVII. VE XVIII. YÜZYILLARDA OSMANLI DEVLETİ'NDE MENZİLLER VE FONKSİYONLARI: AKŞEHİR MENZİLLERİ ÖRNEĞİ", TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ,SAYI: 16, KONYA, 2004

SAMİ ŞEMSEDDİN, KAMÛS-I TÜRKÎ, ÇAĞRI YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

SAYIN ABDURRAHMAN VEFİK, TEKALİF KAVAİDİ (OSMANLI VERGİ SİSTEMİ), T.C MALİYE BAKANLIĞI ARAŞTIRMA, PLANLAMA VE KOORDİNASYON KURULU BAŞKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1999

SELAHADDİN ADİL PAŞA, ÇANAKKALE CEPHESİNDEN MEKTUPLAR-HATIRALAR, YEDİTEPE YAYINEVİ, İSTANBUL, 2007

SEVİM ALİ – ÖZTOPRAK İZZET – TURAL MEHMET AKİF, ATATÜRK'ÜN TAMİM, TELGRAF VE BEYANNAMELERİ, ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ, ANKARA, 2006

SHAW, STANFORD J - SHAW, EZEL KURAL, OSMANLI İMPARATORLUĞU VE MODERN TÜRKİYE, CİLT:2, E YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

SLADE ADOLFUS, "OSMANLI POSTA TATARLARI", POS-TEL, SAYI:10, İSTANBUL,1969

SÖHMEN ŞERAFETTİN, "POSTACILIĞIN VE TÜRK PTT'SİNİN TARİHÇESİ", POSTEL, ASAYI:3, SİTANBUL,1972

SÖYLEMEZ M.MAHFUZ, "BERİD TEŞKİLATININ MENŞEİNE DAİR BAZI YENİ BULGULAR", İSLAMİYAT, CİLT: 4, SAYI: 2, ANKARA, 2001

SU KAMİL, UYGURLAR VE UYGUR MEDENİYETİ, BALIKESİR HALKEVLERİ YAYINLARI, BALIKESİR, 1938

SURUÇ SALİH, KAİNATIN EFENDİSİ PEYGAMBERİMİZİN HAYATI, CİLT:2, NESİL YAYINLARI, İSTANBUL, 2007

TAN TURGUT, "OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA YABANCILARA VERİLMİŞ KAMU HİZMETİ İMTİYAZLARI", S.B.F DERGİSİ, SAYI:22, ANKARA, 1967

TANRIKUT ASAF, "TÜRKİYE PTT TARİHİ TEŞKİLAT VE MEVZUATI", CİLT:2, ANKARA, 1968

TANRIKUT ASAF, TÜRKİYE PTT TARİHİ TEŞKİLAT VE MEVZUATI, CİLT 1, EFEM MATBAACILIK, ANKARA, 1984

TANSEL SELAHATTİN, YAVUZ SULTAN SELİM, MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1969

TAŞAĞIL AHMET, GÖK-TÜRKLER, CİLT:1, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1999

TBMM KAVANİN MECMUASI, CİLT:12, T.B.M.M., ANKARA, 1934

TBMM KAVANİN MECMUASI, CİLT: 20, T.B.M.M., ANKARA, 1939

T.B.M.M. KAVANİN MECMUASI, CİLT: 19, T.B.M.M. ANKARA,1939

T.B.M.M. KAVANİN MECMUASI, CİLT:2 , T.B.M.M., ANKARA,1942

TBMM KANUNLAR DERGİSİ, CİLT:35, T.B.M.M., ANKARA,1953

TBMM ZABİT CERİDESİ, CİLT: 10, T.B.M.M., ANKARA, 1958

TBMM KANUNLAR DERGİSİ, CİLT:77, T.B.M.M., ANKARA, 1994

TBMM KANUNLAR DERGİSİ, CİLT:84, T.B.M.M., ANKARA, 2000

T.C ULAŞTIRMA BAKANLIĞI, "CUMHURİYETİN 70. YILINDA ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME", BAŞBAKANLIK YAYINLARI, ANKARA, 1993

T.C ULAŞTIRMA BAKANLIĞI, "CUMHURİYETİN 75. YILINDA ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME", BAŞBAKANLIK YAYINLARI, ANKARA, 1998

T.C ULAŞTIRMA BAKANLIĞI, T.C ULAŞTIRMA BAKANLIĞI 1923-1973, BAŞBAKANLIK YAYINLARI, ANKARA, 1973

T.C. MÜNAKALAT VEKALETİ, POSTA, TELGRAF VE TELEFON UMUMİ İDARESİNİN ISLAHINA DAİR LAYİHA, GAROYAN MATBAASI, ANKARA, 1930

TONGUR HİKMET, TÜRKİYE'DE GENEL KOLLUK TEŞKİL VE GÖREVLERİNİN GELİŞİMİ, T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI, ANKARA, 1946

TOPRAK ZAFER, MİLLİ İKTİSAT MİLLİ BURJUVAZİ, TARİH VAKFI, YURT YAYINLARI, İSTANBUL, 1995

TOPTAŞ SEYFİ, İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ VE OSMANLI POSTA VE TELGRAF TEŞKİLATI, GAZİ ÜNİVERSİTESİ S.B.E, YAYINLANMAMIŞ YÜKSEK LİSANS TEZİ, ANKARA, 2004

TOSUN MEBRURE - KADRİYE YALVAÇ, SÜMER, BABİL ASUR KANUNLARI VE AMMİŞADUQA KANUNLARI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI , ANKARA, 1975

TUĞLACI PARS, OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA KOLLAR ULAK VE İAŞE MENZİLLERİ, GENELKURMAY BASIMEVİ, ANKARA, 1966

TUNA TURGAY, "DÜNYANIN İLK POSTA PULU", HAYAT TARİH MECMUASI, SAYI:3, İSTANBUL, 1977

TUNAYA TARIK ZAFER, TÜRKİYE'DE SİYASAL PARTİLER :İKİNCİ MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908-1918), CİLT:1, HÜRRİYET VAKFI YAYINLARI, İSTANBUL, 1984

TURAN NAMIK SİNAN, "ÔSMANLI DİPLOMASİSİNDE BATI İMGESİNİN DEĞİŞİMİ VE ELÇİLERİN ETKESİ (18. VE 19. YÜZYILLAR", TRAKYA, ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ, CİLT:5 SAYI: 2 EDİRNE, 2004, S. 73

TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, CİLT: 21, MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1974

TÜRKİYE'DE İLK TELGRAFI ABDÜLMECİD ÇEKTİ, YILLAR BOYU TARİH, SAYI:7, İSTANBUL, 1981

UÇANKUŞ TAHSİN HASAN, ARKEOLOJİ, T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2000

USA POST, THE UNITED STATES POSTAL SERVICE (AN AMERICAN HISTORY 1775-2002), USA, 2003

UZUNÇARŞILI İSMAİL HAKKI, OSMANLI DEVLETİ TEŞKİLATINA MEDHAL, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1988

UZUNÇARŞILI İSMAİL HAKKI, OSMANLI DEVLETİNİN SARAY TEŞKİLATI, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1945

VARLIK BÜLENT M., "BİR YARI SÖMÜRGE OLMA SİMGESİ:YABANCI POSTA ÖRGÜTLERİ", TANZİMAT'TAN CUMHURİYETE TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, , CİLT:6, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 1985

YAĞMUR SİNAN, BARIŞ PEYGAMBERİ HZ. MUHAMMED (S.A.V), ESRA YAYINLARI, KONYA, 2007

YALÇIN HÜSEYİN CAHİT, İTTİHATÇI LİDERLERİN GİZLİ MEKTUPLARI, TEMEL YAYINLARI, İSTANBUL, 2002

YAZAROĞLU YÜKSEL - GÖRGÜLÜ ŞERİF, "PTT FABRİKASI", POS-TEL, CİLT:7, SAYI:9, İSTANBUL, 1965

YAZICI NESİMİ, "OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA YABANCI POSTALAR VE ATATÜRK TÜRKİYE'SİNDE POSTACILIK", SAYI:3, İLETİŞİM, ANKARA, 1981

YAZICI NESİMİ, "OSMANLI TELGRAF FABRİKASI", TÜRK DÜNYASI ARAŞTIRMALARI, SAYI.22, İSTANBUL, 1983

YAZICI NESİMİ, "TANZİMAT DÖNEMİ OSMANLI HABERLEŞME KURUMU", OSMANLI ANSİKLOPEDİSİ, CİLT :3, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, ANKARA, 1999

YAZICI NESİMİ, "TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI POSTA ÖRGÜTÜ", TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ, CİLT:6, İSTANBUL, 1985

YAZICI NESİMİ, "TÜRK POSTA TARİHİNDEN", DÜNDEN YARINA HABERLEŞMENİN SERÜVENİ, YAPI KREDİ YAYINLARI, İSTANBUL, 2006

YAZICI NESİMİ, TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI HABERLEŞME KURUMU, 150. YILINDA TANZİMAT, YAYINA HAZIRLAYAN: HAKKI DURSUN YILDIZ, TÜRK TARİH KURUMU YAYINLARI, ANKARA, 1992

YAZICI, NESİMİ, "OSMANLI TELGRAFINDA DİL KONUSU", İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ, CİLT:26, ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ, ANKARA, 1983

YILDIRAN İBRAHİM, "OSMANLI SARAY TEŞKİLATINDA HABERCİ UZUN MESAFE KOŞUCULARI:PEYKLER", CİLT:5, YENİ TÜRKİYE YAYINLARI, ANKARA, 1999

YILDIRIM İSMAİL, CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEMİRYOLLARI, ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI, ANKARA, 2001

YÖRÜKHAN YUSUF ZİYA, HAZRET-İ MUHAMMED'İN DOĞUMUNDAN ÖLÜMÜNE KADAR İSLAM DİNİ TARİHİ, KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 2001

YURDABAK TURGUT, "OSMANLI DEVRİNDE HABERLEŞME (POSTA) HİZMETLERİ", ASKERİ TARİH BÜLTENİ, SAYI:22, GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİ ETÜT BAŞKANLIĞI YAYINLARI, ANKARA, 1987

YURDATAP SELAMİ MÜNİR, HZ. MUHAMMED'İN MEKTUPLARI, ELİPS YAYINCILIK, ANKARA, 2006

ZEYDAN CORCİ, İSLAM UYGARLIĞI TARİHİ I, ÇEVİREN: NEJDET GÖK, İLETİŞİM YAYINLARI, İSTANBUL, 2004